Haliç

Bir İhtilaf Sahnesi (1984-1994)

Ahmet Bender Uğurli

İstanbul Planlama Ajansı | İBB KÜTÜPHANE

HALİÇ

Bir İhtilaf Sahnesi

(1984-1994)

HALİÇ

Bir İhtilaf Sahnesi

(1984-1994)

Ahmet Bender Uğurli

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

İPA İstanbul Planlama Ajansı

İstanbul Araştırmaları Misafir Araştırmacı Programı - 1

HALİÇ: BİR İHTİLAF SAHNESİ (1984-1994)

Ahmet Bender Uğurli

Yayın Ekibi
Bülent Bilmez
İrfan Çağatay
İzzet Umut Çelik
Serhat Bozkurt

Redaksiyon/Son Okuma
Bayram Şen

Grafik Uygulama
Bülent Sarı

Kapak
Turan Ercan

e-ISBN 978-625-6788-37-4
İstanbul, 2024

© 2024. Bu kitapta yayınlanan yazı ve resimlerin bütün hakları İBB Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü'ne aittir.

İBB Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü
Miralay Şefik Bey Sok. No: 6
Taksim, Beyoğlu, İstanbul
(212) 249 95 65 - (212) 249 09 45
kutuphanemuzeler@ibb.gov.tr

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü (KMM) ve İstanbul Planlama Ajansı (İPA) tarafından yürütülen İstanbul Araştırmaları Misafir Araştırmacı Programı çerçevesinde 15 Ekim 2023 - 15 Şubat 2024 döneminde gerçekleştirilen, "Planlamayı İstanbul'da Yeniden Düşünmek" temalı proje kapsamında yayına hazırlanmıştır.

Proje Koordinasyon
Bülent Bilmez
Elif Yıldız Kızılca
Oktay Kargül

Proje Danışma Kurulu
Alev Erkmen (Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi)
Bülent Bilmez (Prof. Dr., İstanbul Bilgi Üniversitesi)
Erdem Yörük (Doç. Dr., Koç Üniversitesi)
Evren Balta (Prof. Dr., Özyeğin Üniversitesi)
Fatma Ünsal (Prof. Dr., MSGSÜ)
Hatice Kurtuluş (Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi)
İlhan Tekeli (Prof. Dr., ODTÜ)
Kurtul Erkmen (Aura İstanbul)
Mustafa Çağhan Keskin (Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi)
Nurhan Yentürk (Prof. Dr., İstanbul Bilgi Üniversitesi)
Özlem Çaykent (Doç. Dr.,İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi)
Şevket Pamuk (Prof. Dr., Boğaziçi Üniversitesi)
Şükrü Aslan (Prof. Dr., MSGSÜ)
Uğur Tanyeli (Prof. Dr., İstinye Üniversitesi)

İÇİNDEKİLER

Ekrem İMAMOĞLU 7

SUNUŞ Doç. Dr. Funda Uz **9**
ÖNSÖZ **13**
GİRİŞ **17**

BİRİNCİ BÖLÜM: İHTİLAF **25**
Çelişen hedefler 32
Düşmanlık 37
Dayanışma 46

İKİNCİ BÖLÜM: 1984'E DOĞRU HALİÇ **51**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: 1984'TEN 1994'E HALİÇ'TE İHTİLAF SAHNELERİ **73**
Seçim 1984: İstanbul'a Hizmet İbadettir 84
Yıkım: İşte Bunlar da Benim Oyuncaklarım 94
Seçim 1989: Yağmaya, Talana ve Dalan'a Hayır 109
Temizlik: Gözlerim Kadar Mavi Olacak Bu Sular 123
Feshane 135

SONUÇ **149**

KAYNAKÇA **155**

EKLER **165**

Ekrem İMAMOĞLU
Türkiye Belediyeler Birliği Başkanı
İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı

Değerli İstanbullular,

İstanbul sadece geçmişiyle değil, bugünü ve geleceğiyle ilgili de sözü olan bir yaşam alanı. Kentin binlerce yıllık kesintisiz tarihinde nice anlatı birikmiş durumda. Bu birikimi şekillendiren en önemli faktörlerden biri de İstanbul'un çok kültürlü bir yapıya sahip olması. Bu çok katmanlı birikim, İstanbul'a kendine özgü kent planlamasını ve dokusunu kazandırmış.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi olarak İstanbul için yeni yaklaşımlar öneren projelere önem veriyoruz. Bu anlayış dâhilinde İstanbul Planlama Ajansı ile Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü iş birliğiyle bu yıl ilk kez gerçekleştirilen "İstanbul Araştırmaları Misafir Araştırmacı Programı"nı hayata geçirdik. Proje kapsamında kent ve şehirleşme alanında çalışan araştırmacılara kütüphane hizmetleri ile diğer araştırma imkânlarının yanı sıra çalışmalarına uygun bilimsel ortamı sağlamayı hedefliyoruz.

Yeni yaklaşımlar ve yayımlanmamış belgelerle İstanbul çalışmalarına katkıda bulunan araştırmaların değerlendirildiği programımıza çok sayıda başvuru yapıldı. "Planlamayı İstanbul'dan Düşünmek" temasıyla yaptığımız çağrıya başvuranlar arasından danışma kurulu tarafından seçilen beş araştırmacı, yoğun bir emek ile projelerini tamamladı.

Bugün sizlerle paylaştığımız kitap, programa kabul edilen araştırmacılardan Ahmet Bender Uğurli tarafından kaleme alındı. İstanbul'un yakın tarihinin bir panoraması olarak da tarif edebileceğimiz çalışma, "Haliç: Bir İhtilaf Sahnesi (1984-1994)" başlığını taşıyor. Bu özgün çalışma Haliç özelinde, Bedrettin Dalan ve Nurettin Sözen başta olmak üzere dönem aktörlerinin söylemlerinin analizine odaklanıyor. Kentin önemli bir yaşam noktası olan Haliç'e dair tartışma ve öneriler, günümüz kent planlaması adına da önem taşıyor.

Tüm yönleriyle planlamayı yeniden tartışmayı, günümüzün sorunlarını ve çözümlerini planlama üzerinden çok boyutlu olarak düşünmeyi teşvik etmek üzere hayata geçirilen projeye katılan tüm akademisyenlere ve araştırmacılara teşekkürlerimi sunuyorum. Projenin süreklilik kazanmasının kent çalışmaları adına önemini tekrar hatırlatarak hayata geçirilmesinde emek veren tüm çalışma arkadaşlarıma İstanbullular adına teşekkür ediyorum.

SUNUŞ

Doç. Dr. Funda UZ

İstanbul'un mekânsal belleğinin histografisi, parçalı ve çok katmanlı yapısına rağmen, eylemlerin ve söylemlerin sürekliliği ile tanımlanabilir. Kentsel katmanları besleyen, ortaya çıkaran ya da gizleyen yaşamdır, insandır. Birbirinin üstünden beslenen bu katmanlı ve eklemlenmiş yapının bütününün bir yansıması olarak kent imgesi, farklı okuyucular için kentin ortak anlamına ilişkin bir veridir aslında. Tek bir kent imgesinden değil, ama kentsel yaşamın içine sızmış, o kentin ayrılmaz bir parçası olmuş mekânsallıklardan, o kentle anılan, kentsel ve mekânsal simgelerden, anıtlardan, coğrafi ve iklimsel koşullarla zihinlerde yer eden, kartpostallaşmış kent görünümlerinden söz edilebilmenin sebebi budur. Kentsel imgeleri, kentsel anlamların tartışılmasında bir veri haline getiren, toplumun ortak belleğinde bilinçsizce, farkında olmadan yer etmiş olmasıdır. Eşsiz ve ilham verici coğrafyası ile, bedenle olumlanan ve belleğin mutlak kurucusu topoğrafyası, kentin yapılı çevresiyle bütünleşik, "İstanbul imgesi" kentin sıradan insanından, erk sahiplerine kente yaşayan, onun üzerinde kararlar verebilen herkeste benzer hisler uyandırır. Bu nedenle İstanbul'un hem bitmeyen bir "şantiye" ve hem sürekli değişimine rağmen "müze" oluşunda, kabullenici bir kader duygusuyla herkes birleşir.

Kentsel/mekânsal söylemleri oluşturan çeşitli kaynaklar, sistemler, ilişkiler vardır. Söylemler, kentsel mekânı yapısal olarak üretenlerin metinlerinden olduğu kadar, popüler

kültürün yazılı araçlarındaki temsillerinden sıklıkla beslenir ve toplumun hafızasında mayalanır; çünkü söylemler, kişinin düşüncesini ifade etmek için kullandığı dil kodlarıdır. Bu yargının, özellikle mimarlığın kamusal alan tarafından tanımlandığı, gündelik yaşamımıza girerek meslekten olmayanlarca da konuşulduğu 1980'li yıllar ve sonrası için doğru olduğu söylenebilir. Gündelik hayatın dili, politikacıların demeçleri, tartışma programlarında tekrarlanan ve istemsizce kulağımıza çalınan kente ilişkin kurulan her söz, bir amalgama dönüşürken, kentsel söyleme bir kavramlar bütünü, bir dil repertuarı vermektedir.

Toplumsal ilişkilerin ve kentleri dönüştüren erkin paydaşı tüm aktörler, benzer bir bağlılık ve büyülenme duygusunda ya da ihya etme arzusunda ortaklaşsalar da, birbirleriyle karşı karşıya geldikleri pozisyonlar üreterek varlıklarını tanımlarlar çoğunlukla. Kentsel mekânın üretiminin sosyal, politik, ekonomik katmanları arasındaki ağlar, değişken ve dinamik ilişkilerle yeniden kurulurken, kentsel mekânın kendisi de çatışmaların ve uzlaşmaların sahnesine dönüşür.

Son yıllarda İstanbul'un mekânsal tarihinin çizgisel ve kanonikleşmiş anlatısını kıran, yeni bakış açıları ile yeni ufuk çizgileri kuran çalışmaların sayısı çoğalıyor. Kentle ilgili araştırmaların, sadece akademik çevrelerde değerlendirilmemesi ve kentin paydaşı, İstanbullu okuyucuyla buluşması büyük önem taşıyor.

A. Bender Uğurli'nin akademik çevrelerde çok olumlu geri dönüşlerle değerlendirilen araştırmasının kitaplaşması bu nedenle önemli. Haliç'in zaman-mekânsal izleği, mimarlığın kent ve toplumla olan sözdizimsel ve anlamsal ilişkilerini çok katmanlı bir boyutta tartışmaya olanak sağlayan, kentsel süreklilikleri, izleri, muğlak ve parçalı kentsel/mimari anlatıları üzerinde biriktiren bir kanvası dokuyor adeta. 1984-1994 yılları arasında iki belediye başkanının arasındaki ihtilafa odaklanan bu çalışma, benzer söylem örüntülerini ifşa eden ve bugünün kentsel gerçekliğini anlamamıza dair ipuçlarını taşıyan kanvasın en temel motiflerinden birini oluşturuyor kanımca. Kitabın, İstanbul ile ilgili tartışmaların, sürekli yer ve irtifa değiştiren zemininde akılcı, demokratik, paylaşımcı bakışların çoğalmasına olanak sağlayacağına inanıyorum.

ÖNSÖZ

Bu kitap İstanbul Teknik Üniversitesi Mimari Tasarım Yüksek Lisans Programında Doç. Dr. Funda Uz danışmanlığında yazmış olduğum yüksek lisans tezimi temel alıyor. Şüphesiz tez yazma sürecinde bir öğrencinin tezine biraz mesafe katıp ona dışarıdan bakma şansı pek olmuyor. Ya da oluyorsa da en azından kendi adıma çok da böyle bir fırsat bulamadığımı, akademik koşturmacalar içinde bir yandan da tezi yazmaya çalıştığımı söyleyebilirim. Tezi noktaladığımda ise bir yandan bunun vermiş olduğu rahatlık bir yandan da doktorada bambaşka konular üzerine çalışmam sebebiyle, tezi bir anlamda yaklaşık bir buçuk seneliğine rafa kaldırmış oldum. Bu durum açıkçası bir akademik nadas ortamı yarattı. Öyle ki yazdıklarımdan ve ortaya koymuş olduğum anlatıdan bir süreliğine uzaklaşmak, kitabı yazmak için tekrardan tezle baş başa kaldığımda ona farklı bir gözle bakmama ve hatta yer yer kendimi eleştirmeme sebep oldu. Dolayısıyla bu kitap, tezin ne genişletilmiş ne de daraltılmış bir versiyonu. Bu iki ifadenin aksine, ben "olgunlaşmış" ifadesini kullanmayı tercih ediyorum. Kitabı yazarken tezden çıkardıklarım olduğu gibi, tezde olmayan birtakım anlatıları da kitaba dahil ettim.

Öte yandan, akademik bir tez ve bir kitabın birçok noktada birbirinden ayrıldığı bir gerçek. Bu noktada kitaplaştırma süreci benim açımdan farklı yönleriyle ilginç bir deneyim

oldu. Enstitünün getirmiş olduğu kısıtlardan ve birtakım kalıplardan kurtulmuş bu çalışma, tezin olgunlaşmış versiyonu olduğu gibi bir yandan da bana kalırsa onun "özgürleşmiş" versiyonu. Kitabı yazarken, özellikle Türkiye'deki akademik tezlerin değişmez bir kuralı olan "birinci tekil şahıs" ifadeler kullanmama zorunluluğunun ne kadar kısıtlayıcı, tekdüzeleştirici ve sıkıcı bir durum olduğunu fark ettim. Her metin akademik olsun ya da olmasın özünde kişisel bir nitelik taşır; çünkü bir bireyin elinden çıkar. Hele ki bu tez ya da kitap gibi doğrudan bireyin ismiyle anılan bir metin ise kişisel olması kaçınılmaz bir durumdur. Dolayısıyla metni tekrar yazarken özgürleşmenin verdiği fırsat çerçevesinde, bir yazar olarak kişisel ifadeler kullanmaktan hiçbir noktada imtina etmedim. En nihayetinde bu kitap doğrudan kendi yaklaşımlarımı ve ele aldığım Haliç meselesini benim nasıl anlamlandırdığımı yansıtıyor.

Hiç kuşkusuz Haliç'in temizlenme süreci ve bu süreçte buradan sanayinin tahliye edilmesi oldukça önemli bir konu. Dolayısıyla konuyu dert edinen tek araştırmacı ben değilim. Ancak sorun şu ki bu konuyu ele alan çalışmalar genellikle sürecin fiziksel boyutuna odaklanıyor ve konuyu doğrudan doğruya Bedrettin Dalan ile bağdaştırıyorlar. Oysa Nurettin Sözen de bir o kadar önemli bir figür. Nitekim Bedrettin Dalan'dan sonra İBB Başkanlığı görevine gelmesi ve böylelikle Dalan ile başlayan Haliç'in rehabilitasyonu projesinin onun dönemine sarkması, SHP'li Sözen'in Haliç eksenindeki rolünü daha da kritik kılıyor. Bu bağlamda kitap, Bedrettin Dalan ve Nurettin Sözen dönemlerinde Haliç'te yaşanan dönüşümün arka planında yer alan motivasyonlara ve hedeflere odaklanarak, bunların hangi noktalarda ihtilafla kesiştiğini ortaya koyuyor. Yazmış olduğum bu metin, Haliç'e dair fiziksel bir inceleme olmanın ötesinde, bir toplumsal aktör olarak İBB başkanlarının kentsel planlama çerçevesindeki rollerini tartışan sosyolojik bir irdeleme.

Bu kitabı değerli kılan en önemli hususlardan biri, süreci İBB ve İPA bünyesinde yürütmem oldu. İBB'nin geçmişine ışık tutan ve bu geçmişi farklı boyutlarıyla ele alan bu çalışma, eğer ki İBB bünyesinde değil de farklı bir yayınevi tarafından yayımlansaydı bu kadar anlamlı olmazdı. Dolayısıyla bu kitap yayımlanabileceği en doğru ve özel adreste yayımlanıyor; bu açıdan oldukça mutluyum.

İPA Misafir Araştırmacı Programına kabul almanın benim için çok büyük bir şans olduğunu söylemeliyim; bu sayede bu kitabın sözünü ettiğim doğru adresle

buluşmasının yolu açıldı. Misafir araştırmacı programının hayata geçmesinde rol alan herkese ve özellikle de süreç içinde bizi hiç yalnız bırakmayan, sürekli her konuda destek veren, kısa bir zaman dilimine sıkışmış bu süreci yöneterek kitabın ortaya çıkmasını olanaklı kılan Prof. Dr. Bülent Bilmez ve Elif Yıldız'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Bu programda bulunmamın benim için en özel noktalarından biri, daha önce tanışmadığım alanında uzman birçok değerli isimle yolumun kesişmesi oldu. Organize edilen düzenli toplantılarla çalışmamla ilgili ufuk açıcı yorumlar aldım. Prof. Dr. Şükrü Aslan ve Kurtul Erkmen başta olmak üzere bu süreçte bana yorumlarıyla yol gösteren bütün hocalarıma teşekkürlerimi iletiyorum.

Yüksek lisans tez jürimde yer alan Prof. Dr. Nurbin Paker Kahvecioğlu ve Prof. Dr. Arzu Erdem değerli yorum ve görüşleriyle tezime büyük katkılar sundular ve tezi yazarken çok da fark etmediğim noktaları vurguladılar. Her ne kadar, tez jürim üzerinden iki seneye yakın vakit geçse de tezi kitaplaştırırken onların yorumları her daim zihnimin bir köşesindeydi. Kendilerine katkıları için teşekkür ediyorum.

Öte yandan, bugünlere gelmemde ve dolayısıyla bu kitabın varlık kazanmasında ailemin çok büyük payı var. Annem, babam ve kardeşime beni daima destekledikleri, bütün kararlarımda arkamda durdukları ve böylelikle birçok şeyi olanaklı kıldıkları için müteşekkirim.

Akademik hayatın zorlu bir yol olduğu gerçek. Bu zorlu yolda yıllardır yanımda olan, akademik anlamda beraber büyüdüğüm, hayatımı güzelleştiren, renkli kişiliğiyle beni motive eden Ar. Gör. Eda Adıgüzel'e sonsuz teşekkürler.

Böyle bir kitabın hayat bulmasındaki en büyük rol tartışmasız sevgili tez danışmanım Doç. Dr. Funda Uz'a ait. Lisans yıllarımdan beri her daim en büyük destekçilerimden biri oldu, akademiyi ve araştırma yapmayı sevdirerek akademik hayata yönelmemin önünü açtı. Nitekim, İPA'nın düzenlediği bu araştırma programının varlığını da onun vesilesiyle öğrendim ve beni her konuda olduğu gibi bu programa başvurmam konusunda da destekledi. Kendisine her şey için ne kadar teşekkür etsem az.

GİRİŞ

Kentsel mekânlar öncelikle fiziksel karakteriyle ön plana çıksa da aslında her kentsel mekân bir yandan da toplumsal bir mekândır. Toplumsal ilişkiler kentsel mekânı değiştirir ve dönüştürür. Dolayısıyla kentsel mekânı, bu kitap özelinde düşündüğümüzde ise Haliç'i anlamak ve zaman içinde vuku bulan fiziksel dönüşümleri bir bağlama oturtmak, bu dönüşümlerin arka planındaki toplumsal ilişkileri ve o ilişkilerin aktörlerini bir söküme uğratmayı gerekli kılar. Bu kitabın odağında yer alan ihtilaf ise söz konusu ilişkilerden biridir.

Toplumsal bir ilişkinin olduğu her türlü düzlem özelinde bir ihtilafın mevcudiyetinden söz edilebilir. Çünkü her bir toplumsal aktörün isteği, hedefi ve motivasyonu diğerlerinden büyük ölçüde ayrışır. Bu durum da bir ihtilafın ortaya çıkmasına zemin hazırlar. Bu kentsel mekân için geçerli olduğu gibi başka düzlemler için de geçerlidir.

Öte yandan, ihtilaf toplum için kaçınılmaz bir gerçeklik olmakla beraber, ihtilafın ilişki kurduğu olgular değiştikçe aslında ihtilafın dinamikleri de değişir. Dolayısıyla, kitabın ortaya koymuş olduğu ihtilaf kavramsallaştırması kentsel mekân, bilhassa Haliç ve belediye başkanları için anlamlı. Çünkü ihtilaflar aktörlerle birlikte varlık kazanır; aktörlerin değiştiği durumda ihtilafın bağlamı da baştan şekillenir. Ne var ki ne bir tarih kitabı yazma ne de geniş

çaplı bir ihtilaf kuramı oluşturma gayem yok. Böylesine bir anlatı bir mimar olarak benim ilgimi çekmediği gibi, bunun okuyucunun da ilgisini çekeceğini düşünmüyorum. Bu çerçevede, ihtilaf kitabın odağında yer etse de, aslında bir bakıma Haliç'in nasıl dönüştüğünü anlamak için bir araç.

Hiç kuşkusuz, kentsel mekânı şekillendiren tek toplumsal ilişki formu ihtilaf değil; gerek Haliç gerek ise farklı bir kentsel mekâna çok farklı ilişkiler özelinde bakılabilir. Ancak şu bir gerçek ki, bu kitabın kavramsal arka planını da inşa ederek ortaya koyduğu ihtilaf, özellikle güç sahibi aktörler ekseninde yadsınamaz bir durum. Nitekim bu kitap da böyle bir noktadan Haliç'i irdelemeyi kendine gaye ediniyor ve birbiri ardına görev yapan ANAP'lı Bedrettin Dalan ve SHP'li Nurettin Sözen'in Haliç'in dönüşümündeki rollerini ihtilaf ekseninde tartışıyor.

Diğer bir taraftan, Haliç'in fiziksel karakterinin değişmesine etki eden tek aktörün belediye başkanları olmadığı aşikâr. Haliç çevresinde yaşayanlar, Haliç'teki fabrikalarda çalışanlar ve hatta Dalan operasyonları çerçevesinde yıkılan yapılar bile birer aktör. İhtilaf pekâlâ dile getirdiğim diğer aktörler üzerinden de ele alınabilir ancak eğer ki Haliç özelinde bir ihtilaftan bahsediyor isek Dalan ve Sözen döneminde ihtilafın görünürlüğü fazlasıyla artmıştır. İki başkanın müdahil olduğu ihtilafların Haliç'teki değişimde kritik bir rolü mevcuttur.

1984 -1994 yılları arası hem İstanbul için hem de daha yakın ölçekte Haliç için oldukça önemli bir aralık. Çünkü bugünün Haliç'inin kentsel kimliği ve karakteri aslında bu aralıkta yapılan eylemlere ve atılan adımlara dayanıyor. Dikkat çekmek istediğim diğer bir kritik durum ise, bu aralığın içerdiği kırılma noktaları. Bu noktalar doğrudan Haliç'le ilgili olmasa da kırılmaların yarattığı politik ortam Haliç'i etkilemiş ve Haliç'e yönelik yapılanlara yön vermiştir. İşaret ettiğim aralığın başlangıç noktasını da belirleyen bu kırılmalardan biri olan şüphesiz 1984 yerel seçimleridir. 12 Eylül Darbesi'nden sonraki bu yerel seçimlerle birlikte yeni bir belediyecilik modeline geçilir ve Dalan da bu modelin İstanbul'daki ilk temsilcisi olur. Nitekim ANAP'lı İBB Başkanı, bu yeni sistemin ona sağladığı güçle beraber Haliç'teki eylemlerini ve bu kentsel mekân üzerine olan projelerini yürütür. 1984-1994 aralığındaki ihtilafa neden olan diğer bir önemli kırılma noktası ise 1989 yerel seçimleridir. Bu seçimlerde Nurettin Sözen başkan seçilir ve İstanbul'un yönetimi ANAP'tan SHP'ye yani farklı bir ideolojik temele yaslanan partiye geçer; bu ideolojik fark

da aslında Sözen ve Dalan arasında ihtilafın filizlenmesine ortam hazırlar. Bu bağlamda kitaptaki amacım, Bedrettin Dalan ve Nurettin Sözen dönemlerinde hasıl olan ihtilafların Haliç üzerinden ne şekilde karşılık bulduğunu ortaya dökerek kentsel mekânın üretiminin fiziksel gerçeklerle açıklanamayacak bir boyutunun olduğunu göstermek.

Kitap üç ana bölümden oluşuyor; "İhtilaf" adlı ilk bölüm bir yandan ihtilafın kavramsal çerçevesini kuruyorken bir yandan da ihtilafın hangi noktalarda 1984-1994 arasındaki Haliç'le kesiştiğini ele alıyor. Dolayısıyla, bu bölüm sadece bir literatür dökümünden ve bunun üzerine birtakım tartışmalardan ibaret değil. Nitekim metni yazarken birçok kişiye sıkıcı gelebilecek böylesine bir dökümden uzak durmaya, kitabın kuramsal ağırlığını sadeleştirmeye ve bu kuramsal arka planı da Haliç'teki ihtilaflarla iç içe geçirerek aktarmaya çalıştım.

Her ne kadar, Dalan ve Sözen döneminde meydana gelen ihtilaflar özellikle kitabın üçüncü ve en geniş bölümünde tartışılıyor olsa da birinci bölüm bu tartışmaların temelini şekillendiriyor. Açıkçası kitabın her bölümünü ayrı ayrı okumak da mümkün; bu konuda okuyucuya hiçbir engel yok. Ancak şunu belirtmeliyim ki, kitabın ele aldığı Haliç'teki dönüşümleri ve bu dönüşümlerin hayat bulduğu üçüncü bölümün ana meselesi olan ihtilaf sahnelerini anlamak için bir şekilde kitabın tamamını sindirmek gerekiyor. Aksi takdirde, Haliç'in neden ihtilaflara konu olduğunu ve Dalan ile Sözen'in niçin Haliç'le ilgili ihtilafların içinde konumlandırıldıklarını kavramak son derece güç. Çünkü ilk bölümde ihtilafın dinamikleri olarak ifade edip üç ayrı alt başlık altında tartıştığım çelişen hedefler, düşmanlık ve dayanışma ihtilaf sahnelerini tanımlayan ana unsurlar. Dolayısıyla kitabın son bölümünde, beş ayrı ihtilaf sahnesi üzerinden kurulan anlatı tamamen bu unsurlara dayanıyor.

1984-1994 arasındaki Haliç'e ve bu dönemde görev yapan iki belediye başkanının müdahil olduğu birtakım ihtilaflara odaklansam da böylesine bir çalışmayı net aralıkların içine sıkıştırmak pek de doğru değil. Haliç'in dönüşümü ne 1984 yılında başladı ne de 1994 yılında noktalandı. Kentler adeta canlı bir organizmadır, dönüşüm her daim kentlerin bir parçasıdır. Bazı dönemlerde dönüşümün yoğunluğu artabilir, bazı dönemlerde nispeten daha az olabilir ancak hiçbir zaman dönüşüm kentlerden eksik olmaz. Hele ki Haliç gibi kent için oldukça önemli ve toplumsal yaşamı şekillendiren bir noktadan bahsediyorsak, dönüşümün buradaki pozisyonu göz ardı edilemez. Bundan ötürü, Haliç'in neden ihtilafa konu olduğunu kavrayabilmek için hem bir ölçüde Haliç'in geçmişinin hem de

bu geçmişte Haliç'e yüklenen anlamların farkında olmak fazlasıyla mühimdir. Bu bağlamda, kitabın ikinci bölümü Haliç'in 1984'e gelene kadar geçirdiği serüveni inceliyor.

İhtilaflar doğrudan "1984'e Doğru Haliç" isimli ikinci bölümün konusu olmamasına karşın, bu ifadeye tersten baktığımızda farklı bir durum ortaya çıkıyor. Esasında ikinci bölümde ele alıp aktarmaya çalıştıklarım ihtilafın konusu. Diğer bir ifadeyle, Haliç'i ihtilaf sahnesi haline getiren durum, buradaki yoğun sanayileşme ve bu sanayileşmenin neden olduğu kirliliktir. Dolayısıyla ikinci bölümde, Haliç'in 1980'lerin başındaki aşırı kirli haline nasıl ve hangi aktörlerin etkisiyle geldiğini yansıtmaya çalışıyorum. Bir ve üçüncü bölümlerin aksine, bu bölüm hiçbir alt bölüm içermiyor. Bunun nedeni, söz konusu bölümün kitabın kurgusu ekseninde, içerdiği parçalarla değil de bütünüyle bir anlam üretmesi.

Üçüncü bölümde Bedrettin Dalan ve Nurettin Sözen'in görev dönemlerinde, Haliç üzerine vuku bulan ihtilafları ve bu ihtilafların Haliç'e ne şekilde etki ettiğini beş ayrı ihtilaf sahnesi (1984 Yerel Seçimleri, Yıkım, 1989 Yerel Seçimleri, Temizlik ve Feshane) üzerinden tartışıyorum. Şüphesiz ihtilafın vuku bulduğu bu düzlemleri sahne ile nitelememin ve bizzat Haliç'i bir ihtilaf sahnesi şeklinde tanımlayarak bu kitabın adını "Haliç: Bir İhtilaf Sahnesi (1984-1994)" olarak belirlememin bir nedeni var. Sahne gerek aktörleri gerek ise bu aktörlerin eylemlerini işaret eder; bu sebeple sahne ihtilafın iki ana dinamiğiyle doğrudan bir ilişki kurar. Keza aktörler tarafından dile getirilen söylemler de sahnenin önemli bir parçasıdır. Bu sebeple son bölümdeki ihtilaf sahnelerine ait alt başlıklara, bu sahnelerle ilintili kilit söylemler de eşlik ediyor.

Şunu da vurgulamadan geçmemem gerek; sahne denildiğinde bazı okuyucuların zihninde kaçınılmaz bir şekilde fiziksel bir mekân canlanabilir. Halbuki sahne ile ifade etmek istediğim fiziksel mekânın ötesinde bir durum. Bir ihtilaf sahnesi olarak Haliç'in kendisi fiziksel bir mekân tarif etse de Haliç ile ilişkili olarak ele aldığım bütün ihtilaf sahneleri özelinde böyle bir fiziksellik yok. Üstelik sahnelerin tanımladığı ölçekler de birbirinden oldukça farklı.

Söz gelimi yerel seçimler Haliç'i aşan, İstanbul ve ülke geneline temas eden bir ölçekle ilişkiliyken, bir diğer yandan tekil bir bina (Feshane) ölçeği de Haliç'teki ihtilafların parçasıdır. Ancak ihtilafların vuku bulduğu bu sahnelerin hiçbiri de birbirinden bağımsız değildir; esasında sahneler iç içe geçmiş haldedir. Dolayısıyla, kitabın kurgusu çerçevesinde düşünüldüğünde, belirli bir sahne

altında tartıştığım bir mesele, aslında diğer sahnelerle de ilişkili. Hatta ele aldığım beş sahnenin mutlak ve değişmez ihtilaf sahneleri olduğunu da söylemek mümkün değil. Şüphesiz bu sahnelere farklı ölçeklerde birtakım başka sahneler eklenebilir veyahut ele aldığım sahneler kendi içlerinde tekrar ele alınarak farklı üst başlıklarla sunulabilir. Kitabın bu noktası, benim ihtilafları nasıl anlamlandırdığımı ve onları ne şekilde gördüğümü yansıtıyor; bu çerçevede ihtilaflara yönelik kişisel bir yaklaşım ve kavrayış söz konusu.

Öte yandan, Haliç'e bir mimarlık tarihçisi refleksinden ziyade mimari tasarımcı kimliğimle yaklaştığımı da vurgulamalıyım. Şüphesiz disiplinler arasına net sınırlar çekmek, disiplinleri birbirinden bağımsızmış gibi düşünmek oldukça güç. Ne var ki bir araştırmacının gelmiş olduğu arka plan, kaçınılmaz bir şekilde onun olayları ele alış biçimini etkiliyor. Keza kitabın odak noktası olan ihtilafları birtakım diyagramlarla, kolajlarla ve kitabın ek bölümünde yer alan gerçek gazete kupürlerinden oluşturulmuş "sahne gazeteleri" ile anlatmaya çalışmam da esasında kitabın yazım süreci içinde çok farkında olmamama karşın, tasarımcı arka planımın dışa vurumu.

Her bir sahne için oluşturulmuş beş ayrı gazete aslında ihtilafa zemin hazırlayan ana söylemleri ve olayları özetleyerek ihtilaf sahnelerinin genel çerçevesini ortaya koyuyor. Gazete kupürleri kendi başına anlamlı olsa da bu kupürlerin bir araya getirilerek onlardan kurgusal gazeteler oluşturulması farklı bir gerçeklik yaratarak, haberleri sahneler özelinden tartışmayı ve onlar arasındaki ilişkileri daha net görmeyi olanaklı kılıyor.

Bedrettin Dalan ve Nurettin Sözen'in, hatta Özal ve ilçe belediye başkanlarının söylemlerinin Haliç üzerine ihtilafların hasıl olmasında göz ardı edilemez bir payı var. Çünkü söylemler hem bu aktörlerin görünen veya görünmeyen hedeflerini tanımlar, hem de söylemler çoğunlukla kendi ilişkilendiği bağlamı aşarak farklı aktörleri işaret eder ve onlar üzerinden bir anlam kazanır. Söylemler ihtilafın bir yansıması olduğu gibi aynı zamanda onun müsebbibidir. Bundan ötürü, Haliç'teki ihtilaf sahneleri için oluşturulmuş söylem kolajlarının kitabın kurgusu içindeki rolü kritik. Söz konusu kolajlar ile amaçladığım, sahnelere kaynaklık eden önemli söylemleri ön plana çıkarmak ve bunların metnin içinde kaybolmasının önüne geçmek.

Öte yandan, her bir sahneye birer diyagram eşlik ediyor; bu diyagramlar sahne başlıkları altında yürütmüş olduğum tartışmaların genel çerçevesini ortaya seriyor

ve ihtilafın farklı boyutlarının (çelişen hedefler, düşmanlık, dayanışma, eylemler, aktörler) bu sahnelerde nasıl varlık kazandığını gösteriyor. Şu bir gerçek ki, bu diyagramlar ekseninde ifade ettiğim ihtilafla ilişkilenen, çelişen hedeflerin neler olduğu kişisel bir çıkarım. Farklı bir perspektiften, bilhassa taraflı bir gözle işaret ettiğim aralığa bakan biri Dalan'ın veyahut Sözen'in hedeflerinin farklı olduğunu iddia edebilir.

Haliç'te yaşanan fiziksel dönüşümler hususunda birtakım gerçeklerden söz etmek mümkün olmakla birlikte, bu dönüşümleri aktörlerin hedefleriyle ilişkilendirdiğimiz noktada mutlak gerçekliklerden bahsetmek oldukça güç. Nitekim bu sebeple ben de gerçeklerin peşine değil de anlamların peşine düşüyorum. Anlamlar gerçekleri aşar; gerçekler üzerinden ayrı bir gerçeklik yaratır. Bu gerçeklik de büyük ölçüde onunla ilişki kurana bağlıdır.

Bu bağlamda, bu kitap 1984-1994 aralığındaki Haliç'i bütünüyle anlatmayı kendine misyon edinmiyor; eğer ki öyle olsaydı kuşkusuz hacim olarak çok daha geniş olması gerekirdi. Bu nedenle söz konusu aralıktaki Haliç'le ilgili birçok şeyi bu kitabın kapsamına dahil etmedim, etmem de gerekmiyor. Kitabı sıkıcı bir tarih kitabına, deyim yerindeyse olayların arka arkaya sıralandığı bir "masala" dönüştürme gibi bir niyetim yok. Böyle bir yaklaşım benim akademik kavrayışımla ne yazık ki örtüşmüyor. Bunu pazara (literatür) gidip meyve almaya, sonrasında bu meyveleri buzdolabına (kitap) yerleştirmeye benzetiyorum. En nihayetinde başka biri de gidip pazardan bazı meyveleri bir şekilde alabilir. Evet belki pazara giden yol biraz zorlu veya uzak olabilir ancak meyveyi alma konusunda kimseye bir engel yok. Ben meyveyle (Haliç) değil de o meyvenin içindekiyle, onun bende bıraktığı lezzetle ilgileniyorum. Eminim bu kitabı okuyanlar da Haliç'le ilgili benim tatmadığım lezzetleri tadacaklar yani diğer bir ifadeyle ortaya koyduğum ihtilaflara farklı bir gözle bakarak onlara benden ayrı anlamlar yükleyeceklerdir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İhtilaf

Bu kitabı alıp okumaya başlayacak okuyucuların zihninde belirecek ilk sorular; kitabın neden ihtilaf kavramı etrafında şekillendiği, bu kavramla anlatılmak istenenin ne olduğu ve niçin Haliç'teki dönüşümün başka bir kavramla değil de doğrudan ihtilaf ekseninde ele alındığı. Bu noktada öncelikle hangi amaçla nispeten eskimiş ve günlük kullanımdan kalkmış bir kelime olan ihtilafı, bu kitabın anlatısının merkezine yerleştirdiğimi ve bu ifade ile aslında ne kastettiğimi dile getirmeliyim. Şüphesiz dil son derece organik bir varlık, diller farklı dillerin etkisiyle, toplumsal ve kültürel dinamiklerle biteviye değişip dönüşüyorlar. Farklı kavramlar, kelimeler ve kalıplar kullanıma katılırken, bir yandan da bunun paralelinde bir eksilme yaşanıyor ve bu eksilme sonucu tedavülden kalkmaya yüz tutan kavramlar farklı ifadeler ile karşılanmaya çalışıyor. Ancak sorun şu ki, bazı kavramlar ikame etmeye çalıştığını anlam yönünden tam olarak karşılamayıp, birtakım boşluklar, yanlış anlaşılmalar ve belirsizlikler yaratır. Dildeki dönüşümler dilin yaşam döngüsünün bir parçası olduğu gibi, bu ortaya çıkan boşluklar da doğrudan bu döngüyle ilişkili.

İhtilaf her ne kadar tam anlamıyla tedavülden kalkmış bir kelime olmasa da onun özelinde böylesine bir boşluktan ve anlam karmaşasından söz edilebilir. Ulusal literatüre baktığımızda, ihtilaf neredeyse hiç kullanılmaz ve bunun yerine çatışma kavramına başvurularak, yansıtılmak istenen ilişkiler, süreçler ve mücadeleler çatışma üzerinden ifade

edilmeye çalışılır. Bir bakıma çatışma ihtilafın yerini alır ve bu ikisi eş anlamlı olarak düşünülür. İhtilafın ve çatışmanın İngilizce karşılıklarına göz attığımızda karşımıza *conflict* sözcüğü çıkmasına karşın; bu durum ihtilaf ve çatışmanın tamamen eş anlamlı olduğunu ve çok da sorgulamadan bunların kolaylıkla birbirlerinin yerine kullanılabileceğini göstermez. Çünkü her sözcük ait olduğu dil içerisinde ilişkili olduğu kavram ve durumlarla birlikte bir anlam kazanır. Bu kitabın ihtilaf kapsamında ortaya koymaya çalıştığı, ele aldığı ve tartıştığı çerçeve de bu söylem ekseninde hayat buluyor.

Çatışma TDK sözlüğünde "silahlı büyük kavga, arbede, savaştaki taraflar arasındaki silahlı vuruşma" gibi doğrudan fiziksel şiddeti içeren çeşitli kavramlarla karşılık bulur.[1] Bunun yanında zihinde de ilk olarak şiddeti çağrıştırır. Ne var ki kitapta Haliç'le ilgili tartışılan konuların fiziksel şiddetle uzaktan yakından bir bağlantısının olmadığı aşikâr. Bu bağlamda çatışma, kitabın işaret ettiği düzlemle örtüşmediğinden ve bu kavramı kullanmanın birtakım yanlış anlaşılmalara neden olabileceği düşünüldüğünden, çatışma değil de ihtilaf bu kitabın odağı konumundadır.

İhtilaf sözlükte "anlaşmazlık" olarak karşımıza çıkar.[2] Diğer bir taraftan, ihtilafı anlamak için onun Arapçadaki sözcük kökenine indiğimizde ihtilafın *hlf* köküne dayanmakta olduğu, bunun ise "yerine geçmek", "muhalefet etmek" gibi anlamlar barındırdığı görülür. İhtilaf, yerini alan ya da ardıl olarak ifade edilebilecek halef sözcüğüyle de ortak kökeni paylaşır.[3] Dolayısıyla bu kavram yalnızca anlaşmazlık gibi statik bir durumu nitelemez, bunun arka planındaki zamansal sürece ve aktörlere de vurgu yapar. Bu çerçeveden bakıldığında, belediye başkanlarının Haliç'e yönelik eylemlerini ve onların bu eylemlere kaynak oluşturan söylemlerini tartışmak için ihtilafın yarattığı düzlem oldukça uygundur. Çünkü yerel yönetimi elinde tutan tarafın değiştiği 1984-1994 gibi aralıklar, her şeyden önce bir halef-selef ilişkisine sahne olur.[4] ANAP'lı başkan Bedrettin Dalan'ın yerine SHP'li Nurettin Sözen'in gelmesiyle tam anlamıyla böyle bir ilişki yaşanmıştır.

Öte yandan, ihtilafa dair çizilen çerçevenin, yürütülen tartışmaların ve ortaya

1 https://sozluk.gov.tr/ (e.t. 29.12.2023).

2 https://sozluk.gov.tr/ (e.t. 29.12.2023).

3 https://www.etimolojiturkce.com/kelime/ihtilaf/ (e.t. 29.12.2023).

4 Bu noktada, 2019 yerel seçimleri İstanbul için benzer bir duruma zemin hazırlamıştır. 30 sene önceki yerel seçimlerde olduğu gibi, 2019 yılında da İstanbul'un yerel yönetimi önceki dönemden farklı bir siyasi partiden seçilen başkana (Ekrem İmamoğlu) geçmiştir.

serilen alt kavramların doğrudan bu kitap özelinde anlamlı olduğu ve bu kavramların kentsel mekânın üretimiyle ilintilendiği unutulmamalı. İhtilaf, toplumsal ilişkilerin hasıl olduğu her sistemin kaçınılmaz ve doğal sonucu olmakla beraber; farklı ihtilafların dinamikleri, öne çıkan aktörleri ve bunlar neticesinde varlık kazanan sonuçları birbirlerinden ayrışır. Nitekim, kitapta kurulan perspektif, kentsel mekânı fiziksel kimliğinin yanında siyasi ve sosyolojik ilişkiler kapsamında da tartışmaya olanak tanır. Ancak farklı bir anlatı ya da bağlam hasıl olduğunda, bu kitabın ihtilafa yönelik tanımladığı düzlemin çok da anlamlı olmayacağı ve aslında yeni bir yaklaşım geliştirilmesi gerekebileceği söylenebilir. Bu durumda ihtilafın nitelikleri değişir ve hatta ihtilafın kullanımından vazgeçilerek, çatışma veyahut bunun yerine geçecek farklı bir kavrama başvurulabilir. İhtilaf hususunda tek boyutluluktan söz edilemez. İhtilaf farklı toplumsal yapılarda hayat bulan çok boyutlu bir kavramdır; her bir kuramcı ihtilafı farklı şekilde tanımlar ve onun nasıl ele alınması gerektiği hususunda farklı görüşler ortaya koyar.[5] Bu görüşlerin birinin diğerlerinden daha doğru veya bazılarının yanlış olduğu söylemek abesle iştigal etmektir; öyle ki her ihtilaf tanımlaması kendi doğrularını ve kendi kavramsallaştırmasını barındırır. Toplumun dinamik yapısı, toplumsal bir ilişki biçimi olarak ifade edebileceğimiz ihtilafın da sabit bir tanımının olmamasına yol açar.

Kentten siyasete, psikolojiden felsefeye, işletmeden sosyolojiye birçok farklı alanda aktörlerin karşı karşıya gelme durumu mevcuttur; ancak her bir alan özelinde bu karşı karşıya gelmenin dinamikleri birbirinden farklıdır. Dolayısıyla, ihtilafı tüm yönleriyle ve boyutlarıyla kuşatıp yegâne bir ihtilaf tanımı yapmaya çalışmak boş bir çabadır.[6] Mantıklı olan ve bu çalışma kapsamında da hedeflenen, ihtilafı herhangi bir kuramcının tarif ettiği şekilde ele almak ve bu kavramsallaştırmayı kentle ilişkilendirmek yerine; ihtilaf ve kentle kesişebilecek farklı söylemleri bir araya getirmek, onları çakıştırmak ve hatta zaman zaman kopmalar yaratmaktır.

İhtilafları anlamlandırmanın yolu toplumsal dinamikleri çözümlemekten ve bunları farklı noktalarıyla tartışmaktan geçer. Tıpkı düzen ve uyum gibi, ihtilaflar ve değişimler de toplumun doğasında vardır; Newton'un bir fizik yasası olarak ifade ettiği, her etkiye karşı bir tepkinin oluşması durumunun bir yansıması

5 Otomar J. Bartos, Paul Wehr, *Using Conflict Theory* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 12-13.

6 Robin M. Williams, "Social Order and Social Conflict", Proceedings of the American Philosophical Society 114, no.3 (1970): 221.

toplumda da okunabilir.[7] Fakat toplumdaki bu etki ve tepki mekanizması, fizikteki gibi net modellerle ölçülen, formülleştirilebilen, somut verilere dayanan olgulardan son derece uzaktır; bunun nedeni olarak toplumsal dünyanın karmaşık yapısı gösterebilir. Bu bağlamda, toplumsal sistemde onu anlamaya yönelik herhangi bir yöntem olsa bile, bunun her daim uygulanabilirliği mümkün değildir. Ancak kabaca Newton'un etki-tepki mekanizmasındaki tepki olgusu ihtilafla, etki ise aktörlerin ortaya koyduğu eylemlerle bağdaştırılıp bu eksende bir perspektif geliştirilebilir.

Toplumdaki her aktörün kendi istekleri, arzuları ve hedefleri mevcuttur; dolayısıyla aktörlerin eylemleri söz konusu durumlarla doğrudan ilişkilidir. Ancak şüphesiz tüm istek, arzu ve hedefler birbirleriyle örtüşmez ve farklılaşırlar. Gerek bu kitabın ana odak noktası olan belediye başkanları ekseninde gerek ise farklı toplumsal aktörler özelinde bahsedilen durum geçerlidir. Bu bağlamda, ihtilafın toplumsal ilişkilerin var olduğu her türlü yapıda daima mevcut olduğu söylenebilir. Ancak ihtilafın mevcudiyetinden anlaşılması gereken onun biteviye ve aktif bir şekilde var olduğu değil, ortaya çıkma potansiyelini bünyesinde barındırmasıdır.

Aktörlerin hedefleri birbirinden farklı olmakla beraber; ihtilafın vuku bulabilmesi için bu farklılığın onları karşı karşıya getirmesi diğer bir ifadeyle aktörler arasında bir etkileşimin hasıl olması gerekir. İhtilaflar etkileşimler neticesinde hayat bulur. Burada etkileşim ile dikkat çekilmeye çalışılan, fiziksel bir etkileşim ya da aktörlerin aynı ortamda bulunarak birbirlerine yönelik söylemler üretmeleri değil; bir aktörün eyleminin diğeri üzerinde bir etki uyandırması ve böylelikle karşılıklı yansımaların meydana gelmesidir. Söz gelimi, Bedrettin Dalan ve Nurettin Sözen ekseninde düşündüğümüzde bu iki belediye başkanının bireysel hedeflerinin aynı olmadığı ve aynı olmak şöyle dursun bu hedeflerin birbirlerinden fazlasıyla ayrıştığı su götürmez bir gerçektir. Çünkü siyasi arka planın ve ideolojilerin farklılığı bir şekilde hedeflere de yansır. Ancak diğer bir taraftan bu hedef farklılığının doğrudan doğruya bir ihtilaf nedeni olduğunu söylemek de yanlış olur; hedef farklılıkları, ortak bir düzlemde kesiştiği takdirde ihtilaflar doğar. Nitekim Haliç böyle bir düzlem tanımlar.

Etkileşimin önemini anlamak için, bir anlamda etkileşim olgusunun karşıtı olarak düşünülebilecek izolasyon üzerinden bir yaklaşım geliştirilebilir, izolasyon farklı aktörler arasında farklı görüşler oluşması için ortam hazırlasa da; aynı za-

7 Bartos, Wehr, *Using Conflict Theory*, 6.

manda ihtilafın önünde bir engel teşkil eder.[8] Her ne kadar aktörler arasında farklılıklar olursa olsun, birbirleriyle ilgisi olmayan ve birbirlerine bir şekilde temas etmeyen aktörler arasında ihtilaf varlık kazanamaz. İhtilaf birtakım bağlayıcı elementler ve bu elementlerin meydana getirdiği ortak düzlemlerle ilintilidir. Aktörler, bir eylem alanı ya da bu alanla ilintili bir konu üzerinden karşı karşıya gelerek, çok boyutlu bir ilişki ortaya koyarlar.[9]

Öte yandan, ortak düzlem ya da bununla paralel durumlardan bahsedildiğinde kimilerinin aklına rekabet kavramı gelebilir; şüphesiz rekabette de aktörler ve onları bir araya getiren ortak bir düzlem mevcuttur. Buna karşın aktörlerin pozisyonu ve bu pozisyon sonucu ortaya çıkan etkileşimin niteliği ekseninde düşünüldüğünde, rekabet ihtilafla birçok yönden ayrışır.[10] İhtilaftaki etkileşimin daha aktif bir karakteri vardır. Öyle ki ihtilaf, taraflarının birbirlerine karşı manipülasyonunu bünyesinde barındırır, bir anlamda güç ilişkisi içerir; güç ise nihai hedefe ulaşma bağlamında bir aktör tarafından diğerinin pozisyonu değiştirmek amacıyla kullanılabilir. Oysa rekabette bu denli birbiri içine geçmiş, bir aktörün diğerini etkilediği bir ilişki söz konusu değildir. Rekabet durumunda aktörler birbirlerinden bağımsızlardır; aktörlerin üzerine rekabet ettikleri olgu ya da olgulardan söz edilebilmekle beraber, bu olgular onların tek ortak noktasıdır. Farklı aktörlerin eylemleri birbirleri üzerinde bir karşılık bulmaz.

Burada şunun altını çizmek iyi olabilir; tabi ki Bedrettin Dalan ve Nurettin Sözen arasında bir rekabet olmadığından söz edilemez. Hiç kuşkusuz, siyaset arenası, hele ki İstanbul gibi büyük bir şehrin belediye başkanlığı yarışı, rekabetin en yoğun olarak yaşandığı düzlemlerden birisidir; ancak ikili arasındaki ilişkiyi yalnızca rekabet ile açıklamak pek de mümkün değildir.[11] Olsa olsa rekabet, ihtilafın bir alt kümesi ya da onun dinamiklerinden yalnızca bir tanesi olarak düşünülebilir. İhtilaf, rekabeti aşar; dolayısıyla rekabete kıyasla çok daha karmaşık, yoğun, anlamlandırılması zor ve "sert" bir durumdur.

Bu noktada, bu iki kavram arasındaki farkı somutlaştırmak adına olimpiyatta koşan iki ayrı atlet arasındaki ilişki örnek olarak düşünülebilir. Nizami şartlar

8 Louis Kreisberg, *The Sociology of Social Conflicts* (New Jersey: Prentice-Hall, 1973), 27.

9 Michel Wieviorka, "Social Conflict", Current Sociology Review 61, No.5-6 (2013): 699-700.

10 Bartos, Wehr, *Using Conflict Theory*, 13.

11 İkili sadece 1989 yerel seçimlerinde rakip olarak karşı karşıya gelmişlerdir.

sağlandığı takdirde, koşu sırasında bir atletin varış noktasına ne sürede ulaşacağı diğer atletten tamamen bağımsız bir durumdur; bir atletin diğerine karşı bir hile yapmadığı (itmek ya da fiziksel temasta bulunmak gibi) koşulda, süre atletin kendisi dışındaki biri tarafından değiştirilemez.

Diğer bir taraftan benzer bir durumu mimarlık ya da kentsel mekân yarışmaları kapsamında düşünüp, bu eksende kavramsallaştırmak da mümkündür. Yarışma bir rekabet tanımlamakla beraber, ihtilaflı bir olgu olarak tezahür etmez. En nihayetinde yarışmanın katılımcıları olan mimar grupları, kendi hazırladıkları projeler bağlamında yarışmada bir sonuca ulaşmayı hedeflerler. Eğer jüri üyelerini manipüle etmiyorlar ya da diğer ofislerin çalışma alanlarını ateşe vermiyorlarsa, onların diğer aktörlerin pozisyonlarında değişiklik yaratmaları mümkün değildir. Ancak yarışmanın kendi iç dinamikleri kapsamında ihtilafın mümkün olmaması, yarışmanın ihtilafın nesnesi olarak konumlanması hususunda bir engel oluşturmaz.

Örneğin, 2020 yılında gerçekleştirilmiş olan "İstanbul Senin: Haliç Kıyıları Tasarım Yarışması" kendi içinde birçok mimarın ve plancının birbirlerini etkileme şansları olmadan bir söz söylediği bir rekabet alanı tanımlarken; yarışmanın kendisinin, güç sahibi aktörlerin Haliç üzerine bir eylem ortaya koyma isteğinin yansıması olduğu söylenebilir. Öyle ki, Ekrem İmamoğlu'nun İBB Başkanı seçildiği yılın ertesinde, sıcağı sıcağına İBB'nin böyle bir kentsel tasarım yarışmasına önayak olması, yeni İBB yönetiminin pozisyonunu belirlemesi yönünden önemlidir. Her ne kadar, ifade edilen dönem bu kitabın ana kapsamında olmasa da, bu örnekten de görülebileceği üzere Haliç her daim yerel yönetimlerin odak noktasıdır. Açıkçası, doğrudan doğruya söz konusu bu yarışmayı bir ihtilaf düzlemi olarak ifade etmenin hiç de kolay olmadığı kesin; nitekim ilişkileri çözümleyebilmek ve bu çözümleme neticesinde anlamlı sonuçlar çıkarabilmek amacıyla tıpkı Dalan ve Sözen dönemleri için yaptığım gibi sürece biraz daha mesafeli durmak gerekiyor. Ancak diğer bir taraftan şu da bir gerçek ki; Haliç'e yönelik proje geliştirmenin ve vizyon ortaya koymanın modası yıllar geçmiş olsa da varlığını korur. Her yeni gelen belediye yönetimi ve İBB Başkanı burasıyla ilgili bir söz söyleme ve eylem ortaya koyma ihtiyacı hisseder. Bu bağlamda ifade edilen yarışmanın, bu ihtiyacın bir sonucu olduğunu söylemek mümkündür.

Şekil 1: 2020 yılında düzenlenen İstanbul Senin: Haliç Kıyıları Tasarım Yarışması'nın Posteri.

İhtilaf özelinde ele alındığında, Haliç bir eylem alanı[12] oluşturur; belediye başkanları ise bu alana yönelik çeşitli eylemler ortaya koyarak karşı karşıya gelirler. Fakat öte yandan eylemlerin doğrudan doğruya bir ihtilafla ilişkili olup olmadığı ve bunların söz konusu aktörleri karşı karşıya getirip getirmediği, ihtilafın dinamiklerine bağlıdır. Çelişen hedefler, düşmanlık ve dayanışma bu kitap kapsamında ele alınan ana dinamikler olmakla birlikte; bunların ihtilafın yegâne dinamikleri olduğunu ve kesinlikle değişemeyeceğini düşünmek yanlış bir tutumdur. Bahsedilen üçlü bu kitap için anlam barındırmasına rağmen, farklı bir anlatı kurulduğunda veya daha başka bir düzlem üzerinden ihtilaf kavranmaya çalışıldığında, hem bu alt başlıklar hem de onların içeriği değişebilir, dönüşebilir

12 Wieviorka, "Social Conflict", 699.

ve oluşturulan kurgu yeniden ele alınabilir. Zira, ihtilaflar sabit olmadığı gibi, onları anlamlandırmak için bakılan durumlar da sabit değildir.

Çelişen Hedefler

Tarafların birbirleriyle çelişen, örtüşmeyen ve karşıt hedeflerinin olması, ihtilafın meydana gelmesinin asıl nedenidir ve hatta tersinden düşünüldüğünde taraflar olmasa bile çelişen hedeflerin varlığı ister istemez tarafların oluşmasına ortam hazırlar. Bu durum bütün toplumsal aktörler için geçerli olduğu gibi belediye başkanları için de geçerlidir. Hatta belediye başkanlarının sahip olduğu çelişen hedeflerin daha görünür bile olduğu söylenebilir. Hele ki Bedrettin Dalan ve Nurettin Sözen gibi farklı siyasi tabana yaslanan iki ayrı partiden arka arkaya İBB Başkanı seçilen figürlerden söz ediyorsak, çelişen hedeflerin mevcudiyeti kaçınılmaz bir durumdur. Çünkü belediyecilik bir bakıma hedefler işidir, seçilmeden önce hedefler ya da seçim jargonu ile ifade edecek olursam vaatler ortaya konulur; seçildikten sonra ise hem vaatleri gerçekleştirmek için çeşitli adımlar atılır, hem de yeni hedefler "vizyon[13]" başlığı altında belediyenin programına dahil olur. Ancak burada şunun altını çizmek gerekiyor; vaatler ya da bu vaatlerin farklı bir düzleme taşınmış versiyonu olarak düşünebileceğimiz vizyonlar, belediye başkanlarının hedeflerin tamamını kapsamaz. Bunları daha çok dışarıya yansıtılanlar olarak ele almak mümkündür; nitekim bu hedefler de çelişen bir karaktere sahip olabilmek ile beraber, odaklanılan çelişen hedefler bu yansıtılan durumların arka planında yer alan ve daha çok belediye başkanlarının kişisel hedefleriyle ilgili durumlardır. Söz gelimi Dalan'ın biteviye vurguladığı Haliç'in temizlenmesinin ve buranın sanayinin yarattığı kirlilikten arındırılmasının, onun bir hedefi olduğu aşikârdır. Ancak bu hedefin, paralelinde başka hedefleri içerebileceğini de düşünmek ve perspektifi bu farkındalık ekseninde kurmak önemlidir.

Hedefleri ortaya dökmenin ve onların arka planını anlamaya çalışmanın yanında, bu hedeflerin başkalarının hedefleri ile bir çelişki yaratıp yaratmadığını irdelemek ve aktörlerin çelişen hedefleri ile ihtilaf arasındaki ilişkiyi tanımlamak diğer

[13] Vizyon ifadesinin yerel yönetimler tarafından kullanılmaya başlanması nispeten güncel bir durumdur. Bedrettin Dalan ve Nurettin Sözen döneminde yapılmak istenenler vizyon ile değil de daha farklı kavramlar ışığında sunulur. Ancak kavramlar farklılaşsa da özünde işaret ettikleri benzerdir, yapılmak istenenlerden bir üst anlatı çerçevesinde bahsedilir. Dolayısıyla, vizyon ifadesini kullanmamın nedeninin, aşina olduğumuz bugünün belediyeciliği perspektifinden geçmişi anlamlandırmak olduğunu söyleyebilirim.

bir kritik meseledir. Esasında farklı toplumsal aktörler özelinde çelişen hedefleri tayin etmenin çok da kolay bir konu olmadığı ve bu konunun birçok zorlayıcı faktörü bünyesinde ihtiva ettiği söylenebilir. Ancak aktörler, belediye başkanları olduğunda durum biraz daha kolaylaşır. Çünkü kitapta her ne kadar birbirinden birçok açıdan son derece farklı iki karakterden söz ediyor olsam da; Dalan ve Sözen bir üst kimlik olan belediye başkanı kimliğine sahiptirler. Bu bağlamda, mesele aslında bu üst kimliklerin hedeflerini ortaya sermekten ve bu hedeflerin hangi noktalarda birbirleriyle örtüşmez hale geldiğini irdelemekten ibarettir.

Kuramsal yönden yaklaşacak olursak çelişen hedeflerin varlığı, basit bir ifadeyle, her iki tarafından da hedefine ulaşmasının mantıksal açıdan imkân dahilinde olup olmadığı ile ilgilidir.[14] Eğer ki, tarafların hedeflerini yazı-tura atma gibi bir eyleme benzetirsek; bir tarafın hedefi gerçekleşirken diğerininkinin gerçekleşmesi mümkün olmaz.[15] Bu durum hedefleri doğrudan birbirlerine bağlı hale getirir; dolayısıyla bu bağlılığın farkında olan aktörler de birbirlerine karşı ihtilaflı bir pozisyon alırlar. Öyle ki, bir aktörün hedefi, başka bir aktörün hedefine ulaşmasını engeller ve böylelikle hedefler arası çelişkiler ortaya çıkar. Bu durum, Haliç'teki yıkımlar üzerinden örneklenerek somutlaştırılabilir. Çünkü yıkım da aslında yazı-tura atma gibi bir bağlam ortaya koyar. Yıkım, yıkım olmama durumunu ortadan kaldırır; dolayısıyla bu iki durumdan birinin varlığı, esasında diğerinin yokluğu demektir.

Çelişen hedeflerin yanında, onların ne gibi düzlemlerden ortaya çıktığının detaylı sökümü ise, ihtilafı anlama yolunda diğer bir mühim meseledir. İhtilaf, kaynakları elde etmek isteyen tarafların bir mücadelesi şeklinde düşünülebilir. Kaynaklar farklı durumlar ve toplumsal yapılar özelinde değişse de; ana olarak varlık, güç ve prestij olarak ele alınabilir.[16] Bu kaynaklar ilk bakışta birbirlerinden ayrıymış gibi algılanabilse de; esasında aralarında birbirlerinin varlığını perçinleyen yoğun bir müttefiklik ilişkisi mevcuttur. Bunlar gerek birbirlerine dönüşürler, gerek ise bu dönüşüme paralel olarak kesişimler ortaya koyarlar. Dolayısıyla, bu üçlü arasında net sınırlardan ve tanımlamalardan söz etmek pek de olası değildir. Ancak yine de bu dönüşüm ilişkisini kavramak, söz konusu kaynakların temas ettiği noktaları ve aktörlerin çelişen hedeflerini aydınlatma yolunda son derece kritiktir.

14 Bartos, Wehr, *Using Conflict Theory*, 14.

15 Williams, "Social Order and Social Conflict", 220.

16 Bartos, Wehr, *Using Conflict Theory*, 29-30.

Çelişen hedeflerin kaynaklarından en önemlisinin varlık olduğunu ileri sürmek yanlış olmaz; zira güç ve prestij aslında varlığa ulaşmanın birer aracıdır. Her ikisi de tarafların sahip olmak istediği olgular olmakla beraber varlığa dönüştüklerinde asıl anlamlarını kazanırlar. Varlıktan bahsettiğimizde ilk olarak aklımıza somut bir meta olarak "para" gelir.[17] Açıkçası bu kaçınılmaz bir durumdur. Ama varlığın formu özellikle ihtilaf bağlamında bu kadar net değildir. Varlık aslında paradan çok daha geniş bir perspektifle ilişkili olup, somut ve soyut bir çok olguyu bünyesinde barındırır. Dolayısıyla tüm bunlarla birlikte düşünüldüğünde bir anlam kazanır. Nitekim belediye başkanları özelinde ele alındığında da, çelişen hedeflere kaynak oluşturan varlığın tek karşılığının para olamayacağı açıktır.

Bedrettin Dalan ve Nurettin Sözen'in içinde bulunduğu ihtilafları yalnızca bir para mücadelesine indirgemek oldukça yanlış ve yüzeysel bir tutumdur. Belediye başkanlığı pozisyonu ekseninde tartışıldığında, rant varlığın bütün boyutlarını açıklama konusunda yeterli olmaz. Öyle ki, bilhassa Bedrettin Dalan'ın gerek Haliç özelinde gerek ise kentin diğer noktalarında önayak olduğu projeler bir rant yaratma süreci olarak ele alınıyor olmasına karşın; başkanın tek motivasyonun bu olduğuna yönelik bir fikir ileri sürmek pek de mantıklı değildir. Buradaki ifadelerim çerçevesinde Bedrettin Dalan'ın yaptıklarını olumladığım ya da rant elde etmek için bazı projelere ortam hazırladığını inkâr ettiğim anlaşılmamalı. Ancak onun Haliç'e yönelik politikası ve bu politika sonucu ortaya koyduğu hem eylemler hem de söylemler, doğrudan doğruya "para" ile açıklanabilecek bir durumdan oldukça uzaktır. Bazıları için ve özellikle de amansız Dalan düşmanları için dile getirdiğim bu cümleler oldukça spekülatif olarak nitelenip, asılsızlıkla suçlanabilir. Ancak amacım ne bir belediye başkanını yermek ne de diğer başkanı yüceltmek. Dikkat çekmeye çalıştığım husus özetle, varlıklar üzerine mücadelenin somut metaları aşan bir boyutunun olduğu.

Öte yandan, güç ise çelişen hedeflerin diğer bir kaynağıdır; her ihtilaf aktörler arasında bir güç mücadelesine sahne olur. Özellikle belediye başkanlarının müdahil olduğu ihtilaflardan bahsedildiğinde, gücün buradaki rolü epey kritiktir. İstanbul ölçeğinde bir metropolün belediye başkanı olan aktör, hangi partiden seçilirse seçilsin ya da her kim olursa olsun, esasında bunun paralelinde büyük bir gücü de elinde bulundurur ve bu güç çerçevesinde eylemlerini sürdürür. Fakat kuşkusuz, gücün boyutu yalnızca başkanlığı elinde bulundurmakla da sınırlı değildir. Başkanlık süresince yapılanlar, gerek bu gücün niteliğini etkiler gerek

17 Bartos, Wehr, *Using Conflict Theory*, 30.

ise tüm bunlar dolaylı olarak sonraki dönemlerde başkanlığın sürdürülüp sürdürülemeyeceğine yönelik bir arka plan hazırlar.

Gücü somut kavramlarla ölçmek ve bu yönde bir perspektif oluşturmak mümkün değildir. Varlığın formu olarak somut bir meta tanımlayan paradan bahsetmek olası olmakla birlikte, güç söz konusu olduğunda bütün somut dinamikler ortadan kaybolur. Bu bağlamda, sahip olunan gücün tayini bir anlamda imkânsızdır. Dolayısıyla, güç göreli olarak ele alınabilir; diğer bir ifadeyle bir tarafın nihai gücüne değil; karşı tarafa uygulayabileceği güce ve aktörler arasındaki güç farkına odaklanılabilir.[18] Çünkü güç sabit değildir; bir aktörün pozisyonuna, ilişkili olduğu durumlara, mevcut zamana ve aktörlerin başka aktörlerle ittifak kurup kurmamasına göre biteviye değişir.

Ayrıca güç ihtilafın karakterini de tayin eder. Taraflar arası büyük güç farkları, göreli olarak gücü az olanın, fazla olana boyun eğmesine ve böylelikle gücü fazla olanın istediği sonuca kolaylıkla ulaşmasına sebep olurken; güçlerin eşitliği, bir güç yarışının doğmasına ortam hazırlar.[19] Bu nedenle, ikinci durum çoğu kez zamana yayılan, mutlak sonuca kolaylıkla erişmeyen bir karaktere sahipken; aksine güç farklarının fazlalığı daha dar bir zamansal spektruma işaret eder. Bu yargıyı doğrudan fiziksel güç içeren bir örnek üzerinden somutlaştıracak olursak; aynı sıklette bulunan iki boksörün mücadelesi özel bir durum olmadığı sürece çoğunlukla ilk rauntta bitmez ve diğer rauntlara yayılır. Ama boksörler arasında kayda değer bir sıklet farkı olduğu takdirde, büyük olasılıkla müsabaka başladıktan birkaç dakika sonra neticelenir.

Yukarıda bahsedilen durum, Dalan ve Sözen arasında vuku bulan ihtilaflar üzerinden de tartışılabilir. Her ne kadar Bedrettin Dalan merkezî yönetimin de etkisiyle daha ön plana çıkan bir aktör olsa da, 1984-1994 yılları arasında arka arkaya İBB Başkanlığı yapan Dalan ve Sözen, konumlandıkları pozisyon çerçevesinde eşit güçte aktörler olarak düşünülebilir. Bu eşitlik, ikili arasında yalnızca belirli bir döneme sıkışmayan ve zamana yayılan bir ihtilafın hayat bulmasına neden olur. Onların 1989 yerel seçimleri öncesinde başlayan, gerek Haliç gerek ise İstanbul'daki farklı kentsel mekânlar ekseninde karşı karşıya gelip yapılanlar konusunda birbirlerini suçlamaları Sözen'in görevini bıraktığı 1994 yılına kadar

18 Kreisberg, *The Sociology of Social Conflicts*, 9.

19 Kreisberg, *The Sociology of Social Conflicts*, 10.

yoğun bir şekilde sürer.[20] Hatta 2014 yılında yani görevi bıraktıktan 20 sene sonra bile Nurettin Sözen, Dalan'ın yaptığı hatalardan ve bu hataların[21] kendisinin yönettiği belediyeyi zor durumda bıraktığından bahseder.[22] Keza Sözen 2020 yılında verdiği röportajda da, Dalan'ın Haliç'te yürüttüğü temizlik sürecinin problemli olduğunu Dalan'ın abartılı ifadeler dile getirdiğini ve Haliç'in temizlenmesinin asıl olarak kendi döneminde gerçekleştiğini söyler.[23] Bu bağlamda, Sözen'in selefine yönelik ortaya koyduğu tavır ve söylemlerin aradan oldukça uzun yıllar geçmiş olmasına rağmen varlığını koruduğu ifade edilebilir. Örnek olarak gösterilen bu durum, birbirine yakın güçlerde olan iki siyasi aktörün geniş bir zaman dilimine yayılan ve noktalanmayan ihtilafını kanıtlar niteliktedir.

Son olarak çelişen hedeflerin bir diğer kaynağı olan prestije ayrı bir parantez açmanın önemi olduğu kanaatindeyim; çünkü bu kaynağı irdelerken güç ve prestij arasındaki bağlantıları ve bu ikili arasındaki yarılmaları göz önünde tutmak gerekir. Öyle ki, güç ilişkilerini anlamadan ve gücün ihtilaf eksenindeki rolünü irdelemeden prestij ile kastedilenin ne olduğunu ve prestijin ne şekilde ihtilafa sebebiyet verdiğini kavramak hiç de kolay değildir. Şu bir gerçek ki, özellikle yerel yönetim kapsamında düşündüğümüzde güç olumsuz bir mefhum çağrıştırır; bir mutlakıyete, hegemonyaya ve zorlayıcı bir tutuma işaret eder. Oysa prestij daha "yumuşak" ve nispeten "olumlu" bir kavram olarak hayat bulur.

Sahip olunan prestij, bir yapma ve eyleme geçme yetisinin yolunu açar ve yapılanlar özelinde meşrulaştırıcı bir rol üstlenir. Söz gelimi, bir belediye başkanının kentsel mekâna yönelik yaptığı müdahalelerin uygulanabilirliği ya da bu müdahalelerin bir karşıtlık yaratmadan hayata geçmesi bir ölçüde onun sahip olduğu prestijle ilişkilidir. Bu bağlamda belediye başkanlığı pozisyonu bir güç mücadelesinin sahnesi olmanın yanında, aynı zamanda bunun paralelinde prestij elde etme mücadelesi de barındırır.

---

20 *Cumhuriyet*, 16 Ocak 1994, 10.

21 Nurettin Sözen'in geniş bir perspektifle hayatını anlattığı otobiyografi niteliğindeki kitapta, belediye başkanlığı yaptığı dönemdeki birçok projeyle ve kentsel sorunla ilgili alt bölümler olmasına rağmen, kitapta doğrudan Haliç ile ilgili bir alt bölüm yoktur. Haliç'in sahip olduğu kentsel öneme ve 80-90'larda yaratmış olduğu birçok tartışmaya karşın, kitabın kurgusu içinde yer etmemesi açıkçası oldukça ilginç ve üzerine düşünülmesi gereken bir durumdur. Şükrü Aslan, Hatice Kurtuluş (Haz.), *İnsana ve Demokrasiye Adanmış Bir Hayat: Nurettin Sözen* (İstanbul: Doğan Kitap, 2008).

22 Aslan, Kurtuluş, *İnsana ve Demokrasiye Adanmış Bir Hayat*, 220-23.

23 https://www.gazetedamga.com.tr/manset-haber/nurettin-sozen-ekrem-imamogluna-ulasamiyorum-h39445.html/ (e.t. 29.12.2023).

Bedrettin Dalan ve Nurettin Sözen'in beş yıllık görev süreleri boyunca ortaya koydukları bütün eylemlerin, onların sahip olduğu prestiji şekillendirdiği söylenebilir. Bu noktada prestiji, başkanların sahip olduğu oy potansiyeliyle ilişkilendirmek mümkündür. Varlık ve güç, prestije kıyasla daha içsel, dışarıdan doğrudan kavranamayan ya da ilişkili olunan kitleye yansıtılmamaya çalışılan olgular olmakla birlikte, prestij doğrudan seçmen kitlesiyle ilişkili ve onlardan beslenen bir durumdur. Dolayısıyla, Dalan ve Sözen'in tekrar belediye başkanı seçilememeleri,[24] bu iki başkanın ellerinde bulundurdukları yerel yönetim gücünden farklı olarak, onların aynı oranda bir prestije sahip olmadıklarını ve kontrol ettikleri gücün sonraki dönemler için halkta bir karşılık bulmadığını gösterir.

Düşmanlık

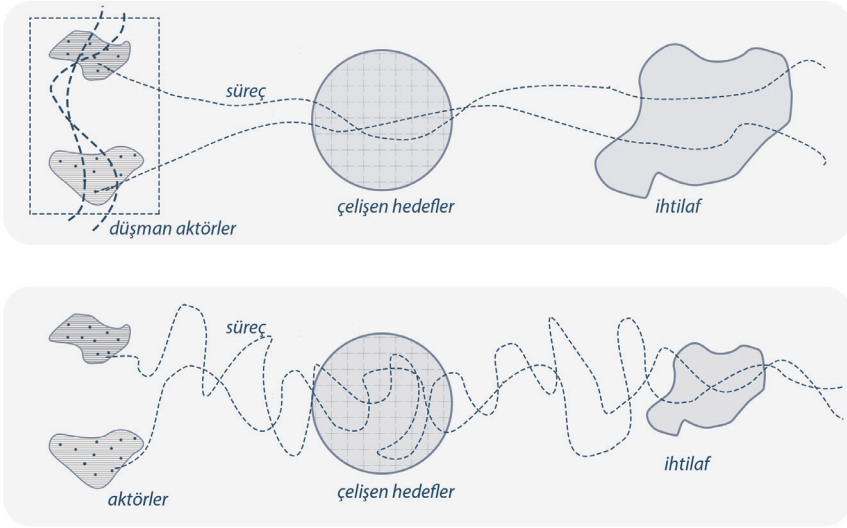
Kentsel meseleleri merkezine yerleştiren ve anlatısını bunlar çevresinde şekillendiren bu kitabın içinde "düşmanlık" adlı bir alt bölümün olması ilk başta birçok okuyucuya tuhaf gelebilir. Çünkü düşmanlık kavramının kenti aşan daha geniş bir bağlama oturduğu ve öncelikle bu kapsamda algılandığı aşikâr. Söz konusu geniş bağlamla kıyaslandığında, kent düşmanlıkla ilişkilendirilmek için önemsiz bir mefhum olarak görülebilir. Açıkçası böyle düşünen birinin haksız olduğu da söylenemez; düşmanlık bir yandan uluslararası gerilimler, mücadeleler ve hatta savaşlarla anılırken; bir yandan da bu kavramı kent özelinde anlamlandırmaya çalışmak hiç de kolay değil. Nitekim bu kitapta, kentsel mekândaki ihtilafların bir dinamiği olarak irdelenen düşmanlıkla, akla ilk gelen düşmanlık kavramı arasında farklar mevcut. Her ne kadar, farklı düşmanlıklar arasında paralelliklerin varlığından bahsetmek mümkün olsa da; ihtilaf çerçevesindeki ve bilhassa yerel yönetimler özelindeki düşmanlık ile anlatılmak istenen farklı bir durum.

---

[24] Bu durum Bedrettin Dalan için doğru olsa da, Nurettin Sözen için ayrı bir parantez açılabilir. Bedrettin Dalan 1984'te kazandığı İBB yerel seçimlerinden sonra 1989 yılında ANAP'tan ve 1994 yılında da DYP'ten tekrar İBB Başkanı adayı olmuş ancak seçilememiştir. Oysa Nurettin Sözen, kazandığı 1989 seçimlerinden sonra tekrardan aday olmamış; milletvekili olarak siyasi kariyerine devam etmiştir. Buna karşın Sözen, eğer 1994 seçimlerinde tekrar aday olsaydı, SHP adayı Zülfü Livaneli'nin aksine seçimi kazanacağını dile getirmiştir. Her ne kadar, Sözen böyle iddialı bir söylemde buluyor olsa da, bu durum onun 1994 İBB Başkanlığı seçimlerinin kazananı olmadığı gerçeğini değiştirmemektedir. Dalan'dan farklı olarak, Nurettin Sözen 1994 seçimlerine girmediğinden seçimleri kazanmadığı gibi kaybetmemiştir de. Ancak en nihayetinde onun İBB Başkanlığı pozisyonunu kaybettiği ya da başka bir ifadeyle bu pozisyonu devrettiği aşikârdır. Aslan, Kurtuluş, *İnsana ve Demokrasiye Adanmış Bir Hayat*, 231.

Şüphesiz düşmanlık kulakta oldukça agresif, olumsuz, sert ve biraz da ürkütücü bir tını bırakıyor; ancak kentsel mekânın önayak olduğu düşmanlık bu tınlayan sıfatlardan ayrışıyor. Bu noktada, aslında yapmaya çalıştığım şey, kitapta odaklandığım durumlara yönelik bir düşmanlık tanımı ortaya koymak; dolayısıyla bu kitapta dile getirilen düşmanlık tanımları ve bu tanımların ilişkili olduğu birtakım hususlar doğrudan bu kitaba özel. Söz gelimi, başka bir disiplin perspektifinden benim ele aldığım düşmanlıklara bakıldığında, bunların düşmanlık olarak nitelenemeyeceği ve esasında başka bir şey oldukları ileri sürülebilir. Ancak zaten bu kitabın, doğrudan bir siyaset ya da sosyoloji kuramı kitabı olmak gibi bir derdi yok. Buradan hareketle, önemli olan başlıktan öte; o başlığın ne anlattığı.

Düşmanlık, çelişen hedeflerden sonra ele alınmış olmakla beraber, düşmanlığın ve çelişen hedeflerin ihtilaf özelindeki rolleri birbirlerinden son derece farklıdır; çelişen hedefler doğrudan doğruya ihtilafın nedenidir. Fakat düşmanlık çelişen hedeflere kıyasla daha dolaylı bir rol üstlenir. Düşmanlık eyleme geçmek için bir potansiyeli işaret eder; dolayısıyla kelime anlamının çağrıştırdığı negatif olgulara tezat oluşturacak şekilde, aslında pasif bir temele yaslanır. Taraflar arasında hasıl olan düşmanlık duygusunun ihtilafı tetikleyip tetiklememesi, bir başka ifadeyle düşmanlığın aktif duruma evrilip evrilmemesi, ihtilafın dinamiklerine ve bu dinamikler arasındaki ilişkilere bağlıdır. Bu durumu daha iyi anlayıp somutlaştırmak için ihtilaf biyolojik bir reaksiyona benzetilebilir; en nihayetinde reaksiyonu gerçekleştirecek olan girdiler ortamda bulunduğunda tepkimeye girerek bir ürün oluştururlar. Ancak ortamda bir katalizör varsa, bu ürünün oluşma hızı artar. Düşmanlık da tıpkı bu katalizör gibi görev görür; çelişen hedefler ve bu hedeflerin sahibi olan taraflar birer girdi olarak düşündüğünde, eninde sonunda söz konusu durum bir ihtilafa evrilir.

Şekil 2: Düşmanlık ve ihtilaf ilişkisi, bir katalizör olarak düşmanlık.

Yukarıdaki örnek düşmanlığın süreç içindeki rolünü basit bir şekilde ortaya koymasına rağmen; toplumsal yapıların ve özellikle de bu kitabın ana odak noktasını oluşturan yerel yönetimlerin birçok açıdan karmaşık doğası, hem düşmanlığı hem de bu düşmanlıklar özelinde vuku bulan ihtilafları dinamik bir düzlem içinde var eder. Bu noktada, ihtilafların çerçevesini çizmek zor olduğu gibi düşmanlığın çerçevesini çizmek de bir o kadar zordur; farklı aktörler ortak bir konu üzerinden düşman olarak atfedilebilir ve onların düşmanca yaklaşımlar sergiledikleri dile getirilebilir. Fakat kritik nokta esasında bu aktörleri düşman olarak tanımlamamıza neden olan faktörlerin ne olduğu ve onların bu düşmanlığı neler üzerinden ve nasıl sürdürdüğüdür. Burada rasyonel eylemler ve rasyonel olmayan eylemler, söz konusu ilişkileri anlamlandırma yolunda bir perspektif sunar. Rasyonel eylemler bir dizi olası eylemin değerlendirildiği, her eylemin sonucunun düşünüldüğü, eylem setlerinin sonuçlarının hesap edildiği ve neticesinde belirli bir adımın atıldığı süreçken; rasyonel olmayan eylemler bunlardan birinin ya da birkaçının eksik olmasıyla varlık kazanır.[25] Diğer bir ifadeyle, rasyonel eylemler zihnin süzgecinden geçerek mantıklı bir düzleme oturur; dolayısıyla bunlar taraflar arasındaki çelişen hedeflerle ilişkilidir. Oysa rasyonel olmayan eylemler düşmanların duygusal dünyasının bir ürünüdür; hedefler hâlâ mevcut olmakla beraber çoğunlukla düşmanlığın arka planında kalırlar.

25 Bartos, Wehr, *Using Conflict Theory,* 20.

Bu kitapta ele alınan Dalan ve Sözen dönemindeki düşmanlıklar, asıl olarak dile getirilen bu rasyonel olmayan eylemlerle ilişkili. Kuşkusuz, ne Dalan'ın ne de Sözen'in doğrudan doğruya halef veya seleflerine karşı kişisel bir düşmanlık besledikleri, yani konumlandıkları pozisyondan bağımsız ve bireysel dinamiklere özgü bir düşmanlığın hasıl olduğu ifade edilemez. Dikkat çekilen düşmanlık, belediye başkanı olmanın yarattığı durumlarla ilişkilidir; dolayısıyla bireysel kimliklerin değil kurumsal kimliklerin düşmanlığı söz konusudur.

Yapılan eylemlerin rasyonellikten uzaklaşması ve bunların bir arka plana oturtulmadan hızlı kararlar sonucu hayat bulması, ihtilafı düşmanlıkla birlikte düşünmeyi gerekli kılar. Zira düşmanlık duygusu aktörlerin gözünün önüne bir filtre inşa eder. Bu filtre düşman olarak atfedileni ön plana çıkarır ancak diğer bir taraftan bu durum atılan adımlarından niteliğinin görülmesine de engel olur. Ya da söz konusu filtre, bu nitelikleri sorgulamama yönünde bir refleks üretir. Rasyonel olmayan eylemler, ihtilafı da rasyonel olmaktan çıkarır; böylelikle ihtilafın esas nedeni olan çelişen hedefler düşmanlığın gölgesinde kalır.

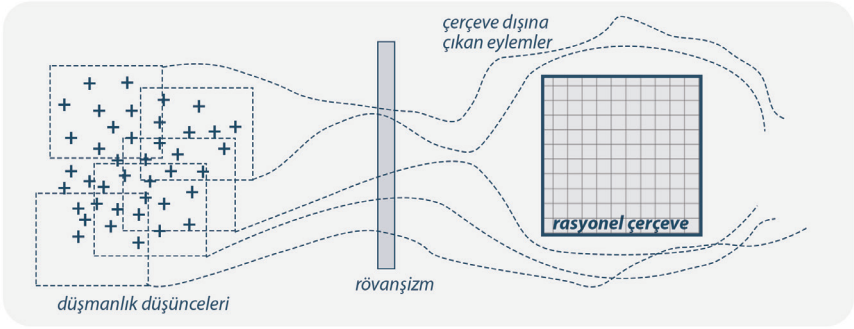
Rasyonel olmayan ihtilaf, düşmanlığı bir amaç olarak barındırır. Çelişen hedefler varlığını korumakla beraber, bunlar başat rolde değillerdir; kimi zaman çelişen hedefleri taraflar düşmanlık ekseninde kendileri oluştururlar. Rasyonel olmayan ihtilafta gaye; düşmanın elimine edilmesi, onun dezavantajlı konuma itilmesi ve uğruna mücadele edilen kaynakların karşı taraftan eksiltilmesidir. Bunun ne şekilde ya da ne üstünden yapıldığının çok da önemi yoktur. İhtilafın nesnesi geride kalmış durumdadır; öyle ki nesne seçimi tamamen tesadüfi bile olabilir. Bu durumu "günah keçisi" yaklaşımıyla somutlaştırmak mümkündür; ihtilafın tarafları, karşıtlıklarını ve düşmanlıklarını doğrudan ifade etmek yerine düşmanlarıyla kesişen bir olguyu günah keçisi olarak ortaya atar ve onun üstünden bir ihtilaf yaratırlar.[26] Bundan ötürü, ortaya atılan günah keçisinin kendi dinamikleri kapsamında bazı çelişen hedeflerin olduğu söylenebilir; ancak bu eksende var olan çelişen hedeflerin gerçekten çelişkili olup olmadığı konusu son derece muğlaktır. Araçsal bir niteliğe sahip bu tip çelişen hedefler, daha çok düşmanlar tarafından üzerlerine çelişkili etiketine sahip bir maskenin giydirilmesiyle vuku bulurlar.

Burada konuya Dalan ve Sözen çerçevesinde bir parantez açmak iyi olabilir; dile getirilen söylemler üzerinden düşünüldüğünde, Haliç bir bakıma günah keçisine örnek

26 Lewis A. Coser, *The Functions of Social Conflict* (New York: Free Press, 1956), 44-45.

teşkil eder. Daha açık bir ifadeyle, ihtilaf ve düşmanlık ilişkisi ekseninde, Haliç bir amaç olmaktan ziyade daha çok araçtır. Bu cümlelerimden, Dalan ve Sözen dönemlerinde Haliç'te birtakım kentsel problemlerin olmadığı ancak Haliç'in yine de ihtilafa konu edildiği anlaşılmamalı; işaret edilen dönemlerde Haliç ve çevresinin birçok kentsel soruna kaynaklık ettiği su götürmez bir gerçek. Fakat yine de ihtilafların ortaya çıkışının direkt olarak bu kentsel sorunlarla ilintilendiğini ve başka dinamiklerin bu süreçteki rolünün oldukça az olduğunu ileri sürmek, esasen doğru olmayan bir yaklaşımdır. Sürece tersten bakacak olursak, eğer ki 80'ler ve 90'larda Haliç'te bir kirlilik yaşanmayıp, burası bir müdahaleye gerek duymaksızın ANAP'lı başkan Dalan'ın gözleri gibi masmavi olup kent yaşamıyla tümüyle bütünleşseydi; Dalan ve Sözen arasında bir ihtilafın ortaya çıkmayacağı söylenebilir mi? Bu soruya tereddüt etmeksizin "hayır" cevabını verebilirim. Çünkü bir yandan mesele Haliç'miş gibi gözüküyor olmakla birlikte; diğer yandan da mesele Haliç'ten tamamen bağımsız bir durumdur. Bedrettin Dalan'ın söylemiyle, "Haliç simgedir. Vitrindeki olaydır."[27] Dolayısıyla Haliç başka bir paralel gerçeklik içinde bulunsaydı, ihtilafa aslında farklı noktalar kaynaklık edecek ve ihtilaf bir şekilde varlığını koruyacaktı. Çünkü düşmanlığın mevcudiyeti, ihtilaf yaratmak için güçlü bir çıkış noktasıdır.

Öte yandan, düşmanlık ve rasyonel olmayan ihtilaftan bahsederken, bir noktada rövanşizme de değinmek gerekiyor. Özellikle Türkiye'de, kentsel mekâna yönelik varlık kazanan ihtilaflar büyük ölçüde rövanşist düşüncelere yaslanır. Karşısındakinden deyim yerindeyse intikam alma duygusunu bünyesinde barındıran rövanşizm, düşmanlıktan beslenir ve mantıklı eylemlerin yapılmasının önünde duygusal bir filtre inşa eder. Yapılan eylemler ve atılan adımlar bir şekilde bu filtreye temas eder ve böylelikle bunlar düşmanlığın izlerini taşırlar.

Şekil 3: Düşmanlık ve rasyonel eylem ilişkisi.

27 *Cumhuriyet*, 16 Kasım 1984, 12.

Her ne kadar, bu kitabın ana konusu olmayıp farklı bir bağlamda konumlansa da, Adnan Menderes'in İstanbul ile kurduğu ilişki, rövanşist dinamikler üzerinden düşünülüp; rövanşizm, düşmanlık ve ihtilaf ilişkisi aydınlatılabilir. Özellikle Prost'un görevden alınma süreci, geçmişe ve geçmiştekilere karşı zuhur eden düşmanlığın bir yansımasıdır. Prost'un planındaki 2 numaralı park, başka nedenler gösterilmiş olsa da, onun görevden alınmasının ana nedenidir. Çünkü bu park dönemin CHP lideri ve ülkenin ikinci Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün adını taşır. Diğer taraftan, Menderes döneminde kamulaştırma sürecinde, İnönü'nün arazisine olması gerekenden fazla değer biçildiği ileri sürülüp yolsuzluk iddiaları ön plana çıkar ve Prost'un doğrudan doğruya İnönü'nün kontrolünde olduğu dile getirilir.[28] Prost'un görevine son verilmesi kararının tamamıyla rasyonel gerçeklerden beslenmediği, bir tarafın duygularının alınan bu kararı manipüle ettiği açıktır. Prost'un İstanbul'da yürüttüğü çalışmaların niteliği hâlâ tartışılıyor olmakla beraber; dönemin perspektifi içinde düşündüğümüzde hali hazırda on beş yıldır İstanbul'un imarı ve planlaması üzerine düşünen bir aktörün doğrudan görevinden alınması ve Prost'tan sonra sil baştan bir imar operasyonunun başlatılması, rasyonellikle örtüşmez. Ne var ki, Prost Cumhuriyet Türkiyesi ile özdeşleşmiş bir figürdür; muhafazakâr çizgiye oturan, ülkenin Cumhuriyet'in ilanından sonra geçirdiği yaklaşık otuz yıla ve bu sürecin ana unsuru olan CHP iktidarına karşıt bir söylem ortaya koyan Demokrat Parti'nin Prost ile yola devam edebileceği düşünülemez. Ancak tüm bu geçmiş karşıtlığının yanında, verilen kararın altında yatan diğer bir neden de Demokrat Parti döneminde yükselen Türklük söylemleri ve Türk Milliyetçiliği vurgularıdır.[29] Dolayısıyla, Demokrat Partililer ve bilhassa Adnan Menderes için İstanbul'un planlanmasının bir yabancıya bırakılması kabul edilemez bir durumdur.

Öte yandan, yalnızca Prost konusu değil; Menderes ve partisinin Prost görevden ayrıldıktan sonraki eylemleri de bir anlamda rasyonel olmayan ihtilafın yansımasıdır. Menderes, yıkım sürecini kendisi yürütüp, işçilerden doğrudan bilgiler alır.[30] Hukuk fakültesi mezunu Menderes'in İstanbul'un imarının ana aktörü olarak rol alması ve hatta medyanın onu İstanbul'un baş mimarı olarak

28 İpek Akpınar, "The Rebuilding of Istanbul After the Plan of Henri Prost, 1937-1960: From Secularisation to Turkish Modernisation", (Doktora Tezi, University College London, Bartlett School of Graduate Studies, 2003), 155-56.

29 Akpınar, "The Rebuilding of Istanbul", 156.

30 İpek Akpınar, "Menderes İmar Hareketleri Türkleştirme Politikalarının Bir Parçası Mıydı?", Arredamento Mimarlık 290 (2015): 88.

konumlandırması sürecin rasyonellikten ne derece uzak olduğunun kanıtı niteliğindedir. Menderes döneminde İstanbul'un o zamana kadar ihmal edildiği düşünülür ve bu çerçevede Menderes İstanbul'u bu durumdan kurtarmak gerektiğini vurgular.[31] Aslında Menderes'in söyleminin arkasında işaret edilen karşıt bir tarafın, diğer bir ifadeyle ihtilaf öznesinin olduğu açıktır. Dolayısıyla, İstanbul'u içine soktuğu bitmek tükenmek bilmeyen büyük çaplı yapım-yıkım eylemlerinin, hedef alınan tarafların yapamadıklarını gerçekleştirme arzusunun bir karşılığı olduğu ifade edilebilir.

Menderes dönemi üzerinden örneklenen durumlara paralel olgular, kitabın asıl kapsamını oluşturan Dalan ve Sözen dönemlerinde de mevcuttur. Özellikle SHP'li Nurettin Sözen, yerine geldiği Bedrettin Dalan'a yönelik rövanşist bir tutum izleyerek düşmanlığın ana dinamiklerinden biri olan rasyonel olmayan eylemlere zemin hazırlar. Sözen'in söylemlerinde genellikle Dalan'ın ve ANAP'ın ortaya koyduklarına dair yoğun bir eleştiri ve memnuniyetsizlik söz konusudur.[32] Sözen hem seçildiği 1989 yerel seçimleri öncesindeki seçim propagandasını hem de görev süreci boyunca yürüttüğü politikayı büyük ölçüde Dalan karşıtlığı üzerinden inşa eder. Örneğin, SHP'nin yerel seçimler için oluşturduğu broşür doğrudan böyle bir yaklaşımın ürünüdür.[33]

Sözen'in gerek Haliç'te gerek ise farklı düzlemlerde yaptıklarının arka planında; Dalan'dan ayrışma, onun ortaya koyduklarından bağımsızlaşma, onun izlerini silme ve tüm bunlar neticesinde kendi kimliğini somutlaştırma gibi bir motivasyon mevcuttur. Bu durum bir noktada onun eylemlerinin rasyonel çerçevenin[34] dışına çıkmasına neden olur. Bu rasyonellikten uzaklaşma hali ise önceki satırlarda ifade edilen düşmanlıkla ilişkilendirilebilir.

---

31 Akpınar, "The Rebuilding of Istanbul", 109.

32 *Cumhuriyet*, 26 Mart 1990, 9; Cumhuriyet, 24 Aralık 1991, 3.

33 Aslan, Kurtuluş, *İnsana ve Demokrasiye Adanmış Bir Hayat*, 181-83.

34 Söz gelimi, Nurettin Sözen belediyede kullanılacak sabunlar konusunda bile bu tavrını ortaya koyar. Sözen, Bedrettin Dalan ile hiçbir doğrudan bağı olmayan "Dalan" marka sabunlar belediyeye gelince bunların kullanılmasını reddederek, belediye personeline sabunları dağıttırmaz. Bkz. *Cumhuriyet*, 26 Mart 1990, 9.

Şekil 4: "İstanbul'un pastasını yutanların resmi", SHP'nin seçim broşürü.
Kaynak: Aslan, *Kurtuluş, İnsana ve Demokrasiye Adanmış Bir Hayat*, 181.

Şekil 5: "10 Derste köşeyi dönme sanatı: Sıfırdan milyarder olmak isteyenlere el kılavuzu", SHP'nin seçim broşürü.
Kaynak: Aslan, Kurtuluş, *İnsana ve Demokrasiye Adanmış Bir Hayat*, 183.

Özellikle, Osmanlı endüstri mirasının önemli yapılarından biri olan Feshane'nin projelendirme süreci, hem düşmanlığının hem de düşmanlıktan kaynaklanan rövanşist eylemlerin bir yansımasıdır. Sözen somut bir gerekçe ve neden ortaya koymaksızın Dalan döneminde başlatılan Feshane'nin fuar merkezine dönüştürülmesi projesinin iptal edilmesine önayak olur.[35] Nitekim, Sözen'in bu tavrı sadece Feshane örneğiyle de sınırlı değildir. Onun başını çektiği farklı eylemler ve dile getirdiği ifadeler, Sözen'in "Dalan kompleksi" barındırdığı şeklinde anılmasına yol açar.[36] Dönemin medyası tarafından ortaya konulan bu sert ithamın doğruluğu veya yanlışlığı tartışılabilir; fakat Nurettin Sözen'in Dalan ile ilgili bir probleminin olduğu da aşikârdır.

Bedrettin Dalan'ın kentsel mekânda yaptığı büyük ölçekli müdahaleler sebebiyle toplumun farklı kesimlerinin tepkisini çekmesi, bir açıdan Sözen'in ona yönelik şiddetli eleştirilerini haklı kılıyor olmakla beraber; diğer yandan Sözen'in ANAP'lı belediye başkanının isminin ve yaptıklarının altında kaldığı ve bu durumun onun bağımsız bir belediyecilik yürütmesine engel teşkil ettiği söylenebilir. Çünkü düşmanlığın mevcudiyeti veya zaman içinde oluşması ihtilafın arka planını tamamen farklı bir şekilde kurar. Taraflar karşısındakini elimine etmeye, onun toplumsal hafızadaki yerini silmeye ve söz konusu tarafın sahip olduğu itibarı yok etmeye çalışır; Bedrettin Dalan ve Nurettin Sözen arasında ortaya çıkan durum da bunun bir örneğidir.

Ancak yanlış anlaşılmalara sebebiyet vermemek için şunun da farkında olmak gerekiyor; Dalan ve Sözen arasında vuku bulan bir düşmanlıktan bahsediliyor ise, bu düşmanlık özünde onların kişisel kimlikleriyle değil de; konumlandıkları pozisyonla ilgilidir. Elbette ki başkanların karakterleri, kişilikleri, belediye başkanlığı öncesinde sahip oldukları meslekleri veyahut hayattaki deneyimleri onların içinde bulunduğu ihtilafın niteliklerine ve düşmanlığın meydana geliş şekline yansır. Buna karşın bu kitabın ele almaya çalıştığı, tartıştığı ve bir açılım getirdiği düşmanlık mefhumu, dile getirilen bu boyutları aşarak daha geniş ölçekte varlık kazanır. Öyle ki, düşmanlık doğrudan doğruya isimlerle ilişkilendiriliyor, yani Bedrettin Dalan ve Nurettin Sözen üzerinden etiketleniyor olmakla birlikte; bu iki isim ihtilaf bağlamında vuku bulan düşmanlığın dışarıya yansıyan boyutudur.

---

35 Dikmen Bezmez, "The Politics of Urban Waterfront Regeneration: The Case of Haliç (The Golden Horn)", International Journal of Urban and Regional Research 32, no. 4 (2008): 826.

36 *Cumhuriyet*, 26 Mart 1990, 9; Cumhuriyet, 27 Mart 1993, 4.

Diğer bir ifade ile başkaları belediye başkanı seçilip isimler değişmiş olsaydı bile bir şekilde düşmanlığın zuhur edeceği söylenebilir. Açıkçası bunu öngörmek için kâhin olmak gerekmez. Altını çizmeye çalıştığım husus, düşmanlığın esasında geçmiş karşıtlığı çerçevesinde varlık kazandığı. Dolayısıyla, art arda gelen Dalan ve Sözen dönemleri bu geçmiş karşıtlığının en iyi şekilde görülebileceği aralıklardan biridir.

Eğer ki, SHP'nin adayı Nurettin Sözen değil de, bir başkası olsaydı ve o aday da seçimi kazansaydı büyük olasılıkla benzer süreçler yaşanacak, bu kitabın ortaya koyduğu içerik çok da değişmeyecek ve belki kitap içindeki "Nurettin Sözen" ifadelerini seçilen diğer başkanın adı ve soyadı ne ise onunla değiştirmek yeterli olacaktı. Bu söylemlerimin bu kitabı okuyacak bir çok kişiye fazlasıyla spekülatif geleceğinin, ortamı karıştırmaya çalıştığımın düşünüleceğinin ve hatta daha da ileri gidilerek saçmaladığımın iddia edileceğinin kesinlikle farkındayım. Ancak amaçladığım şey odaklandığım döneme dair eleştirel bir bakış ortaya koymak; böylelikle okuyucunun da eleştirel bir gözle bu dönemde varlık kazanan ihtilaflara bakmasını sağlamak.

Dayanışma

İhtilafın çelişen hedefler ve düşmanlık dışındaki diğer bir önemli dinamiği ise dayanışmadır; ancak dayanışma bir nedenden ziyade, ihtilafın sürecine ve bu süreç içindeki aktörlerin pozisyonlarına yönelik bir durumdur. Dayanışma her türlü toplumsal yapının ve olayın özelinde hasıl olabileceği gibi, kaçınılmaz bir şekilde ihtilaflarda da hasıl olur. Dayanışma, insanlar arasındaki ilişkileri anlama hususunda önemli bir mefhumdur; bir dizi temel toplumsal ilişki dayanışmaya eklemlenir.[37] Çünkü gerek bireyler gerek ise daha geniş ölçekte ele aldığımızda bu bireylerden oluşmuş birtakım gruplar, farklı amaçlar doğrultusunda bir araya gelerek birlikte hareket etme eğilimi gösterirler. Açıkçası bu durum insanın ve hatta sosyal bir paylaşımda bulunan diğer canlıların doğasının bir parçasıdır.

Söz gelimi, aslanlar gibi bazı yırtıcı hayvanlar avlanırken birlikte hareket ederler; beraber avlanmak onlara kolektif bir yarar sağlar, bu şekilde amaçlarına yani ava daha kolay bir şekilde erişebileceklerini bilirler. Her ne kadar bu aslan örneği kita-

[37] Christian Smith, Katherine Sorrell, "On Social Solidarity", *The Palgrave Handbook of Altruism, Morality and Social Solidarity* içinde, der. V. Jeffries (New York: Palgrave Macmillan, 2014), 220.

bın ele aldığı bağlamdan bir hayli kopuk olup tartışılan meselelerle alakasızmış gibi gözükse de; söz konusu örnek bir bakıma yerel yönetimler özelinde vuku bulan dayanışmalar ile ortak bir temeli de paylaşır. Her iki durumda da bir yarar sağlama arzusu mevcuttur. Diğer taraftan aslan bir metafor olarak da düşünülebilir; şöyle ki aslanlar grup halinde avlanıyor olmalarına rağmen, bu grubu yöneten, avlanma stratejisini geliştiren ve grup üstünde hakimiyet kuran bir ana aslan figürü de vardır. Dolayısıyla, büyükşehir belediye başkanlığı pozisyonunu bu ana aslan figürü ile ilişkilendirmek yanlış olmaz. Farklı ilçe belediye başkanları da gerek Haliç'le gerek ise kentin diğer noktalarıyla ilgili kararlarda, bir şekilde rol alırlar; bir başka açıdan ifade edecek olursak bir ihtilaf dayanışması ortaya koyarlar. Ancak ana aslan yani büyükşehir belediye başkanı esas görünen figür olur. Nitekim, Bedrettin Dalan'ın 1984 yerel seçimlerinin sonuçlanmasının ardından ilçe belediye başkanlarıyla birlikte gazetecilere verdiği poz, bu durumu kanıtlar niteliktedir.[38]

İşte İstanbul'un yeni yöneticileri *Saat 01.00'e doğru İstanbul anakent ile merkezdeki 15 ilçenin belediye başkanlıklarını ANAP adaylarının kazandığı kesinleşmişti. Kısa bir süre sonra Anakent Belediye Başkanı Bedrettin Dalan ile ilçe belediye başkanlarının büyük bölümü bir araya gelerek yukardaki pozu verdiler. Ayaktakiler soldan sağa: Eyüp, Gaziosmanpaşa, Üsküdar, Fatih, Zeytinburnu Belediye Başkanları. Oturanlar soldan sağa: Kartal, Bakırköy, Anakent Belediye Başkanı Bedrettin Dalan, Şişli ve Beyoğlu Belediye Başkanları. (Fotoğraf: ENDER ERKEK)*

Dalan: 7 milyonluk bir ailenin reisi oldum

Şekil 6: "Dalan: 7 Milyonluk bir ailenin reisi oldum", Seçimi kazanmasının akabinde Bedrettin Dalan gazetecilere ilçe belediye başkanlarıyla beraber ANAP selamı veriyor.
Kaynak: *Cumhuriyet*, 26 Mart 1984, 11.

38 *Cumhuriyet*, 26 Mart 1984, 11.

Öte yandan, dayanışmadan bahsedildiğinde birçok okuyucunun aklına bu kitapta işaret edilen dayanışmadan farklı bir dayanışma formunun ya da farklı örneklerin gelmesi kaçınılmaz durumdur. Dayanışma kavramı genelde; ezilen, haksızlığa uğrayan veyahut ötekileştirilen gruplarla ilişkilendirilir. Esasen ilk olarak böyle bir ilişkilendirmenin zihinde zuhur etmesi yanlış bir tutum değildir; pek tabi ki bahsedilen gruplar ve bu gruplar içerisindeki bireyler arasında birtakım dayanışmalar ortaya çıkabilir. Ne benim ne de bir başkasının böyle bir dayanışma formunun mevcudiyetini reddetmesi ya da inkâr etmesi mümkün olamaz; fakat şu da bir gerçek ki dayanışma yalnızca böylesine bir düzleme sıkıştırılamaz.

Kentsel mekân ve dayanışma kavramları yan yana geldiğinde, kent hakkı tartışmalarıyla ilgili birtakım dayanışmalar ön plana çıkar. Kentteki mekânlarının ve kent üzerine sahip oldukları hakların birtakım müdahalelerle kentlilerin elinden alınması, onları bir araya getirerek ortak bir harekete zemin hazırlar. Haliç için de böylesine dayanışma örneklerinden[39] bahsedilebilir. Sanayinin Haliç'ten tahliye edilmesi ve akabinde Haliç'in temizlenmeye çalışılması hem Haliç'in çevresinde yaşayan bireylerin yaşamlarını kökten değiştirir; hem de bu ölçekte bir kentsel müdahale, kentin bütününe yaptığı etki çerçevesinde bütün İstanbullular özelinde bir karşılık bulur. Toplum ve güç sahibi aktörler arasında kent hakkını temel alan birtakım ihtilaflar hayat bulabilir; keza böyle ihtilaflar yaşanmıştır da. Ancak dayanışmanın bağlamsal çerçevesi, bu boyutları aşar; kentteki hak arayışları özelinde varlık kazanan dayanışmalar olsa olsa dayanışmaların bir alt kümesi olarak ifade edilebilir. Dolayısıyla, dayanışmanın varlık kazanabilmesi için illaki haksızlığa uğramış ve olumsuz bir durumla karşılaşmış bir grubun mevcudiyeti gerekmez; pekâlâ İBB örneğinde olduğu gibi güç sahibi aktörler arasında da dayanışmalar vuku bulabilir. Burada kritik nokta, aktörlerin karşılaştıkları durumlardan ziyade bir amaç ortaklığıdır.

Muktedir aktörler ekseninde düşünüldüğünde, dayanışma aslında bir yandan da ideoloji meselesidir. Bu durum ihtilaf ideolojisi[40] olarak tanımlanabilir. Aktörlerin atacakları her bir adım ve yapacakları eylemler bu ideolojiyle şekillenir;

[39] Bu konuyla ilgili olarak özellikle Gül Köksal'ın çalışmalarına bakılabilir. Köksal çalışmalarında Haliç ve çevresinin ranta konu edilmesini ve bu yaklaşım sonucu hayat bulmuş Haliç Port projesini tartışır. Köksal'ın da başını çektiği Haliç Dayanışması bu söz konusu projeye tepki olarak doğmuş, Haliç Dayanışması kapsamında burası üzerine uzun yıllardır çalışmalar yürütenler, tersane işçileri - emeklileri ve birtakım meslek insanları bir araya gelmiştir. Bkz. Gül Köksal, "Haliçport'tan Şehir Hastanelerine, Yapılı Çevre Sağlığını Tehdit Eden Mega Projelere Karşı Söylem Üretimi", Mimar-ist no. 3 (2020); Gül Köksal, "Tersane-i Amire'yi Talan Edecek Haliç Port'a Karşı: Haliç Dayanışması", Mimarlık 374, (2013).

[40] Bartos, Wehr, *Using Conflict Theory*, 74.

dolayısıyla ihtilaf ideolojisi dayanışma gruplarının kolektif bilinçleri tarafından üretilir. Bu noktada, söz konusu ideoloji taktiksel bir niteliğe sahiptir ve belirli sınırları yoktur. Çelişen hedeflere nasıl ve ne şekilde erişilebileceği ideolojinin dinamiklerini değiştirir. İlçe belediye başkanları ve İBB Başkanları arasındaki ilişki ve onların ortaya koydukları dayanışma da bu ideoloji kavramı çerçevesinde açıklanabilir.

Haliç çevresindeki beş ilçenin[41] (Eminönü, Fatih, Beyoğlu, Eyüp, Şişli) belediye başkanlarının hepsi, 1984'te de 1989'da da, kendi dönemlerinin İBB Başkanlarıyla aynı parti mensubudurlar.[42] Dolayısıyla, 1984-1989 (Dalan dönemi) ve 1989-1994 (Sözen dönemi) aralıklarında ilçe belediye başkanları ve İBB Başkanı arasında güçlü bir ideolojik ortaklık söz konusudur. Söz edilen ilçe belediye başkanlarının her iki dönemde de İBB'nin sürdürdüğü faaliyetlere yoğun destekleri bulunur. Ancak Sözen'in ve özellikle de Dalan'ın yerel yönetimlerdeki merkezî rolleri dayanışmanın görünürlüğü konusunda bir engel teşkil eder. Öyle ki, Haliç'teki bütün süreçleri bizzat ve yalnızca İBB Başkanları Bedrettin Dalan ve Nurettin Sözen yönetiyor gibi algılanır; fakat bu süreçte ilçe belediye başkanlarının aldıkları roller ve ortaya çıkan dayanışmalar da kesinlikle yadsınamaz bir gerçektir. Çünkü İBB Başkanlığı oldukça muktedir bir pozisyon olmasına rağmen, özellikle kentsel mekândaki değişim ve dönüşümler mevzubahis olduğunda ilçe belediye başkanları ve birçok farklı aktör sürece bir şekilde dahil olur. Bu nedenle çok fazla görünür olmamalarına karşın dayanışmalar, Haliç'teki ihtilaflarda her daim mevcutlardır.

41 Aslında 1989 seçimleri için buradan Şişli'yi çıkartarak, Kağıthane'yi eklemek gerekiyor. 1984 seçimleri sırasında Kağıthane henüz ilçe olmamış durumda olup Şişli'ye bağlıdır; dolayısıyla bugünden farklı olarak o dönemde Şişli'nin de Haliç'e kıyısı mevcuttur. Ancak 1987 yılında Kağıthane, Şişli'den ayrılarak ilçe yapılmış; 1989 yerel seçimlerinde ise SHP'li Mahmut Özdemir bu ilçenin belediye başkanlığını kazanmıştır. Öte yandan Özdemir 1994 yılındaki yerel seçimlere kadar bu görevini sürdürmemiş; 1991 yılındaki genel seçimlerde milletvekili adayı olması sebebiyle görevinden istifa etmiştir. Akabinde 1991'de yapılan ara seçimlerde ise Refah Partisi'nden Arif Calban Kağıthane Belediye Başkanı seçilmiştir. Bkz. Şükrü Aslan, Besime Şen, Hatice Kurtuluş, *Sözlü Tarih Görüşmeleriyle Kağıthane* (İstanbul: Kağıthane Belediyesi Kültür Yayınları, 2014), 37-39.

42 Özcan Çölük, "12 Eylül Darbesi ile Değişen Yerel Yönetim Yapısı Çerçevesinde; 25 Mart 1984 Büyükşehir Belediye Başkanlığı Seçimi", Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları 43 (2023): 318; T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, *Mahalli İdareler Seçimi Sonuçları* 26.3.1989, 54-57.

İKİNCİ BÖLÜM

1984'e Doğru Haliç

Kitabın adında 1984-1994 yılları arası vurgulanıyor olmasına karşın; bu kitabın Haliç'te söz konusu yıllar içinde varlık kazanan durumların kronolojik bir okumasını sunmak ve böylelikle lineer bir tarih yazımı ortaya koymak gibi bir gayesi yok. Bir aralığın belirtiliyor oluşu doğrudan tarihsel bir okuma yapılacağını göstermez; amacım kesinlikle Haliç'te yaşananları doğrudan doğruya aktarmaktan ibaret değil. Söz konusu yıllar arasında vuku bulan fiziksel dönüşümlerin neler olduğunu merak eden ve bunları objektif bir gözle aktaran bir kaynak arayan okuyucuya şunu söylemeliyim ki; bu elinizde tuttuğunuz kitap bu gibi bir noktada konumlanmıyor.[43] Böyle bir amacı olan biri, bu kitabı yavaşça bir yere koyarak, Haliç'le ilgili başka kitaplara veya tezlere bakabilir. Ancak ben yine de Haliç'i anlamak isteyen bir araştırmacıya veyahut bir kentliye bir de bu kitabın anlatısı ekseninden Haliç'i düşünmesini tavsiye ederim. Çünkü kent fiziksel olduğu kadar siyasi bir varlıktır; meydana gelen her türlü fi-

[43] Bu söylemlerimden bu kitabın objektif bir içeriğe sahip olmadığı çıkarılmamalı. Kitabın içeriği son derece objektif olup, o ya da bu aktörü savunan veya kişisel siyasi eğilimlerim doğrultusunda bazı aktörleri haklı bulan bir perspektif kurmuyorum. Eğer ki objektif olmamaktan bahsedecek olursam; bu durum kitabın kurulma biçimiyle ilişkili. Zira birçokları objektif olmayı lineer bir tarih yazımıyla ilişkilendiriyor; yaşananları arka arkaya dizmek ve bir yorumlamada bulunmamak objektiflikle ve bunun tersi yönde herhangi bir eylemde bulunmak ise objektiflikten uzak olmakla paralel düşünülüyor. Böyle bir düşünceyi benimseyen birisi için objektif olmadığım doğrudur. Bu noktada açıkçası kitapta, bir objektiflik / sübjektiflik tartışmasına girerek neyin objektif neyin ise sübjektif olduğunu detaylı olarak tartışmaya açmak gibi bir amacım yok, kritik olan içeriğin nasıl etiketliğinden ziyade içeriğin ne olduğudur.

ziksel değişim ve dönüşüm arka planında birtakım siyasi dinamikleri, hedefleri ve ilişkileri barındırır. Kenti tüm bunlar tanımlar; dolayısıyla toplumsal ve siyasi boyutlar kentin bir parçası olmak bir yana, bizzat kenttir.

Öte yandan, zamansallık ve işaret edilen aralıkla ilgili şöyle bir noktaya dikkat çekmek gerektiği kanaatindeyim; 1984-1994 aralığı, 1994 sonrasından ve özellikle de 1984 öncesinden tamamen bağımsızmış gibi düşünülemez. Zira 1984'ün Haliç'i, esasında bu tarih öncesinde yaşananların ürünüdür. Kentler noktasal karakterleri olan, farklı zaman dilimlerinin birbirlerinden bütünüyle ayrıldığı ve bunların etkileşime geçmediği yapılanmalar değildir; birçok farklı durum ve bu durumlarla ilişki kuran aktörler kentlerin hem bugünkü karakterlerine hem de geleceklerine etki ederler. Kentler toplum tarafından oluşturulmuş, dönüştürülmüş ve onlar tarafından deneyimlenen, yaşayan sistemlerdir.[44] Kentin fiziksel karakteri, mekân ve toplum arasındaki tarihsel ilişkiler tarafından üretilir. Dolayısıyla, kentler kendi tarihlerinden bir türlü kopamazlar. Meydana gelen her yeni anlam ve yapılan müdahaleler, kentte bir şekilde karşılık bularak yaşayan bu canlı varlığa etki eder. Haliç'ten ya da farklı bir kentsel mekândan zamansal bir kesit aldığımızda, bu kesitin başı ve sonu takvimin lineer zamansal kurgusu ekseninde düşünüldüğünde tanımlıdır; fakat aynı zamanda bu kesit birçok karmaşık zamansal ilişkiyi ve bu ilişkiler neticesinde varlık kazanan katmanlaşmaları bünyesinde barındırır. Bu durum, kentsel mekânın bir yandan da toplumsal bir mekân olmasının doğal sonucudur.

Haliç'teki ihtilaflar, asıl olarak burada sanayinin yoğunlaşması ve sonrasında şiddetli yıkımlarla bu işlevin ortadan kaldırılarak, farklı anlamların Haliç'e entegre edilmeye çalışılması ile ilintilidir. Fakat ihtilafları bir çerçeveye oturtarak, tam anlamıyla onların arka planlarını aydınlatabilmek için Haliç'in geçmişinin de farkında olmak gerekir. Yalnızca temizlik söylemlerinin ortaya çıkmasıyla birçok yıkımın yapıldığı Bedrettin Dalan dönemine ve onun selefi Nurettin Sözen'in görev aldığı aralığa bakmak, birçok noktanın karanlıkta kalmasına neden olarak bağlamı bütüncül olarak görmeyi engeller. Nitekim, zaten Haliç üzerine hayat bulan ihtilaflar, sadece Bedrettin Dalan ve Nurettin Sözen arasındakilerle sınırlı değildir. ANAP'lı Dalan 1984 yılında göreve geldiğinde, Haliç'i kirletenlere yönelik eleştirilerde bulunur.[45]

44 Manuel Castells, *The City and the Grassroots: A Cross-cultural Theory of Urban Social Movements* (Berkeley: University of California Press, 1983), xv.

45 *Cumhuriyet*, 7 Temmuz 1984, 12.

Bu bağlamda Haliç'in hangi nitelikleri ekseninde kent için kritik bir nokta olduğunun ortaya konularak buranın tarihsel serüveninin kısa bir dökümünün yapılması, ihtilafları anlamak adına ehemmiyet taşır. Böylelikle bu kentsel bölgenin Dalan tarafından niçin bir vitrin ve simge[46] olarak tanımlandığı daha iyi anlaşılarak, ihtilafların arka planını kavramak ve tartışmak mümkün olacaktır. Haliç'in 1980'lerin ortasındaki mevcut durumunu sanayinin burada nasıl ve ne şekilde varlık kazandığından, Haliç'in sanayiye zemin hazırlayan fiziksel özelliklerinin neler olduğundan, sanayileşme sonrası gecekondulaşma süreçlerinden ya da Adnan Menderes'in İstanbul'da yürüttüğü imar faaliyetlerinden bağımsız düşünmek kısıtlı bir perspektif sunar.

İhtilafın varlık kazanabilmesi, ister kentsel mekân ister ise farklı bir düzlem olsun, bu düzlemlerin her daim toplumla temas halinde olmasına ve bunların toplumdaki farklı aktörlerin eylemlerine kaynaklık etmesine doğrudan bağlıdır. Bu eksende, İstanbul kentsel mekânının önemli bir parçası olan ve bu mekânın gerek fiziksel gerekse yaşamsal karakterini büyük ölçüde şekillendiren Haliç'in ihtilaflara sahne olması kaçınılmaz bir durumdur. İçinde bulunduğu kent zaman içinde çeşitli yönleriyle değişmesine ve bu değişim neticesinde Haliç de farklı kimliklere bürünmüş olmasına rağmen; burası hiçbir zaman kent için önemini kaybetmez, daima ön planda olmayı sürdürür.

Diğer bir taraftan, Haliç ile tam olarak ne ifade edilmek istendiğinin ve Haliç'i irdelerken sınırların neler olduğunun ya da belirli bir sınır olup olmadığının altını çizmek kritiktir. Haliç İstanbul'un kalbine saplanan sekiz kilometrelik bir koldur.[47] Ancak toplumsal ilişkiler ve kent yaşamı konuya dahil olduğunda, Haliç'in sınırları kara ve su arasında yer alan çizgiyi aşar. Nasıl ki İstanbul Boğazı, İstanbul'un genel özelliklerini çeşitli yönleriyle belirleyip, onun yaşamsal ve fiziksel karakterine etki ediyorsa; Haliç'te de daha küçük ölçekte olmakla beraber benzer bir durum söz konudur. Dolayısıyla, toplumsal dinamikler özelinde Haliç'in sınırları ele alındığında; jeolojik hareketler sonucu oluşmuş halihazırda var olan fiziksel sınırlardan farklı bir çerçeve ortaya çıkar. Haliç'in etkilediği ve etkilendiği noktalar, yani bir diğer ifadeyle onun etki alanı, jeolojik sınırların çok daha ötesindedir.

Lefebvre'nin dile getirdiği üzere mekân, karmaşıklığı işaret eder; ona göre mekân,

46 *Cumhuriyet*, 16 Kasım 1984, 12.

47 Bezmez, "The Politics of Urban Waterfront Regeneration", 817.

toplumsal ile tarihseli birbirine bağlayıp, toplumla diyalektik bir ilişki kurarak hayat bulur.[48] Lefebvre, bu ifadeleri genel bir mekân kavramsallaştırması için kullanır ancak kentsel mekân da onun bu söz ettiklerinden ayrı değildir. Dolayısıyla Haliç üzerine düşünürken ve onu farklı yönleriyle irdelerken toplumsallığın yarattığı belirsiz sınırlar her daim zihnin bir köşesinde tutulmalıdır. Aksi takdirde, son derece toplumsal bir olgu olan ihtilafları anlamlandırmak mümkün olmaz; fiziksel olguların merkeze alındığı bir yaklaşımla sadece Haliç'in kentsel mekânının fiziksel olarak nasıl değiştiğinin, dönüştüğünün ve yeniden kurulduğunun dökümü yapılabilir.

Haliç, Bizans döneminden günümüze değin içinde bulunduğu kentin toplumsal, iktisadi ve mekânsal dönüşümleri özelinde kenti yönetenlerin ilgi odağı durumundadır; Haliç'in coğrafi pozisyonu, güvenli bir liman olması, katmanlar halinde birçok farklı dönemden izler barındırması ve kent için kritik konumda olan noktaları birbirine bağlaması burayı önemli kılar.[49]

Haliç, kent içindeki stratejik pozisyonundan ötürü Bizans İmparatorluğu ve sonrasında da Osmanlılar için bir yerleşim düzlemi olur ve böylelikle tarih boyunca birbirinden ayrı dinamiklerle karşı karşıya kalır.[50] Söz konusu dinamikler, Haliç'in fiziksel karakterine ve bu kentsel mekânın sahip olduğu çeşitli avantajlara doğrudan bağlıdır; tüm bunların Haliç'te meydana gelen ayrı anlamların esas kaynağı olduğu ifade edilebilir. Bu bağlamda, ne gibi anlamların Haliç'te bulunmuş olduğunun dökümünü yapmak, bu anlamlar geçmişte kalmış ve bugün görünürlüğünü yitirmiş olsa bile, Haliç'in çeşitli niteliklerini kavramak yolunda önemli bir adımdır.

Bizanslılar için Haliç, ilk olarak askerî savunma rolüyle ön plana çıkar. Kentin kara sınırlarını saran surlara kıyasla, Haliç'teki deniz surları daha alçak olup zayıf bir karaktere sahiptir, bu durum Bizanslıların bu yönden gelecek tehlikeleri çok da önemsemediklerini gösterir; Haliç savunma ekseninde düşünüldüğünde aslında suyla doldurulmuş bir hendek görevi üstlenir.[51]

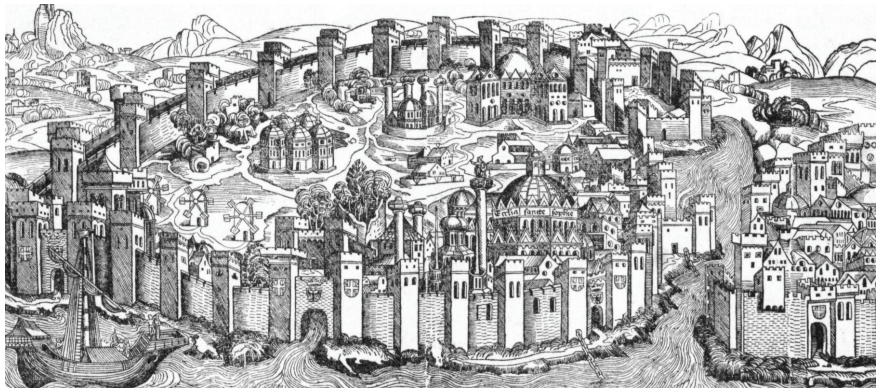
---

48 Henri Lefebvre, *Mekânın Üretimi*, Çev. I. Ergüden (İstanbul: Sel Yayıncılık, 2019), 25.

49 Yaşar D. Erden, "Kentsel Yenileşmede Bir Araç Olarak Dönüşüm Projeleri", (Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2003), 127.

50 Esin Sarıman Özen, "Liman Kentlerinde Koruma ve Yaşatma Prensipleriyle Değerlendirilen Gemi İnşa Endüstrisi Yapıları: Tersane-i Amire Üzerine Yeni Bir Senaryo "Haliç Tersanesi Bilinç Platformu"", (Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2014), 102.

51 Erden, "Kentsel Yenileşmede Bir Araç Olarak Dönüşüm Projeleri",132.

Şekil 7: Schedel'in gravüründe 15. yüzyıl sonunda İstanbul'un görünümü, kara ve deniz surlarının temsili.
Kaynak: Atatürk Kitaplığı Arşivi.

Öte yandan, bu dönemde şehrin askerî rolü artmış olmakla birlikte, denizle kurulan sınırların ekonomik bir boyutu da mevcuttur.[52] İstanbul, Akdeniz ve Karadeniz'i birbirine bağlayan bir konumda olmasından dolayı, kurulduğu günden bugüne önemli bir liman şehridir; Haliç ise bu amaca en uygun yerdir. Çünkü rüzgâr estiğinde tehlikeli bir hal alan İstanbul Boğazı'na kıyasla daha güvenli bir denizi vardır. Bu durum ticaretin[53] gelişmesine etki ederek İstanbul'u ilişki kurduğu geniş bir coğrafyanın önemli bir ticaret merkezi yapmıştır.[54]

Haliç, Osmanlılar zamanında da Bizans dönemine benzer şekilde önemini korur; bu kentsel mekân İstanbul ve hatta tüm imparatorluk için kritik bir konumda olmayı sürdürür. Osmanlıların şekillendirdiği Haliç şüphesiz Bizanslılarınkinden tamamen ayrı bir karakterde olmamasına rağmen; doğrudan doğruya örtüşen ve süreklilik arz eden bir karakterin olduğu da söylenemez. Bizans döneminde İstanbul karadan ve denizden tehditler alan bir savunma başkenti iken, Osmanlılarda bu durum farklı bir yön kazanır. Osmanlı ile birlikte savunmadan ziyade, daha saldırgan bir tutum ortaya çıkar.[55] Kuşkusuz kentin savunması da önemlidir

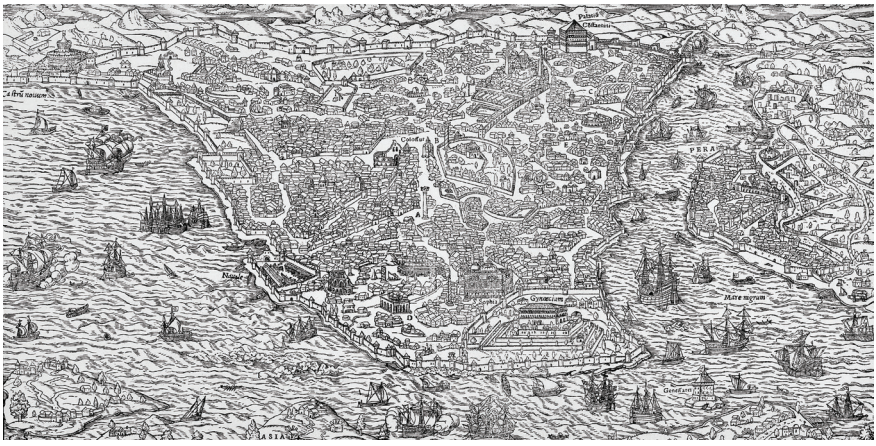
52 Namık Erkal, "Haliç Extra-Mural Zone:A Spatio-temporal Framework for Understanding the Architecture of the Istanbul City Frontier", (Doktora Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2001), 15.

53 Özellikle Haliç'in güney kıyıları ve bu kıyıların boğaza açılan bölgeleri ticaret için önemli noktalardır, günümüzde bile bu bölge hâlâ benzer işlevlere sahiptir. Kentin merkezî iş alanı son yüzyıl içinde tarihî yarımadanın karşı kıyısına kaymış olmasına rağmen, Sirkeci ve yakın çevresi birçok ticari faaliyetin merkezî pozisyonundadır.

54 Erden, "Kentsel Yenileşmede Bir Araç Olarak Dönüşüm Projeleri", 133.

55 Erkal, "Haliç Extra-Mural Zone", 144-45.

ancak sahip olunan güç çerçevesinde, imparatorluk daha da büyümek ister. Söz gelimi, Haliç Tersaneleri bir bakıma Osmanlı'nın yayılmacı politikalarının eseridir. Öyle ki, tersaneler İstanbul'un fethinden yalnızca iki yıl sonra Fatih Sultan Mehmet'in emriyle yaptırılır.[56] Hiç kuşkusuz, tersanenin Haliç'te varlık kazanmasının ardındaki nedenler, buranın bir ticaret limanı olmasını sağlayan nedenlerle[57] büyük paralellikler taşır. Öte yandan, tersanelerin Haliç'in karakterinin oluşmasında önemli bir yer tuttuğu dile getirilebilir. Tersaneler esasında Haliç'in endüstriyel kimliğini şekillendirmeye başlayan ilk adımdır. Nitekim Sebastian Münster'in 16. yüzyıl ortasına ait İstanbul tasvirinde Haliç'te tersanelerin varlığı net bir şekilde görülebilir; söz konusu tasvirde Haliç'te yoğun bir gemi trafiği mevcut olup, Pera'nın üst taraflarında ise tersane çizilmiştir.

Şekil 8: Sebastian Münster'in 16. yüzyıl ortası İstanbul tasviri, Haliç kıyılarında tersanenin varlığı.
Kaynak: Atatürk Kitaplığı Arşivi.

Tersanelerin inşasına paralel olarak İstanbul'un fethinden sonra, Haliç'in sakin ve temiz suları kentin zenginlerinin ve padişahların ilgisini çeker; böylelikle burada saraylar ve yalılar varlık kazanır ve aynı zamanda, Haliç[58] halk için de bir

[56] Bige Şimşek İlhan, "Toplumsal Yarar Odaklı Kıyı Canlandırmaya İlişkin Kavramsal Bir Ajanda ve İstanbul Örneğinde Türkiye Üzerine Değerlendirmeler", (Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2012), 205.

[57] Haliç'in denizinin dalgasız ve sakin olması, İstanbul Boğazına kıyasla Haliç'in rüzgârlardan çok etkilenmemesi ve buranın kent içindeki merkezî konumu nedeniyle sunduğu ulaşım avantajı Haliç'i gemi üretimi için oldukça uygun bir nokta kılar. Gemiler İstanbul Boğazı aracılığıyla imparatorluğun diğer noktalarına gönderilir.

[58] Haliç'in bu karakteri yalnızca onun kıyılarıyla da sınırlı kalmamış, Kağıthane (Sâdâbâd) gibi yakın bölgelere de sirayet etmiştir.

rekreasyon alanı haline gelir.[59] Diğer bir taraftan, 1800'lerin başına kadar Haliç'te ciddi ve büyük çaplı bir değişimin meydana gelmediğini söylemek yanlış olmaz; burası için asıl kırılma noktası Tanzimat sonrasında yaşanır. Öyle ki, bu dönemde varlık kazanan değişim ve dönüşümlerin Haliç'in yakın geçmişine dair bir temel oluşturduğu, hatta irdelenecek ihtilafların çıkış noktalarının bu döneme kadar dayandığı ifade edilebilir; Haliç'in bir sanayi aksı kimliğine bürünmeye başlaması doğrudan Tanzimat ile ilişkilidir.

Şekil 9: Antonie Melling'in gravüründe Eyüp tepelerinden Haliç'in görünümü.
Kaynak: Sercan Özgencil Yıldırım(ed), *Kentin Anlam Haritaları: Gravürlerde İstanbul* (İstanbul: Kitapistanbul, 2008), 118.

Şekil 10: Thomas Allom'un gravüründe 17. yüzyılda Eyüp'ten Haliç'e bir bakış.
Kaynak: Özgencil Yıldırım (ed), *Kentin Anlam Haritaları: Gravürlerde İstanbul*, 117.

59 Zeynep Gunay, Vedia Dokmeci, "Culture-led Regeneration of Istanbul Waterfront: Golden Horn Cultural Valley Project", Cities 29 (2012): 215.

Haliç'te tersaneler bulunmasına karşın, 19. yüzyıla kadar Haliç'i bir sanayi bölgesi ya da aksı olarak tanımlamak mümkün değildir. Ama sanayi devrimi ve onu müteakip hayat bulan Osmanlı'nın yerel politikaları, Haliç'te önemli değişikliklere zemin hazırlar. 1800'lerdeki global endüstrileşme süreci izlenerek Haliç'e bu yönde bir kimlik kazandırılmaya ve bu çerçevede Haliç kentin endüstri merkezi yapılmaya çalışır. Yalıların yerine sanayi yapılarının inşa edilmesiyle, Haliç'in barındırdığı sayfiye karakteri, endüstriyel bir kimliğe evrilir.[60] Haliç'in endüstriyel mirasını oluşturan birçok önemli sanayi yapısının geçmişi bu döneme dayanır. Şüphesiz Tanzimat sonrası ortaya çıkan sanayileşme için Haliç'in merkez olarak belirlenmesi tesadüf değildir; Haliç'in coğrafi özellikleri nedeniyle sahip olduğu avantajlar ve burada halihazırda bir sanayi tesisi olarak tanımlanabilecek tersanenin olması, Haliç'i sanayi için uygun bir bölge haline getirir.

Bu noktada şuna ayrıca bir parantez açabilirim; sanayi bir yandan global ölçekte hasıl olan dinamiklerin yansıması iken, diğer yandan Osmanlılar için batılılaşma sürecinin bir parçasıdır. Fakat Osmanlı'da tam anlamıyla bir batılılaşmanın yaşanmadığı ve imparatorluğun bir ayağının hep doğuda kaldığı açıktır. Osmanlı endüstri devrimini bir süre geriden takip eder ve dolayısıyla diğer ülkelerdeki endüstrileşmenin hızını yakalayamaz. Endüstrileşmenin batıda yükselmesiyle, Osmanlı'nın Tanzimat sonrasında bir aksiyon alması arasında yaklaşık yarım asırlık bir zaman dilimi mevcuttur. Zaten yapılan hamlelerin imparatorluğun çöküş dönemine denk gelmesi de, sanayinin tam anlamıyla batılı bir karaktere bürünemeyip çok da gelişememesinin diğer bir nedenidir. Yine de bu ilkel sanayi hamlesi, Haliç'in sonraki yüzyılda yaşayacağı dönüşümlerin arka planını hazırlar. Cumhuriyet döneminde varlık kazanan yoğun sanayileşme Osmanlı'nın miras bıraktığı Haliç'e eklemlenir ve bu bağlamda 20. yüzyıldaki ihtilaflar geçmişle bir bağ kurar.

Cumhuriyet dönemi öncesi için Haliç veya farklı bir kentsel mekân üzerine meydana gelen bir ihtilaftan söz etmek mümkün olmaz; bunun nedeni bahsedilen dönem öncesinde toplumsal olarak her yönüyle mutlak uzlaşının olması ve karşı çıkılacak bir durumun bulunmaması değildir. İhtilaf aktörlerle ilişkili bir olgudur.[61] Dolayısıyla ihtilafın mevcudiyeti, farklı aktörlerin görünür olmasıyla

60 Gülin Işık Yılmaz, "Haliç Kıyı Şeridinde Sanayileşme ile Ortaya Çıkan Kentsel Dönüşüm", (Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2008), 190.

61 Bartos, Wehr, *Using Conflict Theory*, 13.

paralellikler taşır. Bu noktada, ihtilaflar modern döneme yani farklılıkların vuku bulmaya başladığı, tekilliğin ve merkezîliğin kırıldığı bir çağa özgü durumdur.

20. yüzyıl öncesinde Haliç'te birtakım köklü değişimler meydana gelmiş olsa bile, bu değişimlerin merkezî bir karakterinin olduğunu vurgulamam yerinde olacaktır. Fakat Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte geçmişteki üniter yapının aksine farklı aktörler hayat bulur ve neticesinde hem kentsel mekânda hem de yaşamın farklı noktalarında değişimler hasıl olur.[62] Bundan ötürü Haliç'teki ihtilafların başlangıç noktası olarak Cumhuriyet'in ilanı sonrasındaki dönem işaret edilebilir. Ancak bu ele alış, ihtilafların bahsedilen dönem sonrasında her daim aynı yoğunlukta olduğunu ifade etmez; bazı dönemlerde, özellikle de Dalan ve Sözen'in görev sürelerini kapsayan 1984-1994 yılları arasında ihtilaflar daha fazla görünürlük kazanır. Diğer bir taraftan şu da bir gerçek ki, Haliç 1980'lerin başındaki durumuna tek bir günde gelmemiştir; sanayinin yoğunlaşmasının arkasında özellikle Cumhuriyet'in ilk yıllarına dayanan uzun ve karmaşık bir süreç vardır. Dolayısıyla 1984-1994 aralığı aslında geçmişiyle iç içe geçmiş haldedir. Bilhassa Prost planı çerçevesinde Haliç'in bir sanayi aksına dönüştürülmesi ve bunun akabinde Demokrat Parti yönetiminin İstanbul'da yürüttüğü imar hareketleri, Haliç'in 1984 öncesindeki fiziksel karakterinin esas müsebbipleridir.

Haliç geçmişte olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de kent için önemini sürdürür; ancak bu dönemde Haliç'e yeni anlamlar yüklenir. Altı asırdan daha yaşlı bir imparatorluğun yıkılıp yeni bir rejimin hayat bulması oldukça kritik bir dönüm noktasıdır; bu durum gerek toplumsal hayatı gerek ise bunun ilişki kurduğu kentsel mekân da dahil olmak üzere birçok olguyu etkiler. Dolayısıyla, Haliç'in geçirdiği süreci siyasi dinamiklerden ayrı düşünmek pek olanaklı değildir. Direkt olarak burayı merkeze alan bir politikanın varlığından söz edilemese de; Cumhuriyet'in ideolojileri Haliç'te bir şekilde karşılık bulur. Yeni rejimin ilanını takip eden kısa bir süre içinde Haliç'te yaklaşık 700 fabrika ve 2000'in üzerinde sanayi ile ilgili işletme varlık kazanır.[63]

---

62 Cumhuriyet'in ilanı, farklı toplumsal aktörlerin gün yüzüne çıkması ve böylelikle merkezîliğin ortadan kalkması yönünde bir kırılma noktası tarif ediyor olmakla beraber, ihtilaflar ve özellikle de kentsel mekân üzerine hasıl olan ihtilaflar özelinde esas kırılma noktasının, çok partili sisteme geçilen dönem olduğu söylenebilir. Tek partili dönemde, Cumhuriyet öncesi dönem gibi olmasa da yine de bir merkezîlik söz konusudur. Bu durum gerek kentsel mekânla gerek ise farklı bir konuyla ilgili alınan kararların büyük ölçüde tek elden yürütülmesinin önünü açar.

63 Bezmez, "The Politics of Urban Waterfront Regeneration", 820.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında kent planlama faaliyetlerine[64] ayrı bir önem atfedilir.[65] Çünkü yeni gelen rejimin hayatın her noktasında devrim yapma ve böylelikle geçmişten kopma isteği, bir şekilde kente de yansır. İstanbul'da buna yönelik atılan en kapsamlı adım, şüphesiz Henri Prost'a planıdır. 1920'lerde Ankara'ya daha fazla ilgi gösterilmesine karşın; 1930'lar ile birlikte gerek politikacıların gerek ise kentle ilgilenen meslek insanlarının dikkati İstanbul'a yoğunlaşır ve bu çerçevede 1936 yılında Fransız şehir plancısı Henri Prost'a İstanbul için bir plan hazırlaması amacıyla bizzat Atatürk tarafından bir davet gönderilir.[66] Prost'un çalışmalarının İstanbul için önemi büyüktür; bu planlar 1950'lerde Prost'un görevden ayrılmasıyla birlikte işlevini yitirmiş gibi gözükse de, etkileri bugüne kadar uzanır.[67]

Prost'un eski imparatorluğun kalıntıları üzerine yeni bir kimlik katan planına salt bir inşa faaliyeti olarak bakmak mümkün değildir; bunun yanında planın derin bir toplumsal boyutu mevcuttur. Bu plan dinî bir toplumu sekülerleştirme amacı etrafında şekillenir ve hatta Prost'un seçimi bile bu amaçla ilintilidir; çünkü Prost nitelikli bir eğitim almış batılı bir figürdür.[68] Yerel bir aktöre kentin projesini yaptırmak ve kenti ilerleyen yıllarda da bu isimle birlikte anmak yerine; Osmanlı'nın bıraktığı geçmişten kopmak ve batılı kentlere benzemek adına, bu kentler konusunda deneyim sahibi olan Prost tercih edilir. Dolayısıyla, Prost ve Erken Cumhuriyet Türkiyesi'nin birlikteliği; "muasır medeniyet seviyesine" erişme arzusunun yansımalarıdır.[69] Tüm bu ideolojik kaygıların ve Prost planının

64 Kent dokusunun değiştirilmesine ilk olarak Ankara'dan başlanmıştır; Ankara bir başkent olmanın yanında, aynı zamanda yeni kurulan devletin mekânsal temsilidir. Bu dönemde İstanbul, Osmanlı'nın mirası olarak görülmekte ve dolayısıyla İstanbul'un Müslüman ve Doğulu kimliği ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla, Cumhuriyet'in ilk yıllarında İstanbul deyim yerindeyse arka plana itilerek görmezden gelinmiş ve burasıyla ilgili bir planlama süreci yürütülmemiştir. Bkz. Ali Cengizkan, "İmparatorluk Başkentinden Cumhuriyetin Modern Kentine: Henri Prost'un İstanbul Planlaması (1936-1951)", Mimarlık 357 (2011).

65 F. Cana Bilsel, "Henri Prost'un İstanbul Planlaması (1936-1951): Nazım Planlar ve Kentsel Operasyonlarla Kentin Yapısal Dönüşümü", *İmparatorluk Başkentinden Cumhuriyet'in Modern Kentine: Henri Prost'un İstanbul Planlaması (1936-1951) From the Imperial Capital to the Republican Modern City: Henri Prost's Planning of İstanbul (1936-1951)* içinde, der. P. Pinon, F. Cana Bilsel (İstanbul: Suna ve İnan Kıraç Vakfı İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2010), 103.

66 Akpınar, "The Rebuilding of Istanbul", 11.

67 Akpınar, "The Rebuilding of Istanbul", 12.

68 İpek Akpınar, "İstanbul'u (Yeniden) İnşa Etmek: 1937 Henri Prost Planı", *2000'den Kesitler II: Cumhuriyet'in Mekânları / Zamanları / İnsanları* içinde, der. E. Ergut, B. İmamoğlu (Ankara: Dipnot Yayınları ve ODTÜ Yayınevi, 2010), 111.

69 Burak Altınışık, "Henri Prost", *Türk Mimarisinde İz Bırakanlar I* içinde, der. A. Bozkurt (Ankara: T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2015), 479.

toplumsal yönünün, söz konusu planı ihtilafla ortak bir düzlemde buluşturduğu ileri sürülebilir; zira ihtilaf, farklı motivasyonları olan aktörleri ve bu motivasyonlarla ilişkili birtakım çelişen hedefleri işaret eder.[70]

Prost planı, İstanbul'un bütününe yönelik vizyon tarif ediyor olmakla birlikte; Haliç'in bu plan içindeki rolü kritiktir. Haliç'in Cumhuriyet öncesi dönemde sahip olduğu temsil gücü, Prost planına da yansır; Cumhuriyet dönemi ile beraber Haliç'e yeni anlamlar yüklenir. Fransız plancı Prost, Boğaz'daki sanayi alanlarının ve depoların kapatılarak bunların Haliç ve yakın çevresine taşınmasıyla sanayinin buralarda yoğunlaşmasını önerir.[71] 1920'ler öncesinde de Haliç'te sanayinin varlığından söz etmek mümkün olmasına karşın, 1930'lardan sonra Prost planının da etkisiyle Haliç bütünüyle bir sanayi bölgesine evrilir. Prost öncesinde Haliç'te konumlanan sanayi, arada bazı istisnalar olsa da, daha çok askerî amaçlara yöneliktir; Feshane'de ordu için giysi ve fes, tersanede donanma için gemiler, Lengerhane'de ise gemiler için çeşitli parçalar üretilir. Halbuki Cumhuriyet Türkiyesi ile beraber diğer birçok alanda olduğu gibi sanayiye de batılı bir kimlik kazandırılmaya çalışılır; sanayi sekülerleştirme projesinin önemli bir ayağı olarak görülür. Çünkü bu dönemde bir kentin batılı ve çağdaş olması, doğrudan doğruya kentte sanayinin varlığı ile paralel olarak düşünülür. Bu yaklaşım çerçevesinde, sanayi kentin en görünür noktalarından birine yerleştirilir.[72]

[70] Prost planı ekseninde aktörlerin kim olduğu kritiktir. Her ne kadar bu batılı kentleşme projesi öncelikle projenin tasarımcısıyla ilişkilendiriliyor olsa da, kuşkusuz bu sürecin arkasındaki ana aktörün Fransız şehir plancısı değil de dönemin siyasi erki olduğu açıktır. Ancak diğer bir taraftan, Prost ekseninde vuku bulan ihtilafların niteliğinin ve içeriğinin, bu kitabın ana anlatısını oluşturan ihtilaflardan birçok noktada ayrıştığının da farkında olmak gerekir. Prost planı özelinde daha büyük ölçekli bir ihtilaf söz konusudur.

[71] Erden, "Kentsel Yenileşmede Bir Araç Olarak Dönüşüm Projeleri", 144.

[72] Şüphesiz, Cumhuriyet döneminde sanayinin Haliç'te varlık kazanmasının tek nedeni Haliç'in kent içindeki görünürlüğü değildir. Haliç'in ulaşım olanakları, iş gücü ve ham maddeye yakınlık gibi birçok neden de buranın sanayi bölgesi haline gelmesinin yolunu açmıştır. Nitekim içinde bulunduğumuz çağda sanayi genellikle şehirlerin dışında konumlandırılmaya çalışılıyor olsa da, o dönemlerde dünyanın birçok bölgesinde sanayi kentin merkezî noktalarıyla iç içe geçmiş durumdadır. Prost'un yaptığı da aslında dünya genelinde kabul gören bu yaklaşımı İstanbul'a uygulamak olmuştur.

Şekil 11: Haliç'teki fabrikalardan bir görünüm.
Kaynak: Süleyman Faruk Güncüoğlu, *Kare Kare İstanbul* (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı, 2013), 157.

Öte yandan, Haliç'in kentsel kimliğini dönüştüren diğer bir önemli kırılma noktası ise hiç kuşkusuz Menderes dönemidir; birçok büyük ölçekli kentsel kararın verildiği, yıkımların yapılarak devasa yollar ve bulvarların açıldığı bu dönem doğrudan olmasa da dolaylı olarak Haliç'i etkilemiştir. Fakat şu bir gerçek ki, Menderes operasyonlarını, diğer bir ifadeyle Menderes yıkımlarını doğuran şey, yalnızca kentin fiziksel karakteri ve planlamanın rasyonel gerçekleri değildir. Hatta tüm bunlar, Menderes'in İstanbul'da yürütmüş olduğu faaliyetlerinin arka planını ve nedenlerini açıklayacak belki de en son durumlardır. Çünkü Menderes operasyonları bir kentsel planlama süreci olmaktan öte, bir siyasi propaganda aracıdır. Dolayısıyla, kent bu propagandanın sadece bir nesnesidir. Kentsel planlama kisvesi altında yapılan bütün eylemler esasında söz konusu propagandaya hizmet eder.

Her ne kadar, Prost ve Menderes dönemlerinde İstanbul'da varlık kazanan dönüşümler ve kent üzerine ortaya konulan eylemler birbirlerinden ayrışsa da; bu iki dönemin arkasında benzer motivasyonların olduğu söylenebilir. Öyle ki hem

Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiyesi'nde, hem de çok partili sisteme geçilerek DP'nin yönetimi ele aldığı 1950'lerde, geçmişe dair memnuniyetsizlik söz konusudur. Bu sebeple her iki dönemde de geçmişten koparak kendi kimlik ve ideolojisini ön plana çıkarmak ana gayedir.[73]

Cumhuriyet'in hemen hemen ilk otuz yılı boyunca iktidarı elinde tutan CHP'den farklı olarak, DP'nin İslami kanada örtülü bir desteği mevcuttur. Ayrıca Menderes döneminde İstanbul'a yönelik payitaht söylemlerinin[74] varlık kazanmasıyla birlikte, İstanbul Türkiye'nin mücevheri olarak nitelenip "şehrin yeniden fethi" ifadesi gündeme gelir.[75] Diğer taraftan, Menderes her ne kadar Osmanlı mirasına yaslanmaya çalışıp onun üzerinden bir söylem üretmeyi tercih etse de; bu durumla çelişki yaratacak şekilde batılılaşmayı kendine gaye edinir. Bu hususta, şunu vurgulamanın gerekli olduğu kanaatindeyim; Menderes'in batılılaşmayı merkeze alan bir politika izlediğini ifade etmem sonrasında Menderes'in CHP dönemiyle paralel bir düşünce yapısına sahip olduğu şeklinde bir kanıya varılabilir. Ancak bu oldukça yanlış bir bakış açısıdır. DP ve CHP dönemlerinde batılılaşma, farklı dinamikler üzerinden kurulur. Menderes'in batılılaşma söylemi, yollar, caddeler ve bulvarlar üzerinden karşılık bulur.[76] Öte yandan batılılaşmanın, yalnızca bu gibi kenti şekillendiren fiziksel ögelere indirgenemeyeceği ve tüm bunlardan çok daha fazlasını kapsadığı açıktır. Dolayısıyla Menderes operasyonları yanlış anlaşılmış yahut anlaşılamamış bir batılılaşma algısının sonucudur.

Doğan Kuban objektif bir perspektif kurarak Menderes'in sahip olduğu İstanbul'u imar etme isteğinin arka planını aydınlatmaya çalışır; ona göre başbakanın kendi çapında mantıklı nedenleri vardır fakat mantıksız olan İstanbul'da bir imar sürecinin başını çekmesi değil, bunun uygulanma biçimidir. Yapılan yapım-yı-

73 Demokrat Parti döneminde Prost'un görevine son verilmesinin asıl nedeninin bu yaklaşım olduğu söylenebilir. Her ne kadar Prost'un görevden alınması, onun yürütmüş olduğu şehircilik uygulamalarının niteliği ile ilgili olarak lanse ettirilse de, bu görevden alma süreci yalnızca söz konusu nedenlerle açıklanamaz. Çünkü Henri Prost ve onun kentsel mekânda yarattığı dönüşümler doğrudan Erken Cumhuriyet Türkiyesi ve bu dönemin parti ölçeğindeki en önemli siyasi aktörü CHP ile özdeşleşmiştir. Dolayısıyla, DP çerçevesinden bakıldığında Henri Prost'un görevine devam etmesi, aslında bir bakıma geçmişin ideolojisini sürdürmektir.

74 Bu durumun bir Ankara-İstanbul ayrışması yarattığı ileri sürülebilir. Ankara'nın kentsel kimliği Erken Cumhuriyet Türkiyesi ve CHP'yi yansıtırken, DP İstanbul'un tarihsel kimliğine yaslanarak bu kent üstünden kendi politikalarını temsil etmeyi yeğler.

75 Akpınar, "The Rebuilding of Istanbul", 112-15.

76 Doğan Kuban, *İstanbul Yazıları* (İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, 1998), 231-32.

kım eylemleri kente hizmet etmekten öte, bireysel bir şova dönüşür. Planlamanın bu bahsedilen şovu izlediği ya da zaten hiç olmadığı bilimsellikten uzak keyfi bir süreç hasıl olur. Uzmanların varlığından söz edebilmek ile beraber, onların varlığı daha çok Menderes'in isteklerine kılıf uydurmak için kullanılır.[77]

Bu kitapta her ne kadar ihtilafları doğrudan Bedrettin Dalan ve Nurettin Sözen dönemleri üzerinden ele alıyor olsam da, esasında Menderes operasyonları da ihtilaf ile ortak bir düzlemde buluşur; söz gelimi operasyonların yürütülme biçimi ihtilafın önemli dinamiklerinden biri olan rasyonel olmama[78] durumuna güçlü bir örnek teşkil eder. Menderes ve DP yönetimi, geçmişleriyle karşı karşıya gelerek bu geçmişle ortaya koydukları ihtilaf üzerinden kendi eylemlerine bir zemin hazırlarlar. Menderes, seleflerinin kent üzerindeki izini silmeye ve böylelikle kendi mevcudiyetini somutlaştırmaya çalışır. Dolayısıyla İstanbul'un kentsel mekânına Menderes tarafından yapılan müdahaleler birtakım gerekçelere dayandırılıp açıklanmaya çalışılsa da, bunlar bir noktada aktörler arasındaki ihtilafların yansımasıdır.

Diğer bir taraftan, odağı tekrardan Haliç'e çevirecek olursak, Menderes'in İstanbul'da yürüttüğü imar faaliyetlerinin merkezinin Haliç olmadığı, doğrudan burası üzerinden bir kentsel politika oluşturulmadığı ve hatta bu operasyonların başlı başına bir merkezinin dahi olmadığı aşikârdır; İstanbul'un bütününe dair bir yaklaşım söz konusudur. Fakat yapılan kentsel müdahaleler ve kente yönelik alınan çeşitli kararlar, ister istemez Haliç'te de hem fiziksel hem de toplumsal bir karşılık bulur ve böylelikle Haliç'in değişim sürecine etki eder.

Bu noktada özellikle Haliç'teki gecekondulaşmaya ayrı bir parantez açılabilir. Gecekondulaşma ve sanayileşme birbirlerinden ayrı durumlar olarak düşünülse de esasında bu ikisi paralel bir ilişki kurar. Menderes döneminde Haliç kıyıları-

77 Kuban, *İstanbul Yazıları*, 232-33.

78 Bu noktada Menderes operasyonlarının hızına değinilebilir; çünkü operasyonların hızlı bir şekilde uygulamaya konması, sürecin derinlemesine düşünülmüş bir karakteri olmadığını gösterir. Akpınar'a göre Menderes'in imar çalışmalarında hızın önemli bir rolü vardır, planlama kararları çok kısa bir süre içinde alınarak uygulamaya geçilmiştir. Siyasi dinamikler ekseninde düşünüldüğünde DP iktidarının görev süresi sınırlıdır ve bu sürenin uzaması ise bir sonraki seçime bağlıdır. Dolayısıyla Menderes, bu tanımlı süre içinde İstanbul'a yönelik planladığı değişimlerin birçoğunu hayata geçirmek istemiş ve bu durum da kontrolsüz gelişen bir yapım-yıkım silsilesine zemin hazırlamıştır. Onun bu yaklaşımı, sürecin rasyonellikten ne derece uzak olduğunun ve hatta rasyonelliğin söz konusu uygulamaların hiçbir şekilde bir parçası olmadığının kanıtı niteliğindedir. Kentsel mekânın şekillendirilmesi oldukça uzun soluklu bir planlama sürecini gerektirir. Bu nedenle böylesine büyük çaplı bir değişimi kısa bir süreye sıkıştırmak birçok problem doğurur. Bkz. Akpınar, "The Rebuilding of Istanbul", 173-74.

nın karakterinin çok değişmediği söylenebilir; Prost ile başlayan Haliç kıyılarındaki sanayileşme süreci Menderes döneminde de devam eder; ancak 1950'ler ile birlikte Haliç'teki sanayi geçmişe kıyasla daha da yoğunlaşır. Hatta bu dönemde sanayi tesisleri, çevre semtlere de taşmaya başlar.[79] Bu durum konut sorununu da beraberinde getirir. İstanbul'da ve özellikle de Haliç civarında sanayinin artmasının akabinde, köyden kente bir göç dalgası başlar ve ilk dalgayla İstanbul'a gelenler Alibeyköy ve Kağıthane gibi sanayiye yakın noktalara gecekondular yaparlar.[80] Çünkü sanayinin mevcudiyeti, onda çalışacak insanların varlığını gerekli kılar, günümüzde otomasyon teknolojilerinin kullanılması sanayide iş gücü kullanımını azaltmış olsa da; 1950-1960 arası dönemde böylesine bir teknolojik olanak bulunmadığından kontrolsüz yapılaşmanın önü alınamaz.[81] Bu bağlamda kaçınılmaz bir şekilde gecekondulaşma yalnızca Alibeyköy ve Kağıthane ile sınırlı kalmayıp Sütlüce, Hasköy, Halıcıoğlu, Kasımpaşa gibi özellikle Haliç'in kuzey kıyısında kalan semtlerin dokusunu büyük ölçüde değiştirir. Nitekim sanayi Haliç'ten tasfiye edilmiş olsa da, söz konusu semtlerin günümüzdeki sosyoekonomik karakterinin temeli, 1950'lerdeki politikalara dayanır.

Bu semtler zaman zaman bazı kentsel dönüşüm projelerine konu olmalarına rağmen, hâlâ çarpık bir kent dokusuna sahiptirler. Dolayısıyla, Haliç'in barındırdığı kentsel sorunlar yalnızca Haliç'in suyunun kirliliği ya da bu suyu kirleten sanayi kuruluşları ile sınırlı değildir. Her ne kadar Bedrettin Dalan ve Nurettin Sözen dönemlerinde Haliç'le ilgili asıl problemler bunlarmış gibi yansıtılmış olsa da, bunlar Haliç'le ilgili problemlerin yalnızca bir kısmıdır. Hatta Haliç'teki kirliliğin en büyük nedenlerinden birinin Haliç çevresindeki yoğun kentleşme ve nüfus olduğunu ileri sürmek yanlış olmaz. Eğer ki Haliç'i kirleten tek olgu sanayi olmuş olsaydı; sanayi buradan kaldırıldıktan sonra Haliç'in tertemiz bir şekilde hayatına devam etmesi gerekirdi. Ancak Haliç'te yaklaşık otuz senedir sanayi tesisleri bulunmamasına karşın, buranın hâlâ tam olarak temizlenebildiği söylenemez.

79 Bora Yerliyurt, "Kentsel Kıyı Alanlarında Yer Alan Sanayi Bölgelerinde Dönüşüm Stratejilerinin Değerlendirilmesi: Haliç-Tersaneler Bölgesi", (Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2008), 57.

80 Sarıman Özen, "Liman Kentlerinde Koruma ve Yaşatma", 111-12.

81 Menderes Dönemi'nde uygulanan politikalar neticesinde, İstanbul'un nüfusu büyük bir sıçrama gösterir. 1950'de 1,16 milyon olan nüfus, yalnızca on sene gibi çok kısa bir süre içinde 1,89 milyona ulaşır. Cumhuriyet'in kurulduğu günden bu güne kadar İstanbul nüfusuna on yıllık aralıklarla baktığımızda, 1950-1960 arasında yaşanan artış oranı şimdiye kadar gerçekleşmiş en büyük orandır. İbrahim Gökburun, "İstanbul'da Nüfusun Gelişimi ve İlçelere Dağılımı", Journal of Anatolian Cultural Research 1, no. 3 (2017): 112.

Bu nedenle 2019'da göreve gelen yeni büyükşehir belediyesi bile hâlâ temizlik çalışmalarına devam eder.[82]

Aslında Haliç tarih boyunca iki yanı yeşil bir su yoludur; kuzeyinde ve güneyinde yükselen topografya Haliç'i adeta sararak bir koridor oluşturur. Dolayısıyla, topografyanın yeşil dokusunun üretmiş olduğu temiz hava doğrudan Haliç'in suyuna sirayet eder. Bu bağlamda su içindeki ekolojik yaşam, denizde yaşayan canlıların çeşitliliği ve deniz suyunun temizliği; bir bakıma Haliç'in çeperleri tarafından şekillendirilir. Gelgelelim çevredeki topografyanın yeşil karakterini tamamen kaybedip buraların gecekondulaşma ve çarpık kentleşmenin etkisiyle İstanbul'un en yoğun noktalarına dönüşmesi, ekolojik bir dengesizlik ve hava kirliliği yaratır. Bu hava kirliliği de esasında dolaylı olarak su kirliliğine sebep olur. Görüldüğü üzere Haliç'te noktasal sorunlardan ziyade, birtakım zincirleme yanlışlar söz konusudur. Sorunların bazılarına odaklanıp onları çözmeye çalışmak ve bu süreçte ele alınan sorunların arka planını görmezden gelmek, durumları daha da karmaşık bir hale getirir.

Öte yandan kimi zaman sorunlar aşikâr olsa dahi, onlara yönelik bir adım atmamak da yeğlenir. Söz gelimi 1950'lerde gecekondulaşma meselesi böyle bir bağlama oturur. Eski Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in meşhur vecizesi "Meseleleri mesele etmezseniz ortada mesele kalmaz"[83] 50'ler için de bir karşılık bulur. Dolayısıyla her ne kadar Demirel bu ifadeyi söz konusu dönemden çok daha sonra dillendirse de, benzer bir mantalitenin her daim Türkiye siyaset sahnesi içinde mevcut olduğu söylenebilir. Öyle ki, dönemin Demokrat Partili Cumhurbaşkanı Celal Bayar gecekondu meselesini çözmek bir yana, gecekonduların varlığını siyasi bir propaganda haline getirir. Bayar bu kaçak yapılaşmayı destekleyip bunun ihtiyacın bir karşılığı olduğunu ifade eder.[84] Bu durum açıkçası 1950-1960 arası dönemde yani DP'nin iktidar olduğu aralıkta varlık kazanan programsızlığın ve neticesinde hasıl olan rasyonel olmayan eylemlerin yansımalarından biridir. Sanayiyi kente entegre ederken, aynı zamanda sanayiye hizmet edecek iş gücünü

82 https://twitter.com/ekrem_imamoglu/status/1263046662752284672?lang=gl/ (e.t. 29.12.2023) https://tr.sputniknews.com/20210629/ekrem-imamoglu-paylasti-halic-nasil-kurtarildi-1044842941.html/ (e.t. 29.12.2023).

83 Pınar Göktaş, "Sessiz Milyonların Sözcüsü Süleyman Demirel'in Söylemlerinin Yüksek-Düşük Bağlamlı İletişim Açısından Değerlendirilmesi", The Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences 21, no. 3 (2016): 1057.

84 Akpınar, "The Rebuilding of Istanbul", 124.

barındıracak konut alanlarının da planlanması gerekir. Oysa Menderes döneminde çoğu şeyin olduğu gibi bu meselenin de üzerinde durulmadan hızlıca[85] geçilir; gecekondu meselesi mesele edilmez ya da mesele edilmeye değer görülmez.

Menderes döneminde, gecekondulaşma dışında Haliç'i etkileyen diğer bir durum ise bu dönemde yapılan yollar, bulvarlar ve bunların yapımının arka planında yer eden yıkımlardır. Menderes politikalarının birçoğu gibi yolların yapımı da ideolojik bir temele yaslanır. Aslında yapılan yollar üzerinden yeni yönetim geçmiş ile karşı karşıya gelir. Demokrat Parti farklı bir yaklaşımı benimser ve böylece geçmişten koparak kendi kimliğini inşa eder. Öyle ki, Cumhuriyetin kurucusu Atatürk demiryolu yapımına büyük önem verip, demiryollarını medeniyet ve refahla ilişkilendirir; ancak buna karşın DP döneminde bu düşünce geride bırakılarak, demiryolunun misyonunu tamamladığı ifade edilir ve hatta demiryolları ülkenin cari açığının nedeni olarak gösterilir.[86] Bu sebeple, DP'in odağına yerleştirdiği ve önem verdiği ulaşım sistemi, Erken Cumhuriyet Dönemi'nden ayrışır. Şüphesiz bu durum kentin birçok noktasında olduğu gibi Haliç'te de karşılık bulur; istimlaklarla yollar açılır. Haliç'te, Eminönü-Unkapanı sahil yolu ve Unkapanı'nı Aksaray'a bağlayan Atatürk Bulvarı genişletilir; karşı kıyıda ise Karaköy'den başlayıp Perşembe Pazarı'ndan geçerek Azapkapı'ya ulaşan bir yol yapılır ve bu yol ilerletilerek tersanenin yanından geçip Sütlüce'ye kadar ulaştırılır.[87]

---

85 Bu dönemin ana temalarından biri olan, geniş yollar ve otomobillerle ilişkilendirilen hız kavramının varlık kazandığı bağlamı aşıp siyasilerin düşünce yapısına kadar sirayet ettiği söylenebilir.

86 Akpınar, "The Rebuilding of Istanbul", 124.

87 Erden, "Kentsel Yenileşmede Bir Araç Olarak Dönüşüm Projeleri", 145-46.

Şekil 12: Menderes döneminde açılan Vatan ve Millet Caddelerinin 1958 yılındaki görünümü.
Kaynak: Güncüoğlu, *Kare Kare İstanbul,* 15.

Şekil 13: 50'lerdeki imar düzenlemesine başlanmadan önce Haliç'in güney kıyıları.
Kaynak: Güncüoğlu, *Kare Kare İstanbul*, 29.

Haliç yapılan bu çalışmalar öncesinde de bir sanayi aksı olmasına rağmen; inşa edilen geniş yollar onun bu durumunu daha da güçlendirerek sanayinin artmasının önünü açar. Ulaşım olanaklarının gelişmesinin sanayi için oldukça cezbedici bir yanı mevcuttur; bu gelişme sayesinde ham madde ve ürünlerin taşınması daha kolay hale gelerek, süreç hızlanır. Dolayısıyla yol yapmak, doğrudan doğruya bir sanayileşme hamlesi olmasa da, Haliç'in kentsel kimliğine ve bu kimliğin neden olduğu hava ve su kirliliğine önemli bir etkide bulunur.

Diğer yandan, Haliç'teki sanayileşmeyle ilişki kuran yolları yalnızca Haliç çeperinde yer alan ve direkt olarak bu kentsel bölgeden geçen yollarla sınırlamak mümkün değildir. Haliç'in kent içindeki pozisyonu ve onun İstanbul için sahip olduğu önem, daha geniş ölçekli kararların da bir noktada Haliç'te yansımalar doğurmasına neden olur. Bu noktada, D-100 karayoluna ayrı bir parantez açılabilir; İstanbul'u doğu-batı aksında boydan boya kat ederek, Avrupa ile Anadolu'yu birbirine bağlayan bu yol Haliç ve sanayi ilişkisini etkiler. Esasında D-100 karayolunun düşünce açısından temelleri, 1950-1960 arasına yani Menderes dönemine kadar uzanır; ancak söz konusu aksın onu destekleyen çevre yollarıyla birlikte ana karakterini kazanması daha sonraki yıllarda gerçekleşmiştir.[88]

Uluslararası ölçekteki bir yolun kente entegre olması sanayi için bir avantaj oluştururken; D-100'ün Haliç'teki sanayileşme için ayrı bir anlamının olduğu söylenebilir. Öyle ki D-100'ün varlığı sanayinin kentten desantralizasyonunun önünü açar; D-100 aksı boyunca birçok fabrika varlık kazanır. Şüphesiz, bu süreçte 1973 yılında açılan ve bahsedilen yolun bir uzantısı konumunda olup iki kıtayı birbirine bağlayan Boğaziçi Köprüsü'nün de önemi büyüktür.[89] Ulaşım olanaklarının kentin merkezinin dışına taşması, öncesinde sanayi için elverişli olmayan bu yerleri sanayi için bir odak noktası haline getirir. 1970'lerin sonuna gelindiğinde kentin ana sanayi bölgesi olan Haliç, neredeyse tamamen fabrikalarla kuşatılmış durumdadır; bu açıdan bakıldığında aslında Haliç, ifade edilen dönemde fiziksel şartları nedeniyle yeni fabrikaların açılarak sanayinin gelişmesine olanak tanımaz. Dolayısıyla, nasıl ki Haliç'in sanayileşme süreci buradaki ulaşım olanaklarıyla bağlantılı ise; sanayinin buradan kaldırılarak başka noktalara taşınması da özellikle D-100 karayolu gibi kentin tamamını etkileyen makro kararlarla bağlantılıdır.

88 Erdem Üngür, "Kentsel Bir Altyapının Biyopolitikası: D-100 Karayolu", (Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2017), xiii-xiv.

89 Üngür, "Kentsel Bir Altyapının Biyopolitikası", 48.

Görüldüğü üzere, Haliç'in 1984'e kadar uzun bir serüveni mevcut. 1984 yılını bir kırılma noktası olarak sunuyor olsam da, söz konusu kent olduğunda böyle kesin sınırlar ile konuşmak pek de mümkün değil. Castells'in de vurguladığı gibi kent karmaşık bir ağ oluşturan toplumsal süreçlerin ve yaşamın farklı boyutlarının ifadesidir.[90] Tarihsel sınırlar, yaşananlar, yaşanacak olanlar, kentsel aktörler ve daha niceleri kentte iç içe geçerler. Haliç'te de benzer bir durum söz konusu. Buranın 1980'lerdeki mevcut durumu uzunca bir sürecin ürünü. Adnan Menderes de sürecin içinde, Prost da, Osmanlı da hatta sanayiciler ve kentliler de. Dolayısıyla kent mevzubahis olduğunda geçmiş, şimdi ve gelecek şeklinde bir zaman anlatısı kurmak çok da mantıklı değil. Zira Haliç'in geçmişi esasında onun bugününü ve yarınını belirler. Diğer bir ifadeyle bugünü bugün yapan şey, geçmişin ne olduğudur. Haliç'te farklı bir geçmiş olsaydı büyük ihtimalle bambaşka bir bugünden bahsediyor olacaktık ya da bugünden bahsetme gereği bile duymayacaktık.

Bu bağlamda, 1984-1994 aralığını ve bu aralıkta hasıl olan ihtilafları tanımlayanın yalnızca on yıllık zaman dilimi içinde vuku bulan dinamikler ve olaylar olduğunu ileri sürmek abesle iştigal etmektir. Kentin çok boyutluluğu, kent üzerine varlık kazanan ihtilafların da çok boyutlu olmasına neden olur. Nitekim Bedrettin Dalan ve Nurettin Sözen dönemlerindeki ihtilafların temel nedeni Haliç'in sanayileşmesi ve bu sanayileşme sonrası buranın aşırı derecede kirlenmesi gibi gözüküyor olmakla birlikte, sürece biraz daha derinlemesine bakıldığında sanayileşmeyle ilgili olguların aslında ihtilafın bütün çerçevesini açıklamak hususunda yetersiz kaldığı görülebilir. Haliç'in kent için sahip olduğu anlam, buranın barındırdığı temsil gücü ve dönüşen toplumsal dinamikler de ihtilafları şekillendirir.

90 Castells, *The City and the Grassroots: A Cross-cultural Theory of Urban Social Movements*, 326.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1984'ten 1994'e Haliç'te İhtilaf Sahneleri

1980'ler ve özellikle de doğrudan 12 Eylül 1980 Türkiye için birçok açıdan önemli bir kırılma noktasıdır; hatta daha da abartarak 12 Eylül'ün, Cumhuriyet'in kurulduğu 29 Ekim'i hariç tutarsak, ülke tarihinin en kritik günü olduğunu bile söyleyebilirim.[91] Eminim çoğu kişinin bu söylemime itirazı olmaz; birtakım farklı tarihler de bu doğrultuda ele alınıp tartışılabilir ancak en nihayetinde ulaşılacak nokta ülkenin kaderinin değiştiği 12 Eylül'dür. Açıkçası bu tarih hem getirdikleri hem de götürdükleri ile yadsınamaz bir pozisyona sahip. Öyle ki, 12 Eylül sonrası, bu tarihin öncesinden birçok yönden farklı. Askerî darbe; yaşanan toplumsal, ekonomik ve siyasi değişimlere kaynaklık eder. Nitekim bugünün Türkiyesi, aradan kırk seneden fazla zaman geçmesine karşın, bir bakıma 1980'lerin eseridir; gerek yaşadığımız kentler gerek ise içinde bulunduğumuz

[91] İlk bakışta bazı okuyucular 1984-1994 arasına odaklanan bu çalışmanın, son bölümünde böylesine bir 12 Eylül girizgâhı olmasını anlamsız bulup, tartışmanın Dalan ve Sözen'i aşan bir siyasi boyuta taşındığını düşünebilirler. Ancak bu noktada şunu söylemeliyim ki özellikle Dalan'ın seçildiği 1984 yerel seçimlerini bir bağlama oturtmak ve Dalan'ın seçim sonrasında Haliç ve farklı noktalarda yürütmüş olduğu eylemleri kavrayabilmek için 1980'lerin siyasi ortamının farkında olmak gerekir. Zira 1984 yerel seçimleri ve bu seçimlerin sonucu, aslında 12 Eylül 1980 Darbesi'nin yansımaların yalnızca biridir. 12 Eylül'deki bu kırılma yaşanmamış olsaydı, belki de ne Özal'dan ne de Dalan'dan bahsediyor olacaktık.

sosyal ortam esasında 1980'lerin politikalarına[92] eklemlenir. Dolayısıyla, 12 Eylül'ü yalnızca bir askerî darbe olarak düşünmek pek de doğru değil. 12 Eylül etkileri hâlâ süren, kendi bağlamını aşan ve Türkiye için salt bir takvim gününden çok daha fazla anlam ifade eden bir olgudur.

Türkiye'nin yüzyıllık tarihi boyunca ülkede hiçbir zaman karmaşa ve kaosun eksik olmadığını söylemek yanlış olmaz; nispeten biraz daha stabil aralıklardan bahsedilebilir, gelgelelim o aralıklarda bile ülke tamamen karmaşalardan kopamaz. Ancak 1970'lerin ortasından 1980'e kadar süren dönemin ayrı bir önemi var. Bitmek tükenmek bilmeyen bir karmaşanın hakim olduğu ve ciddi ekonomik buhranların yaşandığı bu dönemde, siyasi ve toplumsal çalkantılar yaşamın normali olmuş durumdadır. Nitekim bu sürece ordu tarafından müdahale edilir ve tüm ülke için bambaşka bir dönemin kapıları aralanır.[93]

12 Eylül'ün bu tarih öncesindeki toplumsal ve siyasi deneyimleri hafızadan silmeye yönelik bir etkisinin mevcut olduğu söylenebilir.[94] Bu bağlamda darbenin akabinde, 12 Eylül öncesinde kurulmuş olan partilerin kapatılmasıyla[95] yeni siyasi aktörlerin ve o aktörlerin kurduğu siyasi partilerin varlık kazanması bu durumu kanıtlar. 1980 darbesi sonrasında birçok farklı siyasi aktör görünürlük kazanmış olmakla birlikte, şüphesiz Turgut Özal bu aktörlerden en önemlisidir. Öyle ki 1983'te kurduğu Anavatan Partisi (ANAP), aynı yıl içinde yapılan genel seçimlerde o yılların siyasi istikrarsızlıklarına karşın, %45,12 gibi oldukça büyük bir oranda oy alıp tek başına iktidara gelerek yeni bir döneme önayak olur.[96] Bu tarihten 1993 yılındaki ölümüne kadar olan on yıllık[97] süreçte, Özal ülkeyi her yönden etkileyerek, Türkiye tarihine önemli izler bırakır.

---

92 Keza bu kitabın temelini oluşturan büyükşehir belediyesi modeli de 1980'lerin yani darbe sonrasındaki dönemin eseridir. Her ne kadar yeni bir belediye modeli arayışları 1960'lara kadar uzansa da, bu dönem ortaya çıkan arayışlar ancak 12 Eylül Darbesi sonrasındaki 1982 Anayasası ile somutlaşabilmiştir. Erbay Arıkboğa, "Geçmişten Geleceğe Büyükşehir Belediye Modeli", Yerel Politikalar 1, no.3 (2013): 54-57.

93 Mehmet Ali Birand, Soner Yalçın, Serdar Akinan. *Özallı Yıllar* (Belgesel, CNN Türk, 2000).

94 Tanıl Bora, "Sunuş", *40 Yıl 12 Eylül* içinde, der. T. Bora (İstanbul: İletişim Yayınları, 2020), 9.

95 *Resmî Gazete,* 16 Ekim 1981, Sayı 17486.

96 *Cumhuriyet*, 7 Kasım 1983, 1.

97 On yıl her ne kadar kısa bir süre gibi gözükse de, Turgut Özal'ın yaratmış olduğu etki söz konusu on yılın sınırlarını aşar. 1993 sonrasında kendisi hayatta olmasa da, esasında varlık kazandırdığı ekonomik yaklaşımlar ve tetiklediği dönüşümler, gerek bugünün gerek ise yakın geçmişin Türkiye'sini şekillendirmiştir.

ANAP kazandı

Tek başına iktidar çoğunluğu Özal'da

HP ikinci, MDP üçüncü parti oldu

Resmi olmayan oy oranları

ANAVATAN PARTİSİ 1983

HALKÇI PARTİ

MİLLİYETÇİ DEMOKRASİ PARTİSİ 1983

%45 %30 %24

Kesinleşen milletvekilleri

ANAP 213 HP 111 MDP 66

MDP'den aday olan Turizm ve Tanıtma Bakanı İlhan Evliyaoğlu, İmar ve İskân Bakanı Ahmet Samsunlu, Genel Sekreter Yardımcısı Ertan Karasu milletvekili seçilemedi.

Başbakan Bülend Ulusu, Gümrük ve Tekel Bakanı Cafer Tayyar Sadıklar, Tarım ve Orman Bakanı Sabahattin Özbek, Milli Savunma Bakanı Haluk Bayülken MDP'den parlamentoya girdiler.

İllere göre dağılım

İLLER	MDP	HP	ANAP
Adana (1)	1	3	3
Adana (2)	1	2	2
Adıyaman		1	2
Afyon		1	4
Ağrı	1	2	1
Amasya		2	2
Ankara (1)	1	2	4
Ankara (2)	1	1	3
Ankara (3)		1	3
Ankara (4)	1	1	3
Antalya	2	1	4
Artvin	1		2
Aydın	2	2	2
Balıkesir	1	2	4
Bilecik			2
Bingöl		1	2
Bitlis	1		
Bolu	1	1	3
Burdur			3
Bursa (1)	1	2	4
Bursa (2)			3
Çanakkale	1	1	2
Çankırı			3
Çorum	1	1	3
Denizli	1	2	2
Diyarbakır	3		3
Edirne		2	2
Elazığ			4
Erzincan		1	2
Erzurum	2	1	4
Eskişehir	2		3
Gaziantep	1	2	4
Giresun	1	1	3
Gümüşhane			2
Hakkari		2	
Hatay	1	3	3
Isparta			4
İçel	1	3	3
İstanbul (1)	1	1	3

Şekil 14: "Tek başına iktidar çoğunluğu Özal'da".
Kaynak: *Cumhuriyet*, 7 Kasım 1983, 1.

Turgut Özal farklı alanlarda değişikler yaratmış ve hem kendi dönemini hem de ülkenin geleceğini şekillendirmiş olsa da, onun asıl olarak ekonomi konusunda radikal politikalar izlediği dile getirilebilir.[98] Özal, genel seçim öncesinde ve seçimin sonrasında ülkenin ekonomik durumuna vurgular yapar ve bu durumdan nasıl çıkılabileceğine dair çeşitli formüller öne sürer.[99] ANAP'ın iktidarı ele almasıyla beraber önceki dönemlerden oldukça ayrışan bir ekonomik düzen inşa edilir; serbest piyasa ekonomisi merkeze oturtularak, neoliberal politikalar benimsenir.

Öte yandan, neoliberal politikalar çerçevesinde şunu vurgulamadan geçmemek gerek, neoliberalizmi özünde bir ekonomi modeli olarak ifade ediyor olmama karşın; onun Türkiye'de yarattığı değişim ve dönüşümlere baktığımızda, neoliberalizm aslında bir ekonomik yaklaşım olmanın ötesine geçerek bütünüyle toplumsal yaşamı biçimlendirir. Özal tarafından neoliberalizme zemin oluşturul-

98 Zaten Özal'ın siyaset sahnesinde varlık kazanması da bu eksene dayanır; ANAP'ın kurulmasından 3 yıl önce dönemin başbakanı Süleyman Demirel'in davetiyle başbakanlık müsteşarlığına getirilen Özal, ekonominin dümenine geçmiş ve her ne kadar geri planda duruyor gibi gözükse de, aslında 24 Ocak 1980 ekonomik kararlarını şekillendiren ana aktör olmuştur. Bu bağlamda 24 Ocak kararları, ANAP döneminde ülkeyi tamamen saran neoliberal politikaların ilk adımıdır. Mehmet Ali Birand, Soner Yalçın, Serdar Akinan. *Özallı Yıllar* (Belgesel, CNN Türk, 2000).

99 *Cumhuriyet*, 30 Ekim 1983, 6; *Cumhuriyet*, 31 Ekim 1983, 10; *Cumhuriyet*, 11 Kasım 1983, 1.

masının mülkiyet dinamikleri, toplumdaki iş gücü dağılımı ve kent/köy nüfusu oranı gibi birçok durumda radikal farklılaşmalara neden olduğunu ileri sürmek mümkündür. Kuşkusuz bu dönüşümlerdeki tek faktör ANAP'ın başını çektiği neoliberal politikalar değildir; ancak söz konusu süreçlerde bu politikaların sahip olduğu büyük rol yadsınamaz bir gerçektir. Dolayısıyla Özal dönemi işin içine girdiğinde, gerek kentsel mekânla gerek ise farklı bir toplumsal düzlemle ilgili her çalışmanın, dönemin ekonomik bağlamını göz önünde bulundurması bir tercihten öte zorunluluktur.

Aslında neoliberalizmin dünyada yükselerek ülkelerin ekonomilerinde hakimiyet kurmasının temeli 1980'ler öncesine yani Turgut Özal'ın başbakan olmadığı bir zaman dilimine uzanır. Fakat Özal'a kadar bu ekonomik eğilim doğrudan doğruya Türkiye'yi etkilemez ya da farklı bir açıdan bakacak olursak toplum ve siyasiler tarafından neoliberalizm benimsenmez. Zira bu döneme kadar serbest piyasa ekonomisinden ziyade, devletin ekonomi üzerinde daha fazla etkin olduğu ve kontrolü elinde tutmaya çalıştığı bir yaklaşım[100] mevcuttur.

Diğer bir taraftan, İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyadaki toplumsal düzenin büyük ölçüde değişmesinin, yeni ilişkilerin ortaya çıkmasının ve globalleşmenin ivme kazanmasının neoliberal politikaların doğmasına sebep olarak sermayenin ekonomik sistem içindeki rolünü baştan inşa ettiği söylenebilir. Söz konusu politikalar sermaye birikimini esas alır.[101] Çünkü sermayenin kendi varlığını koruyabilmesi, yeni sermayelere bir girdi oluşturabilmesi ve bunun sonucunda finansal sistemin devamlılığını sağlayabilmesi için, somutlaşabileceği farklı alanlara ihtiyacı vardır. Dolayısıyla, neoliberalizm sürekli kapsamını genişletmeye ve böylelikle sermaye birikimi için kendine çeşitli alanlar yaratmaya çalışır; bu bağlamda neoliberal politikaların kuşatıcı bir yönü vardır.

Kentsel mekân da neoliberalizmin kuşattığı alanlardan biridir. Kentsel mekânın sahip olduğu fiziksel ve toplumsal boyutların yanında, neoliberalizm ile beraber onun ekonomik bir değer de üretebileceğinin ve bu çerçevede kentsel mekânın sermaye birikim sürecinin bir parçası olabileceğinin farkına varılır. Dolayısıyla, kentin yalnızca yaşanılan ve deneyimlenen bir yer olmaktan çıkarak farklı bir anlam kazandığını ifade etmek mümkündür.

100 Bu dönemdeki ekonomik istikrarsızlıkları ve varlık kazanan krizleri düşündüğümüzde, devletin ekonomiyi yönetme konusunda ne kadar başarılı olabildiği de ayrı bir tartışma konusudur.

101 David Harvey, *Neoliberalizmin Kısa Tarihi* (İstanbul: Sel Yayıncılık, 2015), 27.

Bu söz edilen duruma İstanbul ve bilhassa Haliç üzerinden bakacak olursak, neoliberalizmin kenti nasıl şekillendirdiği daha iyi anlaşılabilir. 1980'ler öncesinde sanayi ve onunla ilintili işlevler kentsel mekânı kullanarak önemli bir ekonomik değer üretirken, ANAP ile birlikte kentsel mekânın kullanım biçimi ve onun ekonomik rolü değişmeye başlar. Bu yıllarda sanayi hâlâ ekonomik açıdan kritik bir faaliyet olmakla beraber, sanayi ve kent ilişkisi farklı bir noktaya evrilir. Sanayinin kent içinde değil de kentin çeperlerinde konumlanması tercih edilir bir durum olur.

Sanayi de bir sermaye ortaya koyar ancak bu dönemde kente farklı işlevler yüklemenin sermaye ile daha güçlü bir ilişki kuracağı düşünülür. Sanayi ve kentin iç içe geçmişliği 1980'ler için modası geçmiş bir durumdur; dolayısıyla 1900'lerin başında kalmış bu ilişki terk edilerek yeni perspektifler tanımlanır. Bu çerçevede, Haliç'ten sanayinin kaldırılarak buranın farklı bir kentsel mekâna dönüştürülmesi ve Haliç'e yeni anlamların yüklenmeye çalışılması, aslında varlık kazanan bu genel tutumla bağlantılıdır.

1980'lerde kentlerin sahip olduğu kimlikler önemli bir mefhum haline gelir ve bu bağlamda sermaye üretim süreci de esasında bu kimlikler üzerinden tanımlanır bir hal alır. Bu durum Türkiye'ye özgü olmanın ötesinde global bir eğilimdir. Fakat ANAP ve Başbakan Özal birçok şeyi olduğu gibi, bu eğilimi de bir anlamda ithal ederek Türkiye'ye ve özellikle de ülkenin en büyük kenti olan İstanbul'a uygularlar. İstanbul'un uzun yıllara dayanan bir tarihi ve bu tarihin şekillendirdiği güçlü bir kimliği olmasına karşın; İstanbul'un kimliği neoliberal politikaların da gündemine taşınır ve bu kimlik üzerinden ekonomik bir değer üretmenin yolları aranır.

Bu hususta globalleşmeye bir parantez açmam gerekiyor; öyle ki globalleşmenin ekonomi üzerinde yarattığı etkiler, kentlerde yaşanan dönüşümlerin müsebbiplerinden biridir. Çünkü globalleşmenin ortaya koyduğu düzlem ekseninde kentler kendi yerel sınırlarını aşarak dünya ölçeğinde sermaye akışlarıyla ilişki kurar olmuşlardır. Söz konusu durumun ANAP'ın kentsel mekâna bilhassa İstanbul'a yönelik motivasyonlarına kaynaklık ettiğini söylemek yanlış olmaz. İstanbul diğer büyük dünya metropolleri ile rekabet edebilecek, ekonomik bir değer üreten ve bir anlamda marka kimliği olan bir kent yapılmaya çalışılır. Kente yönelik atılan adımların ve yapılan müdahalelerin birçoğu arka planında bu düşünceleri barındırır.

ANAP'ın iktidara gelip bir sene sonrasında bu partiden Bedrettin Dalan'ın İBB Başkanı olmasıyla beraber, Menderes dönemindeki kadar olmasa da, İstanbul geniş çaplı bir yapım-yıkım süreciyle karşı karşıya kalır. İstanbul'da birçok değişiklik yapılıp kentin çehresi yeniden şekillendirilmesine rağmen; tüm bunlar içinde İstanbul Boğazı'na yapılan ikinci köprü olan Fatih Sultan Mehmet Köprüsü'ne ayrıca değinmek gerektiği kanaatindeyim. Köprü, kitabın ana odak noktası olan Haliç'te konumlanmayıp, doğrudan doğruya buraya etki etmese de; ANAP'ın kentsel mekâna yönelik politikalarını ortaya koyması ve partinin kurduğu ekseni yansıtması bağlamında önemlidir. Bu çerçevede, 1988 yılında köprünün açılması sonrasında çekilen ve bir propaganda aracı görevi üstlenen videoya göz atılabilir. Dönemin başbakanı Turgut Özal'ın kişisel aracının sürücü koltuğunda olduğu videoda, yanında oturan eşi Semra Özal köprüden geçerken kente bakarak "her taraf güzel imar edilmiş, yollar yapılar... şehrin görüntüsü değişti. Ama sadece İstanbul'da değil tabi, bütün Türkiye'nin her yerinde değişikliği görüyorsun.... Allah razı olsun yapandan, yaptırandan..." diyerek kentsel mekânda yapılan köklü değişimlere vurgu yapar. Böylelikle köprü merkezde olsa da bütün kent ve ülke geneline dair bir söylem üretir.[102]

Şekil 15: Turgut Özal ve Semra Özal FSM Köprüsü'nden geçerken.
Kaynak: https://www.youtube.com/watch?v=InPstCP5XTo (e.t. 16.01.2024).

Hem köprü hem de köprünün açılışı akabinde ortaya konulan söylemler, simgesel bir nitelik taşır; çünkü köprü kendi bulunduğu fiziksel bağlamı aşarak İs-

102 https://www.youtube.com/watch?v=InPstCP5XTo (e.t. 16.01.2024).

tanbul ve diğer kentlerde yapılanları temsil eden somut bir olgu haline gelir. Bu çerçevede, köprü bir nevi benimsenen ideolojileri ve üretilen anlamları yansıtan bir aracıdır. Nitekim video sonunda beliren "2000'li yılların Türkiye'si için" ifadesi bu düşünceyi kanıtlar niteliktedir. Öyle ki bu ifade, köprü de dahil olmak üzere yapılan bütün kentsel müdahalelerin geniş bir projeksiyonun ürünü olduğunu açık eder.

İstanbul, Özal'ın gerek başbakanlığı gerek ise cumhurbaşkanlığı süresince kentsel mekânın karakterini değiştiren birçok büyük çaplı projeye konu olur; bu bağlamda Oktay Ekinci 1983-1993[103] yılları arasını "İstanbul'u Sarsan On Yıl" olarak tanımlar.[104] Ancak 1983-1993 yılları arası başlangıç ve bitiş noktaları bağlamında ele alındığında doğrudan doğruya Turgut Özal'la ilintilidir; 1983 Turgut Özal'ın başbakan olmasını ve 1993 de onun ölümünü işaret eder. Oysa Özal'ın politikaları kentsel mekânda ciddi değişim ve dönüşümlere sebebiyet vermiş olmakla beraber, o Adnan Menderes gibi bu süreçte ana aktör olarak rol almaz. Özal dönüşümlerin arka planını hazırlar, dolayısıyla Menderes'e kıyasla çok daha dolaylı bir rol üstlenir. Söz gelimi, literatürde "Menderes Yıkımları" ya da "Menderes Operasyonları" gibi kullanımlar mevcut olmasına rağmen; Türkiye siyaset ortamı için önemli bir figür olan ve yaptıklarıyla ülkenin geleceğini etkileyen Özal ile ilgili böyle bir ifadeye rastlanmaz. Eğer ki Özal ekseninde bir operasyondan söz etmek gerekirse, bu operasyonların kentsel değil de, ekonomik operasyonlar olduğunu söylemek mümkündür. Ortaya konulan kentsel politikalar ve bu politikalar sonucu hayat bulan müdahaleler bir noktada Turgut Özal'ın kontrolündedir fakat bu hususta yerel yönetimlerin de ayrı bir önemi vardır.

Bu çerçevede, kitapta odağa yerleştirdiğim 1984-1994 yılları arası, 1983-1993'ten çok fazla farklılaşmayıp arada yalnızca bir yıllık bir öteleme varmış gibi gözükse de; aralığı sınırlayan yıllar farklı noktaları belirtir. Ancak yine de 1984-1994 aralığı, Özal'ın siyaset arenasındaki on yıllık serüveninden bağımsız düşünülemez. 1984'te Bedrettin Dalan'ın İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı seçilmesi ve akabinde onun kentsel mekânda başını çektiği eylemler, ANAP'ın yarattığı bü-

103 Keza, Mehmet Sağnak da "Medya-Politik" adlı kitabında doğrudan kentsel mekâna temas etmese de, yine bu periyodu merkeze konumlandırır. Dolayısıyla 1983-1993 aralığı, yani Turgut Özal'ın başbakan ve cumhurbaşkanı olarak görev yaptığı dönem, literatürde kendine bir yer edinmiştir. Bkz. Mehmet Sağnak, *Medya-Politik (1983-1993 Yılları Arasında Medya-Politikacı İlişkileri)* (İstanbul: Eti Kitapları, 1996).

104 Oktay Ekinci, *İstanbul'u Sarsan On Yıl: 1983-1993* (İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1994).

yük siyasi dalganın sonucudur. Öte yandan, Dalan'ın ardından 1989-1994 yılları arasında SHP'li Nurettin Sözen İBB Başkanlığı yapsa da, bu dönemin başında yalnızca yerel yönetim SHP kontrolüne geçmiştir.[105] Dolayısıyla, iki belediye başkanı arasında varlık kazanan ihtilaftan ayrı olarak, 1989 seçimleri neticesinde merkezî yönetim ile İstanbul'un yerel yönetimi arasında da ideolojik bir farklılık mevcuttur.

Diğer bir taraftan, 1984 ve 1994 yıllarını birçok açıdan önemli kırılma noktaları olarak ele almak mümkündür. 1984 yılında yerel yönetim sisteminin değişip, büyükşehir belediyesi modeline geçilmesiyle gücün tek elde toplanmasının önü açılır. Böylelikle yeni göreve gelen belediye başkanının merkezî yönetimle paralel politikaları sonucu varlık kazanan kararlar, hızlıca ve kolaylıkla uygulamaya konulur. Dolayısıyla, yerel yönetim dinamikleri özelinde düşünüldüğünde 1984'ün öncesi ve sonrası birçok açıdan birbirinden ayrılır. Keza Bedrettin Dalan'ın bir belediye başkanı olarak bu derece öne çıkıyor ve kentle ilgili alınan kararların merkezinde konumlanıyor olması, her ne kadar ANAP'ın genel politikaları ve Dalan'ın takındığı tavırla ilişkili olsa da, bir yandan da yeni varlık kazanan belediye başkanlığı modeliyle ilintilidir.

1994 yılı ise hem Sözen'in görev süresinin sonunu işaret eder, hem de ayrı bir kırılma noktası tanımlar. Öyle ki, 1994 yerel seçimleri sonrasında birçok açıdan yeni bir döneme adım atıldığını söylenebilir. 1994 yılındaki İBB Başkanlığı seçimlerinde SHP, ANAP ve DYP'nin üç adayı da, her biri seçimi kazanma potansiyeline sahip güçlü adaylardır. Seçim öncesinde yapılan anketlerde bu üç aday da birbirlerine yakın oylar alırlar ancak yine de 1989 seçimlerinde olduğu gibi SHP'nin tekrar İBB Başkanlığını kazanacağı düşünülür. Buna karşın seçim beklendiği gibi sonuçlanmaz ve Refah Partisi bir sürprize[106] imza atarak yüzde 25,2 oyla İBB yönetimini eline alır.[107]

---

105 1991 yılına kadar ülke ANAP hükümetinin kontrolündedir. 1991 yılında DYP-SHP koalisyon hükümeti kurulur. Ancak bu tarihten sonra da İstanbul'un yerel yönetimi ile hükümet arasında ortak bir zemin kurulmaz. Keza 1993 yılında vefat eden Turgut Özal bu tarihe kadar ülkenin cumhurbaşkanı pozisyonundadır. Dolayısıyla Sözen'in başkanlığının sadece son yılı ANAP'ın veya Özal'ın görevde olmadığı bir aralığa denk gelir. Bu noktada, Özal'ın anayasa gereği partisiz bir cumhurbaşkanı olduğu söylenebilir. Fakat onun bu dönemde ANAP ile doğrudan organik bir bağı olmaması, onun ideolojik olarak ANAP'ın bir parçası olduğu gerçeğini değiştirmez.

106 Aslında 1989 İBB Başkanlığı seçimlerinin sonucu da sürpriz olarak karşılanır. 1989 seçimleri öncesinde birçok araştırma şirketi Bedrettin Dalan'ın kazanacağını ileri sürer. Dolayısıyla 1994 seçimlerinde sürpriz hususunda tarihin tekerrür ettiği söylenebilir. Bkz. https://www.dunya.com/kose-yazisi/1989-ve-1994te-istanbul-belediye-secimlerinde-yasanan-iki-surpriz/438457 (e.t. 16.01.2024).

107 T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, *Mahalli İdareler Seçimi Sonuçları*, 27.3.1994, 248-49.

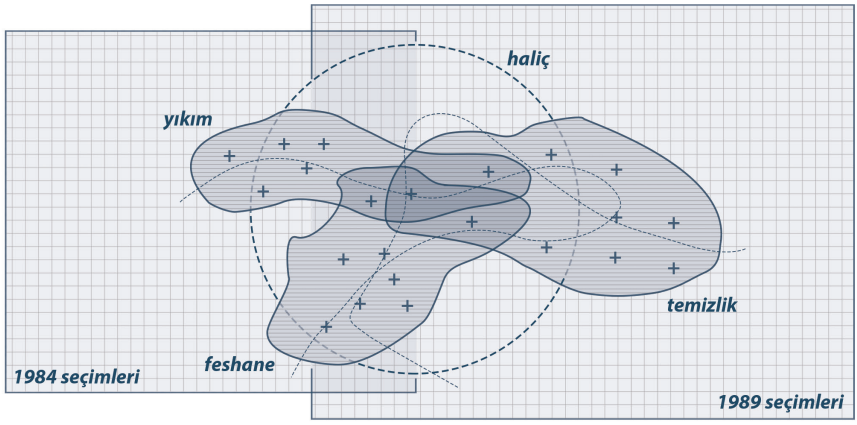
1984 ve 1994 yıllarının hangi açılardan kritik olduğunu bir kenara bırakıp tekrardan kitabın esas odak noktası olan Haliç'e ve Haliç üzerine vuku bulan ihtilaflara dönersem, Haliç'teki ihtilafları neden bir başka kavramla değil de, sahne üzerinden tartıştığımı açıklamak yerinde olacaktır. Sahne kavramı esasında doğrudan ihtilafın dinamikleriyle bir ilişki kurar. Çünkü sahne hem aktörleri hem de bu aktörlerin ortaya koymuş olduğu eylemleri ve bu eylemlere eşlik eden söylemleri içerir. Dolayısıyla, sahne pasif bir düzlemden öte aktif bir alandır; aktörlerin, eylemlerin ve söylemlerin karşılaşma zeminidir. Sahne çeşitli durumlar doğrultusunda her daim değişir, dönüşür ve yeniden kurulur. Aktörler başlarını çektikleri eylemlerle birlikte sahneleri tanımlayarak onu şekillendirirler; sahne ve aktörler arasında iki yönlü bir ilişki mevcuttur.

Sahnenin sahip olduğu karakter ile ihtilafların barındırdığı yapısal özellikler birçok noktada kesişir. Söz gelimi aktörler olmadığında ihtilaftan bahsedilemeyeceği gibi, aynı şekilde aktörsüz bir sahne de mümkün değildir; aktörsüz bir sahne olsa olsa dekordur. Ancak şu bir gerçek ki, ihtilaf dekor ya da benzeri kavramlar üzerinden tartışılamayacak kadar toplumsal ve yaşamsal bir olgudur; eylemsellik içermeyen kavramlar, ihtilafı belirli bir kalıba sıkıştırarak onu deyim yerindeyse dondurur ve böylelikle onun anlaşılmasını engeller.

Sahne zihinde beliren ilk anlamı çerçevesinde, birtakım fiziksel olguları çağrıştırarak sınırları olan somut bir mekânı niteliyor gibi gözükse de; sahne kavramını kitap kapsamında daha farklı bir bağlam içinden ele alıyorum. Kitabın ana anlatısını fiziksel bir mekân (Haliç) üzerinden şekillendiriyor olsam da illaki bütün ihtilaf sahnelerinin fiziksel bir karakterinin olması gerekmez. Herhangi bir eylem, olay veya durum ihtilafa sahne olabilir. Bu noktada mühim olan, sahnenin birbirine karşıt olarak konumlanan aktörleri barındırması ve onlar arasında bir etkileşime zemin oluşturmasıdır.

Bir diğer yandan, sahnenin önceden tanımlanmış belirli bir ölçeğinin olmadığını da belirtmem gerekiyor; ihtilaf ekseninde, farklı ölçekteki sahneler iç içe geçerek anlam kazanırlar. Söz gelimi, Haliç kentsel bir mekân olarak gerek belediye başkanlarının gerekse daha farklı aktörlerin ihtilaflarına sahne olurken; bu büyük sahne kendi içinde başka sahneler de ihtiva eder. Bahsedilen bu sahneler birçok noktada kesişerek ilişki kurarlar; dolayısıyla sahneler arasında mutlak sınırlar yoktur. Örneğin, Osmanlı endüstri mirasının önemli yapılarından biri olan Feshane, Bedrettin Dalan ve Nurettin Sözen ihtilafının bir sahnesidir. Fakat Feshane,

bu kitap özelinde ortaya koyduğum yıkım ve temizlik sahnelerinden ayrı olarak düşünülemez. Farklı çerçeveleri niteleyen tüm bu sahneler birbirlerinin mevcudiyetini güçlendirir. Bir bakıma farklı sahneler arasında neden sonuç ilişkisinin olduğu dile getirilebilir; öyle ki Feshane'nin odakta olduğu ihtilaf sürecinde hem temizliğin hem de yıkımın yansımalarını görmek mümkündür.

Şekil 16: Birbiri içine geçmiş Haliç'teki ihtilaf sahneleri

Haliç, farklı ihtilaf sahnelerine ev sahipliği yapan bir ana sahne olmakla birlikte, doğrudan kendi bağlamı içinde konumlanmayan başka sahnelerle de etkileşir. Örneğin; siyasi aktörleri karşı karşıya getiren, onların kendi söylemlerini ortaya koymasına olanak tanıyan ve kentsel mekân da dahil olmak üzere birçok noktaya temas eden seçimler de birer sahnedir. Kitapta ele alınan iki yerel seçimin (1984 ve 1989) ana odağı Haliç olmamasına karşın; seçimlerin akabinde atılan adımlar, buranın kentsel kimliğinin değişiminde kritik bir role sahiptir. Bu sebeple, ihtilaf ile Haliç'i beraber söküme uğratırken sahneleri sadece Haliç'in kendi perspektifi içinden tanımlamak pek de doğru bir yaklaşım değildir.

Haliç kentsel anlamda geniş bir düzlemle bağlantılıdır; İstanbul ile ilgili önemli kararlar ve vuku bulan dönüşümler ister istemez Haliç'te de bir şekilde karşılık bulur. Sırasıyla, Bedrettin Dalan ve Nurettin Sözen'in İBB Başkanı seçildikleri 1984 ve 1989 yerel seçimleri sahneleşerek, Haliç'i de kapsayan kentsel bir ihtilafa temel hazırlarlar. Seçimler, somut bir bağlamı olan fiziksel bir sahne tanımlamazlar; ancak farklı aktörleri karşı karşıya getirerek onların çeşitli eylemlerine olanak sağlarlar.

Öte yandan, belediye başkanlarının merkezde olduğu Haliç'te meydana gelen ihtilaflar birbirleriyle bağlar kuran çeşitli ölçeklerdeki sahneler üzerinden kavramsallaştırılarak anlaşılmaya çalışmak ile birlikte, kitabın kurgusunu oluşturan diğer bir önemli unsur, aktörlerin yani Bedrettin Dalan ve Nurettin Sözen'in söylemleridir. Nitekim kitapta Haliç'teki ihtilaf sahnelerine dair alt başlıklar, o sahneyle ilişkili birer kilit söylemle birlikte tanımlanıyor. Söz gelimi, Haliç ve temizlik sahnesi yan yana geldiğinde, bu sahneyi Dalan'ın "gözlerim kadar mavi olacak bu sular"[108] söyleminden ayrı düşünmek neredeyse imkansızdır. Öyle ki, söylemin kendisinin sahneleştiği ve hatta belki de söylemin eylemin ötesine geçerek, söylemin eylemi biçimlendirdiği bir süreç söz konusudur. Dolayısıyla, söylemlere odaklanmayan bir ihtilaf çözümlemesinin pek de mümkün olmadığını ileri sürmek yanlış olmaz. Çünkü söylemler, doğrudan ihtilafın değişmez bir parçası olan aktörleri işaret eder ve onların ortaya koyduğu birbirinden ayrı eylemlere zemin oluşturarak aktörlerin pozisyonlarını belirler.

İhtilafın bütün boyutları için söylemler fazlasıyla önemli olmasına karşın; özellikle siyasi aktörler söz konusu olduğunda, söylemlerin rolü daha da artar.

108 *Cumhuriyet*, 14 Ağustos 1984, 7.

Siyasetçiler bir imajla varlık kazanırlar; söylemlerin ise bu imajın oluşmasındaki rolü oldukça kritiktir. Bilhassa, ANAP'lı Bedrettin Dalan, başkanlığı süresince ve bu görevin sonrasında birçok çarpıcı söyleme imza atarak medyatik bir figür haline gelmiştir. Keza, Dalan'ın halefi SHP'li Nurettin Sözen de Dalan kadar olmasa da söylemleri neticesinde ihtilaflara kaynak oluşturmuştur.

Haliç'te, 1984-1994 yılları arasında hasıl olan ihtilafları görünür kılmayı hedefleyen sahne, söylem ve aktörler arasındaki bu söküm denemesinin kapsamına dahil olmayan şüphesiz başka ihtilaf sahneleri de mevcuttur. İhtilafın net bir tanımı ve sınırları olmadığı gibi, ihtilaf sahnelerinin de belirli sınırları yoktur. Bu kitabı okuyan birinin zihninde ortaya koyduğum ifadeler ve tartışmalar çerçevesinde, Haliç'le ilişki kuran farklı ihtilaf sahneleri belirebilir. Şüphesiz bu söz konusu sahnelerin, kitapta ele aldığım düzlemden tamamen bağımsızlaşacağı söylenemez; esasında gerek bu kitapta olan gerek ise olmayan ihtilaf sahneleri, birbirleri içine geçmiş durumdadırlar. Farklı bir kavramsallaştırmaya gidildiğinde, ele alınan sahneler içinden yeni sahneler türetilebilir ya da bunlar başka sahnelerle ilişkilendirilebilir. Söz gelimi temizliği bir sahne olarak ifade etmiş olmama rağmen, daha yakın ölçeğe inildiğinde Haliç'in sularını temizlemek amacıyla buraya yerleştirilen kolektörleri de bir sahne olarak ileri sürmek ya da tersine bizzat kirliliği sahne dahilinde incelemek mümkündür. Bu yaklaşımların hiçbiri mutlak doğru veyahut yanlış değildir. Anlatının hangi perspektif ekseninden kurulduğu neyin ihtilaf sahnesi olduğunu belirler ancak bu kurulan anlatı diğer olası sahneleri ortadan kaldırmaz.

Seçim 1984: İstanbul'a Hizmet İbadettir

Haliç'in kentsel karakterinin değişmesine neden olan başlıca ihtilaf sahnelerinden birinin, 1984 yılının Mart ayında yapılan ve Dalan'ın İstanbul Büyükşehir Belediyesi başkanı seçilmesiyle sonuçlanan yerel seçimler olduğu söylenebilir. Seçim öncesinde hayat bulan söylemler ve sonrasında bu söylemler doğrultusunda hem kentsel mekânda hem de farklı ortamlarda yapılan değişimler yalnızca Haliç'i değil bütün İstanbul'u etkilemiştir.

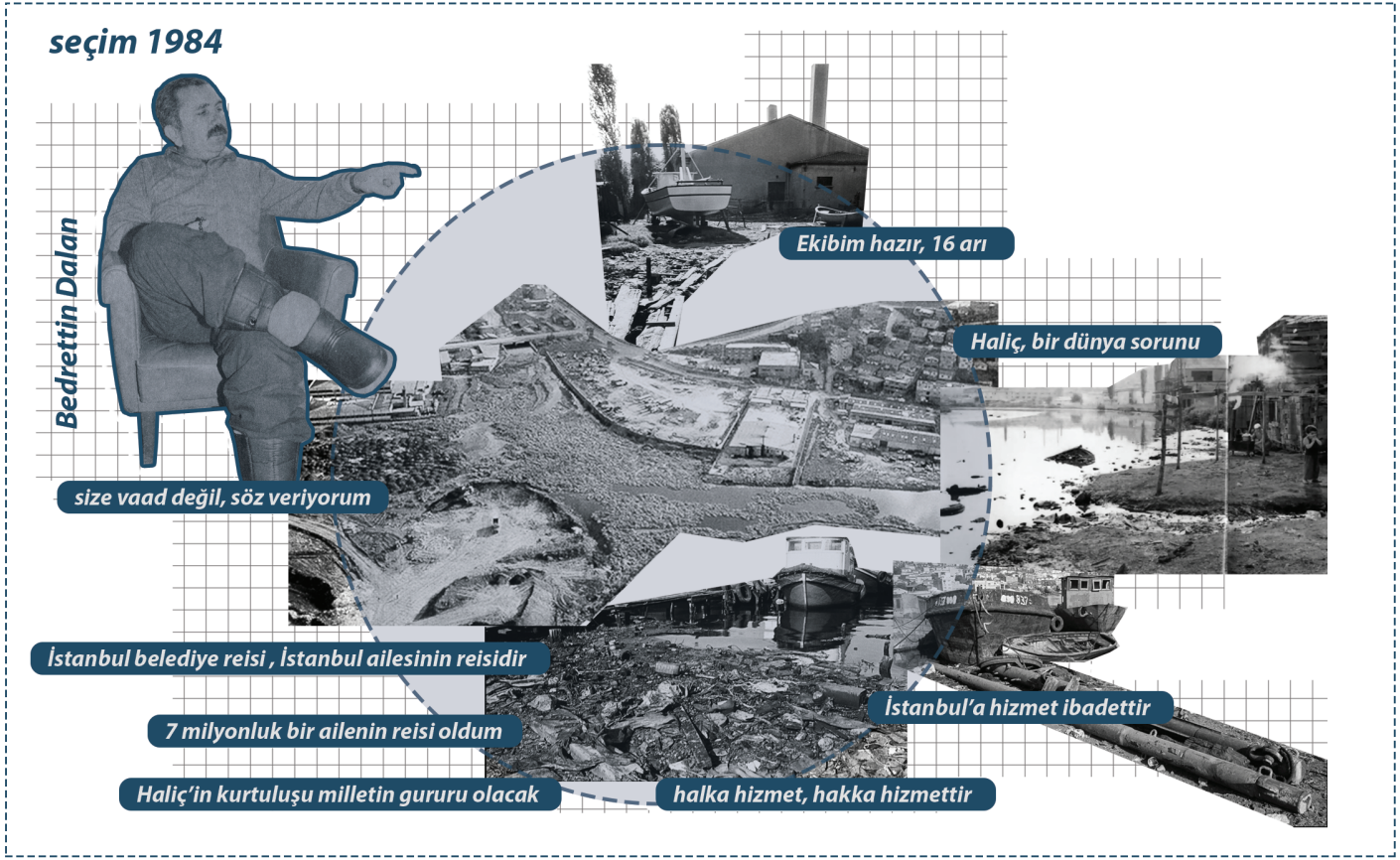
Seçim doğrudan fiziksel bir mekânı niteleyen bir sahne olmamasına karşın, aslında kentsel mekânla yakın bir ilişki halindedir. Öyle ki özellikle yerel seçimler,

siyasi aktörlerin bir kentin bütünü ya da bir kısmı üzerinde belirli görev tanımları ekseninde hakimiyet kurması için araçtır. Bu sebeple seçimler, siyasilerin kentsel mekân hususunda karşı karşıya gelmeleri için bir düzlem tanımlar. Bahsedilen aktörler kendi doğruları, ideolojileri ve amaçları doğrultusunda seçim sahnesinden kentsel mekânla ilgili olsun veya olmasın birtakım söylemler üretirler. Nitekim, seçim sahnesinin aktörlerin imajını şekillendirme konusunda büyük bir rolünün olduğunu ileri sürülebilir; varlık kazanan imaj yapılacak eylemler için bir altlık oluşturur.

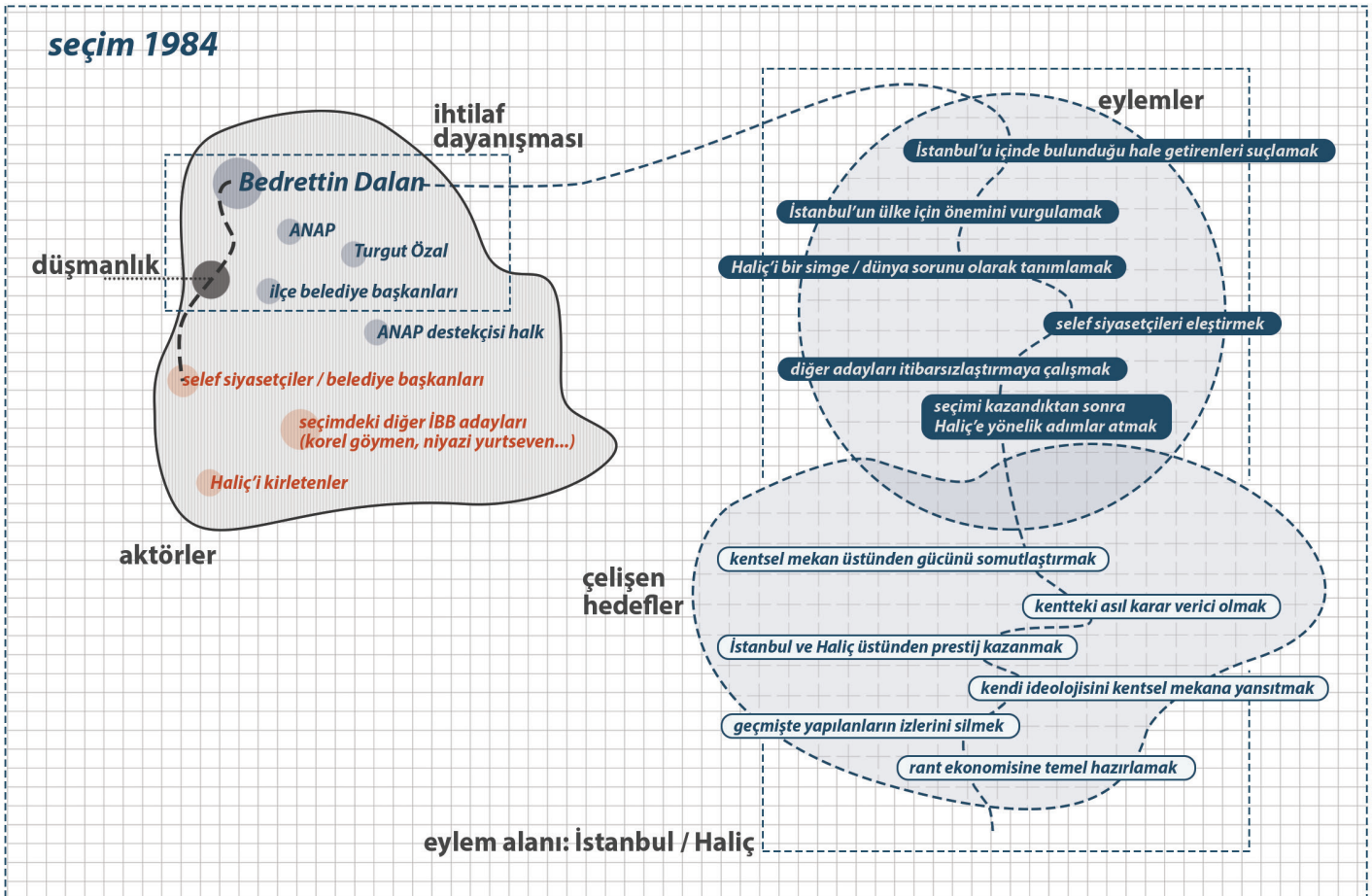
ANAP'ın iktidara gelmesinin ardından henüz bir sene dahi geçmeden yapılan yerel seçimlerde; Bedrettin Dalan genel seçimlerin oluşturduğu destek dalgasını arkasına alarak %49,69 oyla İBB başkanı seçilerek en yakın rakibi SODEP adayı Korel Göymen'e yaklaşık %24 fark atar.[109] Seçimi kazanmasının akabinde ise kendini İstanbul'un reisi olarak konumlandırarak bulunduğu pozisyonun sağladığı güçle beraber gelecek beş yılda yapacağı köklü değişimlerin sinyalini verir. Dalan'ın seçim sonucunda dile getirdiği "7 milyonluk bir ailenin reisi oldum" söylemi, aslında onun oluşturduğu imajın ve sergilediği belediyecilik yaklaşımının özeti niteliğindedir; başvurulan "reis" ifadesi bir anlamda Dalan'ın sahip olduğu merkezî otoriteyi ve muktedirliği simgeler.[110]

109 Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, *Mahalli İdareler Seçimi Sonuçları*, 25.3.1984, 30-31.

110 *Cumhuriyet*, 26 Mart 1984, 11.

Şekil 17: Sahne 1: 1984 yerel seçimleri (Söylemler).

Şekil 18: İhtilafın dinamikleri ve 1984 yerel seçim sahnesi.

Seçim sonucu belli olduktan sonra gece saatlerinde, İBB Başkanı Bedrettin Dalan ve İstanbul'daki ilçe belediyelerini kazanan diğer ANAP'lı belediye başkanları bir araya gelip, ellerini başlarının üzerinde birleştirerek gazetecilere zafer pozu verirler.[111] "ANAP selamı"[112] olarak da adlandırılan bu elleri birleştirme hareketini; yerel yönetimlerin birlik, beraberlik ve güç temsili olarak anlamlandırmak mümkündür. Ve hatta ihtilafın dinamikleri özelinde düşünüldüğünde hemen seçimin akabinde ortaya konulan bu hareket veyahut selamlama, yerel yönetimler arasında varlık kazanacak olan ve ortak bir ideolojik temele dayanan dayanışmayı da yansıtır. Söz konusu dayanışma, başkanların Haliç'te dahil olmak üzere birçok konuda birlikte hareket etmelerinin önünü açar ve böylelikle Dalan'ın merkezî otoritesi daha da kuvvetlenir.

Bedrettin Dalan yalnızca İBB'nin başkanı değil, aynı zamanda diğer ilçe belediye başkanlarının da başkanıdır. Keza Dalan'ın ifadeleri de bu durumu kanıtlar. Seçim gecesi gerçekleşen fotoğraf çekiminin ardından bir gazete muhabirinin Dalan'a yönelttiği "Ne hissediyorsunuz?" sorusuna yeni belediye başkanı, "Uzun zamandır kendimi böyle bir görev için hazırlamıştım. İş bitiren bir ekibiz..." şeklinde cevap verir; akabinde "Ekibim hazır. 16 arı. Yani 16 ilçenin belediye başkanları. Aaa bakın bir arı daha geldi" diye sözlerini sürdürür.[113] Dalan'ın röportaj yapılan yere Şişli Belediye Başkanı geldiğinde onu da bir arı olarak tanımladığı bu söylemi; esasında onun gelecek beş yılda ortaya koyacağı mizahi kimliğinin bir fragmanı olarak düşünülebilir. Başkanın bu tavrı onun bir anlamda karikatürleşmesine yol açar, hem görevi süresi boyunca hem de daha sonrasında, bu çerçeve içinden anılmasına neden olur. Dalan, kendi kişisel karakteriyle siyasi kimliğini iç içe geçirerek oldukça farklı bir belediye başkanı profili yaratır.

Bedrettin Dalan'ın yaratmış olduğu profil, yalnızca onun söylemlerinin yansıması da değildir. Dalan'ın giyimi ve tavırları da "tek karar verici, güçlü başkan" imajını destekler; giydiği çizmeleri ve elinde tuttuğu tespihiyle adeta feodal bir kimlik tanımlar.[114] Paylaşılan fotoğraftan görülebileceği üzere giydikleri ve aksesuarlarının yanında, Dalan'ın beden hareketleri de söz konusu tavrı destekler.

111 *Cumhuriyet*, 26 Mart 1984, 11.

112 Süleyman Aşık, *Türk Siyasi Tarihinde ANAP ve Turgut Özal* (İstanbul: Kopernik Kitap, 2019), 48-49.

113 Ekinci, *İstanbul'u Sarsan On Yıl*, 43.

114 Ekinci, *İstanbul'u Sarsan On Yıl*, 49.

Öyle ki kendinden emin ve rahat bir oturuşla bacak bacak üstüne atmış yeni belediye başkanı, parmağı ile bir şeyi göstererek bir anlamda gelecek yıllarda yapacaklarını işaret eder. Bedrettin Dalan'ın bu tutumunun onun ideolojik arka planı ile paralellik taşıdığını söylemek yanlış olmaz. Söz gelimi Dalan'ın aksine "halkçı belediye başkanı" profili çizen, Dalan'dan yaklaşık on yıl önce görev yapmış olan CHP'li Ahmet İsvan, fotoğraflarında devamlı kravatlı ve şık giyimli bir imaja sahiptir. Keza Dalan'ın halefi Sözen de görev süresi boyunca İsvan ile benzer bir imaj ortaya koyar.

Şekil 19: Bedrettin Dalan'ın çizmeleri ve elindeki tespihiyle ortaya koyduğu feodal imaj.

Kaynak: Ekinci, İstanbul'u Sarsan On Yıl, 49.

Bu bağlamda, Bedrettin Dalan'ın esasında sahip olduğu imaj ile dahi geçmişle bir ihtilaf halinde olduğu dile getirilebilir; çizdiği imajla birlikte geçmişten ve özellikle de sosyal demokrat bir temele yaslanan belediyecilikten koparak, kendi varlığını ve kimliğini somutlaştırır. Dolayısıyla, Dalan kendine atfettiği "reis" kimliğini, çizdiği imaj üstünden perçinler; bir bakıma Dalan "reis" olmanın gerekliliklerini yerine getirir. Seçimi kazanmasının hemen akabinde ifade ettiği bu söylem yalnızca lafta kalarak uçup gitmez; Dalan gerçekten de kendini bir "reis" gibi konumlandırır ve böylelikle bu üst kimlik çerçevesinde eylemlerini yürütür. Hem Haliç'te hem de kentin farklı noktalarında ANAP'lı başkanın döneminde meydana gelen süreçlere bakılıp, bu süreçlerde Dalan'ın aldığı pozisyon ve kendine biçtiği rol irdelendiğinde; aslında onun cidden reisçe bir tavır ile bu süreçleri yönettiğini görmek kaçınılmazdır.

İstanbul Belediye Reisi
İstanbul Ailesinin Reisidir

Çocuklarımız ve gençlerimiz gözbebeğimizdir.
Türkiye'nin en büyük şehrinin yavrularını ve gençlerini, beton yığınları arasına sıkıştırmış, çöplük arsalara terketmişiz.

Yanlış şehircilik anlayışı, plansızlık ve en acısı umursamazlıkla, İstanbul'un yeşil sahalarını kendi kaderine bırakmışız.

Artık buna dur demenin, çocuklarımıza sahip çıkmanın zamanı gelmiştir.

İstanbul'lu anneler, aile reisleri: belediye seçimlerinde el ele verelim, İstanbul'un başına Anavatan Partisinin yavrularımıza müşfik, gençlerimize anlayışlı ve iş bitirici icraatını getirelim.

Bu kendimize de, yavrularımıza da yapacağımız en büyük yardımdır.

Size vaad değil, söz veriyorum.
Çocuklar ve gençler için: içinde yeşil alanları, oyun sahaları, büyük küçük herkesin kolayca yararlanabileceği spor tesisleri, eğitim kurumları olan, ruh ve beden sağlığında mükemmele ulaşabileceğimiz aydınlık, yeşil ve huzur dolu bir İstanbul'u gerçekleştirmek sanıldığı kadar zor değil.
Bunu, biz gerçekleştiririz.

Saygılarımla,

ANAVATAN PARTİSİ
İSTANBUL BELEDİYE
BAŞKAN ADAYI
MÜHENDİS
BEDRETTİN DALAN

Şekil 20: "İstanbul Belediye Reisi, İstanbul ailesinin reisidir". Kaynak: *Cumhuriyet*, 23 Mart 1984, 8.

Öte yandan, 1984 yerel seçimleri ve ertesinde yaşananlardan bahsettiğimizde, dönemin önemli bir söylemi haline gelen ve bu alt bölümün de başlığını tanımlayan "İstanbul'a hizmet ibadettir"[115] ifadesine ayrı bir parantez açmak gerekiyor. Bu söylem, dil birliği etmişlercesine Dalan ve Özal tarafından ortak olarak kullanılır.[116] Yan yana gelmiş bu üç kelimenin ANAP'ın belediyecilik anlayışını ve İstanbul'a verdiği önemi özetlediği söylenebilir. Ancak ibadet kelimesiyle sürece dinî bir boyut da eklendiği aşikârdır. Çünkü bu söylem çerçevesinde Dalan, İstanbul'a yapılan ve yapılacak olan büyük çaplı kentsel müdahaleleri dinî bir düzleme çeker.

İbadetin kutsallığı ve bu kutsallık doğrultusunda sorgulanmaya kapalı hali, yapılan kentsel müdahalelerle ortak bir paydada buluşturulur. Bu bağlamda, ibadet söylemi üzerinden kentteki eylemleri meşrulaştırma gayesinin mevcut olduğunu söylemek mümkündür. İbadet söylemine başvurarak Dalan, kendisine gelecek eleştirilere karşı bir anlamda kalkan oluşturur; bu söylemin tanımladığı güvenli alanda bulunmayı yeğler. Ancak yine de ona yönelik eleştirileri ne derece geri püskürtebildiği tartışmalı bir konudur. Öyle ki Dalan her ne kadar ibadet kisvesi altında konumlanmaya ve eylemlerini bu kisve altında sürdürmeye çalışsa da, yaptıklarıyla her daim farklı kesimlerin eleştiri oklarını üzerine çekmiş ve birçok açıdan tartışmalı bir belediye başkanlığı süreci yürütmüştür.

1984 yerel seçimlerini ve dolayısıyla bununla paralel olarak Dalan'ın başkanlığını önemli bir kırılma noktası olarak ifade etmek mümkündür. Esasında Dalan'ın başını çektiği kentsel müdahalelerin böylesine büyük çaplı ve sansasyonel olması ve bu doğrultuda tartışmalar doğurması da bu dönemin bir kırılma noktası olmasıyla doğrudan ilişkilidir. Dalan'ın seçildiği dönem, aynı zamanda İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin gelirlerinin önemli ölçüde arttığı ve buna paralel olarak yeni bir büyükşehir belediyesi modelinin varlık kazandığı bir dönemdir; dolayısıyla yeni göreve gelen belediye başkanının sahip olduğu güç, seleflerine kıyasla oldukça fazladır.[117]

115 Bunun ANAP'ın sık sık kullandığı "Halka hizmet, hakka hizmettir" ifadesinin İstanbul ölçeğindeki yansıması olduğu söylenebilir. Her ikisi de dinî bir temele yaslanmakta ve bir bakıma ortak anlamlar taşımaktadır.

116 Ekinci, *İstanbul'u Sarsan On Yıl*, 47.

117 Bezmez, "The Politics of Urban Waterfront Regeneration", 819-20.

Nitekim Dalan bu gücün getirdiği ve kendisine bahşettiği olanakları sonuna kadar kullanarak, tıpkı Adnan Menderes gibi kentsel mekâna radikal müdahalelerde bulunup İstanbul'un ve özellikle de daha yakın ölçekte baktığımızda Haliç'in kentsel kimliğinin ve karakterinin değişmesinde büyük rol oynar. Tüm bu müdahalelerde Dalan'ın merkezî bir rolü olmakla birlikte, Dalan'ın İstanbul'a dair geliştirdiği vizyon, ANAP iktidarının ekonomik politikaların bir uzantısıdır.[118] Bu noktada, Dalan'ın "kentin pazarlanması projesinin amansız bir destekçisi" olduğunu söylemek de yanlış değildir.[119] Çünkü neoliberal politikaların etkisiyle kent bir sermaye düzlemi olarak düşünülür ve bu düşünce kente yapılan müdahaleleri şekillendirir.

Diğer bir taraftan, seçim öncesinde ortaya konulan söylemler de aslında seçim sonrasında Dalan'ın izleyeceği politikaların ve özellikle de meydana gelecek ihtilafların bir ön gösterimi niteliğindedir. Bu söylemlerin birçoğunda doğrudan geçmiş karşıtlığı üstünden bir anlatı kurularak gerek geçmişin siyasi aktörlerinin problemli olarak tanımlanan tutumları gerek ise bu aktörlerin yaptıkları veyahut yapamadıkları vurgulanır. Söz gelimi, ANAP'ın yerel seçimden bir hafta önce Cumhuriyet gazetesine verdiği propaganda ilanında, İstanbul'un bir batağa saplandığı ve onu bu bataktan kurtarabilecek adayın da Bedrettin Dalan olduğu ifade edilerek; başka bir adayın seçilmesi durumunda İstanbul'un bir başkanlık dönemi daha çile çekeceği söylenir.[120] Şüphesiz, bu gazete ilanının anlatmaya çalıştığı son derece kritiktir. Çünkü eğer ki Dalan seçilmezse bir başkanlık dönemi daha çile çekileceği ifadesi arka planında, İstanbul'un aslında 1984 öncesine kadar problemli bir halde olduğunu işaret eder. Yine aynı gazetede beş gün sonra yayımlanan ayrı bir ilanda, Dalan "size vaad değil, söz veriyorum." diyerek; bir anlamda sayısız vaatler veren, ancak bunları gerçekleştiremeyerek İstanbul'u içinde bulunduğu duruma sürükleyen geçmiş yıllardaki aktörleri üstü kapalı bir şekilde eleştirir.[121]

Şu bir gerçek ki, 1984 seçimleri özelinde bir ihtilaftan bahsediyor ve bahsetmekle de kalmayıp daha da ileri giderek doğrudan söz konusu yerel seçimleri bir ihtilaf

118 Senem Zeybekoğlu Sadri, "Kentsel Dönüşüm ve Kent Hakkı: Fener-Balat Rehabilitasyon Programı ve Santral İstanbul Projesi Örnekleri", (Doktora Tezi: Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2008), 69.

119 Bezmez, "The Politics of Urban Waterfront Regeneration", 820.

120 *Cumhuriyet*, 18 Mart 1984, 6.

121 *Cumhuriyet*, 23 Mart 1984, 8.

sahnesi olarak tanımlıyorsak; Haliç'in bu sahnenin merkezinde bulunmadığının farkında olmak gerekiyor. Gerek 1984 gerek ise 1989 seçimlerinin ve hatta diğer bütün yerel seçimlerin ölçeği, her ne kadar yerel seçimler direkt olarak kentle alakalı olsalar da, kentin sınırlarını aşar. Bu durumun siyasetin dinamiklerinin kaçınılmaz bir sonucu olduğunu pekâlâ söyleyebilirim. Hele ki 1984 seçimleri, darbe sonrası ilk yerel seçim olması çerçevesinde selefi seçimlerden ayrılır; bu bağlamda ilişki kurduğu ölçeğin[122] ve sahip olduğu önemin seleflerinden daha farklı olduğu ileri sürülebilir.

Öte yandan, ihtilaf sahnesi seçimlerin geniş ölçeğini biraz daha daraltarak belirli bir noktaya yoğunlaştığımızda, Haliç'in söz konusu ihtilaf sahnesi içindeki kritik meselelerden biri olduğu aşikâr. Çünkü 1984 seçimleri öncesinde kurulan perspektifler ve bu perspektifler doğrultusunda atılan adımlar ister istemez Haliç üstünde de birtakım karşılıklar bulur; böylelikle Haliç ihtilafın nesnesi haline gelir. Haliç, ANAP'lı başkan Bedrettin Dalan'ın birtakım hedeflerine ulaşması yolunda bir araçtır; bu hedefler ise ihtilafların ana kaynağıdır. Dalan kentsel mekân üstünden gücünü somutlaştırmak, İstanbul'un esas hakimi olduğunu göstermek, geçmişte yapılanların izlerini silmek ve partisinin sahip olduğu ideolojiyi kentsel mekânda da yansıtmak ister. Dolayısıyla Dalan'ın yaptığı eylemler aslında tüm bu isteklerinin birer sonucudur. Ve bu eylemlerin temeli de, konu Haliç olsa dahi, esasında seçime kadar uzanır. Bu eksende, 1984 yerel seçimlerinin sonucunun yani Bedrettin Dalan'ın İBB Başkanı seçilmesinin Haliç için bir dönüm noktası olduğunu söylemek yanlış olmaz; zira Dalan'ın geçmişe[123] karşı takındığı düşmanca tavır ve hasıl olan ihtilaflar Haliç'in kaderini değiştirmiştir.

Söz gelimi, 1984 seçimlerinde İBB Başkanlığını Dalan değil de; seçimlerde ikinci olan SODEP adayı Koray Göymen kazanmış olsaydı büyük olasılıkla bugünün Haliç'i bambaşka bir Haliç olacaktı. Bu sözlerimden özellikle de kullanmış olduğum "bambaşka" ifadesinden böyle bir senaryo gerçekleşseydi "daha iyi ve

122 Burada ölçekle kastettiğim sayısal birtakım verilerle ölçülebilen fiziksel kent ölçeğinden öte, toplumsal, siyasi ve hatta ekonomik ölçeklerdir.

123 Kitabın odağı 1984-1994 yılları arası yani Bedrettin Dalan ve Nurettin Sözen'in görev dönemleri olmakla birlikte, bu aralıkta varlık kazanan tek ihtilaf yalnızca bu ikili arasındaki değildir. Nitekim 1984 seçimleri bir sahne olarak düşünüldüğünde, bu dönem henüz Sözen'in görünürlük kazanmadığı ve dolayısıyla Dalan ile Sözen arasında bir ihtilafın vuku bulmasının mümkün olmadığı bir dönemdir. 1984 seçimleri öncesi ve hemen sonrasında, Bedrettin Dalan'ın geçmişteki belediye başkanlarına ve hatta Haliç özelinde bakıldığında, Haliç'in kirliliğine neden olanlara yönelik ihtilaflı bir tutumu söz konusudur.

daha güzel" bir Haliç'in varlık kazanacağı anlaşılmamalı. Belki de çok daha kirli veyahut problemli bir Haliç ile karşı karşıya kalacaktık, açıkçası şu an içinde bulunduğumuz nokta itibariyle bu senaryonun olası sonucunu bilmek imkânsız. Ancak bilinen ya da üzerine biraz düşünüldüğünde görülen bir durum var ki; Haliç vuku bulan ihtilafların ve ona eşlik eden söylemlerin bir eseridir.

Yıkım: İşte Bunlar da Benim Oyuncaklarım

1984-1989 yılları arasında tek dönem görev yapan belediye başkanı Bedrettin Dalan'ın İstanbul'un birçok noktasına, değişen ölçeklerde müdahaleleri olmasına rağmen; şüphesiz bunlardan en önemlisi ve en çok tartışma yaratanı Haliç'te yaptığı yıkımlar. Bugün bile Haliç ile ilgili bir tartışma yürütüldüğünde, böyle bir tartışmada Dalan akla gelen ilk isim. Dolayısıyla Haliç'i Dalan'dan, Dalan'ı da Haliç'ten bağımsız olarak düşünmek ve onları ayrı ayrı ele almak pek olası değil.

Haliç'in 'infaz savcısı' Dalan, yıkımları anlattı:

O binalar teknik olarak 'yok'tu

Haliç'teki yıkımları Ordinaryüs Profesör Hamdi Peynircioğlu'nun 1962 yılında hazırladığı bilimsel bir rapora dayanarak yapıyoruz.
Çamurlu zemine kazıklar çakılarak statik sisteme göre yapılmış binaları yıkmıyoruz. Mesela İstanbul Ticaret Odası. Orada bile kazıklar yeteri kadar dengelenmediği için, eğimi vardır, bir masanın üstüne elma koyun, Haliç'e doğru yuvarlanır.
Haliç konusu şeref meselesi haline gelmiştir, bu konuda hiçbir şey bizi yolumuzdan döndüremez, dönmeyeceğiz. Bizi tehditlerle, maddi menfaatlerle yolumuzdan ayıramazlar.

—1—

FÜSUN ÖZBİLGEN

— Haliç'in güzelleşmesi, yeniden düzenlenmesi, suyunun temizlenmesi, kıyılarının bakımlı bir biçime sokulmasına hiç kimse karşı çıkmıyor, çıkamaz da. Ancak, Haliç konusunda çok değişik iddialar ve tartışma konuları var. Bu konuları en yetkin kişi olarak sizinle konuşmaya geldim.

DALAN — Tabii ki, kimse Haliç'in düzenlenmesine karşı olamaz. Zaten karşı olan için, bir yerde, vatanını sevmiyor denilebilir.
— Haliç'in yeniden düzenleniş güzelleşmesine kimse karşı değil, ama ortaya atılan iddialar da önemli boyutlarda. Haliç yeniden düzenlenirken; hukukun çiğnendiği, tapuların delindiği önemli bir id-

Sunuş

İstanbul Belediye Başkanı Bedrettin Dalan, uzun uzun sohbet etmeyi pek seviyor. Bu huyu nedeniyle de Özel Kalem Müdürü Reha Bey ve sekreterleri, Dalan'ın randevularını bir türlü düzene koyamıyorlar. 10 dakikada sonuçlanacağını sandıkları bir görüşme, bazen bir saat uzuyor ve onun ardından gelen randevusu veya toplantısı da 20 dakika yerine iki saat kadar sürebiliyor. Böylece, özel kalem odasında bir bekleyenler topluluğu oluşuyor. Bekleme odasında ahbaplıklar doğuyor, çaylar içiliyor; adeta Dalan'sız kabul günü yaşanıyor. Yine böyle sekreterlerin bekleyenlerden utanarak artık bekleme odasına dahi giremedikleri bir günde, bizim randevumuz da iki saat kadar gecikti.

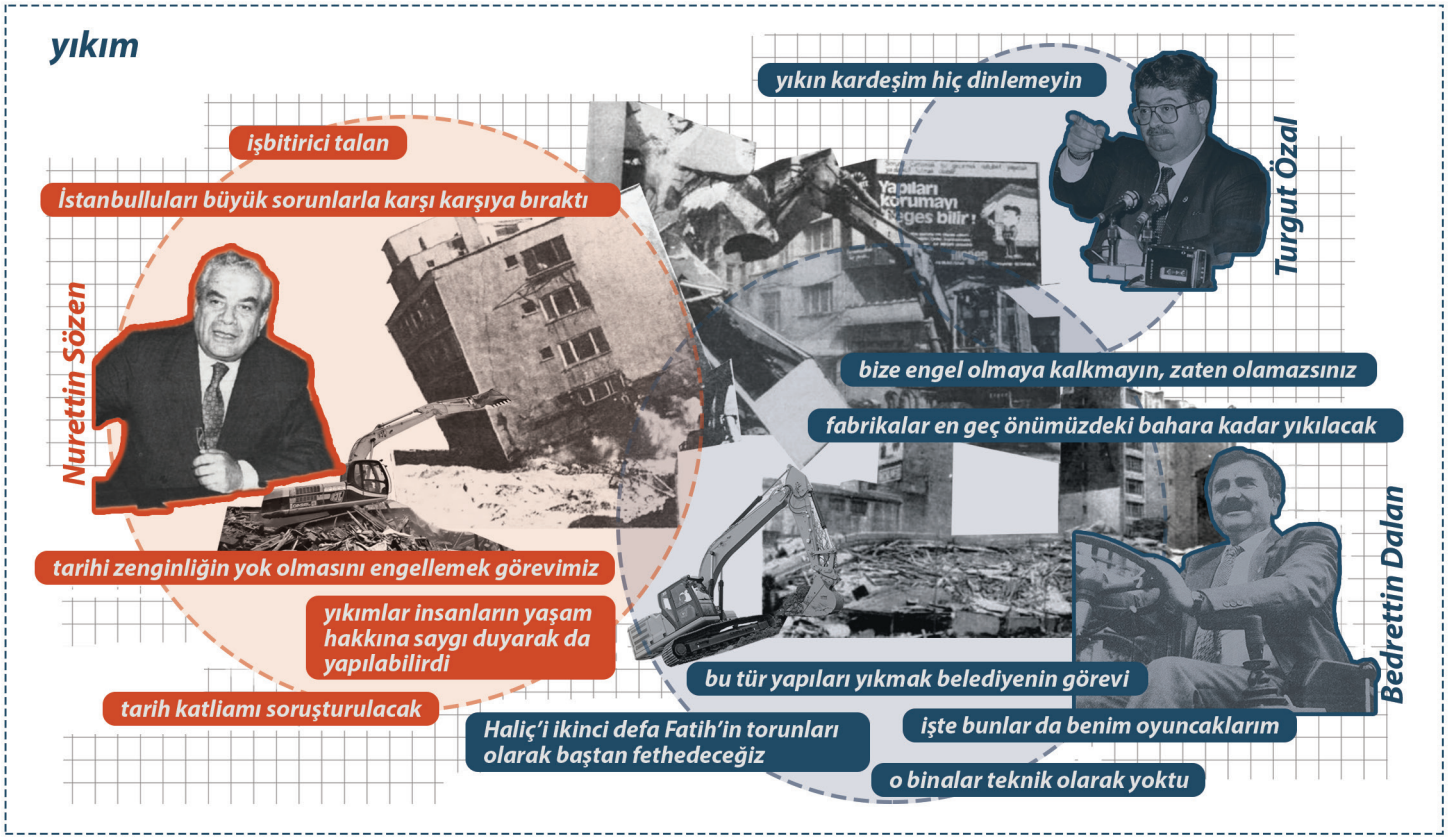
Zten sonra, Dalan ile diğer bekleyenleri iki saat de biz beklemek pahasına uzun bir Haliç görüşmesi yaptık. Haliç konusundaki iddiaları, görüşleri ve kavgaları biz sorduk, Dalan anlattı. Mini teybimizi masanın üstüne koyduk. Tümünü kaydettik.

Haliç'teki tartışmanın "mille-

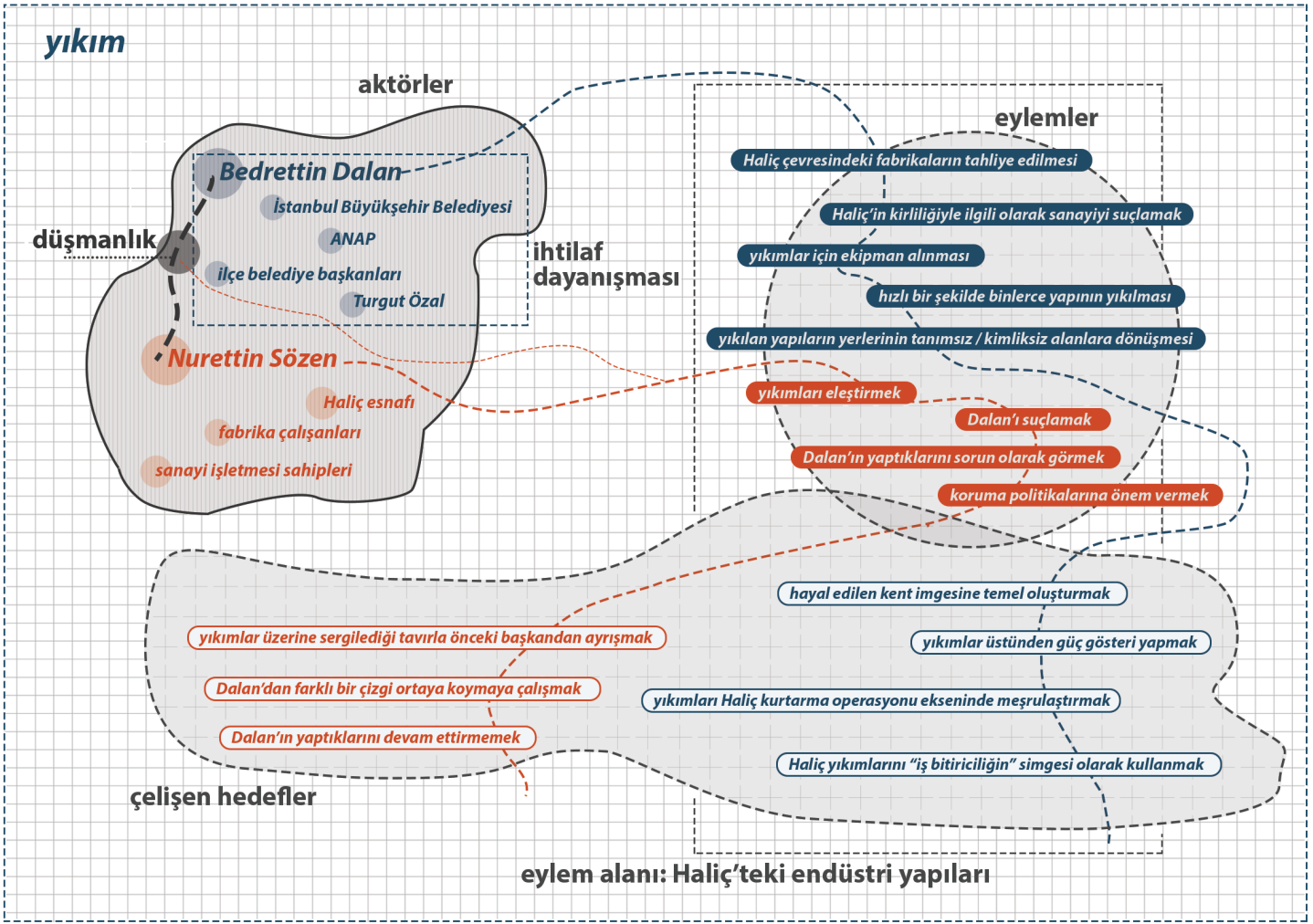
Şekil 21: Dalan'ın Haliç yıkımlarıyla ilgili düşünceleri, Dalan'ın iş makinası kullandığı fotoğraf ile beraber paylaşılıyor.
Kaynak: *Cumhuriyet*, 15 Ekim 1985, 8.

Seçim birbirinden farklı birçok dinamiği barındıran oldukça geniş ölçekli bir sahne olmakla beraber; yıkım doğrudan doğruya Haliç'le ilişki kuran, onu etkileyen ve böylelikle ihtilaflara sebebiyet veren bir sahnedir. Haliç özelinde yıkımların esas aktörü hiç kuşkusuz Bedrettin Dalan'dır; ANAP'lı başkan yıkım sahnesinin merkezinde konumlanır. Ancak Haliç yıkımları, farklı bir ifadeyle "Dalan Operasyonları" onun dışında birçok aktörü de kapsar. Öyle ki yıkımdan etkilenenleri, yıkıma karşı duranları ve hatta yıkılanların kendisini de birer aktör olarak düşünmek, bu düzlemde ihtilafa bir açılım getirmek mümkündür.

Yıkım, bir eylemi ve o eylemi yapanı işaret ediyor gibi gözüküp sahne olarak kavramsallaştırıldığında kendisi fiziksel bir mekânı nitelemese de; esasında gerçekleşmesi doğrudan fiziksel bir mekânla ilintilidir. Dolayısıyla, farklı bir perspektiften bakıldığında, yıkımın somut bir sahne olduğu söylenebilir. Yıkımı doğuran düşünceler, olaylar ve tutumlar yıkımın hasıl olduğu fiziksel gerçeklik üzerinden maddeselleşir. 1984 yerel seçimleri sonrasında Haliç'te varlık kazanan yıkımlarda da böyle bir durum söz konusudur.

Şekil 22: Sahne 2: Yıkım (Söylemler).

Şekil 23: İhtilafın dinamikleri ve yıkım sahnesi.

Dalan'ın seçim öncesi ileri sürdüğü söylemlerin yansımaları Haliç yıkımları vasıtasıyla okunabilir. Örneğin; seçim propagandasının bir parçası olan gazete ilanında Dalan, "...beton yığınları arasına sıkıştırılmış, çöplük arsalar..." ifadesini kullanır.[124] Henüz seçimi kazanmamış başkan adayı Bedrettin Dalan, bu ifadeyle doğrudan kent içindeki bir adresi tarif etmeyip, İstanbul'un genelini kasteder. Ancak yetkiyi eline alır almaz Haliç'te başını çektiği geniş çaplı yıkımlar ekseninde düşünüldüğünde, onun kentin bu bölgesini de dile getirdiği ifadelerle paralel bir şekilde zihninde tahayyül ettiği söylenebilir.

Öte yandan, Bedrettin Dalan önayak olduğu yıkımlar ve sonrasında Haliç sahil şeridinde yaptırdığı düzenlemeler ile buranın sahip olduğu kimliği ve karakteri zedelemiş, sonraki yıllarda meydana gelen dönüşüm projeleri ise onun bıraktığı miras üstünden gelişmiştir. Ancak söz konusu mirasın niteliği birçok açıdan da tartışmaya açıktır. Yapılan sert müdahaleler yalnızca fiziksel mekânı dönüştürmekle kalmamış, Haliç'in toplumsal ve gündelik yaşamını da değiştirmiştir. Nasıl ki Prost planı sonrasında 1960'lara kadar sanayi, Haliç ve çevresinde hızlıca arttıysa; Dalan yıkımlarıyla beraber de çok kısa süre içinde sanayi işlevi ve o işleve hizmet eden yapılar buradan tahliye edilmiş ve bir şekilde bu işletmelerin kentin farklı noktalarına taşınmasının önü açılmıştır.

Esasında, Dalan'ın Haliç'e müdahale etmesi ve bu konuda bir aksiyon alması dönemin kentsel bağlamı içinde düşünüldüğünde mantıksız bir hamle olmayıp, bir gerekliliktir. Şüphesiz Dalan burası ile ilgili hiçbir adım atmayıp burayı görmezden gelseydi asıl bu durum fazlasıyla abes ve şaşırtıcı olurdu. Zira 1980'lerin başında Haliç birçok açıdan oldukça problemli bir durumdadır. O dönemlerde kentliler yoğun bir şekilde Haliç'teki kirlilikten ve bunun neden olduğu rahatsız edici kötü kokulardan yakınırlar; Haliç neredeyse kıyısında durulamaz bir haldedir.[125] Keza durumun vahameti, bugün o kötü kokuların nasıl olduğunu deneyimlemek mümkün olmasa da, 1980'lerin Haliç fotoğraflarına bakılarak kolaylıkla anlaşılabilir.

124 *Cumhuriyet*, 23 Mart 1984, 8.

125 https://www.youtube.com/watch?v=RYeR0IsiqXs (e.t. 07.01.2024).

Şekil 24: 1980'lerin başında Haliç.
Kaynak: *Haliç: Amaç yeşili ve maviyi kurtarmak* (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi İSKİ, 1988), 25.

Sanayinin Haliç'ten kaldırılması, denizin temizlenmesi ve böylelikle kokuların giderilmesi ilk olarak Dalan ile de gündeme gelmiş değildir; 1970'lerde bile bu konu çeşitli mecralarda dile getirilip tartışılır.[126] Fakat bahsedilen dönemdeki siyasi istikrarsızlıklar, ekonomik problemler ve ülkenin içinde bulunduğu karmaşa; Haliç hususunda ciddi adımlar atılmasının önünde önemli bir engel oluşturur. Bu nedenle Dalan'ın belediye başkanlığına kadar Haliç, kayda değer bir değişimin hayat bulmadığı, deyim yerindeyse kendi kaderine terk edilmiş ve kurtarıcısını bekleyen bir bölgedir.

Bedrettin Dalan göreve gelir gelmez kentteki ana odaklarından biri ve hatta en önemlisi Haliç olur ve buranın temizlenme sürecine dair birtakım söylemler üretip bu eksende girişimlere başlar. Fakat onun bu konudaki tutumu detaylı incelenip, farklı boyutlarıyla tartışılmaya değer bir durumdur. Çünkü Dalan Haliç'in içinde bulunduğu kentsel sorunu farklı bir bağlama çekerek bu soruna siyasi bir kimlik yükler ve medyaya açık açık Haliç'in bir simge olduğunu dile getirir.[127] Bahsedilen simge olma hali bir noktada ANAP'la ilişkilendirilebilir ama Haliç'in Dalan için kişisel bir boyutu da mevcuttur. Haliç'le ilgili yaptıklarında ve yapacaklarında genellikle bağlı bulunduğu siyasi partiyi değil de, bunun yerine kendi kimliğini ön plana çıkarır.

126 Semih Tezcan, Turan Durgunoğlu, Ersen Gürsel, Mehmet Çubuk, Nejat Tuğcu, Köksal Anadol, Haydar Karabey, "Haliç ve Çevresi Düzenleme Çalışması", Mimarlık 157 (1978): 28-41.

127 *Cumhuriyet*, 16 Kasım 1984, 12.

Şüphesiz, Dalan'ın sürdürdüğü bu politika yalnızca Haliç ile sınırlanamaz; İstanbul'un diğer noktalarında varlık kazanan, kentin karakterinde önemli kırılmalar yaratan farklı operasyonlarda da Bedrettin Dalan asıl muktedir aktör olarak rol alır. Fakat gerek ölçeği gerek ise kent bütünündeki etkisi bağlamında ele alındığında, sanayi yapılarının yıkılmasıyla Haliç'in kirlilikten arındırılmaya çalışılmasının; Dalan'ın diğer bütün operasyonlarından ayrı bir noktada konumlandığı iddia edilebilir. Nitekim Dalan, ne Tarlabaşı yıkımlarını ne Avrupa Yakası sahil yolunda yaptırdığı kazıklı yolu ne de bir başka kentsel müdahaleyi bir simge olarak nitelemez. Bu çerçevede, Dalan tarafından Haliç'in bir simge olarak öne çıkarılması, esasında onun bir ihtilaf sahnesi olduğunu kanıtlar. Yapılan müdahaleler, varlık kazanan değişimler ve neticesinde ortaya çıkan yeni Haliç imgesi bizzat Dalan ile bağdaştırılır; zaten siyasetin ve belediyeciliğin dinamikleri ekseninde düşünüldüğünde hedeflenenin[128] de bir ölçüde bu olduğu açıktır.

Dalan'ın Haliç'e dair dışarıdan algılanan ya da başka bir açıdan bakacak olursak dışarıya yansıtmaya çalıştığı gayesi, burayı sanayiden ve sanayiyle ilgili çeşitli yapılardan arındırıp, temizleyerek Haliç'i eski günlerine döndürmektir. Ancak varlık kazanan sürecin ve ortaya konulan söylemlerin derinliklerine inilip bunlar irdelendiğinde onun yegâne hedefinin yalnızca temizlik olmadığı aşikârdır. Öyle ki ön plandaki bu hedefin arka planında aslında kaçınılmaz olarak birtakım siyasi hedefler de yer eder. Tüm bu hedefler Haliç'teki kentsel müdahalelere ve bu müdahalelerin adımlarından biri olan yıkımlara yön verir. Esasında Haliç'in rehabilitasyonunu ihtilaflı bir hale getiren bu bahsedilen durumdur. Çünkü toplum genelinde Haliç'teki aşırı kirliliğin bir şekilde temizlenmesi gerektiği hususunda bir mutabakat mevcuttur. Keza o yılların şartları içinde düşünüldüğünde temizlenme sürecine karşı çıkarak, Haliç olduğu gibi kalsın demenin akıl ve mantıkla açıklanabilir bir yanı yoktur; nitekim yerel medya incelendiğinde kesinlikle böyle bir talebin olmadığı da görülebilir. Fakat Dalan Haliç'i adeta kendisinin bir reklam panosu haline getirir; bu söz konusu tutum ise ona yöneltilen eleştirilerin başlangıç noktası olarak düşünülebilir. Haliç'in rehabilite edilerek kirlilikten arındırılması, özünde olumlu bir düşünceden yola çıkarak geliştirilmiş olsa da;

128 Söz konusu durum, Menderes'in İstanbul'u baştan aşağı imar ederek inşa edilen geniş bulvarlar ile DP'nin gücünü yüceltmesinden çok da farklı değildir. Her ne kadar Dalan'ın yıkımları kentsel bir probleme dayanıp, bu yönüyle meşrulaştırılmaya çalışılsa da, bu durum tıpkı ifade edilen diğer örnekte olduğu gibi siyasi bir boyut barındırır. Bu nedenle, bağlamlar örtüşmese ve zaman dilimleri birbirinden ayrı olsa da hedeflerin bir noktada örtüştüğü söylenebilir.

hasıl olduğu arka plan bu durumu farklı bir düzleme oturtarak, rehabilitasyon sürecini çelişen hedeflerin sahnesi haline getirir. ANAP'lı başkan Dalan, Haliç'in o zamanki haliyle ilgili olarak doğrudan doğruya orada konumlananları yani sanayi tesislerini işaret edip, onları suçlayarak sanayiye karşı bir ihtilaf tanımlar.[129]

Öte yandan, bu ihtilaf görünürde sanayiye karşı olsa da, madalyonun diğer yüzüne baktığımızda Dalan'ın karşısına aldığının sadece sanayi kuruluşları ve Haliç'teki esnaf olmadığı söylenebilir. ANAP'lı başkan doğrudan birilerini işaret etmese de, Haliç'in sorunlu haline etki etmiş olan birtakım siyasi aktörleri de karşısına alır ve bu eksende bir ihtilaf da ortaya koyar. Çünkü hem bu aktörler Haliç'te sanayinin yoğunlaşmasının önünü açmışlar hem de Haliç'i kirlilikten arındırmak için bir aksiyon almamışlardır. Bu sebeple bir ihtilaf sahnesi olarak yıkım, esasında yıkımın kendi fiziksel bağlamını aşan çok farklı ölçeklerle ilişkilidir.

Haliç'in kirliliğinin nedeni olarak, sanayiyi ve sanayi ile ilişkili işletmeleri göstererek onları bir anlamda kamuoyunun önüne atmaktaki amacın, yıkımlara meşru bir zemin yaratmak olduğunu söylemek yanlış olmaz. Öyle ki, bu sayede Haliç'in temizlenmesi için öncelikli yapılması gerekenin yıkımlar olduğu gibi bir algı yaratılır; yıkımların eleştirilmesinin veya yıkımlara karşı çıkılmasının önünde bir bariyer oluşturulur.

Farklı bir perspektiften Haliç yıkımları üzerine düşünüldüğünde, yıkımların ANAP'ın genel politikalarının bir parçası olduğu ve bu politikalarla ortak bir zemini paylaştığı söylenebilir. Çünkü gerek Dalan'ın gerek ise daha geniş bir ölçekten baktığımızda Özal'ın İstanbul'a dair birtakım hayalleri mevcuttur. Bu dönemde İstanbul bir "dünya kenti" yapılmaya çalışılır.[130] Aslında yapılan yıkımlar da hayal edilen bu kent imgesine erişmenin adımlarıdır. Bu bağlamda Haliç, Özal'ın neoliberal politikaların somutlaşabileceği önemli kentsel mekânlardan biridir; ancak Haliç'in o dönemki yıkımlardan önceki hali pek de bu hedefe olanak tanımaz. Buna karşın yıkımlar, Haliç'i üzerinden her türlü neoliberal projenin geliştirilebileceği devasa bir kentsel boşluk haline getirir.

129 *Cumhuriyet*, 7 Temmuz 1984, 12.

130 Funda Uz Sönmez, "Seksenler İstanbul'u Kentsel Söylemini Popüler Yazılı Medya Üzerinden Okumak", (Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2007): 38.

Diğer bir taraftan, yıkımlar bir güç gösterisi haline de gelir. Dalan yıkımlar ile sahip olduğu muktedirliği gözler önüne serer, hiç kuşkusuz bu güç vurgusunun arzulanan bir durum olduğu da açıktır. Zira bu denli büyük ölçekli bir kentsel yıkımı yapabiliyor ve kentin karakterini böylesine değiştirebiliyor olmak oldukça önemli bir durumdur. Öyle ki, Haliç yıkımları sırasında 600'ün üzerinde sanayi tesisi tahliye edilmiş ve binlerce bina yıkılmıştır.[131] Her ne kadar ANAP'lı başkan Dalan o dönemde eleştirilip, birtakım aktörler yıkımlara karşı durmaya çalışılsa da, tüm bunlara rağmen söz konusu yıkımların gerçekleştirilmesi, tartışmasız onun muktedir bir aktör olduğunu gösterir. Nitekim Bedrettin Dalan'ın "bize engel olmaya kalkmayın, zaten olamazsınız"[132] söylemi onun da bu sahip olduğu büyük gücün farkında olduğunu ve söz konusu gücün onun eylemlerine yön verdiğini yansıtır.

Bunun yanında Dalan'ın kullandığı "biz" ifadesi de son derece kritiktir. Yapılan yıkımlar ve kentsel müdahaleler hususunda öncelikle kendisi ön planda olmakla birlikte; Dalan hiçbir zaman "biz" olmaktan imtina etmez. "Biz" söylemiyle ANAP'a ve Başbakan Özal'ın iktidarına yaslanır. Keza bizzat Özal da Haliç yıkımlarına büyük bir destek verir. Söz gelimi, 1984 yerel seçimlerinden 4.5 ay sonra Dalan ile birlikte Haliç'i ziyaret eden Özal, Haliç'e bakarak "Yıkın kardeşim! Hiç dinlemeyin" der.[133] Özal'ın burada kullandığı "Hiç dinlemeyin" ifadesi, yıkımlara karşı ses çıkaran ve aslında dinlenmesi gereken birilerinin olduğunu yansıtır. Ancak Özal ortaya koyduğu söylem çerçevesinde onları yok sayar. Bu bağlamda, başbakan kendisini ve partisinin İBB Başkanı Dalan'ı tüm bu aktörlerin üstünde konumlandırarak, Haliç'in ve hatta İstanbul'un tek hakiminin kendileri olduğunu gözler önüne serer.

131 Bezmez, "The Politics of Urban Waterfront Regeneration", 820.

132 *Cumhuriyet*, 1 Kasım 1985, 14.

133 *Cumhuriyet*, 14 Ağustos 1984, 7.

İŞTE ALTIN BOYNUZ — Başbakan Haliç'e gitti. Kokuyla tanıştı. Yüzünü buruşturdu. "Yıkın" dedi. Belediye Başkanı Dalan söz verdi: "5 yıl sonra burada milleti yüzdüreceğiz." (Fotoğraf: ERDOĞAN KÖSEOĞLU)

Özal, Haliç'e baktı baktı, "Yıkın" dedi

Özal: Yıkın kardeşim, hiç dinlemeyin.
Dalan: Hiç merak etmeyin Başbakanım.
Özal: Bu sular nasıl mavileşecek?
Dalan: En azından gözlerim kadar mavi olacak bu sular. 5 sene sonra burada milleti yüzdüreceğim.

Tartışma sürerken, Başbakan Özal, iskeleye geldi. Kısa kollu bir buluz ile beyaz keten pantalon giymiş olan Özal'a İstanbul Anakent Belediye Başkanı Bedrettin Dalan eşlik ediyordu. Turgut Özal, gezisi sırasında

Şekil 25: Özal'ın Haliç ziyareti.
Kaynak: *Cumhuriyet,* 14 Ağustos 1984, 7.

Dalan'ın ve Özal'ın tutumları dışında, yıkımların güç gösterisine dönüştüğünü gösteren diğer bir durum ise yıkımların uygulanma şeklidir. Çünkü yıkımlar sabah aniden dozerlerle alanlara girilerek çok kısa süre içinde yapılır.[134] Dolayısıyla, yıkımların bu aniliği bir direnişe ya da yıkımların durdurulmasına çok da fırsat vermez, dozerlerin yıkılacak alanlara girmesiyle deyim yerindeyse her yer dümdüz edilir. Nitelikli ya da niteliksiz diye yapıları ayırmadan, bir bakıma kurunun yanında yaşın da yandığı bir süreçle yıkımlar yürütülür. Bu bağlamda, Haliç'te vuku bulan yıkımlar rasyonellikten son derece uzaktır. Yıkımların nasıl yapılacağına ya da yıkımların yapılıp yapılmaması gerektiğine dair, arka planda varlık kazanan bir tartışmanın mevcudiyetinden pek de söz edilemez. Bu durum yıkımların ihtilaflarla ilişkili olmasının sonucudur. Dalan'ın sanayiye ve Haliç'in geçmişine karşı ortaya koyduğu ihtilaf, onun Haliç'le ilgili sürdürdüğü eylemlerin ve aldığı kararların rasyonellikten kopmasına neden olur. Asıl hedef, ne olursa olsun bir şekilde Haliç'ten sanayiyi tahliye etmek ve Haliç'i kirlettiği iddia edilen yapıları ortadan kaldırmaktır; bunun olası sonuçları ve kentte doğuracağı yansımalar pek de düşünülmez.

134 *Cumhuriyet*, 19 Eylül 1984, 12.

HALİÇ TEMİZLİĞİ — Anakent Belediyesi'nin önderliğinde sürdürülen Haliç'in temizlenmesi çalışmaları bütün hızıyla sürüyor. 5 "yavru" belediye başkanının da bu çalışmaya aktif bir şekilde katıldığı gözleniyor. Bu kez yıkım sırası Eminönü Gıda Sitesi'ndeydi... (Fotoğraf: ENDER ERKEK)

Haliç'te dozerler "hızlı"

Şekil 26: Haliç'te dozerler "hızlı".
Kaynak: *Cumhuriyet,* 19 Eylül 1984, 12.

Öte yandan, Bedrettin Dalan'ın yıkımlarla ilgili rasyonellikten uzak tutumu, onun söylemlerinden de görülebilir. Söz gelimi, Dalan sahip olduğu mizahi karakterinin de etkisiyle yıkım sürecini adeta karikatürleştirir; öyle ki kendisiyle yapılan bir röportajda "işte bunlar da benim oyuncaklarım" diyerek masasının üstünde duran küçük dozer, kepçe ve asfalt makinelerini gösterir.[135] Dalan bu söylemiyle kentsel mekânın üretimini bir oyuna indirgeyerek, bir bakıma süreci komikleştirip basitleştirmeye çalışır. Halbuki kentsel mekânın nasıl değişip dönüşeceğinin planlanması son derece ciddi bir iştir; dolayısıyla rasyonelliğin mevcut olmadığı durumlarda kentsel mekânı nitelikli bir şekilde şekillendirmek pek mümkün olmaz. Çünkü birçok toplumsal olguyu bünyesinde barındıran kentsel mekân dinamik bir yapıdır. Onun fizikselliğine, derinlemesine düşünmeden ve farklı ilişkileri irdelemeden yapılan müdahaleler hiç kuşkusuz birtakım problemler ortaya çıkarır. Keza, Dalan yıkımlarının böyle bir yönünün

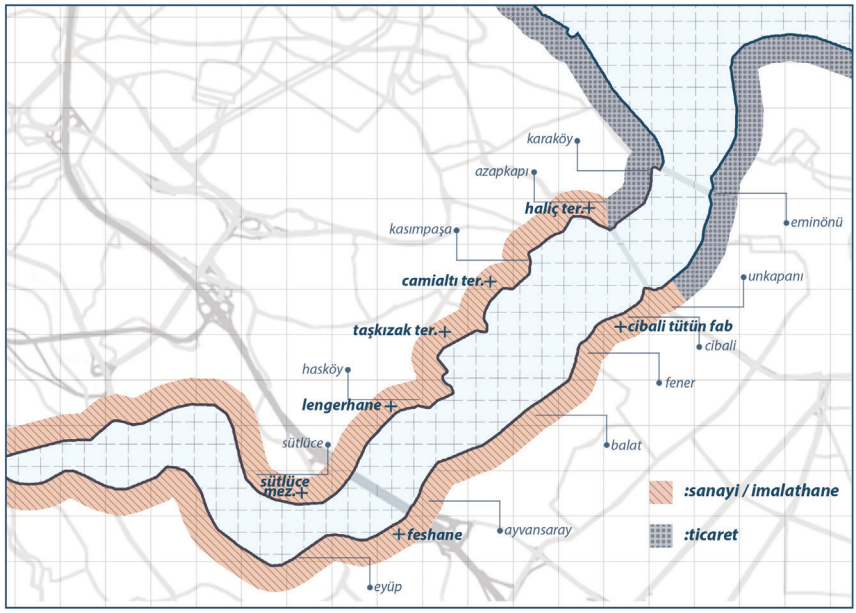
135 *Cumhuriyet*, 16 Kasım 1984, 12.

olduğu söylenebilir. Yalnızca fabrikalar, atölyeler ve depolar yok edilmemiş; bir diğer taraftan geçmişin izleri, eski kimlikler ve Haliç'in katmanlı karakteri kentsel mekândan silinmiştir. Dolayısıyla çok farklı noktalara temas eden kentsel bir çöküş yaşanmıştır. Bu çöküş ihtilafın gerek sebebi gerek ise sonucu olarak ele alınabilir; çünkü Dalan'ın motivasyonu, bir bakıma geçmişin izlerini ortadan kaldırarak yepyeni bir Haliç yaratmaktır.

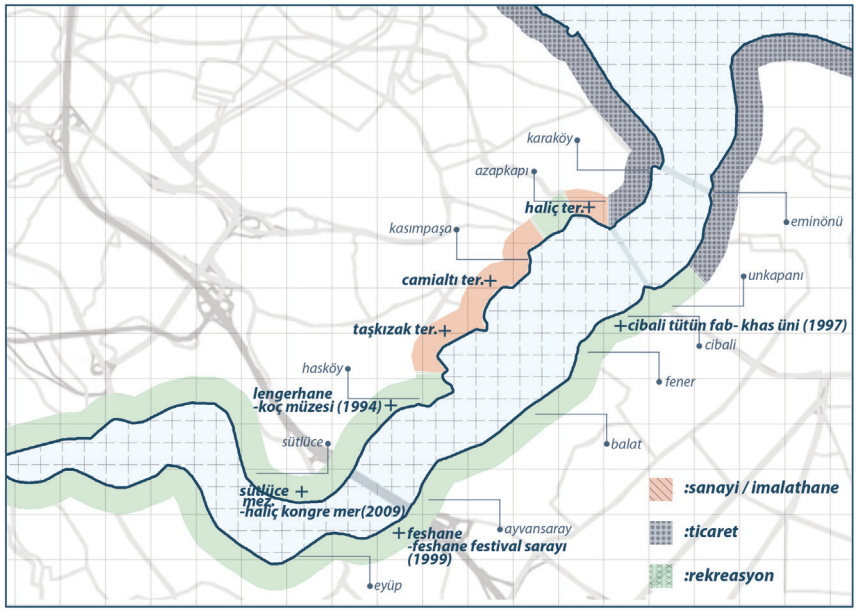
Bu noktada Dalan'ın hakkını da teslim etmek gerekir; yapılanların niteliği tartışmaya açık olsa da, ANAP'lı başkan yepyeni bir Haliç yaratma konusunda büyük ölçüde başarılı olmuştur. Dalan öncesi Haliç ile Dalan sonrası Haliç, deyim yerindeyse birbirinden siyah ile beyaz derecesinde farklıdır. 1984 öncesinde Haliç kıyı şeridinin neredeyse tamamı sanayi tesisleri, imalathaneler ve ticarethaneler ile çevriliyken; Dalan sonrasında Haliç kıyıları devasa ve tanımsız boşluklara evrilmiştir.

Şekil 27: Aynı noktanın Haliç'teki yıkımlar öncesi ve sonrasındaki hali.
Kaynak: *Haliç: Amaç yeşili ve maviyi kurtarmak* (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi İSKİ, 1988), 35.

Şekil 28: 1984 öncesinde Haliç'in kıyılarının kullanımı.

Şekil 29: 1994 sonrasında Haliç'in kıyılarının kullanımı.

Diğer bir taraftan, yıkımlarla ilgili dikkat çekilmesi gereken diğer önemli mesele ise, ilçe belediyeleri ve büyükşehir belediyesi arasındaki iş birliği ya da kitapta ortaya koyduğum çerçeve içinden bakacak olursak ihtilaf dayanışmasıdır. Bir sahne olarak yıkımın, diğer ihtilaf sahnelerine kıyasla ilçe belediyeleri ve İBB arasındaki dayanışmanın en fazla görünür olduğu sahne olduğunu söylesem, bu söylemim çok da yanlış olmaz. Zira Bedrettin Dalan ve dolayısıyla İBB, Haliç'te varlık kazanan yıkımların ana aktörü olup, bu sürecin merkezinde konumlansa da; Haliç'e kıyısı olan diğer beş ilçenin (Eminönü, Fatih, Eyüp, Şişli ve Beyoğlu) belediye başkanlarının da yıkımlara büyük desteği olup, aslında ortada büyük bir dayanışma vardır. Bu süreçte ilçe belediyeleri, kendi sınırları içinde yer alan yıkılması planlanan bazı binaları kendileri yıkarlar. Ve hatta dayanışma öylesine bir boyuta evrilmiştir ki, yıkım için çalışan dozerler bir gün bir ilçe belediyesi için çalışırken, diğer gün başka bir ilçe belediyesi[136] için çalıştırılır. Belediye başkanlarının söylemleri de yıkım konusunda bir dayanışmanın bulunduğunu ve bu bağlamda belediyelerin aslında ortak bir ihtilafın parçası olduğunu işaret eder. Örneğin, dönemin Şişli Belediye Başkanı Mehmet Emin Sungur "Haliç kıyısında belediyeye, devlete ait fabrikaları bile yıkıyoruz. Kimseye taviz vermeyiz." ifadelerini dile getirir. Beyoğlu Belediye Başkanı Haluk Öztürkatalay ise "Biz rakip olarak kimseyi görmüyoruz. Haliç'i temizleyeceğiz. Güç birliği yapan belediye başkanları olarak zor işlerin başarılacağını herkese göstereceğiz. Anakent Belediye Başkanımız Bedrettin Dalan'a söz verdik. Haliç onun gözleri gibi mavi olacak." der.[137] Söz konusu söylemler, ilçe belediye başkanlarının kararlı bir şekilde Bedrettin Dalan'ın arkasında durduklarını ve böylelikle ortak bir gaye çerçevesinde hareket ettiklerini gösterir.

Öte yandan, SHP'li Nurettin Sözen belediye başkanı adayı olduktan sonra Dalan döneminde yapılmış büyük çaplı yıkımları eleştirir; Dalan'ın yaptıklarını sorun olarak görür. Yıkımların kentin tarihi zenginliğini yok ettiğini dile getirerek, bu zenginliği korumanın kendilerinin bir görevi olduğunu vurgular. Öyle ki Dalan döneminde yalnızca birtakım sanayi yapıları değil, aynı zamanda kültürel miras

136 Dönemin Eyüp Belediye Başkanı Eyüp Uçak'ın söylediğine göre, o dönemde ilçe belediyelerinde yıkım yapacak araçlar bulunmamaktadır. Bu sebeple ilçe belediyeleri, büyükşehir belediyesi tarafından onlara tahsis edilen dozerleri kullanırlar. Ancak Büyükşehir Belediyesi'ne ait olan bütün dozerler ilçe belediyeleri tarafından kullanıldığı halde, dozerlerin sayısı ilçe belediyelerine yeterli gelmemekte ve Eyüp Belediye Başkanı, belediyenin işlerinin yavaşladığını dile getirerek bu durumdan yakınmaktadır. Şüphesiz bu trajik durum, Haliç'teki yıkımın ne denli büyük ölçekli olduğunun bir yansımasıdır. Bkz. *Cumhuriyet*, 17 Eylül 1984, 7.

137 *Cumhuriyet*, 17 Eylül 1984, 7.

değeri taşıyan yapılar da yıkılır.[138] Ayrıca Sözen, Dalan'ın yaptığı yıkımlarla insan haklarını yok saydığını ve onun bu haklara saygı duymadığını ifade eder.[139] Nitekim Nurettin Sözen'in İBB Başkanı olmasıyla beraber belediye bünyesinde bir araştırma komisyonu kurulur. Bu komisyon ile önceki belediye döneminde yapılmış yasadışı yıkımların ve bu yıkımların arkasında olan bütün sorumluların belirlenip, varlık kazanmış olan tarih katliamının soruşturulması hedeflenir.[140] Böyle bir komisyonun ortaya çıkması yıkımlar üzerinden hayat bulan ihtilafların en somut kanıtlarından biridir. Dalan döneminde yapılan yıkımlar SHP'li belediye için göz ardı edilemez ve araştırılması gereken bir durum haline gelir. Bu bağlamda Nurettin Sözen aslında yıkımlar üzerinden Bedrettin Dalan'ı karşısına alır ve yıkımlar ikilinin karşı karşıya geldiği bir sahneye evrilir.

Seçim 1989: Yağmaya, Talana ve Dalan'a Hayır

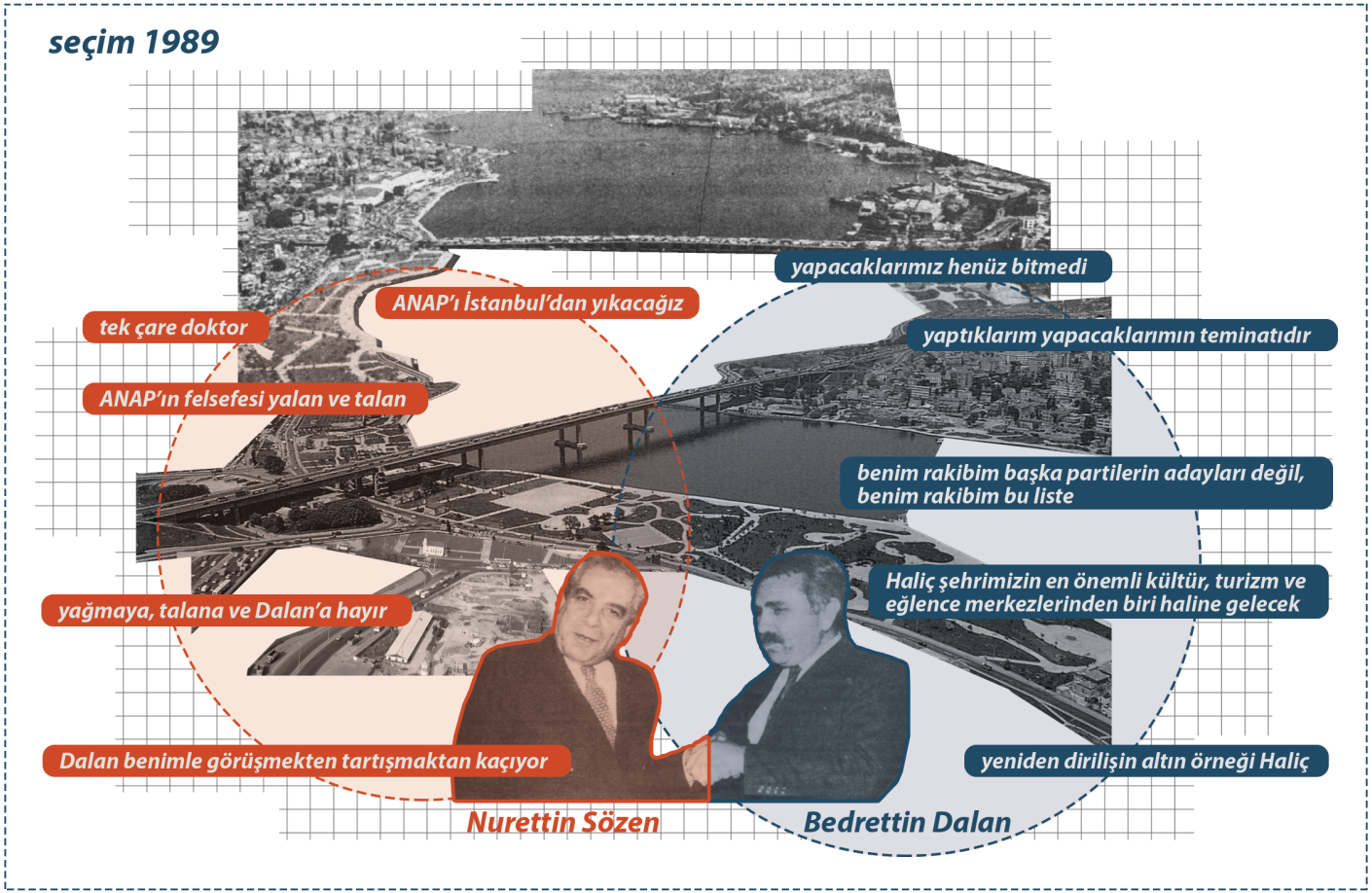
1989 yılının Mart ayında yapılan yerel seçimler; Haliç'in kentsel karakterini ve onun geleceğini etkileyen diğer bir önemli ihtilaf sahnesidir. Bu seçimler sayesinde SHP'li Nurettin Sözen ve ANAP'lı Bedrettin Dalan, eylemleri ve bu eylemlere paralel söylemleri neticesinde karşı karşıya gelerek, kentsel mekânın ihtilaflarla üretimine temel oluştururlar. Dile getirilen seçimin asıl odak noktası doğrudan Haliç ve yakın çevresi olmamasına karşın; Haliç seçim sahnesi içinde kritik bir meseledir. Söz gelimi, Nurettin Sözen'in SHP'nin İBB Başkanı adayı olarak açıklanmasının akabinde, sıcağı sıcağına onunla Cumhuriyet gazetesinde yapılan röportajda, muhabir Sözen'e Haliç'in Dalan tarafından bir vitrin olarak kullanıldığını hatırlatarak, ona Haliç hakkındaki görüşlerini sorar.[141] Dolayısıyla, tıpkı Dalan'ın belediye başkanı seçildiği 1984 seçimlerinde olduğu gibi, 1989 seçimlerinde de farklı iç içe geçmelerin bulunduğu ölçekler arası bir durum mevcuttur; Haliç ise bu ölçeklerden biridir. Nasıl ki, Dalan'ın önderlik ettiği onun belediye başkanlığı görevi süresince meydana gelen şiddetli yıkımlar Haliç'in bir alt sahnesi ise, aynı şekilde Haliç de seçimle ilişkilenen bir sahnedir.

138 Örneğin, Sözen'in ifade ettiği üzere Unkapanı'nda Mimar Sinan'ın yaptığı bir kümbet bir gecede dozerlerle yıkılarak yerle bir edilmiştir. Bkz. *Cumhuriyet*, 31 Aralık 1988, 15.

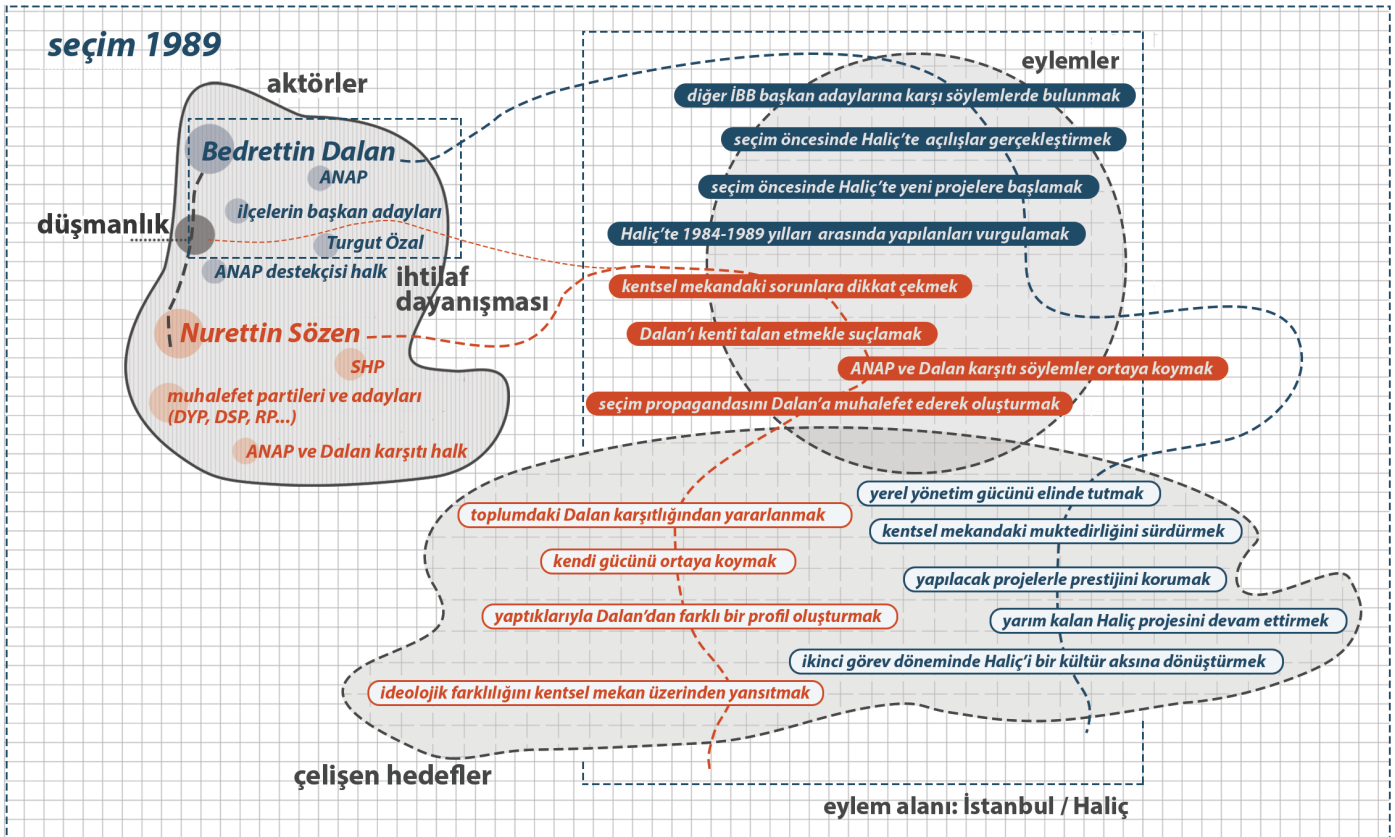
139 *Cumhuriyet*, 28 Ocak 1989, 9.

140 *Cumhuriyet*, 11 Ekim 1989, 8.

141 *Cumhuriyet*, 31 Aralık 1988, 15.

Şekil 30: Sahne 3: 1989 yerel seçimleri (Söylemler).

Şekil 31: İhtilafın dinamikleri ve 1989 yerel seçim sahnesi.

ANAP'ın İstanbul'daki yerel yönetim gücünü yitirmesiyle neticelenen 1989 seçimleri, yalnızca kendi sınırlı çerçevesi kapsamında irdelenerek anlaşılamaz. Farklı ölçeklerin ve bu ölçeklerdeki aktörlerin kesişerek birbirlerini etkilediği gibi, seçim sahneleri arasında da benzer bir durumun mevcudiyetinden söz etmek mümkündür. Bedrettin Dalan'ın büyük bir oy oranıyla 1984 seçimlerini kazanarak başkanlık koltuğuna geçip, bu koltuğun sunduğu muktedirlik ile beş yıl boyunca kentsel mekânda yaptığı eylemler, bir sonraki yerel seçimin bağlamını belirler. Bu nedenle 1984 ve 1989 yerel seçim sahneleri, birbirlerinden hiçbir şekilde özerk değillerdir; bu iki sahne arasında oldukça güçlü bir sebep sonuç ilişki bulunur. Örneğin, Sözen seçim öncesi verdiği demeçlerinde doğrudan Dalan'ı ve Dalan'ın yaptıklarını hedef alır.[142]

Bu iki seçimi birbirine bağlayan, üzerine yoğunlaşılması gereken diğer bir mühim nokta ise; 1989 seçimlerinin, belediye başkanının yetki alanının önemli bir ölçüde arttığı 1984 seçimlerinden sonraki ilk seçimler olmasıdır. Bu bağlamda 1989 yerel seçiminin sonucu, bir anlamda bu yeni belediyecilik modeli içinde yapılanların toplumda bulduğu karşılıkların yansımasıdır. Öyle ki, bu seçimde Dalan'ın tekrardan seçilmemesi, halkın büyük çoğunluğunun onun beş yıl boyunca yaptıklarını ve onun sürdürdüğü politikaları onaylamadığını gösterir.

Hiç kuşkusuz, Bedrettin Dalan göreve gelene kadar da, İstanbul'un tarihinde birtakım izler bırakan Muhittin Üstündağ, Lütfi Kırdar ve Fahrettin Kerim Gökay gibi önemli isimler de belediye başkanı olarak uzun yıllar görev yapmışlardır. Fakat bu sayılan başkanların hiçbirinin Dalan gibi merkezî güce sahip olmadıklarını, İstanbul hususunda yegâne karar verici konumunda bulunmadıklarını ya da böyle bir kimliği kendilerine misyon edinmediklerini de vurgulamam gerekir. İfade edilen başkanların pozisyonu, Prost veya Menderes gibi kentle ilgili kararların odağında yer alan diğer aktörlerle birlikte anlam kazanır.

Diğer bir taraftan, 1989 yılındaki seçimin Dalan ve Sözen için farklı motivasyonlarla ilişkilendiğini söylemek yanlış olmaz. Zira Dalan ve Sözen'in sahip oldukları siyasi kimliklerin ve bulundukları pozisyonların birbirinden farklı olması, onların seçim sahnesine farklı noktalardan yaklaşmalarına sebep olur. Söz gelimi, beş yıllık bir dönem boyunca başkanlık görevini sürdüren ANAP'lı aday

142 *Cumhuriyet*, 31 Aralık 1988, 15; *Cumhuriyet*, 15 Mart 1989, 9; *Cumhuriyet*, 13 Mart 1989, 7; *Cumhuriyet*, 11 Mart 1989, 7.

Bedrettin Dalan için 1989 yerel seçimlerinin; istikrar sağlama ve güç mutlakıyetinin sonraki beş yıla taşınarak İstanbul'u hedeflenen noktaya bir adım daha yaklaştırma, anlamı barındırdığı açıktır. Öyle ki, beş yıl her ne kadar uzun bir süreymiş gibi algılansa da, kentsel mekânın topyekûn baştan üretilmesi için fazlasıyla kısıtlı bir zaman dilimidir.

Kentsel mekânın yıkılıp dönüştürülerek yeni bir kimlik yaratılması ve bu yaratılan kimliğin onunla bütünleşerek bir bağlam oluşturması; bir başkanlık döneminden nispeten daha geniş bir zamana ihtiyaç duyar. Zaten, ANAP'ın ve Dalan'ın hedefleri yalnızca görevde oldukları dönemle sınırlı değildir. Nitekim ANAP propagandasının yapıldığı bir videonun "2000'li yılların Türkiye'si için" ifadesiyle sonlanması dile getirilen bu durumu doğrular.[143]

Bedrettin Dalan, gerek İstanbul bütününde gerek ise daha yakın ölçekte düşünüldüğünde Haliç'te, görev süresi boyunca çeşitli imar operasyonları yürütmüş ve büyük çaplı projelere[144] zemin hazırlamış olmakla birlikte, bu projelerin birçoğu onun görev aralığında noktalanamamıştır. Bu bağlamda 1989 yerel seçimleri, Dalan için kentsel mekânda yarım bıraktığı ya da bırakmak zorunda kaldığı projeleri tamamlamak ve böylelikle devamlı dile getirilen kent imgesine ulaşmak adına bir fırsat tanımlar. Keza, onun seçim propagandası ve propagandada başvurduğu söylemler de bu düzleme yaslanır; hep yaptıklarını ve yapacaklarını vurgulayarak, en güçlü rakibi olan SHP adayı Sözen'i bir şekilde alt etmeye çalışır.

Bedrettin Dalan, seçimden yalnızca 3 ay önce elindeki uzunca listeyi gazetecilere göstererek seçime kadar olan kısa süre içindeki temel atma törenleri ve açılışları işaret edip, seçimde tek rakibinin kendisi olduğunu ileri sürer.[145] Dolayısıyla, ANAP'lı başkanın yapmak istediklerinin noktalanmadığı ve birtakım planlarının sürdüğü aşikârdır. Öyle ki üç ay içinde bitirilmesi pek de mümkün olmayan

143 https://www.youtube.com/watch?v=InPstCP5XTo (e.t. 16.01.2024).

144 Bu noktada özellikle Süzer Plaza ve Park Otel'e bir parantez açılabilir. Birçok tartışmaya neden olan ve gerek siyasi gerek ise toplumsal aktörleri karşı karşıya getiren bu iki projenin de arka planı ANAP'lı Bedrettin Dalan dönemine dayanır. Her iki proje de Dalan'ın yaratmaya çalıştığı İstanbul imgesinin önemli parçaları olarak düşünülebilir. Ancak her ne kadar bu iki projenin varlık kazanmasının önünü açmış olsa da, ne Süzer Plaza ne de Park Otel onun döneminde inşa edilip kullanılmaya başlanmış değildir.

145 *Cumhuriyet*, 10 Ocak 1989, 9.

BELEDİYE BAŞKANLIĞI SAVAŞI

Dalan'ın rakibi kim?

İSTANBUL Belediye Başkanı Bedrettin Dalan, yerel seçimler için sıkı bir hazırlık dönemine girdi. Dalan'a SHP'den rakibi olacak **Nurettin Sözen** hakkında görüşünü sorduk. "**Benim rakibim başka partilerin adayları değil benim rakibim bu liste**" diyerek cebinden upuzun bir liste çıkarıp gösterdi. Bu listede yerel seçimlere kadar geçecek üç aylık süre içinde her gün yapılacak bir açılış ve temel atma töreninin programı yazılıydı.

İstanbul Belediye Başkanı, böylece kendisine rakip tanımadığını, rakiplerle değil, projelerle ve hizmetle uğraşırsa başarıya ulaşacağını vurgulamak istiyordu.

Ancak Dalan hakkında konuşanlar, İstanbul'da il genel meclisi için ANAP'ın alacağı oylardan çok daha yüksek puanda oyu belediye başkanlığı için alacağını ve o zaman daha yüksek rakiplerle çarpışacağı yorumunu da getiriyorlar.

Şekil 32: Dalan elindeki listeyle yapacaklarını gazetecilere gösteriyor. Kaynak: Cumhuriyet, 10 Ocak 1989, 9.

birçok yeni projeye önayak olması, bu durumun en önemli göstergesidir.[146]

İfade edilene paralel bir tutum Haliç için de söz konudur. 1984-1989 yılları arasında yani Dalan'ın başkanlık dönemi zarfında yapılanlar, onun burasıyla ilgili gayelerinin ilk adımı olarak düşünülebilir. Bahsedilen aralıkta burada, bir yapma pratiğinden ziyade, yıkma eylemi ön plandadır. Bu bağlamda Haliç, önceki yıllarda sanayinin buradan kaldırılması sebebiyle 1989 yılındaki yerel seçimin arifesinde tanımsız bir yer halindedir. Yıkılmadan kalan ya da yalnızca bir kısmı yıkılan Feshane, Lengerhane ve Sütlüce Mezbahası gibi önemli endüstri miraslarının ise akıbetleri belirsizdir, birtakım projelendirmeler yapılmış olsa bile; aslında tam anlamıyla bitmiş somut bir projenin varlığından söz etmek güçtür.[147] Buradan hareketle, Bedrettin Dalan'ın kazanıp neticesinde tekrardan belediye başkanlığı görevine gelmeyi planladığı 1989 seçimleri, bir sahne olarak düşünüldüğünde Haliç'in geleceği için ayrı bir milattır.

Önceki yıllarda Dalan tarafından bir simge[148] olarak tanımlanan Haliç; 1989'da

146 Bu noktada, Dalan'ın seçimler için kendisine fazlasıyla güvendiği ve seçimi kazanacağını düşündüğü söylenebilir. Bir anlamda 1989 sonrasında da kendisinin görev yapacağını düşünmekte ve adımlarını ona göre atmaktadır. Bu durumun bir açıdan seçim stratejisi olduğu ve Dalan'ın toplumda bir süreklilik algısı yaratmayı amaçladığı söylenebilir. Ancak Bedrettin Dalan'ın söylemlerinden bunun yalnızca bir strateji olmadığı anlaşılır. Söz gelimi, seçimlere iki ay kala, Federal Almanya Cumhurbaşkanı ile Berlin'de görüşen Dalan, gazetecilere seçimleri düşünmediğini ve işine baktığını söyler. Bu söylem onun seçimlerle ilgili kendinden emin tavrını ortaya koyar. Keza, seçim öncesi yayımlanan anketler de Bedrettin Dalan'ın bu tavrına temel oluşturur. Çünkü neredeyse bütün anketler Dalan'ı Sözen'in önünde gösterir. Bkz. https://www.dunya.com/kose-yazisi/1989-ve-1994te-istanbul-belediye-secimlerinde-yasanan-iki-surpriz/438457 (e.t. 16.01.2024).
Cumhuriyet, 28 Ocak 1989, 9.

147 *Cumhuriyet*, 28 Aralık 1988, 6.

148 *Cumhuriyet*, 16 Kasım 1984, 12.

da onun seçim kampanyasının önemli parçalarından biri olur. Seçimden bir hafta önce yayımlanan ve neredeyse bütün sayfayı kaplayan Cumhuriyet gazetesindeki ilanda Dalan, "İstanbul'a hizmet ibadettir." ve "Yaptıklarım yapacaklarımın teminatıdır." söylemleri çerçevesinde Haliç'te geçmiş beş yılda başını çektiği dönüşümleri anlatarak, buranın gelecekte İstanbul'un kültür, turizm ve eğlence merkezi olacağına dair bir projeksiyon ortaya koyar.[149]

Şekil 33: "Bütün dünyanın takdir ettiği eser: Yeniden dirilişin altın örneği Haliç". Kaynak: *Cumhuriyet,*18 Mart 1989, 7.

149 *Cumhuriyet*, 18 Mart 1989, 7.

Bu eksende, 1989 yılı ve devamında hayata geçirilmesi ön görülen çeşitli projeler, Dalan'ın Haliç operasyonlarının ikinci perdesidir; yıkımın odakta olduğu ilk perdenin aksine, ikinci perdede yaratılmaya çalışılan kent imgesini somutlaştıran, ona fiziksel bir kimlik kazandıran projeler ön plandadır. Bu noktada, aslında tüm bu projeler oy toplamak için bir araç olarak kullanılır.

Örneğin, yerel seçimlerden çok az bir zaman önce, Bedrettin Dalan'ın talimatıyla Haliç adalarına Cengiz Bektaş tarafından bir proje geliştirilir; adaların bir eğlence alanına dönüştürülmesinin kurgulandığı projeye, aynı zamanda İstanbul'un bir maketinin[150] de eklenmesi planlanır.[151] Öte taraftan, uygulanamamış bu projenin yanında inşa edilerek açılmış, böylelikle seçim sahnesine katkı sunmuş projeler de mevcuttur. Söz gelimi 10 Mart 1989'da yani yerel seçimlerden sadece 16 gün önce açılışı yapılacak olan Sütlüce Kapalı Spor Salonu'nun açılış töreni, bir önceki günkü gazete aracılığıyla İstanbullulara müjdelenir.[152]

150 Bu proje uygulanmamış olmasına karşın, 2003 yılında Ali Müfit Gürtüna döneminde açılan Miniatürk'e fikir olarak temel oluşturur. Dalan tarafından ilk kez gündeme getirilen bu projenin bir benzeri, Haliç adalarında olmasa da, Sütlüce'de tam 14 sene sonrasında hayata geçirilmiştir.

151 *Cumhuriyet*, 10 Ekim 1988, 8.

152 *Cumhuriyet*, 9 Mart 1989, 8.

Şekil 34: "Sütlüce Kapalı Spor Salonu açılıyor".
Kaynak: *Cumhuriyet,* 9 Mart 1989, 8.

1989 yerel seçimlerinin muhalefet kanadı için ise oldukça farklı bir anlamı mevcuttur ve bu anlam Haliç de dahil olmak üzere kent içindeki farklı ölçeklerle ilişkilidir. Söz konusu seçimler, yeni bir belediyecilik modelinin varlık kazanması ve bunun bir dönem uygulanmasından sonraki ilk seçimlerdir. Bu eksende seçimler muhalefet ve ANAP karşılaşmasının kritik bir sahnesidir. Dolayısıyla, muhalefetin seçim propagandasını oluşturan motivasyon da bu düzlemden beslenir.

İhtilaf özelinde düşündüğümüzde adeta bir düşmanlık filizlenir; atılan adımlar ve dile getirilen söylemler ise söz konusu bu düşmanlık çerçevesinde gerçekleşir. Dalan'ın görevi süresi boyunca yürüttüğü problemli olduğu düşünülen eylemler vurgulanır. Ancak bu vurgunun yanında, muhalefetin asıl anlatısı eylemler değil de bizzat bu eylemlerin müsebbibi olarak gösterilen Dalan üzerinden kurulur. Bu bağlamda, muhalefet cephesinden baktığımızda asıl problem olan eylemlerden ziyade Dalan'dır ve Dalan'ın bir şekilde saf dışı bırakılması gerekmektedir. Buradan hareketle, düşmanlığın dinamikleri bir şekilde kentin gerçeklerinin önüne geçer; bu dinamikler muhalefetin eylemlerine yön verir.

Muhalefet Dalan gibi bir gelecek projeksiyonu ortaya koymak yerine; Dalan'a yönelik güçlü bir eleştirel söylem ortaya koyar. 1989 seçimlerine, neredeyse tüm siyasi partiler "yağmaya, talana ve Dalan'a hayır!" ortak sloganıyla girerler.[153] Bu söylemin, bir yandan rövanşist bir düşünceyi de bünyesinde ihtiva ettiğini söylemek mümkündür. Muhalefet tarafından 1989 seçimleri, Dalan dönemiyle ilişkili durumların ve eylemlerin ortadan kaldırılmasıyla temiz bir sayfa açmaya olanak tanıyan bir fırsat olarak görülür. Çünkü Dalan'a karşı yoğun bir memnuniyetsizlik söz konusudur. Diğer muhalefet partilerinin İBB Başkanı adayları gibi, Dalan'ın en güçlü rakibi olarak görülen Nurettin Sözen de önceki belediye başkanını karşısına alan bir seçim stratejisi yürütür ve "ANAP'ı İstanbul'dan Yıkacağız." söylemiyle hem kendisinin hem de partisinin siyasi gücünü vurgular.[154]

Dalan'ın rakibi SHP İstanbul Belediye Başkan adayı
Prof. Nurettin Sözen seçim stratejisini anlattı:
ANAP'ı İstanbul'dan yıkacağız

Şekil 35: "ANAP'ı İstanbul'dan yıkacağız", Sözen seçim öncesinde doğrudan ANAP'ı hedef alıyor. Kaynak: *Cumhuriyet*, 28 Ocak 1989, 9.

153 Ekinci, *İstanbul'u Sarsan On Yıl*, 106-7.

154 *Cumhuriyet*, 28 Ocak 1989, 9.

Bu noktada, Sözen tarafından "yıkım" kavramının kullanılmasına ayrı bir parantez açmak gerekiyor. Öyle ki bu söylem ile SHP'li başkan adayının, Haliç de dahil olmak üzere, Dalan döneminde kentin birçok noktasında yürütülen yıkımlara adeta bir gönderme yaptığı söylenebilir. Dalan'ın kentsel mekânı yıktığı gibi, Sözen de onun kentte kurduğu hakimiyeti yıkmak ister.

Öte yandan, Sözen seçim kampanyası için "tek çare doktor" sloganını kullanır.[155] Sözen'in mesleğini[156] işaret eden bu sloganla esasında İstanbul'un hasta olduğu, ona bir doktor eli değmezse öleceği ve böylelikle bu tarihi kentin kaderine terk edileceği vurgulanır. Çünkü söylemin arka planını düşündüğümüzde aslında Dalan'ın İstanbul'a birtakım yanlış müdahaleler uyguladığı ve eğer tekrardan o seçilirse bu müdahalelere devam edeceği gibi bir anlam çıkar. Sözen'in amacı bu yanlış müdahaleleri tersine çevirmek ve İstanbul'a Dalan sonrası detaylı bir tedavi uygulamaktır. Bir bakıma İstanbul'un ilacı doktor Nurettin Sözen'in elindedir.

Her ne kadar, Sözen'in kullandığı doktor-hasta metaforu İstanbul geneline dair bir perspektifle ortaya konmuş olsa da; daha yakın ölçeğe inip, Haliç üzerinden bir perspektif kurulduğunda hasta söylemi gerçekten de Haliç'in o dönemki durumuyla örtüşür. Zira Haliç Dalan müdahale etmeden önce kıyısında durulamaz, deyim yerindeyse pislik içinde bir yerken; Dalan'ın müdahalesi veyahut başka bir ifadeyle onun tedavisi, Haliç'i tam anlamıyla olmasa da kısmen iyileştirir. Ancak yine de 1989 yerel seçimleri öncesinde hasta Haliç tamamen iyileşmiş değildir; kirliliği ve sahip olduğu kentsel problemler özelinde Haliç hâlâ hasta durumdadır. Şüphesiz bu hastayı eski güzel ve sağlıklı günlerine kavuşturabilecek olan "tek aktör" ise bir kulak burun boğaz profesörüdür. Çünkü doktorluğun ortaya koyduğu muktedirlik sadece insana değil aynı zamanda kente dair de bir şeyler yapabilmenin yolunu açar ya da böyle bir yol açılmasa da doktorlar böyle olduğunu düşünebilir. Dolayısıyla, Nurettin Sözen'in de böyle bir sanrıyla hareket ettiğini iddia etmek yanlış olmaz.

1989 seçimleri öncesinde Dalan'a yönelik yapılan sert eleştiriler meyvesini verir ve Nurettin Sözen, eski başkandan yaklaşık %10 oranında fazla oy alıp, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı seçilerek SHP'nin ülkenin en büyük kentinde güç

155 1989 Yerel Seçimleri, SHP Seçim Broşürü, Tek Çare Doktor: "Önce İnsan" Programı.

156 İstanbul Tıp Fakültesi'ni bitiren Sözen, ihtisasını Kulak burun boğaz alanında yapmıştır. Aslan, Kurtuluş, *İnsana ve Demokrasiye Adanmış Bir Hayat,* 144-5.

sahibi olmasını sağlar.[157] Sözen'in başkanlığa gelmesi, Dalan'ın kibrine ve onun yerel dinamikleri hiçe saymasına karşı halkın hoşnutsuzluğunun yansımasıdır.[158] 1989 yerel seçimlerinin neticesi, bir taraftan Dalan'ın başkanlığının sonu, diğer taraftan da iki siyasi figür arasında Sözen'in görev süresinin sonuna kadar sürecek bir ihtilafın başlangıç noktasıdır. Çünkü 1994 yılında yapılan bir sonraki yerel seçimlere kadar, Bedrettin Dalan ve Nurettin Sözen deyim yerindeyse sürekli atışarak birbirlerini suçlarlar. Her iki başkan da diğerinin kentsel mekâna yönelik yaptıklarına karşı çeşitli argümanlar dile getirip eleştiriler ortaya koyarak, kendi eylemlerini savunur.[159]

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin eski ve yeni başkanı tartışmaya doymuyor

Sözen-Dalan: Kavgaya devam

REMZİ GÖKDAĞ

Yaptıkları işten çok birbirleriyle uğraşmaları unutulmayacak iki yönetici: **Nurettin Sözen, Bedrettin Dalan.** Adlarını yan

İstanbul'da ezeli rekabet İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Nurettin Sözen ile selefi İstanbul DYP Milletvekili Bedrettin Dalan, Park Otel, vakıf arazileri, Perpa, doğalgaz, belediye fırınında yakılan belgeler ve Haliç konularında sürekli olarak birbirlerini suçladılar.

boşluk çıkar. Biz sözü edildiği gibi evrak yakmadık.

Doğalgaz çilesi

SÖZEN: İş sözleşmesinin bizden önceki yönetim tarafından im-

Şekil 36: "Sözen-Dalan: Kavgaya devam", Sözen ve Dalan arasındaki gerilim medyaya yansıyor.
Kaynak: *Cumhuriyet*, 24 Aralık 1991, 3.

Bir diğer taraftan, Dalan'ın ve Sözen'in görev dönemleri arasında altı çizilmesi gereken önemli bir fark var. İkisi de beşer yıl belediye başkanlığı yapmış olsalar da, karar verme ve bu kararı uygulamaya geçirme özgürlükleri çerçevesinde birbirlerinden ayrışırlar. Zira, Dalan döneminde yerel yönetim ile Özal'ın önderliğindeki ülke yönetimi arasında bir birliktelik ve ortalık mevcuttur; bu durum aslında ortaya konulmak istenenin ayrı bir mekanizma olmaksızın kolaylıkla hayat bulmasına olanak tanır. Buna karşın, SHP'li Sözen'in başkanlığının ilk yıllarında iktidar hâlâ ANAP'ın elindedir. Keza 1991 yılında kurulan Doğru Yol Partisi ve Sosyal Demokrat Halkçı Parti koalisyonu sonrasında da, yerel yönetimle hükümet arasında Dalan dönemindeki gibi bir ilişki varlık kazanmaz.[160]

Bu sebeple, Sözen ve Dalan arasında bir ihtilaf olmasının yanında, Sözen ile ANAP hükümeti arasında ayrı bir ölçekte ihtilafın var olduğu dile getirilebilir. Sözen'in yapmak istedikleri ve hareket alanı bir noktada ANAP'ın kontrolündedir. Oktay Ekinci bundan ötürü 1989-1994 yılları arasını direkt olarak Sözen ile ilişkilendirmenin doğru olmadığını şu sözlerle dile getirir:

157 T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, *Mahalli İdareler Seçimi Sonuçları* 26.3.1989, 113-14.

158 Bezmez, "The Politics of Urban Waterfront Regeneration", 831.

159 *Cumhuriyet*, 24 Aralık 1991, 3; *Cumhuriyet*, 16 Ocak 1994, 10.

160 Ekinci, *İstanbul'u Sarsan On Yıl*, 127.

> İstanbul, "Sözen'li yıllarını", yani 1989'dan bu yana geçen son beş yıllık süreyi "ANAP'ın yerleştirdiği kurallarla sosyal demokrat belediyecilik yapmanın" açmazları ve gerilimi içinde geçirdi. Aslında, bu döneme "Sözen'li yıllar" demek de pek doğru değil. Çünkü 1984-1989 arasında, "İstanbul'u sarsan" temel kararlar hep Dalan tarafından alındı; ve bu kararlar, ilçe belediyelerindeki yine ANAP'lı başkanlarla birlikte, aynı şekilde ANAP'lı merkezî hükümetin "tam desteği" ile yaşama geçirildi. Ne var ki, Sözen döneminde bu böyle olmadı. 1989 Martı'ndan sonra ANAP ve Özal iktidarda olduğu sürece Büyükşehir Belediyesi'nin özellikle imar yetkilerine hep müdahale edildi.[161]

Bu çerçevede, Sözen'in görev yaptığı aralıkta, Dalan dönemindeki gibi bir ihtilaf dayanışmasının bulunmadığı söylenebilir. Bedrettin Dalan kendi kimliğini ön plana çıkarmayı yeğleyen bir aktör olmasına karşın; esasında onun döneminde Dalan ile ilçe belediye başkanları ve iktidar arasında güçlü bir ihtilaf dayanışması mevcuttur. Dalan eylem ve söylemlerini, bu dayanışmanın da ona sağlamış olduğu güç ile birlikte ortaya koyar; söz konusu dayanışma özelinde ANAP'ın diğer aktörlerinden büyük bir destek görür. Fakat her ne kadar Sözen ve Dalan aynı pozisyonda bulunsalar yani İBB Başkanı olsalar da, Sözen görev süresi boyunca Dalan'a kıyasla daha "yalnız" bir figürdür. Onun arkasında Dalan'da olduğu gibi büyük bir güç yoktur, Sözen'in muktedirliği sadece başkanlığın getirdikleri ile sınırlıdır.

Diğer taraftan, Sözen'in başkanlık koltuğuna geçmesiyle beraber, tamamlanmış ya da yarım kalmış birçok proje Dalan'dan Sözen'e miras kalır.[162] Ancak bunun yanında, yeni başkan, Dalan ile ilgili her şeyden uzaklaşmak ve böylelikle kendi pozisyonunu somutlaştırmak ister. Çünkü iki başkan en nihayetinde farklı siyasi kimliklere sahiptirler. ANAP neoliberal politikaları benimseyen, İslami değerlere ılımlı yaklaşan merkez sağ eğilimli bir partiyken, SHP sol tandanslıdır. Her şeyden önce iki başkan arasında geldikleri siyasi temelden dolayı önemli görüş ayrılıkları vardır. Bundan ötürü, Sözen'in göreve gelmesiyle beraber kendi siyasi

161 Ekinci, *İstanbul'u Sarsan On Yıl*, 127.

162 *Cumhuriyet*, 17 Nisan 1989, 10.

kimliğini ortaya koyan bir yol izlemesi[163] ve attığı adımların bu doğrultuda şekillenmesi sürpriz değildir. Bu durumun doğruluğu ya da yanlışlığı tartışılabilir. Kendinden önceki başkandan tamamen kopmaya çalışmanın ne derece mantıklı olduğu eleştirilebilir. Fakat diğer yandan da bunun siyasetin bir gerçeği olduğunu zihnin bir köşesinde tutmak gerekir.

Her ne kadar Nurettin Sözen ilk olarak toplumsal projeler yapmaya çalışsa da, Dalan'ın bıraktığı kentsel ortam da göz ardı edilemez durumdadır. Sözen'in Dalan ile ilişkilenmeme ve ondan ayrışma isteğini SHP'li başkanın kentsel mekâna yaptığı müdahalelerde de görmek olasıdır. Sözen seçim kampanyasında olduğu gibi seçildikten sonra da Dalan'a yönelik eleştirilerini sürdürür; üstelik bu bahsedilen eleştiriler sadece Dalan'ın Haliç'te yaptıklarına dair de değildir. Yeni belediye başkanı daha geniş bir perspektif kurarak önceki dönemde yapılan kendince yanlış olan uygulamaları ortaya döker ve böylelikle Dalan'ı medya üzerinden toplumun karşısına atar. Bu çerçevede, şüphesiz tüm yapılan bu eleştiriler içinde Haliç'in ayrı bir önemi vardır. Haliç, Dalan için yalnızca bir kentsel problem değil aynı zamanda onun da dile getirdiği gibi bir simgedir.[164] Bu bağlamda, eğer ki Dalan ve Sözen arasında hasıl olan bir ihtilaftan bahsedilecek ise, Haliç'in bu ihtilafın merkezinde konumlanması kaçınılmaz bir durumdur.

163 Sözen, Dalan gibi inşa faaliyetleri odaklı bir politika yürütmektense toplumsal projeleri ana gündemine oturtarak, göreve geldikten henüz birkaç ay sonra İstanbul halkına "bedava ekmek" ve "bedava süt" dağıtmayı vadetmiştir. Bu bağlamda, Sözen'in CHP'li eski Başkan Ahmet İsvan gibi halkçı bir profil ortaya koyduğu söylenebilir. Zira İsvan kendi döneminde İstanbulluların hesaplı ekmeğe ulaşabilmesi için İstanbul Halk Ekmek'i hayata geçirmiştir. Bkz. *Cumhuriyet*, 20 Temmuz 1989, 7.
Hatice Kurtuluş, Şükrü Aslan, "Üç Şehir Üç Başkan: Yeni Liberal Dönemde İstanbul, Ankara Ve İzmir'de Sosyal Demokrat Belediyecilik Deneyimi (1989-1994)", İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi no. 54 (2016): 31.

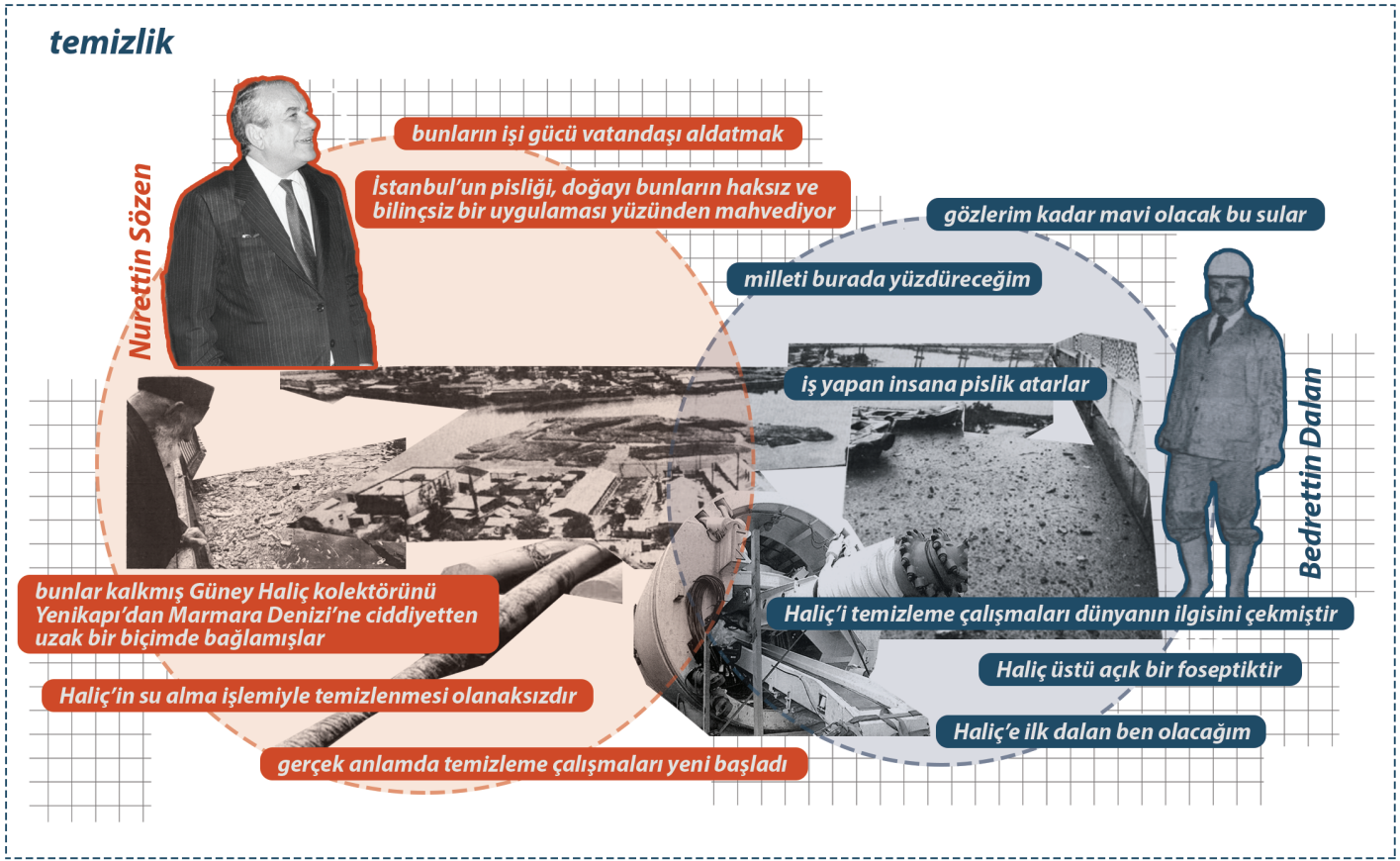
164 *Cumhuriyet*, 16 Kasım 1984, 12.

Temizlik: Gözlerim Kadar Mavi Olacak Bu Sular

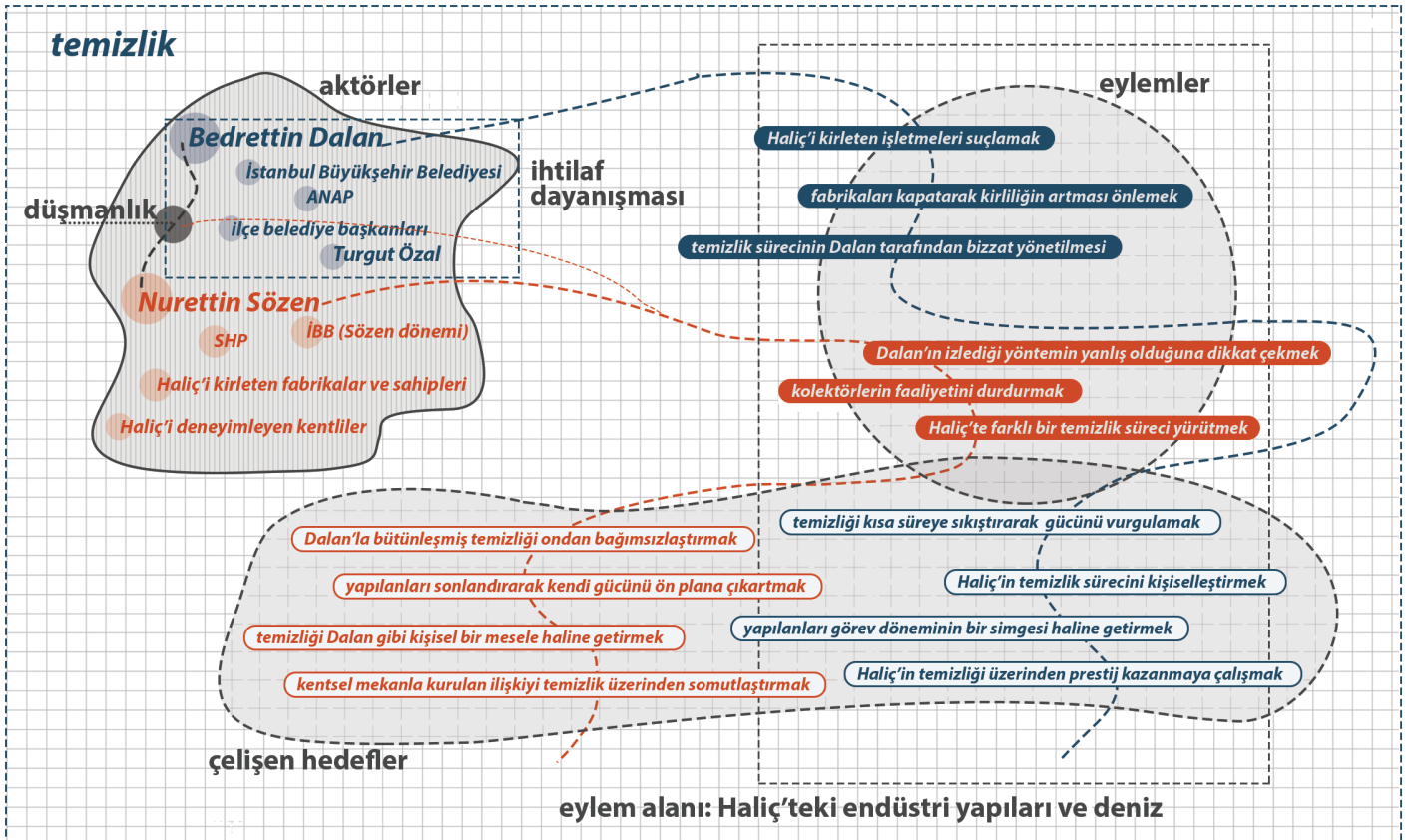
Haliç üzerinden hayat bulup farklı aktörleri ve özellikle de Dalan ve Sözen'i karşı karşıya getiren ihtilafların, diğer bir önemli sahnesi de temizliktir. Temizlik bir eylem olarak bakıldığında aslında doğrudan mekânsal bir sahne tanımlamaz; bir başka ifadeyle temizliğin kendisi değil de varlık kazandığı düzlem mekânsal bir niteliğe sahiptir. Temizlik ilişki kurduğu mekânı yeniden üretmek, böylelikle ona farklı bir kimlik kazandırmak için bir araçtır. Bu bağlamda, bir sahne olarak ele alındığında bahsedilen eylem, onu ortaya koyan ve ondan etkilenen aktörler için çeşitli anlamlar barındırır.

İhtilaflar bir eylem alanı üzerinden tartışılarak kavramsallaştırılabilir;[165] Haliç söz konusu eylem alanını oluşturan sahneye örnek teşkil ederken, temizlik de bu sahnenin bir alt sahnesi olarak düşünülebilir. Temizliğin oluşturduğu mekânsal olan ya da olmayan birtakım yansımalar, Haliç bütününde ve bu bütünle ilintili farklı durumlar özelinde bir karşılık bulur. Bu sebeple, temizlik sahnesi Haliç'teki diğer sahnelerden bağımsız değildir. Söz gelimi 1984 ve 1989 yıllarındaki yerel seçim sahneleri ve bu sahnelerde meydana gelen eylemler bir noktada Haliç'in temizlenmesiyle bağlantılıdır.

165 Wieviorka, "Social Conflict", 699.

Şekil 37: Sahne 4: Temizlik (Söylemler).

Şekil 38: Ihtilafın dinamikleri ve temizlik sahnesi.

Diğer bir taraftan, neden Haliç'in temizlenmesi fikrinin ortaya çıktığına da değinmek gerekiyor. 1980'li yılların başına gelindiğinde, Haliç'te sanayinin yoğunlaşması ve buna paralel olarak onun çevresindeki nüfusun ve gecekondulaşmanın artmasıyla, Haliç'te kirlilik had safhaya ulaşır. Öyle ki, o dönemde Haliç, yerel medyada "Dünyanın en kirli yeri" şeklinde tanımlanır. Çünkü endüstriyel atıkların su üzerinde yarattığı küçük adacıklarda parazit bitkiler üremekte ve kirlilik suyu yoğunlaştırarak, neredeyse su üzerinde yürünebilecek bir zemin yaratmaktadır.[166] Bahsedilen bu durum, Haliç'teki kirliliğin ne boyutta olduğunu ortaya koyar, o dönemlerde Haliç'teki kirlilik insan sağlığını tehdit eder haldedir. Her ne kadar kirlilik ile Haliç'in sularını işaret ediyor olsam da, aslında kirlilik yalnızca sudaki ekosistemi değiştirmez; Haliç çevresindeki kentsel yaşam da buradaki kirlilikten çok yoğun bir şekilde etkilenir.

Haliç şimdi dünyanın en kirli yeri

Sanayi artıklarından oluşan küçük adalarla dolu Haliç. Bunların üzerinde asalak bitkiler ürüyor. Kirlilik, suyu öylesine yoğunlaştırmış ki, kıyılarda neredeyse suyun üstünde yürümek bile olası...

Haliç'in kirliliği konusunda bu güne kadar söylenmemiş söz kalmamış gibidir. Çevre kirlenmesi ile ilgili derneklerden bilim kuruluşlarına, hatta yabancı ülkelerin doğayı koruma örgütlerine kadar pek çok kurum konuya el atmış ve Haliç'in «dünyanın en kirli yeri olduğu rakamlar verilerek açıklanmıştır. Bu kuruluşlar önerilerini de birlikte getirmişlerdir. Önce kirletme durdurulacak, daha sonra temizleme yöntemleri uygulana caktır. Yöntemler arasında ku zeyden Karadenize bir geçit açılması bile öngörülmüş ve bu geçitten Haliç'e geçecek olan suların zamanla yörevi temizleye ceği ileri sürülmüştür.

Fakat ülkemizin içinde bulun

(Arkası Sa. 9, Sü. 6'da)

Şekil 39: "Haliç şimdi dünyanın en kirli yeri", Ulusal medyada Haliç'in kirliliğinin yansımaları. Kaynak: *Cumhuriyet*, 22 Mart 1980, 1.

Halbuki, Cumhuriyet'in ilk yıllarında, Haliç'in Hasköy ve Halıcıoğlu gibi çeşitli semtlerinde plajlar mevcuttur. Dolayısıyla Haliç bahsedilen dönemde kent için önemli bir rekreasyon alanıdır. Kentliler yüzmek amacıyla boğazın tenha kıyıları yerine, Haliç'i tercih ederler.[167] Ancak 1980'ler ile birlikte bu durum tamamen geçmişten farklı bir boyut kazanır. Denizde yüzmek bir yana, aşırı kirliliğin oluşturduğu kokular sebebiyle Haliç kıyısında durulamaz haldedir. Bu sebeple, şüphesiz o yıllarda Haliç'te yüzmeye yeltenmek, bir anlamda intiharla eş değer bir eylemdir. Haliç'e giren ya Haliç'ten sağ çıkamaz ya da birçok hastalığa yakalanarak uzunca bir süre hastanede yatmak ve tedavi olmak zorunda kalır. Do-

166 *Cumhuriyet*, 22 Mart 1980, 1.

167 *Cumhuriyet*, 22 Mart 1980, 9.

layısıyla, Bedrettin Dalan'ın Haliç'te yüzme ve hatta bunun da ötesine geçerek Haliç'e dalma vaadi[168] kirliliğin boyutları düşünüldüğünde oldukça çarpıcı ve sıra dışı bir vaattir.

O dönemde yapılan araştırmalar da Haliç'in suyunun bir litresinde milyonlarca zararlı canlının yaşadığını gösterir.[169] Haliç'in 1980'lerin başındaki durumu kent içindeki farklı düzlemleri ve aktörleri etkileyen oldukça kritik bir kentsel meseledir. Fiziksel konumu özelinde Haliç kent içinde merkez olsa da, onun bu kirliliği Haliç'in bir merkez olarak algılanmasının önüne geçer. Öyle ki, merkez olmak bir yana, Haliç'in saçtığı kokular onun çevresindeki belirli bir alanın adeta devasa bir kentsel boşluk[170] olarak davranmasına yol açar. Söz konusu dönemde, kent için önem arz eden bu özel bölgenin eski günlerine döndürülmesinin ne derece zor olduğu tartışılır.[171]

Haliç'in 1 litresinde 1 milyon 750 bin koli basili yaşıyor

Çevresinde 600 bin kişinin yaşadığı Haliç'teki tüm «gayri sıhhi» müesseseler kaldırılsa, Haliç'in yine de uzun yıllar tehlikeli bölge kapsamında kalması gerekecek.

— 4 —

Şekil 40: "Haliç'in 1 litresinde 1 milyon 750 bin koli basili yaşıyor", Ulusal medyada Haliç'in kirliliğinin yansımaları.
Kaynak: *Cumhuriyet,* 6 Eylül 1981, 8.

168 *Cumhuriyet*, 24 Ekim 1986, 15.

169 *Cumhuriyet*, 6 Eylül 1981, 8.

170 Bu ifadeden Haliç çevresinin fiziksel olarak boş olduğu anlaşılmamalı, aksine gerek fabrikalar gerek ise çevredeki konut yerleşimleri ile beraber oldukça yoğun bir kent dokusu mevcuttur. Fakat mevcut olan kirlilik, kentsel deneyimi farklı bir boyuta taşır.

171 *Cumhuriyet*, 3 Temmuz 1983, 1.

Haliç'i kurtarmak güç

Her yıl derinliğinden yaklaşık 3 santim daha kaybettiği belirtilen Haliç'in kurtarılması giderek olanaksız hale geliyor. 50 yıl öncesine kadar sahillerinden plajları ve gazinoları eksik olmayan Haliç bu gün bir bataklık haline geldi. Üzerinde oluşan adacıklar giderek büyüdü. Geçit verilmez hale geldi. Nerede ise kışı ile bu adacıklar, pislik ve artıklarla birleşti. Bütün bunların yanı sıra en önemlisi Haliç boyunda su sirkülasyonunun olmayışı. Bu konuya da değinen bazı ilgililer, "Haliç giderek doluyor. Pislik bu bölgeyi bir bataklık haline getiriyor. Bunun nedenleri arası..da su sirkülasyonunun yani akıntının durmasıdır. İki köprünün dubaları bu sirkülasyonu önemli derecede etkilemektedir" diyor. Hâlâ güzel görünümünü kaybetmeyen Haliç bakalım ne zaman ve nasıl kurtarılacak. (Fotoğraf: ENDER ERKEK)

Şekil 41: "Haliç'i kurtarmak güç", Ulusal medyada Haliç'in kirliliğinin yansımaları. Kaynak: *Cumhuriyet,* 3 Temmuz 1983, 1.

Bu çerçevede, 1984 yılında seçilen İBB Başkanı için Haliç'in mevcut hali ve potansiyel geleceği göz ardı edilemez bir konu olup, Bedrettin Dalan göreve başlamasıyla birlikte Haliç'in kirliliğiyle karşı karşıya kalır. Haliç'in sanayiden ve sanayinin yarattığı kirlilikten temizlenme sürecini Dalan'ın kişisel bir sahneye dönüştürdüğü ve bu şekilde sahip olduğu gücü kentsel mekân üzerinden somutlaştırmaya çalıştığı dile getirilebilir. Zira, buranın temizlenmesiyle ilgili olarak Dalan hep kendini ön planda konumlandırır ve burayı adeta kendi kimliğiyle bütünleştirir. Dalan'ın "gözlerim kadar mavi olacak bu sular" söylemi,[172] onun temizlik sahnesini ne derece kişiselleştirdiğinin kanıtı niteliğindedir.[173] Öyle ki bu ifade, Dalan ve Haliç ilişkisinin ayrılmaz bir parçasıdır. Bedrettin Dalan "masmavi olacak bu sular" ya da "Haliç'i eski güzel maviliğine kavuşturacağız" gibi bir ifade kullanmayıp, söz konusu mavinin nasıl bir mavi olduğunu doğrudan kendisi üzerinden tanımlar. Bu noktada, eğer ki Dalan mavi gözlü değil de, kahverengi gözlü (ya da başka bir renk) olsaydı Dalan'ın böyle bir söyleme başvuramayacağı söylenebilir. Kuşkusuz bu çıkarım doğrudur. Ancak şunu vurgulamak gerekiyor; mesele yalnızca bir göz rengi meselesi olmanın çok daha ötesindedir. Dalan'ın mavi gözlü olması ve denizin de temizlendiğinde ortaya mavi rengin

172 Bahsedilen söylem üzerinden neredeyse 40 sene geçmiş olmasına karşın, hâlâ zihinlerde önemli bir yer eder. Haliç ve temizlik konusu yan yana geldiğinde, bir şekilde Dalan'ın gözlerinin rengi de konuya dahil olur. Söz gelimi, Uğur Dündar Marmara Denizi'nin son dönemlerde karşı karşıya kaldığı kirliliği ele aldığı 2021 yılındaki köşe yazısında Dalan'ın gözlerinin rengini işaret eden deyim yerindeyse kültleşmiş bu söyleme yer verir.
https://www.sozcu.com.tr/2021/yazarlar/ugur-dundar/halici-kurtaralim-derken-marmarayi-mahvettiler-6481965 (e.t. 17.01.2024).

173 *Cumhuriyet*, 14 Ağustos 1984, 7.

çıkması yalnızca bir tesadüftür. Pekâlâ Dalan'ın gözleri farklı bir renk de olabilirdi. Fakat eminim ki böyle bir durumda da Bedrettin Dalan Haliç'in temizlenmesini kişiselleştirmenin farklı bir yolunu bulacaktı. Ve belki biz de bugün bu süreci Dalan'ın gözlerinin rengiyle değil de, farklı bir söylemle anıyor olacaktık.

Diğer bir taraftan, temizlik sahnesi Bedrettin Dalan'ın başını çektiği ve büyük yankılar uyandıran Haliç yıkımlarından ayrı olarak düşünülemez. Esasen her iki sahne de birbiriyle bağlantılıdır. Yıkımlar, Dalan'ın Haliç'i kendi gözleriyle aynı renk yapması da dahil olmak üzere, onun temizlik söylemlerinin somut yansımalarıdır. Dolayısıyla, temizlik ve yıkım arasında bir neden sonuç ilişkisinin olduğu söylenebilir; Dalan perspektifinden bakıldığında geniş çaplı yıkımlar temiz ve mavi bir Haliç'e ulaşmanın adımlarından biridir. Bunun yanında Dalan, biri diğerini doğuran ve iç içe geçmiş bu sahnelerden, öncelikle temizliği ön planda tutarak; ortaya koyduğu yıkımlara meşru bir zemin tanımlar. Gazete haberleri incelendiğinde, Dalan'ın Haliç'in kirliliğine vurgu yaptığı ve onun, Haliç'in temizlenme sürecini yanlış bularak, bu sürece karşı çıkanları net bir dille eleştirdiği görülebilir.[174]

Ayrıca bu dönemde temizlik sahnesi ülkenin yerel sınırlarını aşarak, uluslararası bir boyuta erişir. *Time'ın* 1988 yılında yayımlanan bir sayısının çevre bölümünde, Haliç'in temizlenme sürecine yer verilir ve söz konusu süreci okuyuculara anlatan yazı ise Dalan'ın bu sahneyle bütünleşmiş "1988'de Haliç'in suları benim gözlerim kadar mavi olacak" ifadesiyle başlar.[175]

Yüzlerce yapının kontrolsüzce yıkılıp, Haliç'in çeperlerinin tanımsız bir alana dönüştürülmesiyle, Haliç'in suyunu kirleten ana etmen olan sanayi buradan uzaklaştırılmış olmasına rağmen, bahsedilen durum Haliç'in tam anlamıyla temizlenmesi, bir başka ifadeyle Dalan'ın gözleriyle aynı renk olması için yeterli değildir. Yıkımlar ve sanayinin desantralizasyonu sayesinde kirliliğin artması bir ölçüde engellenir; fakat halihazırda mevcut olan kirlilik ortadan kaldırılamaz. Bu bağlamda, Haliç'in temizlenmesi çerçevesinde yıkımlar dışındaki en önemli girişimlerden birinin denize yerleştirilen atık kolektörleri olduğu söylenebilir.

Kolektörler, tıpkı Haliç yıkımları gibi, temizlik sahnesinin bir alt sahnesi ola-

174 *Cumhuriyet*, 21 Mart 1985, 7.

175 *Cumhuriyet*, 26 Şubat 1986, 14.

rak konumlanır. Dalan Haliç hususunda kendisinin ön planda olma durumunu, kolektörler konusunda da sürdürür. Güney Haliç kolektörleri yerleştirilirken, ANAP'lı belediye başkanı bizzat kolektörlerin başında bulunur. Zaten Haliç'in temizlenmesini bu denli sahiplenerek kişiselleştiren Dalan'ın, bu sürece dahil olmaması büyük bir sürpriz olur. Temizlikle ilişkili bütün ihtilaf sahnelerinde, başkan ana aktör olarak konumlanıp bir şekilde baş rolü üstlenir. Dolayısıyla Dalan kendi icraatçılığını ve böylelikle gücünü gösterebileceği hiçbir fırsatı kaçırmaz. Nitekim kolektörlerin yerleştirilmesi sırasında başkan, "Haliç'e ilk dalan ben olacağım" sözlerini sarf eder.[176]

Dalan'ın soyadını kullanarak kelime oyunu yaptığı bu söylem, Haliç ile kendi kimliğini fazlasıyla bütünleştirdiğinin ve Haliç'e kişisel bir anlam yüklediğinin "gözlerim kadar mavi olacak bu sular" söylemi dışındaki diğer bir delilidir. Bu bağlamda, Dalan'ın dışarıdan görünen hedefi, yıkımlar ve kolektörler yoluyla Haliç'i kirlilikten arındırıp, burayı temizlemek olmakla birlikte; öte yandan ANAP'lı başkan Haliç'in temizliği üzerinden bir prestij kazanmayı da hedefler. Bu durum da esasında Haliç'in temizliğini bir sahne haline getirerek, bu sürecin ihtilafla ortak düzlemde buluşmasına sebep olur.

Dalan: Haliç'e ilk dalan ben olacağım

Şekil 42: "Haliç'e ilk dalan ben olacağım", Kolektörlerin yerleştirilmesi sırasında Dalan da sürece eşlik ediyor.
Kaynak: *Cumhuriyet,* 24 Ekim 1986, 15.

176 *Cumhuriyet*, 24 Ekim 1986, 15.

Haliç'in temizlenmesi için, kolektörler ile atıkları toplayarak bunları Marmara kıyılarına göndermek ve böylelikle Ege Denizi'nden Marmara'ya ulaşan akıntıyla birlikte, atıkların Karadeniz'e dağılması planlanır. Fakat düşünülenler gerçekleşmez ve Haliç umut edilen süre içinde temizlenemez. Çünkü atıkların Marmara'da yarattığı yoğun çamur katmanı akıntı oluşmasını engeller ve bu nedenle atıklar Karadeniz'e ilerleyemez. Biyolojik bir arıtmaya başvurulmayan, yalnızca mekanik bir pompalama sürecini içeren bu temizlik girişimiyle; hem Haliç tam olarak kirlilikten kurtulamadığı gibi, hem de bunun paralelinde Marmara kirlenir. Hatta yakın geçmişte Marmara Denizi'nde varlık kazanan müsilaj patlamasının bile, Dalan'ın önderlik ettiği kolektörlerle ilişkili olduğu ileri sürülür.[177] Nitekim 1988 tarihli bir haberde, Marmara Denizi'nin tehlike altında olduğuna ve büyük bir kirlilikle yüz yüze kalabileceğine dikkat çekilir. Bu noktada aslında günümüzdeki durumun otuz seneden fazla bir süre önce tahmin edildiğini söylemek mümkündür.[178]

UZMANLAR UYARIYOR

Marmara, Haliç'e dönüşebilir

Çekmece Nükleer Araştırma Merkezi Radyobiyoloji bölümünden Dr. Seyhan Topçuoğlu, Red Tide adı verilen ve son günlerde Marmara Denizi'nde görülen kırmızı kütlenin önlem alınmazsa, Marmara'yı kısa sürede kükürt bakterilerinden oluşan Haliç bataklığına dönüştürebileceğini belirtti.

ci safhası ise köpükleşme ile ortaya çıkıyor. 1958 yılında bu köpükleşmenin ilk örnekleri İstanbul Boğazı'nda net bir şekilde görülmüştü. O dönemde bu köpükleşme kısmiydi, ancak şimdi işin boyutları büyümeye başladı."

"Noctalia Miliaris"lerin iki şekilde çoğaldığına da değinin Topçuoğlu, Marmara Denizi'ni bekleyen tehlikeleri şöyle sıraladı:

"Bu organizmalar ya ikiye bölünerek ya da tomurcuklanma ile zoo sporlar şeklinde çoğalıyor. Denizin üzerinde bulut yapıp anormal şekilde çoğalmaya başlamasıyla birlikte oksijeni de tutmaya başlıyor. Ve bunun yerine hidrojen sülfür hızla oluşmaya başlıyor. Eğer bu organizmalar ortadan kalkacak

Şekil 43: "Marmara Haliç'e dönüşebilir", Medyada Haliç'teki kirliliğin Marmara'yı da kirlettiği belirtiliyor. Kaynak: *Cumhuriyet*, 10 Haziran 1988, 9.

SHP'li İBB Başkanı Nurettin Sözen 1989'da göreve başladığında, Haliç'in temizlik sahnesi üzerinden selef başkanla karşı karşıya gelir ve böylelikle ikili arasında bir ihtilaf hayat bulur. Dile getirilen temizlenme süreci birbiri ardına görev yapan iki başkanın görüşlerinin ayrıştığı ve hakkında farklı motivasyonlara sahip olduğu en kritik meselelerden biridir. Sözen başkanlık koltuğuna oturduğunda, mensubu olduğu siyasi partinin ideolojik temelleri çerçevesinde yerine geldiği başkandan farklı bir yerel politika yürütmeye çalışmış olsa da, Haliç'in kirliliği ve bununla ilişkili olarak onun temizlenmesi oldukça önemlidir. Bu sebeple, kentin en yetkili aktörü olan İBB Başkanının, böylesine ön planda olan bir meseleye ka-

177 https://www.sozcu.com.tr/2021/yazarlar/ugur-dundar/halici-kurtaralim-derken-marmara-rayi-mahvettiler-6481965 (e.t. 17.01.2024).

178 *Cumhuriyet*, 10 Haziran 1988, 9.

yıtsız kalması beklenemez. Dalan'ın görev döneminde, gerek kolektörlerle gerek ise yıkımlarla temizlik çalışmaları yürütülmüş olmasına karşın; yeni başkan Sözen, görevi devraldığında 1984'teki gibi olmasa da kirli bir Haliç'le yüz yüzedir.[179]

Şu bir gerçek ki, Haliç'in temizlenmesi o günlerde ve hatta bugün bile doğrudan doğruya Bedrettin Dalan ile birlikte anılır. ANAP'lı başkan Haliç'i temizleme konusunda başarılı olmamıştır ancak Haliç'i kendisiyle bütünleştirme konusunda fazlasıyla başarılıdır. Gerek söylemleri ve gerekse burada yürütmüş olduğu eylemlerin radikalliği bu başarının nedenidir. Öte yandan, bu durum ondan sonra göreve gelen İBB Başkanı SHP'li Sözen için, Haliç konusunu farklı bir noktaya taşır. Haliç hem bir kentsel mesele hem de kentsel olduğundan daha da fazla siyasi bir meseledir. Dolayısıyla, Nurettin Sözen perspektifinden bu konuya baktığımızda, Dalan ile bütünleşmiş Haliç üzerinde onun da kendi hakimiyetini kurmaya çalıştığı ve böylelikle Haliç'i Dalan'dan bağımsızlaştırmayı denediği söylenebilir.

Nurettin Sözen, Dalan gibi direkt olarak Haliç'i kişiselleştiren söylemlere başvurmamıştır; ancak onun Haliç'in temizlenmesi hususunda attığı adımlar, Sözen'in Haliç'i sahiplenmeye çalıştığını gösterir. Şüphesiz bu durumu yanlış bulmak veyahut eleştirmek pek de mümkün değil; nitekim öyle bir niyetim de yok. Ancak Sözen'in Haliç'le ilgili eylemlerinin yalnızca Haliç'in kentsel niteliklerriyle de açıklanamayacağı aşikâr. Zaten Sözen'in söylemlerinde sürekli "bunlar" ifadesine başvurarak ANAP'ı ve Dalan'ı hedef alması bu durumu kanıtlar. Söz gelimi Haliç'te yürütülen çalışmalara yönelik olarak "İstanbul'un pisliği, doğayı bunların haksız ve bilinçsiz bir uygulaması yüzünden mahvediyor." ve "bunlar kalkmış Güney Haliç kolektörünü Yenikapı'dan Marmara Denizi'ne ciddiyetten uzak bir biçimde bağlamışlar." ifadelerini dile getirir.[180]

179 *Cumhuriyet*, 22 Aralık 1989, 9.

180 *Cumhuriyet*, 19 Haziran 1989, 6.

Şekil 44: Dalan açık kazı kolektörlerinin inşaatında.
Kaynak: *Haliç: Amaç yeşili ve maviyi kurtarmak* (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi İSKİ, 1988), 52-53.

Bedrettin Dalan ve Nurettin Sözen arasında temizliği merkeze alan bir ihtilafın varlık kazanmasının, asıl olarak kolektörler üzerinden vuku bulduğunu dile getirmek yanlış olmaz. 1984-1989 yılları içindeki Haliç'i sarsan yıkımlar temizlik sahnesinin ayrılmaz bir parçası olmakla birlikte; Sözen göreve başladığında zaten yıkılmış olan yapılar için yapabileceği pek bir şey yoktur. Bu yapılar kentsel mekândan silinmişlerdir. Halbuki Haliç'in temizliğinin diğer bir önemli adımı olan kolektörler hususunda farklı bir durum söz konusudur. Geçici olarak Haliç'e yerleştirilen ve Haliç'in sularını kirlilikten arındırma gayesi güden kolektörlerin faaliyetlerini durdurmak ve bunları Haliç'ten kaldırmak mümkündür. Dolayısıyla, ihtilaf özelinde düşünüldüğünde kolektörler bir anda düşmanlığın nesnesi haline gelir; kolektörler üzerinden bir ihtilaf tanımlanır.

Sözen, kolektörler konusunda Dalan'a tamamen zıt bir yaklaşım sergiler. Haliç'in ve Marmara'nın kirliliğinden ANAP'lı başkan tarafından yapılanları sorumlu tutar. Haliç'in suları bir ölçüde temizlenmiş olmakla beraber, Sözen'in ifade ettiği üzere bu bir göz boyamadan ibarettir; ona göre Dalan döneminde Haliç'te hiçbir za-

man gerçek bir temizleme gerçekleşmemiştir.[181] Sözen, Dalan tarafından yıllardır uygulananların beyhude bir çaba olduğunu, bu şekilde Haliç'in asla temizlenemeyeceğini aşağıdaki sözleriyle dile getirir:

> Evin tavanındaki bir delikten akan kirli suların temizlenmesi için, tavandaki deliğin kapatılmadan döşemenin durmadan silinmeye çalışılması işlemi ne kadar boşuna bir uğraşsa Haliç'in su alma işlemiyle temizlenmesi de o kadar olanaksızdır.[182]

Nitekim, Sözen Dalan'ın getirttiği atık su kolektörlerinin çalışmasını durdurtarak, Haliç'in temizlenmesi için biyolojik arıtma tesisinin yapımına önayak olur ve böylelikle Haliç'in temizliğine farklı bir boyut katar. Diğer bir taraftan, Dalan ve Sözen arasında temizlik sahnesi üzerinden hayat bulan ihtilafa rağmen, Haliç Sözen döneminde de tam anlamıyla temizlenebilmiş ve içinde bulunduğu kirlilikten kurtularak kent yaşamına entegre olmuş değildir. Haliç'in sahip olduğu belirsizlik durumu tıpkı Dalan döneminde olduğu gibi Sözen döneminde de mevcudiyetini korur. Ulusal medyada Haliç'in kirliliğine vurgu yapılır. Söz gelimi Sözen'in başkanlığının üçüncü yılında boğazın Haliç girişinde yüzeydeki kirlilik sebebiyle, denizi görebilmek imkânsız bir hal almıştır.[183]

Son olarak şunu da vurgulamadan geçmemek gerek; Haliç'in temizlenmesi, yalnızca Bedrettin Dalan ve Nurettin Sözen dönemlerinin meselesi değil. Onlardan sonra göreve gelen bütün diğer büyükşehir belediye başkanları için de, şüphesiz buranın temizlenmesi çözülmesi gereken önemli bir durumdur. Sözen görevi bıraktığında Haliç'teki kirlilik sürmekle beraber, bugün bile Haliç eskisi gibi olmasa da hâlâ kirlidir ve temizlenmeye ihtiyaç duyar. Dolayısıyla, 1994 sonrasında da Haliç'in temizliği başkanlar için tıpkı 1984-1994 aralığında olduğu gibi kritik bir sahnedir. Sözen sonrasında görev yapan bütün belediye başkanlarının, istisnasız Haliç'in te-

181 *Cumhuriyet,* 4 Nisan 1990, 9.

182 *Cumhuriyet*, 4 Nisan 1990, 9.

183 *Cumhuriyet,* 25 Eylül 1991, 1.

mizliğiyle ilgili söylemleri[184] ve planları mevcuttur.[185] Her ne kadar bu söylemler ve bu bağlamda yürütülen eylemler, Dalan ve Sözen dönemlerindeki gibi yoğun olmasa da her dönem varlıklarını korurlar. Her başkan bir şekilde Haliç'i gündemine dahil eder. Çünkü Haliç'in kent içindeki pozisyonu ve onun sahip olduğu toplumsal önem burayı bir odak noktası haline getirerek, Haliç'i ve onun barındırdığı birtakım sorunları sırt çevrilemez kılar. Bu bağlamda, Haliç'in kirliliği sürdükçe buranın gelecek yıllarda da belediye başkanları için bir sahne olacağını ve temizlikle ilgili birtakım çözümlerin üretilmeye devam edileceğini söylemek yanlış olmaz.

Feshane

Dalan ve Sözen arasındaki ihtilaf, yalnızca Haliç'in bütüne dair bir temizlik söyleminden ve bu söylem çerçevesinde izlenen geniş çaplı kentsel politikalardan ibaret değil. Söz konusu ihtilaf, farklı ölçeklerde de yansımalar doğurarak bazı yapılar üzerinden karşılık bulur. Haliç'te yapılan yıkımlar, Dalan'ın bu kentsel mekânla ilgili ana motivasyonu olan onu sanayiden arındırıp kentlinin yaşamına dahil etme fikrine yaslanır. Fakat sanayi mirası olan birtakım önemli yapılar özelinde yıkım süreci anonimlikten çıkıp, farklı bir boyuta evrilir. Söz gelimi, Sütlüce Mezbahası ile Feshane'nin yeniden işlevlendirilmeleri böyle bir sürecin ürünüdür. ANAP'lı Dalan ile başlayan bu iki proje, onun başkanlık yaptığı aralıkta noktalanamayarak Sözen dönemine sarkar.[186]

Feshane'nin büyük bir bölümünün yıkılması sonrasında geçirdiği süreç, iki belediye başkanı arasında hasıl olan ihtilafın bir yapı üzerinden nasıl somutlaştığını ve söz konusu ihtilafın bu yapının kaderini ne şekilde etkilediğini ortaya koyar. Feshane sahip olduğu endüstri mirası kimliğini aşarak, başkanlar için araçsal bir nitelik kazanır ve Feshane üzerinden bir şekilde kendilerini temsil ederler. Bedrettin Dalan

184 Özellikle 1998 ve 2004 yılları arasında görev yapan Ali Müfit Gürtuna'nın söylemlerine bir parantez açılabilir. 2000 yılında katıldığı bir sempozyumda Gürtuna, Haliç'te iki yıl içinde yüzülebileceğini dile getirir. İki yıl olmasa da üç yıl sonra, 2003'te Gürtuna Haliç'e girerek yüzer. Böylelikle sözünü tutan Gürtuna, Haliç'te yüzen ilk belediye başkanı olur. Oysa 1986'da "Haliç'e ilk dalan ben olacağım" diyen Bedrettin Dalan bu söylemini gerçekleştirememiş, bu söylemden ancak 17 yıl sonra bir İBB Başkanı Haliç'te yüzebilmiştir. Bkz. *Cumhuriyet*, 6 Mayıs 2000, 9.
https://www.hurriyet.com.tr/gundem/baskan-gurtuna-halicte-yuzdu-38486318 (e.t. 17.01.2024).

185 *Cumhuriyet*, 21 Ocak 1996, 20; *Cumhuriyet*, 29 Nisan 1996, 17; *Cumhuriyet*, 6 Mayıs 2000, 9.
https://twitter.com/ekrem_imamoglu/status/1263046662752284672?lang=gl/ (e.t. 29.12.2023)
https://www.ntv.com.tr/turkiye/halice-temiz-su-tunelinde-ilk-adim,e-0XHHyUn0W29Jn1osdZ3Q (e.t. 26.01.2024).

186 *Cumhuriyet*, 28 Aralık 1988, 6.

ve Nurettin Sözen dönemlerinde birbirinden yaklaşık iki yıl arayla, Feshane için iki ayrı projenin hayat bulmasını, bir anlamda bu durumun kanıtı olarak düşünmek mümkündür.

Feshane, Haliç'teki sanayi tesislerinin en eskilerinden biridir; Eyüp semtinde 1833[187] yılında prefabrik çelik konstrüksiyonla inşa edilen yapının bu konuda türünün ilk örneklerinden olduğu söylenebilir.[188] İlk olarak Osmanlı ordusunun fes ihtiyacını karşılamak amacıyla açılan Feshane'de, sonrasında farklı dokuma ürünleri de üretilmeye başlanır; Cumhuriyet'in ilanından sonra 1937'de Sümerbank'a devredilen Feshane, kapatıldığı güne kadar ülkenin tekstil sektörünün en önemli parçalarından biri olur.[189] 1980'lere gelindiğinde ise, neredeyse 150 yıllık uzun bir geçmişi olan, Osmanlı sanayisinin nadide örneklerinden olan bu yapı, Dalan'ın Haliç'e yönelik genel tutumlarından kaçınılmaz bir şekilde etkilenir. Çünkü dönemin belediye başkanı fazlaca sorgulayıp irdelemeden yüzeysel bir yaklaşımla, tahayyül ettiği Haliç konusunda engel oluşturduğunu düşündüğü her yapı için yıkımı gerekli görür. Tekstil endüstrisi doğası gereği Haliç'in ana kirleticilerindendir.[190] Ancak yapının üretim faaliyetini durdurup, farklı bir çözüm oluşturmak yerine, rasyonel olmayan bir tavırla Haliç'in diğer birçok noktasında olduğu gibi yıkıma başvurulur.

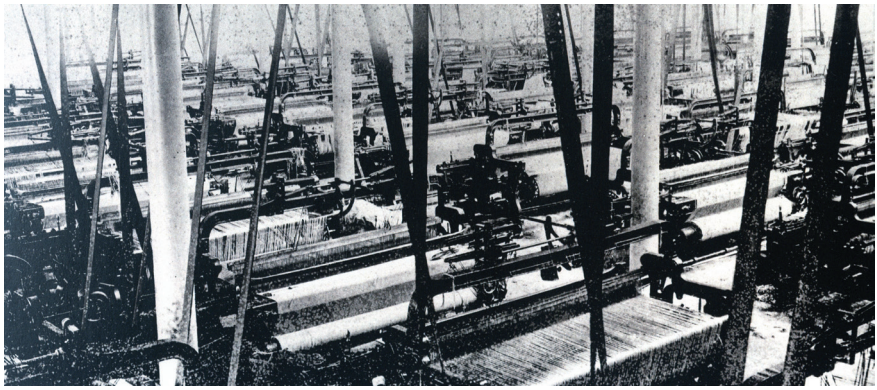
Şekil 45: 1890'lı yıllarda Feshane.
Kaynak: *ArtİstanbuI,* (İstanbul: İBB Miras, İBB Kültür, 2023), Yıldız Koleksiyonu, IRCICA.

187 Aslında Feshane'nin tarihi daha da geçmişe uzanır. 1826 yılında yeni bir ordu kurulmasıyla bu ordunun fes kullanması istenmiş ve bu amaçla ilk olarak İstanbul Kadırga'da bir fes üretim tesisi kurulmuştur. Ancak sonrasında üretimin genişletilmek istenmesi nedeniyle Feshane bugünkü yeri olan Eyüp'e taşınmıştır. Didem Boyacıoğlu, "Osmanlı Fabrika Yapılarının Kentsel ve Mimari Analizi", (Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2013), 132.

188 Evren Aysev, İpek Akpınar "The Re-Production of Space in Global Istanbul: Golden Horn Cultural Valley Project", IAPS 2009 International Symposium (2009).

189 Boyacıoğlu, "Osmanlı Fabrika Yapılarının Kentsel ve Mimari Analizi", 159.

190 Bezmez, "The Politics of Urban Waterfront Regeneration", 826.

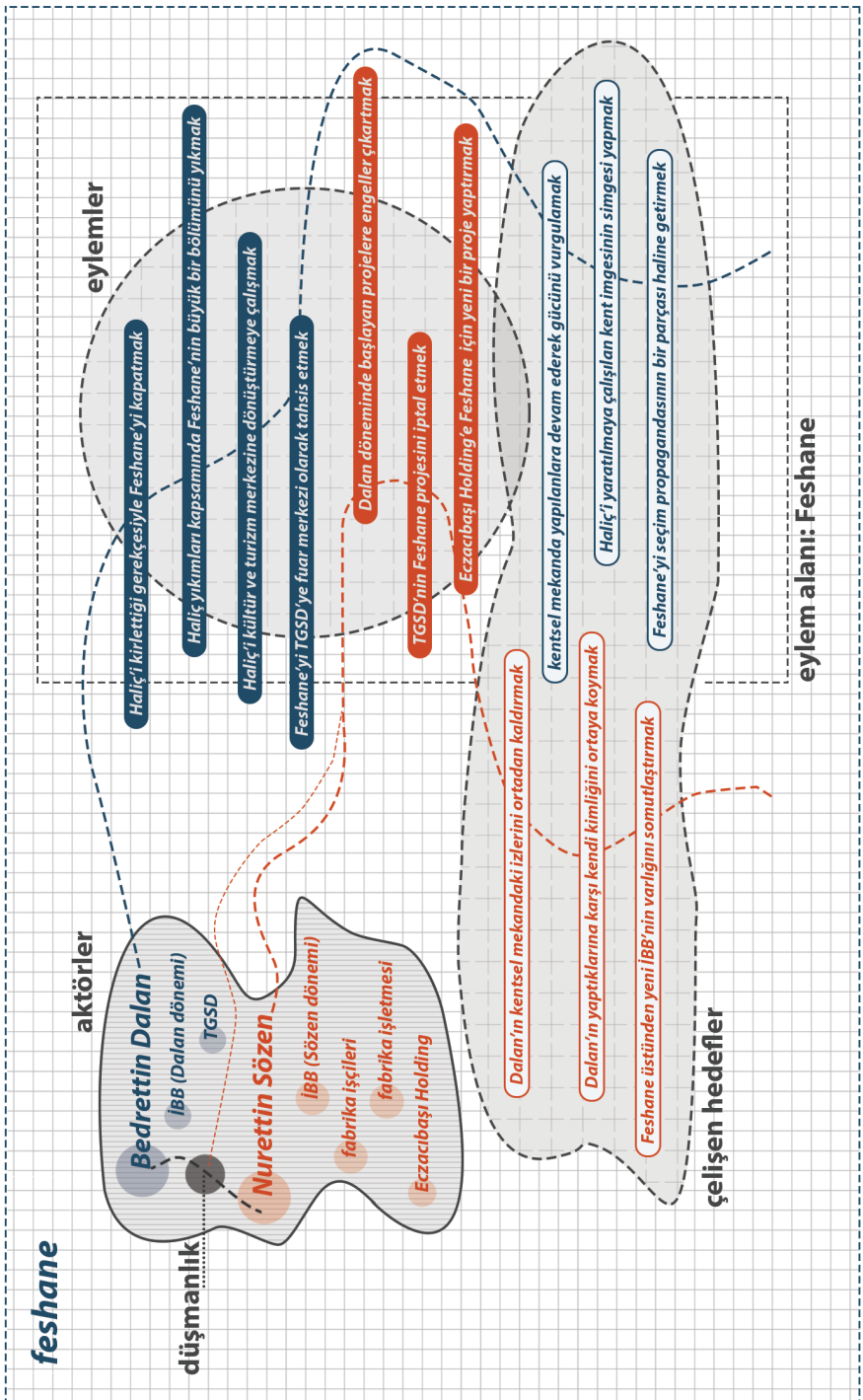

Şekil 46: 1890'lı yıllarda Feshane (İç mekândan görünüm).
Kaynak: *ArtİstanbuI,* (İstanbul: İBB Miras, İBB Kültür, 2023), Yıldız Koleksiyonu, IRCICA.

Bu doğrultuda, 1986 yılında kapatılan Feshane'nin çoğu bölümü ANAP'lı başkan döneminde yıkılır; yalnızca 8000 metrekarelik büyük dokuma salonu yıkılmaktan kurtulur.[191] Aslında dokuma salonunun yıkılmaması, bir grup sanat tarihçisinin ve mimarın çabasının bir sonucudur.[192] Onlar tarafından böyle bir çaba gösterilmemiş olsaydı, Feshane'nin ana yapısı büyük ihtimalle Haliç'teki diğer komşularıyla ortak kaderi paylaşacak, onun hiçbir izi günümüze ulaşamayacaktı.

191 Aysev, Akpınar, "The Re-Production of Space".

192 Bezmez, "The Politics of Urban Waterfront Regeneration", 826.

Şekil 47: İhtilafın dinamikleri ve Feshane sahnesi.

Şekil 48: "142 yıllık fabrikaya ölüm fermanı", Feshane'nin kapatılmasının medyadaki yansıması.
Kaynak: *Cumhuriyet,* 17 Mayıs 1985, 1.

Akademisyenlerden oluşan grup, endüstri mirasının korunmasının İstanbulluların kolektif hafızası bağlamında önemli olduğunu ve Feshane'nin varlığının kurulmak istenen İstanbul imajıyla çelişmeyeceğini dile getirerek; İBB Başkanı Dalan'ı yıkımın devam etmemesi hususunda ikna ederler. Bunun akabinde, Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği, Feshane'yi kendi üyelerinin ürettiklerini sergilemek için bir sergi merkezi olarak kullanmak ister.[193] Önceden Haliç'teki yıkımlar ve onlar neticesinde amaçlananlar Dalan'ın söylemlerinin esas odağını oluştururken, geliştirilen projeyle beraber Feshane, başkanın kendi propagandasını yaptığı bir araca evrilir ve bu yönde bir anlam kazanır. Bedrettin Dalan, Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan büyük boyutlu bir duyuru metniyle, İstanbul halkına Feshane'nin onarım ve düzenleme çalışmasına başladıklarını belirterek, Feshane'nin "Sürekli Moda ve Tekstil Fuar Merkezi" olacağını müjdeler.[194]

193 Bezmez, "The Politics of Urban Waterfront Regeneration", 826.

194 *Cumhuriyet*, 14 Ocak 1989, 13.

TARİHİ FESHANE BİNASI SÜREKLİ MODA ve TEKSTİL FUAR MERKEZİ OLUYOR.

İstanbul Büyük Şehir Belediyesi tarihi yapılara yeni işlevler kazandırarak hem korunmalarını hem de günümüz ihtiyaçlarına cevap verecek biçimde düzenlenmelerini sağlamaktadır.
Belediye'mizin Yap-İşlet-Devret sistemi ile ihale ettiği eski Feshane Binası, Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği tarafından restore edilerek yılın 12 ayı açık kalacak bir moda ve tekstil fuarı haline getirilecektir.

İstanbul'un ilk sanayi tesislerinden biri olan Feshane, Osmanlı döneminde askerlerin Fes ihtiyacını karşılamak için kurulmuş sonra çuha ve battaniye üretimine geçmiştir.

Tekstil ürünlerimizin ihracat bağlantılarında kolaylık sağlayacak olan

FESHANE MODA ve TEKSTİL FUAR MERKEZİ

onarım ve düzenleme çalışmalarını **15 Ocak 1989 Pazar** günü **Saat: 11:00'**de başlatıyoruz.
Bu nedenle düzenlediğimiz törene bütün hemşehrilerim davetlidir.
Mutluluğumuzu paylaşmaktan kıvanç duyarım.

BEDRETTİN DALAN
İSTANBUL BÜYÜK ŞEHİR BELEDİYE BAŞKANI

Şekil 49: "Tarihi Feshane binası sürekli moda ve tekstil fuar merkezi oluyor".
Kaynak: *Cumhuriyet,* 14 Ocak 1989, 13.

Ancak Feshane'nin büyük bir kısmının yıkılması ile bu endüstri mirasının tekrardan projelendirilmesi arasında zamansal olarak oldukça büyük bir boşluk mevcuttur; yıkımlar Dalan'ın göreve gelmesinin hemen ertesinde olmuşken, yapının moda ve tekstil fuar merkezi olarak projelendirilip halka duyurulması onun görev süresinin son aylarına denk gelir. Yerel seçimler 26 Mart 1989'da yapılacakken, projenin başlangıç tarihi 15 Ocak 1989'dur. Şüphesiz böylesine büyük ölçekli bir projenin yalnızca iki ay gibi kısa bir sürede bitirilemeyeceği ve sonraki döneme sarkacağı açıktır, nitekim öyle de olmuştur. Bu bağlamda, söz konusu projenin zamanlaması ekseninde seçim kampanyasının bir parçası olduğu söylenebilir. Dalan gazetelerde bir yandan başkanlığı döneminde İstanbul'da özellikle de Haliç'te yaptıklarından bahsederken, diğer yandan da gelecekte yapacaklarına değinerek dönüşüm sürecinin henüz bitmediğinin, bu süreci gelecek dönemlerde de devam ettireceğinin altını çizer.[195]

195 *Cumhuriyet*, 18 Mart 1989, 7.

Öte yandan, sürecin devamı Dalan'ın planladığı gibi gelişmez. Kendisi değil de SHP'li aday Nurettin Sözen'in belediye başkanı olmasıyla beraber, birçok diğer projeyle birlikte Feshane'nin bir sergi merkezine dönüştürülmesi de Dalan'dan Sözen dönemine miras kalır ve 1989 yerel seçimlerinin sonucu Feshane'nin kaderini büyük ölçüde değiştiren bir kırılma noktası olur.

Haliç'in bütününe dair yürütülen politikalar ve daha yakın ölçekte onun içindeki birtakım yapılarda ortaya konulan dönüşümler öncelikle Dalan'la ilişkilidir; onun söylemlerini ve global İstanbul imgesiyle ilgili hedeflerini temsil eder. Oysa göreve yeni gelen belediye başkanı eski başkanla ilişkilendirilen meselelerle arasına bir mesafe koyar.[196] Feshane'nin karşı karşıya kaldığı durum da Sözen'in bu yaklaşımının sonuçlarından biri olarak düşünülebilir. Eğer ki SHP'li başkan, Feshane'nin Dalan döneminde geliştirilen projesini olduğu gibi kabul edip, onu sürdürerek hayata geçmesi yönünde önayak olsaydı; büyük olasılıkla proje yine de Dalan'la birlikte anılmaya devam edecekti. Hatta bu projenin İstanbul halkı tarafından olumlu karşılanıp benimsenmesinin, 1994 yılındaki bir sonraki yerel seçimlerde[197] Dalan tarafından Sözen'in karşısına bir propaganda aracı olarak çıkarılabileceğini iddia etmek yanlış olmaz. Zira iki başkan arasındaki atışmalar 1989 yılında Sözen'in başkan seçilmesiyle birlikte sonlanmamış, onun görev süresinin sonuna kadar yoğun bir şekilde sürmüştür.

Tüm bu ifade edilenler ekseninde düşünüldüğünde, yeni başkan Nurettin Sözen'in neden Feshane'nin sergi merkezine dönüştürülmemesi yönünde bir tutum ortaya koyduğu bir arka plana oturtulabilir. Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği'nin o dönemki başkanı Osman Benzeş, Sözen'i "anlaşılmaz ve olumsuz bir karakter" olarak niteler; onun dile getirdiği üzere Sözen, projenin gerçekleştirilmesinin önüne birçok engel çıkartır. Neticesinde belediye başkanının tavırları derneğin Feshane'de bir proje yapmaktan vazgeçmesine neden olur ve sergi merkezi projesi iptal edilir.[198]

Bu sürecin Sözen'in siyasi kaygılarının ve bu bağlamdaki birtakım hedeflerinin bir sonucu olduğu ileri sürülebilir. Her ne kadar hemen hemen 30 yıl sonra-

196 Bezmez, "The Politics of Urban Waterfront Regeneration", 831.

197 Gerçi 1994 seçimlerinde SHP, Sözen'i aday göstermemiştir; bu seçimlerde Dalan 3. kere İBB başkanı adayı olmuştur ancak bu kez ANAP'tan değil de bir başka merkez sağ parti olan Doğru Yol Partisi'nden seçime katılmıştır.

198 Bezmez, "The Politics of Urban Waterfront Regeneration", 826.

sında projenin gerçekleşmemesinin arkasındaki bütün nedenleri tüm yönleriyle ortaya döküp irdelemek mümkün değilse de, iptalin ihtilafın dinamiklerinden tamamen bağımsız düşünülemeyeceği aşikârdır. Kentsel mekân ve onun üzerinde hayat bulan mimarlık ürünleri, siyasilerin kendi kimliklerini ve de partilerini temsil etmek için bir araç olarak kullanılarak; onları diğer aktörler karşısında farklı bir konuma oturtur. Yapılı çevre, güç elde etmek ve elde edilen bu gücü somutlaştırmak için bir düzlem tanımlar. Bu çerçevede, aslında Sözen'in yaptığı da Dalan'dan farksızdır; Dalan için Feshane projesinin varlığı siyasi bir hedefken, Sözen için ise önceki aday tarafından başı çekilen projenin uygulanmaması bir hedef haline gelir; dolayısıyla hedeflerin çelişme durumu söz konusudur. Onların siyasi kimlikleri örtüşmediği gibi kentsel mekânla ilgili attıkları adımlar da birbirinden farklılaşır. Nitekim sergi merkezi projesinin iptal edilmesinden çok kısa bir süre sonra Haliç'in önemli endüstri miraslarından Feshane, bambaşka bir projeye konu olur. Tıpkı önceki projede Dalan'ın ana aktör olduğu gibi, bu projede de SHP'li başkan merkezî bir rol üstlenir; ilerleyen yıllarda kendisiyle birlikte anılacak, kentsel mekân üstünden ona bir temsil gücü kazandıracak ve böylelikle partisine gelecek seçimlerde bir avantaj sağlayacak bir projenin hayata geçmesine ortam hazırlar. Bu bağlamda, Sözen yeni projeyle ilgili çeşitli demeçler[199] verir; böylelikle hem yeni projenin yapımına hem de eskisinin iptal edilmesine meşru bir zemin yaratır.

Sözen'in bu tutumu, Dalan'ın Haliç'le ve bu kentsel mekândaki çeşitli projelerle olan güçlü ilişkisini kırma, kendi varlığını somutlaştırma, belediye başkanı olarak muktedir bir aktör olduğunu vurgulama çabası şeklinde okunabilir. Öyle ki, önceki projenin iptal edilmesine dair rasyonel bir gerekçe ileri sürülemez; birçok açıdan ilerlemiş olan bu projenin Nurettin Sözen tarafından engellenmiş olması, bir anlamda onun selefine karşı ortaya koyduğu ihtilafın yansımasıdır. İhtilafın çelişen hedeflerden beslenmesinin yanında, düşmanlık da ihtilafın önemli bir parçasıdır. Karşı tarafı elimine etme isteğine dayanan düşmanlığın mevcudiyeti, ilişki kurulan ortak düzlemle alakalı yapılan eylemlerin, düşmanlık çerçevesi altında hayat bulmasına neden olur. SHP'li Sözen'in yaptıklarının da böyle bir yönü mevcuttur. Başkanın gayelerinden biri, Haliç'le ilgili birtakım projeler yaratıp onu kent yaşamıyla buluşturmak olmakla birlikte; Haliç, Sözen için Dalan ile bir karşılaşma düzlemidir. Yeni başkan selefinin buradaki izlerini olabildiğince silmeye çalışır. Bu sebeple, Sözen'in göreve gelmesiyle onun önderliğinde hem

199 *Cumhuriyet*, 12 Nisan 1991, 15.

Haliç'in farklı noktalarında hem de Feshane'de belirsizliklerle dolu ayrı bir dönem başlar.

Nurettin Sözen döneminde, Türkiye'nin önde gelen holdinglerinden biri olan Eczacıbaşı, İstanbul'un kültür ve sanat hayatına hizmet eden uluslararası niteliklerde bir çağdaş sanatlar müzesi[200] oluşturmak için Feshane'ye odaklanarak buraya yönelik bir proje geliştirilmesine önayak olur. Müzenin adı[201] "İstanbul Büyükşehir Belediyesi Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Çağdaş Sanatlar Müzesi" olarak belirlenir.[202] Fakat Dalan döneminde Feshane için düşünülen sergi merkezinin hayata geçirilememesi gibi, müze de uygulanamayarak selefiyle ortak kaderi paylaşır.[203]

Öte yandan, bu kez projenin varlık kazanmasının önündeki engel bir sonraki belediye başkanı değil de, bizatihi İstanbul Büyükşehir Belediyesi'dir. İki belediye başkanı arasındaki ihtilafın bir sonucu olarak hayat bulan çağdaş sanatlar müzesi projesi, başka bir eksende belediyeyle holdingi karşı karşıya getirerek farklı bir ihtilafa sahne olur.

Hazırlık ve restorasyon çalışmalarının büyük bir kısmının tamamlanması sonrasında İBB ile Eczacıbaşı Topluluğu, müzenin nasıl yönetileceği ve kime hitap edeceği konusunda büyük anlaşmazlıklar yaşar; neticesinde proje iptal edilir.[204] Bu iptali ortaya çıkaran nedenin, tarafların Feshane üstüne ortaya koydukları hedeflerin birbirinden farklılaşıp bunların bir türlü örtüşmemesi olduğu söylenebilir. Eczacıbaşı tarafından müze ekseninde kültür ve sanat gibi olgular ön plana çıkarılsa da, en nihayetinde bu grup ülkenin en büyük sermaye sahiplerinden biri olup, ticari bir oluşumdur. Onların kültürel alanda attıkları adımların

200 Öte yandan, Feshane'nin siyasi boyutunun yanında, uygulanacak projenin mimari niteliği de ayrı bir tartışma yaratmıştır. Cumhuriyet gazetesinde Uğur Tanyeli ve Haydar Karabey, müzenin aceleyle hayata geçirilmesinin kaliteli bir mimarlık ortaya koyma yönünde bir engel olduğunu dile getirmişler ve ayrıca müze için uluslararası bir yarışma yapılması gerekliliğinin altını çizmişlerdir. Keza Doğan Kuban da benzer bir perspektifle detaylı bir planlama yapılmadan hemen müzenin açılmasının bir hata olduğunu söylemiştir. Bkz. *Cumhuriyet*, 12 Nisan 1991, 15; *Cumhuriyet*, 10 Aralık 1991, 2.

201 Müzenin adı o dönem büyük tartışmalara neden olmuştur. Akademisyenler ve sanatçılar halihazırda var olan, yeniden yapılmamış bir yapıya Nejat Eczacıbaşı'nın adının verilmesini şiddetle eleştirmişlerdir. Restorasyon çalışmasının yaptırılmış olmasının, Feshane'ye özel bir ad verilmesini haklı çıkarmadığını dile getirmişlerdir.

202 *Cumhuriyet*, 12 Nisan 1991, 15.

203 Aslında Feshane 1992 yılında 3. Uluslararası İstanbul Bienali için kullanılmıştır ancak sonrasında çeşitli sebeplerle proje devam ettirilmemiştir. Bkz. *Cumhuriyet*, 15 Ekim 1992, 11.

204 Bezmez, "The Politics of Urban Waterfront Regeneration", 826-27.

tamamıyla bahsedilen bu kimlikten sıyrılarak, ayrı bir düzlemde konumlanacağı düşünülemez. Bu noktada, Eczacıbaşı'nın öncülük ettiği Feshane'nin çağdaş sanatlar müzesine dönüştürülmesi projesi, doğrudan olmasa da dolaylı olarak bu ticari kimliğin bir parçasıdır.

Müzenin kendisi, sermaye akışına katkıda bulunmamakla birlikte; Eczacıbaşı'nın adını kentsel mekâna sabitleyen adeta bir reklam panosu işlevi üstlenir. Nitekim holdingin, müzenin adının "İstanbul Büyükşehir Belediyesi Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Çağdaş Sanatlar Müzesi" olması konusunda ısrar etmesi, arka planda var olan bu durumun bir kanıtı olarak düşünülebilir. Fakat, bunun yanında İBB'nin Feshane ile kurduğu ilişkinin dinamikleri ve onun bu yeni projeden beklentileri, hiç kuşkusuz Eczacıbaşı'ndan son derece farklıdır. Neticesinde Osmanlı'dan kalan bu endüstri mirasının 80'lerin ilk yarısından beri devam eden akıbetinin belirsizliği, 90'ların sonuna kadar sürer.

Şekil 50: 1992 yılında Feshane.
Kaynak: Atatürk Kitaplığı arşivi.

Diğer bir taraftan asıl olarak odaklandığım aralık 1984-1994 dönemi olsa da Feshane'nin ihtilaflarla kurduğu ilişkiyi ve buranın yerel yönetimler için sahip olduğu önemi anlamak için perspektifi biraz daha geniş tutmak ve bu endüstri mirasının 1994 sonrasındaki serüvenine kısaca değinmek yerinde olacaktır. 1992 yılında Eczacıbaşı'nın önderliğinde gerçekleştirilen proje sonrasında, yağmur suyunun ve Haliç'ten gelen deniz suyunun yapının içine dolmasıyla Feshane kullanılamaz hale gelir. Böylelikle Osmanlı'dan kalan bu önemli endüstri mirası yapı, atıl bir karaktere bürünür. Uzunca bir süre Feshane üzerine yeni bir proje gerçekleştirilmez, bu görkemli yapı adeta unutulur; kent içinde tanımsız ve işlev-

siz bir yer tanımlar. 1998 yılında ise bu kez Feshane ilgili somut bir adım atılarak yapı restore edilir.[205]

Burada şu ilginç noktayı vurgulayabilirim; Feshane aslında 10 seneden daha kısa bir süre içinde birbiri ardına görev alan üç İBB yönetimi tarafından başı çekilen üç ayrı projeye konu olur. Dolayısıyla, bu yapının her daim İstanbul'un yerel yönetiminin önemli odaklarından biri olduğunu söylemek yanlış olmaz. Gerek başkanlar gerek ise başkanların mensubu olduğu siyasi partiler değişse de, üç İBB yönetimi de bir şekilde Feshane'yi gündemine alır. Feshane'nin 1998 yılında tamamlanan restorasyonu ile ilgili dikkat çekilebilecek bir diğer nokta ise restorasyonun zamanlamasıdır.

Çünkü 1989 yerel seçimlerinden kısa bir süre önce Dalan tarafından bir projeye konu edilen Feshane, bu kez de 1999 yerel seçimlerinden önce yeni bir projeyle gündeme gelir. Ancak Feshane, seçimlerden sonra 1999'un Ekim ayında "Feshane Festival Sarayı" adıyla kullanıma açılır.[206] Dalan ve Sözen döneminde Feshane üzerine gerçekleştirilen her iki projede de özel kuruluşlarla bir ortaklık kurulmasına rağmen, 1999 yılındaki proje doğrudan İBB'nin kontrolündedir.[207] Bu durum, geçmişteki projelerden farklı olarak, Festival Sarayı Projesi'nin hayata geçmesini kolaylaştırır. Çünkü Sözen ve Dalan arasında vuku bulan ihtilafın, TGSD'nin projesi önünde bir engel teşkil ettiğini dile getirsem de, bir diğer taraftan özel kuruluşlarla olan iş birlikleri, ister istemez doğası gereği süreci yürütülmesi zor bir hale getirir.

Feshane 2018 yılına kadar, 1999 yılında hayata geçirilen proje çerçevesinde kullanılmasına rağmen, buranın yirmi seneye yakın bu zaman dilimi içinde kent yaşamıyla pek de iç içe geçtiği söylenemez. Feshane bir şekilde kullanılan fakat pek de yaşamayan bir yer olur; yalnızca belirli dönemlerde (özelikle Ramazan Ayı) ön plana çıkar. Her ne kadar Feshane kent içinde merkezî bir noktada konumlansa da, Feshane'nin bu konumu onu kentliyle buluşturmak için yeterli olmaz. Bu dönemde Feshane kentli tarafından varlığı bilinen ama bir yandan da özel bir etkinlik olmadığı sürece ziyaret edilmeyen sadece önünden geçilip gidilen bir

205 Cumhur Gürsoy, "İşlevini Yitirmiş Bir Sanayi Devrimi Dönemi Fabrikası "Feshane" Yapısının Endüstri Mirası Olarak Değerlendirilmesi için Öneriler", (Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2019), 39.

206 *Cumhuriyet*, 2 Ekim 1999, 6.

207 Bezmez, "The Politics of Urban Waterfront Regeneration", 827.

noktadır. Bir bakıma özellikle 2010'lu yıllarda Feshane atıllaşmaya yüz tutmuş halde olup, fiziksel olarak da iyi durumda değildir. Nitekim 2018 yılında İBB yönetimi bu duruma kayıtsız kalmaz. Feshane'nin bir Tasavvuf Müzesine dönüştürülmesi için restorasyon projesi hazırlanır ve 2019 yılında bu projeye yönelik çalışmalara başlanır.[208]

Şekil 51: Restorasyon sırasında Feshane'nin çatısı sökülürken.
Kaynak: *ArtİstanbuI,* (İstanbul: İBB Miras, İBB Kültür, 2023).

Bu bağlamda, 2019 yılında Feshane için tarihin bir kez daha tekerrür ettiğini dile getirsem yanlış bir söylem ortaya koymuş olmam. Çünkü tıpkı 1989 ve 1999 yerel seçimleri öncesinde olduğu gibi Feshane tekrardan yeni bir projeye konu olur. Şüphesiz bu projelerin başlangıç tarihinin yerel seçimler öncesine denk gelmesi küçük bir tesadüften de ibaret olabilir; ama bunlar bir tesadüf de olsa ilginç bir tablo yaratır. Tüm bu yerel seçimler öncesinde, doğrudan Feshane üzerinden bir söylem üretilsin ya da üretilmesin, böylesine büyük ölçekli bir yapıya yönelik projeye önayak olmak, ister istemez Feshane'yi seçim sahnesinin bir parçası yapar.

Öte yandan, kaçınılmaz bir şekilde Feshane'nin farklı projelere konu olma serüveni devam eder. 2019 yılında yapılan yerel seçimlerde İBB Başkanlığının el değiştirmesi, 1989 yerel seçimlerine benzer bir şekilde Feshane'nin kaderini de değiştirir. Bu noktada otuz yılı aşkındır var olan gelenek sürer; yeni İBB yönetimi önceki dönemlerde olduğu gibi Feshane'yi kendi dönemlerinde varlık kazanan yeni bir projenin öznesi yapar ve 2023 yılının Haziran ayında yapı, "Artistanbul

208 https://www.haberturk.com/feshane-tasavvuf-muzesi-olacak-2155783 (e.t. 26.01.2024).

Feshane" adıyla açılır. Dolayısıyla, Nurettin Sözen'in burayı İstanbul'un önemli bir kültür ve sanat merkezi yapma düşüncesi, ancak otuz sene sonra somut olarak gerçekleşmiş olur.

Kuşkusuz Feshane'nin geçirmiş olduğu bu uzun yolculuğun her adımının ihtilafla ortak bir düzlemde buluştuğunu dile getirmek kolay değil. Fakat Feshane'nin hem geçmişte hem de bugün İBB yönetimlerinin odağında olduğu aşikâr. Eminim ki Feshane'nin bu odakta olma hali gelecek yıllarda da sürecek ve belki de burası yeni projelerin öznesi olacak. Öyle ki, tarihin defalarca tekerrür etmesi yani farklı belediyeler döneminde Feshane'nin farklı projelere konu olması, benzer süreçlerin gelecekte de yaşanabileceğini gösteriyor.

Şekil 52: Restorasyon sonrasında Feshane (ArtİstanbuI).
Kaynak: *ArtİstanbuI,* (İstanbul: İBB Miras, İBB Kültür, 2023).

SONUÇ

Bu kitap, Bedrettin Dalan ve Nurettin Sözen dönemleri üzerinden bir Haliç irdelemesi olmakla birlikte, metin boyunca ortaya koyarak vurguladığım hususlar özelinde söz konusu dönemlerin sınırlarını aşıyor. Amacım hiçbir zaman doğrudan Dalan ve Sözen'in kentteki ve özellikle Haliç'teki rolleriyle ilgili olmadı. Şüphesiz kişisel kimlikler çerçevesinde baktığımızda, her ikisi de İstanbul'dan gelip geçen birer aktör. Ancak sabit olan bir olgu var ki o da belediye başkanlığı pozisyonu. Dolayısıyla 1984-1994 aralığında varlık kazanan ihtilaflar ve neticesinde Haliç'te meydana gelen köklü değişimler, kendi bağlamının ötesinde bir anlatı kuruyor. Söz gelimi isimler, tarihler ve hatta mekânlar değişse de belediye başkanı ve kent ilişkisinde hedefler çok da değişmez. Çünkü gerek Dalan'ın gerek Sözen'in gerek ise farklı bir başkanın ana hedefi aslında kendi muktedirliğini kent üzerinden somutlaştırmak, kentte kendi iktidarını ön plana çıkartmak ve böylelikle gücünü ortaya koymaktır. Öyle ki bu noktada kentin bir temsil aracı görevi üstlendiği aşikâr.

Buradan hareketle şunu söylemek mümkün; bu kitaptan çıkarılabilecek, benim de altını çizmeye çalıştığım en kapsamlı sonuç, kentin fiziksel olduğu kadar toplumsal bir mekân olduğu. Hatta şunu iddia etmek yanlış olmaz, kimi zaman Haliç'te olduğu gibi kentin toplumsallığı onun fizikselliğinin önüne geçer. Hiç tartışmasız kentlerin fiziksel ve toplumsal karakteri arasında iki yönlü bir ilişki var; yani fi-

ziksel dinamikler toplumsal ilişkileri etkilediği gibi diğer bir taraftan toplumsal ilişkiler de kentin fiziksel olarak değişip dönüşmesine neden olur. Buna karşın Haliç'in 1984-1994 arası geçirdiği dönüşümde ikinci durumun ağırlığı çok daha baskın. Haliç'te vuku bulan eylemleri yalnızca kentsel planlamanın rasyonel gerekçeleri ve birtakım fiziksel olgularla açıklamak son derece güç. Çünkü meselenin yalnızca bir temizlik meselesi olmadığı, temizliği aşan bir bağlamın var olduğu su götürmez bir gerçek.

Haliç'in temizliği sürecin yalnızca dışarı yansıyan boyutudur ancak bu boyut kendi içinde farklı dinamikleri de içerir. Dolayısıyla bu kitap da bir bakıma bu dinamiklerin neler olabileceğini ve belediye başkanlarının onlarla nasıl bir ilişki kurduğunu ortaya koymaya çalışıyor. Bu bağlamda kitabın kurduğu anlatı doğrudan Haliç üstünden olmakla birlikte, anlattıklarıma farklı bir gözle bakıldığında yerel yönetimler ve kent ilişkisine dair genel bir sonuca ulaşmak ve bu sonuç doğrultusunda farklı düzlemlerdeki ihtilafların arka planını bir ölçüde anlamlandırmak mümkün.

Öte yandan Haliç'in toplumsallığından bahsettiğimizde, buranın dönüşümüne etki eden birçok toplumsal aktörden söz edilebilir. Fakat tüm bu aktörlerin arasında meydana gelen ilişkilerin dökümünü yapmak çok da olası değil. Açıkçası böyle bir gayem de yoktu. Göstermeye çalıştığım husus toplumsal ilişkilerin kentsel bir mekânı nasıl şekillendirdiğinin yanında, bu ilişkilerin söz konusu süreçteki göz ardı edilemez önemli rolü. Dolayısıyla belirli aktörlere odaklanıldığında kuşkusuz diğer toplumsal aktörler geri planda kalıyor ama bu durum geri planda kalan bu aktörlerin kentsel mekânın toplumsal olarak üretilmesinde bir rolü olmadığı anlamına gelmiyor. Kitap özelinde düşündüğümüzde, Bedrettin Dalan ve Nurettin Sözen dışında da birçok kentsel aktörün olduğunun ve bu aktörlerin her birinin az ya da çok bir şekilde Haliç'teki dönüşüme etki ettiğinin kesinlikle farkındayım. Fakat bir yandan da toplumsal sistemlerin karmaşık yapısı ve sınırlarının belirsizliği, bütün bu aktörleri göz önünde bulundurarak bütüncül bir anlatı kurmaya engel oluyor. Bu sebeple Bedrettin Dalan ve Nurettin Sözen üzerinden kurmuş olduğum bu ihtilaf anlatısı, kentsel aktörler üzerinden ele aldığımızda, bir soyutlama olarak düşünülebilir. Bu durum bir tercih olmakla beraber, diğer yandan da bir zorunluluk.

Diğer bir taraftan, kuşkusuz bu kitabın benim için yazması en zor kısmı bu son söz. Çünkü Haliç gibi bir tartışma konusuna nokta koymak, bu konudaki söz-

lerimi sonlandırmak ve kitabın bitmesiyle birlikte sözlerimi bu kitabın satırları arasında dondurmak hiç kolay değil. Öyle ki ben bu satırları yazarken bile her an Haliç'te yeni bir ihtilaf filizlenebilir. Evet kitabın asıl odağı 1984-1994 yılları arası, yani Bedrettin Dalan ve Nurettin Sözen döneminde varlık kazanan ihtilaflar, dolayısıyla 2024 yılında veya daha sonrasında ortaya çıkacak Haliç üzerine bir ihtilafı bu kitabın anlatısı içine dahil etmemek kurmuş olduğum bağlam çerçevesinde bir eksiklik yaratmıyor. Ancak yine de bir yazar olarak farklı ihtilafların peşine düşme ve bunları kitaba yazmasam da kendi zihnimde tartışma gibi bir arzum var. Haliç üzerine olsun ya da olmasın, güncel kentsel durumların bende bulduğu karşılıklar, geçmişi nasıl anlamlandırdığımı şekillendiriyor. Böylelikle karşılaştıklarım ve deneyimlediklerim benim geçmişte hayat bulmuş ihtilafları yazma ve onları ele alma biçimimi de etkiliyor.

Bu konudaki örneklerden biri de bu kitap. Kitaba temel oluşturan yüksek lisans tezimi yazmaya başladığım 2020 yılı, henüz 2019 yılındaki yerel seçimlerden bir yıl sonrasıydı. Şu an bu satırları yazarken ise 2024 yerel seçimlerine günler kalmış durumda. Şüphesiz doğrudan şu an için 2019 yılı sonrasında yaşananlara dair bir anlatı kurmuyorum, bu aralıkta bir ihtilafın mevcudiyetinden bahsetmiyorum. Keza doğrudan doğruya bu dönemin içindeyken döneme mesafeli durup süreci anlamlandırmak hiç de kolay değil.

2020 yılı öncesinde yani tezi yazmaya başlamadan önce; yerel yönetimlerin kentle kurduğu ilişkinin dinamiklerini ve bu ilişkinin farklı boyutlarını sorgulama gerekliliği pek de duymamıştım. Dolayısıyla, tezi yazarken bir yandan 1984-1994 yılları arasındaki Haliç üzerine hayat bulan ihtilafları anlamaya, bunları bir düzleme oturtmaya ve belediye başkanlarının buradaki pozisyonlarını dökmeye çalışırken, diğer bir yandan da konunun içine girmemle beraber, halihazırda içinde yaşadığımız durumları gözlemleme ve bunlar üzerine düşünme fırsatım oldu. Bu sebeple kitap belirli bir dönemin anlatısı olsa da, bugünle arasında güçlü bir bağ var ve bugünden bakışla geçmişe dair bir yazım sunuyor.

Şunu açıkça söyleyebilirim; eğer ki bu kitabı 2024 yılında değil de daha sonra ele almış olsaydım, odaklandığım kapsam ve ilişkiler değişmese dahi büyük olasılıkla metnin içeriği çoğu yerde daha farklılaşacaktı. Çünkü Dalan ve Sözen döneminde Haliç'te yaşanan fiziksel dönüşümlerin neler olduğu net olmasına karşın, bu dönüşümlere yüklenen anlamların neler olduğunun dökümü hiç de böylesine net bir perspektif ortaya koymuyor. Bu noktada bir yazar olarak benim

sürece neresinden ve ne şekilde bakarak onu anlamlandırdığım önem kazanıyor. Dolayısıyla konumlandığım bağlamın değişmesinin, diğer bir ifadeyle farklı kentsel ilişkileri görerek onları zihnimde sindirmemin, ele aldığım konuyu nasıl irdelediğim hususunda bir yansıma yaratacağı kaçınılmaz.

Son olarak Haliç'e yönelik ihtilafların yalnızca Dalan ve Sözen döneminde vuku bulmadığı kesin. Bu kitabın ortaya koyduğu çerçeve, Haliç'teki ihtilafların aslında sadece sınırlı bir kısmını sunabiliyor. Ancak Haliç'e dair ihtilafların kolay kolay noktalanamayacağı ve gelecekte burayı merkeze alan, gerek yerel yönetimler gerek ise diğer toplumsal aktörler arasında birtakım yeni ihtilafların varlık kazanacağı aşikâr. Çünkü Haliç İstanbul ile kurduğu ilişki ekseninde, kentin en özel noktalarından biri. Her daim Haliç'e farklı aktörler tarafından yeni anlamlar yükleniyor ve bu anlamlar doğrultusunda Haliç değişip dönüşerek yeni bir kimlik kazanıyor. Ancak öte yandan bu süreç hiçbir zaman Haliç'in sahip olduğu önemi azaltmayıp aksine Haliç'i daha da önemli bir kentsel mekân haline getiriyor. Bu bağlamda, herhangi bir İBB Başkanının buraya kayıtsız kalması pek de mümkün değil ve gelecekte de mümkün olacakmış gibi gözükmüyor. Nitekim, kitabın son bölümünde ele aldığım Feshane'nin dönüşüm süreci bu durumun en somut örneklerinden biri.

Bu kitap Haliç'teki ihtilaflar özelinde bir sondan çok bir başlangıç; her ne kadar kitabın zamansal açıdan odaklandığı bir düzlem olsa da, bitmiş bir anlatı sunmuyorum. Açıkçası böyle bir anlatı sunmak olası değil. Haliç'te varlık kazanan her yeni ihtilaf hangi aktörler arasında vuku bulursa bulsun bir şekilde bu kitabın kurduğu çerçeveye eklemlenir ve bu söz konusu çerçeve ile beraber bir anlam ifade eder. Dolayısıyla Haliç'teki muhtemel ihtilafların, ben onlara yer veremiyor olmamama karşın, bu kitaptan bağımsız olduğu ve farklı bir noktada konumlandığı söylenemez. Aksine gelecekte meydana gelecek birtakım ihtilaflar, benim anlattıklarımın önemini daha da artıracak ve böylelikle ortaya koyduğum perspektif her daim güncelliğini koruyacaktır.

KAYNAKÇA

Akpınar, İpek. "İstanbul'u (Yeniden) İnşa Etmek: 1937 Henri Prost Planı" *2000'den Kesitler II: Cumhuriyet'in Mekânları / Zamanları / İnsanları* içinde, derleyen E. Ergut, B. İmamoğlu, 107-124. Ankara: Dipnot Yayınları ve ODTÜ Yayınevi, 2010.

Akpınar, İpek. "Menderes İmar Hareketleri Türkleştirme Politikalarının Bir Parçası Mıydı?" *Arredamento Mimarlık* 290 (2015): 85-89.

Akpınar, İpek. "The Rebuilding of Istanbul After the Plan of Henri Prost, 1937-1960: From Secularisation to Turkish Modernisation." Doktora Tezi, University College London, 2003.

Altınışık, Burak. "Henri Prost." *Türk Mimarisinde İz Bırakanlar I* içinde, derleyen A. Bozkurt, 469-79. Ankara: T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2015.

Arıkboğa, Erbay. "Geçmişten Geleceğe Büyükşehir Belediye Modeli." *Yerel Politikalar* 1, no.3 (2013): 48-96.

ArtİstanbuI. İstanbul: İBB Miras, İBB Kültür, 2023.

Aslan, Şükrü; Kurtuluş, Hatice (Haz.). İnsana ve Demokrasiye Adanmış Bir Hayat: Nurettin Sözen. İstanbul: Doğan Kitap, 2008.

Aslan, Şükrü; Şen, Besime; Kurtuluş, Hatice. *Sözlü Tarih Görüşmeleriyle Kağıthane.* İstanbul: Kağıhane Belediyesi Kültür Yayınları, 2014.

Aşık, Süleyman. *Türk Siyasi Tarihinde ANAP ve Turgut Özal.* İstanbul: Kopernik Kitap, 2019.

Aysev, Evren; Akpınar, İpek. "The Re-Production of Space in Global Istanbul: Golden Horn Cultural Valley Project." *IAPS 2009 International Symposium* (2009).

Bartos, Otomar J.; Wehr, Paul. *Using Conflict Theory.* Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

Bezmez, Dikmen "The Politics of Urban Waterfront Regeneration: The Case of Haliç (The Golden Horn)" *International Journal of Urban and Regional Research* 32, no. 4 (2008): 815-840.

Bilsel, F. Cana "Henri Prost'un İstanbul Planlaması (1936-1951): Nazım Planlar ve Kentsel Operasyonlarla Kentin Yapısal Dönüşümü." İmparatorluk Başkentinden Cumhuriyet'in Modern Kentine: Henri Prost'un İstanbul Planlaması (1936-1951) From the Imperial Capital to the Republican Modern City: Henri Prost's Planning of İstanbul (1936-1951) içinde, derleyen P. Pinon, F. Cana Bilsel, 101-66. İstanbul: Suna ve İnan Kıraç Vakfı İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2010.

Birand, Mehmet Ali; Yalçın, Soner; Akinan, Serdar. Özallı Yıllar (Belgesel). CNN Türk, 2000.

Bora, Tanıl. "Sunuş." *40 Yıl 12 Eylül* içinde, derleyen T. Bora, 7-14. İstanbul: İletişim Yayınları, 2020.

Boyacıoğlu, Didem. "Osmanlı Fabrika Yapılarının Kentsel ve Mimari Analizi." Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 2013.

Castells, Manuel. *The City and the Grassroots: A Cross-cultural Theory of Urban Social Movements.* Berkeley: University of California Press, 1983.

Cengizkan, Ali. "İmparatorluk Başkentinden Cumhuriyetin Modern Kentine: Henri Prost'un İstanbul Planlaması (1936-1951)." *Mimarlık* 357 (2011).

Coser, Lewis A. *The Functions of Social Conflict.* New York: Free Press, 1956.

Çölük, Özcan "12 Eylül Darbesi ile Değişen Yerel Yönetim Yapısı Çerçevesinde; 25 Mart 1984 Büyükşehir Belediye Başkanlığı Seçimi" *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları* 43 (2023): 293-322.

Ekinci, Oktay. İstanbul'u Sarsan On Yıl: 1983-1993. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1994.

Erden, Yaşar D. "Kentsel Yenileşmede Bir Araç Olarak Dönüşüm Projeleri." Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, 2003.

Erkal, Namık. "Haliç Extra-Mural Zone:A Spatio-temporal Framework for Understanding the Architecture of the Istanbul City Frontier." Doktora Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, 2001.

Gökburun, İbrahim. "İstanbul'da Nüfusun Gelişimi ve İlçelere Dağılımı." *Journal of Anatolian Cultural Research* 1, no. 3 (2017): 110-30.

Göktaş, Pınar. "Sessiz Milyonların Sözcüsü Süleyman Demirel'in Söylemlerinin Yüksek-Düşük Bağlamlı İletişim Açısından Değerlendirilmesi." *The Journal of Faculty of Economics and Administrative* Sciences 21, no. 3 (2016): 1053-61.

Gunay, Zeynep; Dokmeci, Vedia. "Culture-led Regeneration of Istanbul Waterfront: Golden Horn Cultural Valley Project.", *Cities* 29, (2012): 213-22.

Güncüoğlu, Süleyman Faruk. *Kare Kare İstanbul.* İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı, 2013.

Gürsoy, Cumhur. "İşlevini Yitirmiş Bir Sanayi Devrimi Dönemi Fabrikası "Feshane" Yapısının Endüstri Mirası Olarak Değerlendirilmesi için Öneriler." *Yüksek Lisans Tezi,* Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2019.

Haliç: Amaç yeşili ve maviyi kurtarmak. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi İSKİ, 1988.

Harvey, David. *Neoliberalizimn Kısa Tarihi,* Çeviren Aylin Onocak. İstanbul: Sel Yayıncılık, 2015.

Işık Yılmaz, Gülin. "Haliç Kıyı Şeridinde Sanayileşme ile Ortaya Çıkan Kentsel Dönüşüm." Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2008.

Köksal, Gül "Haliçport'tan Şehir Hastanelerine, Yapılı Çevre Sağlığını Tehdit Eden Mega Projelere Karşı Söylem Üretimi" *Mimar-ist,* no. 3 (2020): 63-67.

Köksal, Gül. "Tersane-i Amire'yi Talan Edecek Haliç Port'a Karşı: Haliç Dayanışması." *Mimarlık* 374 (2013).

Kreisberg, Louis. *The Sociology of Social Conflicts.* New Jersey: Prentice-Hall, 1973.

Kuban, Doğan. *İstanbul Yazıları.* İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, 1998.

Kurtuluş, Hatice; Aslan, Şükrü. "Üç Şehir Üç Başkan: Yeni Liberal Dönemde İstanbul, Ankara Ve İzmir'de Sosyal Demokrat Belediyecilik Deneyimi (1989-1994)", *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,* no. 54 (2016): 17-42.

Lefebvre, Henri. *Mekanın Üretimi*, Çeviren Işık Ergüden. İstanbul: Sel Yayıncılık, 2019.

Özgencil Yıldırım, Sercan (ed). *Kentin Anlam Haritaları: Gravürlerde İstanbul.* İstanbul: Kitapistanbul, 2008.

Sağnak, Mehmet. *Medya-Politik (1983-1993 Yılları Arasında Medya-Politikacı İlişkileri)*. İstanbul: Eti Kitapları, 1996.

Sarıman Özen, Esin. "Liman Kentlerinde Koruma ve Yaşatma Prensipleriyle Değerlendirilen Gemi İnşa Endüstrisi Yapıları: Tersane-i Amire Üzerine Yeni Bir Senaryo "Haliç Tersanesi Bilinç Platformu"." Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2014.

Smith, Christian; Sorrell, Katherine. "On Social Solidarity", *The Palgrave Handbook of Altruism, Morality and Social Solidarity* içinde, derleyen V. Jeffries, 219-247. New York: Palgrave Macmillan, 2014.

Şimşek İlhan, Bige. "Toplumsal Yarar Odaklı Kıyı Canlandırmaya İlişkin Kavramsal Bir Ajanda ve İstanbul Örneğinde Türkiye Üzerine Değerlendirmeler." Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2012.

Tezcan, Semih. vd. "Haliç ve Çevresi Düzenleme Çalışması." *Mimarlık* 157 (1978): 28-41.

Uz Sönmez, Funda. "Seksenler İstanbul'u Kentsel Söylemini Popüler Yazılı Medya Üzerinden Okumak." Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 2007.

Üngür, Erdem. "Kentsel Bir Altyapının Biyopolitikası: D-100 Karayolu." Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 2017.

Wieviorka, Michel. "Social Conflict." *Current Sociology Review* 61, No.5-6 (2013): 696-713.

Williams, Robin M. "Social Order and Social Conflict." *Proceedings of the American Philosophical Society* 114, no.3 (1970): 217-25.

Yerliyurt, Bora "Kentsel Kıyı Alanlarında Yer Alan Sanayi Bölgelerinde Dönüşüm Stratejilerinin Değerlendirilmesi: Haliç-Tersaneler Bölgesi." Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2008.

Zeybekoğlu Sadri, Senem. "Kentsel Dönüşüm ve Kent Hakkı: Fener-Balat Rehabilitasyon Programı ve Santral İstanbul Projesi Örnekleri." Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2008.

Gazeteler

"142 yıllık fabrikaya ölüm fermanı", *Cumhuriyet,* 17 Mayıs 1985, 1.

"6 Kasım… Siz.", *Cumhuriyet,* 30 Ekim 1983, 6.

"'Altın Boynuz' vitrini bozuldu", *Cumhuriyet,* 26 Mart 1991, 3.

"ANAP kazandı: Tek başına iktidar çoğunluğu Özal'da", *Cumhuriyet,* 7 Kasım 1983, 1.

"Bedava Ekmek bakkallarda", *Cumhuriyet,* 11 Ekim 1989, 8.

"Belediyenin dozeri durmuyor", *Cumhuriyet,* 17 Eylül 1984, 7.

"Bütün dünyanın takdir ettiği eser yeniden dirilişin altın örneği Haliç", *Cumhuriyet,* 18 Mart 1989, 7.

"Çağdaş 'kültürel farklılıklar'", *Cumhuriyet,* 15 Ekim 1992, 11.

"Çağdaş sanatlar müzesi için 'ilk adım'", *Cumhuriyet,* 12 Nisan 1991, 15.

"Çağdaş sanat müzesi", *Cumhuriyet,* 11 Temmuz 1991, 13.

"Dalan'dan ortağı Süzer'e kıyak", *Cumhuriyet,* 13 Mart 1989, 7.

"Dalan: Haliç bir dünya sorunu", *Cumhuriyet,* 22 Nisan 1984, 1.

"Dalan: Haliç'e ilk dalan ben olacağım", *Cumhuriyet,* 24 Ekim 1986, 15.

"Dalan: Haliç'in kurtuluşu, milletin gururu olacak", *Cumhuriyet,* 27 Kasım 1984, 12.

"Dalan'ın rakibi kim?", *Cumhuriyet,* 10 Ocak 1989, 9.

"Dalan: İstanbul, Türkiye'nin en geri, en yoksul kenti", *Cumhuriyet,* 16 Kasım 1984, 12.

"Dalan: Kellemi veririm", *Cumhuriyet,* 1 Kasım 1985, 14.

"Dalan: Seçimleri düşünmüyorum", *Cumhuriyet,* 29 Ocak 1989, 9.

"Dalan, Time'a konu oldu", *Cumhuriyet,* 26 Şubat 1986, 14.

Demirkaya, Mehmet. "Haliç'in çamuru taşınacak", *Cumhuriyet,* 21 Ocak 1996, 20.

"Feshane, çağdaş kültür simgesi olacak", *Cumhuriyet,* 30 Ağustos 1992, 11.

"Feshane'de çağdaş sanat", *Cumhuriyet,* 11 Haziran 1991, 7.

Gökdağ, Remzi. "Sözen-Dalan: Kavgaya Devam", *Cumhuriyet,* 24 Aralık 1991, 3.

Güllapoğlu, Fatih. "Dalan: 7 Milyonluk bir ailenin reisi oldum", *Cumhuriyet,* 26 Mart 1984, 11.

Gündüz, Serpil. "Haliç kıyısına su parkları", *Cumhuriyet,* 10 Ekim 1988, 8.

"Haliç", *Cumhuriyet*, 22 Mart 1980, 9.

"Haliç adalarına İstanbul maketi", *Cumhuriyet,* 23 Şubat 1989, 7.

"Haliç düzenlemesi ihaleye çıkarıldı", *Cumhuriyet,* 22 Ekim 1984, 14.

"Haliç'e moda-tekstil fuarı", *Cumhuriyet,* 16 Ocak 1989, 6.

"Haliç'in 1 litresinde 1 milyon 750 bin koli basili yaşıyor", *Cumhuriyet,* 6 Eylül 1981, 8.

"Haliç'i kurtarma çareleri aranıyor", *Cumhuriyet,* 12 Mayıs 1993, 3.

"Haliç'i kurtarmak güç", *Cumhuriyet,* 3 Temmuz 1983, 1.

"Haliç'in suyuna 'dur'", *Cumhuriyet,* 4 Nisan 1990, 9.

"Haliç'i temizleme çalışmaları sürüyor", *Cumhuriyet,* 29 Nisan 1996, 17.

"Haliç'in değişmeyen manzarası", *Cumhuriyet,* 1 Ocak 1985, 1.

"Haliç kıyısındaki binalar yıkılıyor", *Cumhuriyet,* 24 Mayıs 1984, 7.

"Haliç kurtuluyor, esnaf batıyor", *Cumhuriyet,* 30 Ağustos 1984, 6.

"Haliç şimdi dünyanın en kirli yeri", *Cumhuriyet,* 22 Mart 1980, 1.

"Haliç'te dozerler "hızlı"", *Cumhuriyet,* 19 Eylül 1984, 12.

"Haliç'te iki yıl içinde yüzülebilecek", *Cumhuriyet,* 6 Mayıs 2000, 9.

"Haliç'te minyatür İstanbul", *Cumhuriyet,* 22 Şubat 1989, 7.

"Haliç'te yıkım için belediyelerin güç birliği", *Cumhuriyet,* 17 Eylül 1984, 7.

İmşir, Gündüz. "Marmara, Haliç'e dönüşebilir", *Cumhuriyet,* 10 Haziran 1988, 9.

"İstanbul'a büyük başkan Anavatan'dan..Bir arı: Bedrettin Dalan", *Cumhuriyet,* 18 Mart 1984, 6.

"İstanbul Belediye Reisi, İstanbul ailesinin reisidir", *Cumhuriyet*, 23 Mart 1984, 8.

"İstanbul için yeni bir kültür merkezi", *Cumhuriyet,* 2 Ekim 1999, 6.

"İstanbul'un kurtarıcısı Sözen", *Cumhuriyet,* 27 Mart 1993, 4.

"İstanbullu ne umdu, ne buldu?", *Cumhuriyet,* 26 Mart 1990, 9.

Kayabal, Aslı. "Müze eserlerin saklandığı kasa değildir", *Cumhuriyet,* 22 Mart 1992, 13.

Küçük, Kemal. "Dalan'dan Sözen'e miras kalan projeler", *Cumhuriyet,* 17 Nisan 1989, 10.

Küçük, Kemal. "Dalan'ınki Atina demokrasisi", *Cumhuriyet,* 31 Aralık 1988, 15.

"Mal varlığını açıklasın", *Cumhuriyet,* 15 Mart 1989, 9.

Mortan, Kenan. "24 Ocak yeni biçimiyle uygulanacak", *Cumhuriyet,* 11 Kasım 1983, 1.

"Özal: Asgari Ücreti vergi dışı bırakacağız", *Cumhuriyet,* 31 Ekim 1983, 10.

"Özal, Haliç'e baktı baktı, "yıkın dedi"", *Cumhuriyet,* 14 Ağustos 1984, 7.

"Özal'ın süt hesabı yanlış", *Cumhuriyet,* 11 Mart 1989, 7.

Özbilgen, Füsun. "Anap'ı İstanbul'dan yıkacağız", *Cumhuriyet,* 28 Ocak 1989, 9.

Özbilgen, Füsun. "Bedrettin Dalan: Ben İstanbul'a aşığım", *Cumhuriyet,* 16 Şubat, 1984, 7.

Özbilgen, Füsun. "O binalar teknik olarak yoktu", *Cumhuriyet,* 15 Ekim 1985, 8.

"'Özlem', Haliç'te soluk aldıracak", *Cumhuriyet,* 7 Temmuz 1984, 12.

Öz, Reha. "Geldiler, yok ettiler ve gidiyorlar…", *Cumhuriyet,* 11 Haziran 1984, 12.

Pekçen, Yalçın. "Bedrettin Dalan ve "PÜM", *Cumhuriyet,* 21 Mart 1985, 7.

"Sözen: ANAP'ın felsefesi yalan ve talan", *Cumhuriyet,* 29 Ocak 1989, 14.

"Sözen'den Dalan dönemine yaylım ateşi", *Cumhuriyet,* 19 Haziran 1989, 6.

"Sözen sözünü tutuyor", *Cumhuriyet,* 20 Temmuz 1989, 7.

"Sudan çok Haliç tartışıldı", *Cumhuriyet,* 22 Aralık 1989, 9.

"Sütlüce Kapalı Spor Salonu açılıyor", *Cumhuriyet,* 9 Mart 1989, 8.

Tanyeli, Uğur; Karabey, Haydar. "Modern sanatlar müzesinin akla getirdikleri", *Cumhuriyet,* 10 Aralık 1991, 2.

"Tarihi Feshane binası sürekli moda ve tekstil fuar merkezi oluyor" *Cumhuriyet,* 14 Ocak 1989,13.

"Tarihi yapılara yeni fonksiyon", *Cumhuriyet,* 28 Aralık 1988, 6.

"Tarih katliamı soruşturulacak", *Cumhuriyet,* 11 Ekim 1989, 8.

Tavşanoğlu, Leyla. "İstanbul kime yar olur?", *Cumhuriyet,* 16 Ocak 1994, 10.

Tekin, Ufuk. "Denizlerimiz SOS veriyor", *Cumhuriyet,* 25 Eylül 1991, 1.

İnternet Kaynakları

"2000'li Yılların Türkiyesi" Erişim 16 Ocak 2024. https://www.youtube.com/watch?v=InPstCP5XTo

Arolat, Osman. "1989 ve 1994'te İstanbul belediye seçimlerinde yaşanan iki sürpriz." Erişim 16 Ocak 2024. https://www.dunya.com/kose-yazisi/1989-ve-1994te-istanbul-belediye-secimlerinde-yasanan-iki-surpriz/438457

Dündar, Uğur. "Haliç'i kurtaralım derken Marmara'yı mahvettiler." Erişim 17 Ocak 2024. https://www.sozcu.com.tr/2021/yazarlar/ugur-dundar/halici-kurtaralim-derken-marmarayi-mahvettiler-6481965

Etimoloji Türkçe. "İhtilaf." Erişim 29 Aralık 2023. https://www.etimolojiturkce.com/kelime/ihtilaf/

Gazete Damga. "Nurettin Sözen: Ekrem İmamoğlu'na ulaşamıyorum." Erişim 29 Aralık 2023. https://www.gazetedamga.com.tr/manset-haber/nurettin-sozen-ekrem-imamogluna-ulasamiyorum-h39445.html/

"Haliç canlanıyor." Erişim 29 Aralık 2023. https://twitter.com/ekrem_imamoglu/status/1263046662752284672?lang=gl/

Habertürk. "Feshane tasavvuf müzesi olacak." Erişim 26 Ocak 2024. https://www.haberturk.com/feshane-tasavvuf-muzesi-olacak-2155783

Hürriyet. "Başkan Gürtuna Haliç'te yüzdü." Erişim 17 Ocak 2024. https://www.hurriyet.com.tr/gundem/baskan-gurtuna-halicte-yuzdu-38486318

NTV. "Haliç'e temiz su tünelinde ilk adım." Erişim 26 Ocak 2024. https://www.ntv.com.tr/turkiye/halice-temiz-su-tunelinde-ilk-adim,e-0XHHyUn0W29Jn1osdZ3Q

Sputnik Türkiye. "Ekrem İmamoğlu paylaştı:Haliç nasıl kurtarıldı." Erişim 29 Aralık 2023. https://tr.sputniknews.com/20210629/ekrem-imamoglu-paylasti-halic-nasil-kurtarildi-1044842941.html/

TDK Sözlüğü. "Çatışma." Erişim 29 Aralık 2023. https://sozluk.gov.tr/.

TDK Sözlüğü. "İhtilaf." Erişim 29 Aralık 2023. https://sozluk.gov.tr/.

Trt Arşiv. "Dünden bugüne Haliç." Erişim 7 Ocak 2024. https://www.youtube.com/watch?v=RYeR0IsiqXs

Resmî Gazete ve Diğer

Resmî Gazete, 16 Ekim 1981, Sayı 17486

T. C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, *Mahalli İdareler Seçimi Sonuçları, 25.3.1984.*

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, *Mahalli İdareler Seçimi Sonuçları 26.3.1989.*

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, *Mahalli İdareler Seçimi Sonuçları, 27.3.1994.*

HALİÇ'İ GEZDİ — İstanbul Anakent Belediye Başkanı Bedrettin Dalan Haliç'te motorla incelemelerde bulundu. Yağiskelesi'ne kadar kontrollü olarak ilerleyen motorun çamura gömülme tehlikesi belirince geri dönüldü. Haliç'in kokusuna dayanamayan Dalan, burnunu mendille kapatmak zorunda kaldı.

Dalan: Haliç bir dünya sorunu

Haliç düzenlemesi ihaleye çıkarıldı

İSTANBUL, (ANKA) — İstanbul Anakent Belediye Başkanı **Bedrettin Dalan,** Haliç'in yeniden düzenlenmesi konusunda en önemli adımı attı. Haliç'in çevre düzenlemesi ihaleye çıkarıldı.

İstanbul Anakent Belediyesi yetkililerinden alınan bilgiye göre, toplam 443 milyon 609 bin 486 liraya ihaleye çıkarılan **''Haliç ve Çevresi Düzenleme Tesisleri''** inşaatı için 1984 yılında 150 milyon, 1985 yılında da 293 milyon 609 bin 486 lira harcanacak. İhale kasım 1984 perşembe günü yapılacak.

Bu arada Haliç'in temizlenmesi konusundaki görüşlerini haftalık ''Yankı'' dergisine anlatan İstanbul Anakent Belediye Başkanı Bedrettin Dalan, Haliç'i laf olsun diye temizlemeye çalışmadıklarını belirterek, özetle şöyle söyledi:

''Eyüp'te oturan ailelerin çocuklarında akciğer kanseri normalin beş katında. Biz Haliç'i sadece laf olsun diye temizlemiyoruz. Halk sağlığını, hemşerilerimizin sağlığını, şehrin güzelliğini sağlamak için temizliyoruz. Yoksa amacımız oradakilere sıkıntı vermek değil. Size ilginç bir şey söyleyeyim: Geçen hafta Unkapanı'nda herkes balık tutuyordu. Hatta Cibali'ye kadar balığın gittiğini söyleyenler var. Artıklar azaldıkça, çok ani bir şey oldu ve Haliç'te balık tutulur hale geldi.''

İşte İstanbul'un yeni yöneticileri *Saat 01.00'e doğru İstanbul anakent ile merkezdeki 15 ilçenin belediye başkanlıklarını ANAP adaylarının kazandığı kesinleşmişti. Kısa bir süre sonra Anakent Belediye Başkanı Bedrettin Dalan ile ilçe belediye başkanlarının büyük bölümü bir araya gelerek yukardaki pozu verdiler. Ayaktakiler soldan sağa: Eyüp, Gaziosmanpaşa, Üsküdar, Fatih, Zeytinburnu Belediye Başkanları. Oturanlar soldan sağa: Kartal, Bakırköy, Anakent Belediye Başkanı Bedrettin Dalan, Şişli ve Beyoğlu Belediye Başkanları. (Fotoğraf: ENDER ERKEK)*

Dalan: 7 milyonluk bir ailenin reisi oldum

SEÇİM 1984

sayı: 1

tarih: 1984

DALAN'DAN

Suudi Arabistan'dan alınan 250 milyon dolarlık kredi İstanbul'un sorunlarını çözecek.

Ekibim hazır, 16 arı. Yani 16 ilçenin belediye başkanları.

Sorunların çözümü için sabırsızlananların başında geliyorum.

Özel bir şey hissetmiyorum. Uzun zamandan beri kendimi görev için hazırlamıştım.

İstanbul'a büyük başkan Anavatan'dan..

Bir arı: BEDRETTİN DALAN.

Değerli İstanbul'lular, yurdun dört bir yanından kopmuş, İstanbul'da çalışmaya, İstanbul'da yaşamaya mecbur kalmış göçmen kuşlar...

Genel seçimler bitti. Yerel seçimlerin arifesindeyiz.

Ya İstanbul'u saplandığı bataktan kurtaracak bir başkan seçeceğiz. Ya da bu çileyi 5 yıl daha çekmeye devam edeceğiz.

Bugün, hangi siyasi partiden yana olursanız olun... Belediye seçimlerinde oyunuzu Anavatan Partisi adayı Bedrettin Dalan'a verin. Bedrettin Dalan'ın çevresinde bütünleşin.

Çünkü İstanbul'un en büyük ihtiyacı ne yol, ne su, ne metro değildir. İstanbul'un en büyük ihtiyacı, herşeyden önce, Belediye'nin başına akılcı, yapıcı, iş bitirici bir zihniyeti getirmektir.

Bu zihniyet Anavatan Partisi zihniyetidir.

İstanbul Belediye seçimlerinde bu zihniyetin tek temsilcisi Anavatan Partisi'nin 30 kurucusundan biri olan Bedrettin Dalan'dır. Arı Dalan.

Arı'nın çevresinde bütünleşin. İktidar ile İstanbul'u birleştirin.

ANAVATAN PARTİSİ 1983

HALİÇ'İN İLK PARKI ÖZLEM — Haliç'i temizleme programı doğrultusunda bir adım daha atıldı. Haliç, ilk parkına kavuştu. Parkın açılışına katılan Cibalililer, belediyenin bu girişimini memnunlukla karşıladıklarını belirttiler. Fotoğrafta, Cibali kıyısına kurulan Özlem adı verilen park açılış töreninde görülüyor. (Fotoğraf: ASİYE UYSAL)

"Özlem", Haliç'te soluk aldıracak

Haliç'te "Özlem" adı verilen parkın açılışında konuşan Vali Ayaz, "Özlem Parkı tüm İstanbulluların güzel Haliç'e olan özleminin ifadesidir" derken, Belediye Başkanı Dalan da, "Güzel Haliçimizi kirli Haliç haline getirenler artık buradan taşınmak zorundadırlar" dedi.

İstanbul Haber Servisi — Haliç'in ilk parkı dün İstanbul Valisi **Nevzat Ayaz** tarafından törenle hizmete açıldı. Cibali kıyısında kurulan ve **''Özlem''** adı verilen parkın açılışında, bir konuşma yapan Ayaz, **''Özlem Parkı, aslında tüm İstanbulluların güzel Haliç'e olan özleminin bir ifadesi olacaktır''** dedi.

Haliç'in temizlenmesi çalışmalarında ilk meyvelerin alınmaya başlandığını belirten Ayaz, özetle **''Haliç konusunda yıllardır çok şey söylenmiştir, çok çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Ancak bir türlü fiili aşamaya getirilememiştir. Bugün Haliç'te fiili aşamaya gelinmiştir''** dedi ve Haliç'in temizlenmesi çalışmalarına inanılarak başlandığını, bugün de konunun sahipleri tarafından ele alındığını belirtti.

İstanbul Belediye Başkanı **Bedrettin Dalan** da, Özlem Parkı'nın Haliç operasyonunun bir başlangıç ifadesi olduğunu belirterek, **''Güzel Haliç'imizi, kirli Haliç haline getirenler, artık buradan yavaş yavaş taşınmak zorundadırlar''** dedi. Dalan, bundan sonra kesinlikle Haliç çevresinde asfalt ile deniz arasındaki bölümde eski tip yapılanmaya izin verilemeyeceğini de sözlerine ekledi.

Daha sonra söz alan Fatih Belediye Başkanı **Yetkin Gündüz** de, semt sakinlerinden Özlem Parkı'nı kendi öz mallarıymış gibi korumalarını istedi. Gündüz'ün verdiği bilgiye göre, 3 bin 340 metrekarelik bir alan üzerine kurulan parka, 300 ağaç, 500 çiçek fidesi dikildi. 11,5 milyon liraya mal olan parkta büyük bir fıskiyeli havuz, gül bahçesi ve çocuklar için bir oyun bahçesi bulunuyor.

Tekel Genel Müdürü **Süreyya Özden**, Şehir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanı Tuğamiral **Şevket Güçlüer** ve Kuzey Deniz Saha Komutanı Kurmay Başkanı Albay **Niyazi Ulusoy**'un da hazır bulunduğu törende daha sonra Fatih ilçesindeki yoksul çocuklardan 11'ine giyim yardımı yapıldı ve folklor gösterileri sunuldu. Ardından açılışı yapılan çocuk parkında Dalan, çocukların salıncaklarda sallanmasına yardımcı oldu.

ANAP'IN İSTANBUL BELEDİYE BAŞKAN ADAYI

Bedrettin Dalan: Ben İstanbul'a aşığım

FÜSUN ÖZBİLGEN

Anavatan Partisi İstanbul İl Başkanı ve belediye başkan adayı **Bedrettin Dalan**'la görüşmeye Taksim'deki il binasına gidiyoruz. Asansörde 6. katı gösteren düğmenin yanında gizli örgüt adı gibi şifreler var. AVPİM yani Anavatan Partisi İl Merkezi. Bir üst katın düğmesinde de şöyle yazıyor: İmdat zili.

Bedrettin Dalan'a önce nasıl belediye başkanlığına aday olduğunu soruyoruz. Yanıtı çok kısa:

— Görev verildi, kabul ettik.

Görevi veren Özal, kabul eden İl **Başkanı**. ANAP'lılarla konuşurken bu yanıta sık sık rastladığımız için şaşırmıyoruz. Adeta emir komuta zinciri içinde gelişiyor bazı olaylar. Dalan İstanbul belediye başkanlığına aday olduğuna göre İstanbul için ne düşünüyor ne vaat ediyor? Bunu soruyoruz kendisine **Dalan,** İstanbul için çok ama pek çok çalışmak vaat ediyor.

BEDRETTİN DALAN

Aslen Bayburtlu bir ailenin çocuğuyum. Doğum yerim Eskişehir. 1939 yılında doğdum. Aydın'ın Germencik kazasında ilkokulu bitirdim. Orta ve liseyi de Aydın'da bitirdim, parasız yatılı olarak. İstanbul Teknik Üniversitesinin elektrik bölümünü bitirdim. Burslu olarak okudum. İlk işim Devlet Demir Yollarında idi. Ankara-İstanbul arasında merkezi trafik kontrolü sisteminin montaj mühendisliğini yaptım. O sistemin yüzde 80 montajını ben yaptım. Yedek subaylıktan sonra tekrar Demiryolları, daha sonra muhtelif özel sektör firmalarında şeflik, müdür muavinliği, müdürlük ve danışmanlık yaptım. Bu şirketler arasında Ytong, Vakko Fabrikaları bulunuyordu. Daha sonra tekstil işine girdim. Gümüşsuyu Halı Sanayii'nin fabrika müdürlüğünü yaptım. Oradan ayrılınca üç arkadaş tekstil makineleri üreten bir fabrika kurduk. Adı Yaba Tekstil Makineleri Sanayi ve Ticaret A.Ş. Bu şirketin finansmanını kendi tasarruflarımızla sağladık. Benim eşim de çalışır. İktisatçıdır. 10 yıl içinde yaptığımız 400 bin liralık tasarrufu buraya aktardık. Şirketi para gücüyle değil tasarrufla kurduk. Şimdi o şirket çalışıyor çok da iyi iş yapıyor. Bu arada tekstilcilik vasfımızdan dolayı pek çok kuruluşa da önayak olduk mesela Türkmen Kadife. Türkmen Kadife'nin tüm fizibilitesini ve kuruluşunu a'dan z'ye kadar ben yaptım. Sonra bir ihracat şirketinin kuruluşuna yardımcı oldum. Halen 7-8 şirketin yöneticiliği veya danışmanlığı görevlerinde bulunuyorum. Bu arada Marmara Üniversitesinde de tekstil teknolojisi dersleri veriyordum ama parti kurucusu olunca bıraktım. Şimdi başkan adayı olunca da çalıştığım şirketleri bırakıyorum. Telefonla bile görüşmüyorum.

Dalan: Haliç'in kurtuluşu, milletin gururu olacak

İstanbul Anakent Belediye Başkanı Bedrettin Dalan, Eyüp Tabakhane semtinde eski kum depoları yerine yapılacak olan 25 bin metrekarelik yeni park ve spor tesislerinin temelini attı.

İstanbul Haber Servisi — Haliç kıyılarının düzenlenmesi çalışmaları büyük bir hızla sürüyor. İstanbul Anakent Belediye Başkanı **Bedrettin Dalan,** dün de Eyüp Tabakhane semtinde, eskiden kum depolarının bulunduğu 25 bin metrekarelik alana yapılacak olan rıhtım, park ve spor tesislerinin temelini attı. Dalan **''Haliç'in kurtuluşu, bu milletin gururu olacaktır''** dedi.

Temel atma ve açılış törenlerinde bando ile karşılanması alışkanlık haline getirilen Anakent Belediye Başkanı Dalan, dün de bu geleneği bozmadı ve yine belediye bandosunun çaldığı marşlarla karşılandı. İstanbul ANAP milletvekili **Altan Kavak**, Eyüp Belediye Başkanı **Eyüp Uçak**, Eyüp Kaymakamı **Faik Gökhan** ile öteki ilgililerin katıldığı törende bir konuşma yapan Dalan, **''Artık bu iş, Türkiye'nin de sınırlarını aşmıştır. Haliç'i temizleme çalışmalarımız dünyanın ilgisini çekmiştir. Haliç'in kurtuluşu bu milletin gururu olacaktır''** dedi.

Haliç'in iki yakasındaki yıkılması gereken binalardan yüzde 40'ının yıktırıldığını belirten Dalan, Haliç kıyılarını binalardan arındırma çalışmalarının hızla sürdürüleceğini, daha sonra da doğal sirkülasyonu engelleyen Galata Köprüsü'nün yenilenmesinin sağlanacağını söyledi.

Eyüp Belediye Başkanı Eyüp Uçak da yaptığı konuşmada, **''Haliç'in suyunu Sayın Başkanım Dalan'ın gözlerinin rengine benzeteceğiz''** dedi.

İstanbul Anakent Belediye Encümeni'nce yapılan 443 milyon 609 bin 486 lira keşif bedeli çerçevesinde Perşembe Pazarı, Yemiş İskelesi, Balat Odun İskelesi, Eyüp Tabakhane mevkii ve yine Eyüp'te Tuğla Fabrikası'ndan açılan 25 bin metrekarelik alanın projelerine göre yeşillendirilerek ağaçlandırılacağı, yurttaşların dinlenmesi, gezmesi için geniş park ve piknik alanları ile donatılacağı, içinde sportif tesisleri bulunan çocuk bahçelerine yer verileceği bildirildi.

Sahne gazetesi 1: 1984 Seçimleri.

PLANSIZLIĞIN BEDELİ — Plansız yapılanmalar ve gecekondu olgusu, yörenin doğa örtüsünü iyice bozdu. Kesilen ağaçlar nedeniyle erozyon iyice hızlandı. Aybeyköy ve Kâğıthane dereleri, dolgu maddeleri, fabrikaların kirli ve katı artıkları Haliç'in dolup kirlenmesine neden oldu. (Fotoğraf: ERDOĞAN KÖSEOĞLU)

Geldiler, yok ettiler ve gidiyorlar...

Haliç kıyısındaki binalar yıkılıyor Haliç kıyısındaki kagir ve harap binaların yıkımına dün başlandı. Ek olarak Eminönü Limon İskelesi'ndeki 10 kagir bina yıkıldı. Belediye yetkilileri, başlangıçta Eminönü'nden Eyüp'e uzanan 2 kilometrelik kıyı şeridinde yeralan toplam 71 binanın daha yıkılacağını bildirmiştiler. Yıkılan binaların yerleri, yeşillendirilerek geçi yerine dönüştürülecek. Yıkım nedeniyle açıkta kalan esnaf, belediyenin yeni yer bulabilmeleri ve dükkânlarındaki malları taşıyabilmeleri için kamyonlar süre tanımadığından yakındı. Belediye yetkilileri ise yıkım kararının yeni olmadığını, 1981 yılında alındığını savunmuşlar. Fotoğrafta, dezarbe bir dakikada yıkılan binalar ve binaların yıkılışını seyreden esnaflar görülüyor. (Fotoğraf: ERDOĞAN KÖSEOĞLU)

YIKIM
sayı: 2
tarih: 1984-1989

İŞTE ALTIN BOYNUZ — Başbakan Haliç'e gitti. Koksuyla tanıştı. Yüzünü buruşturdu. "Yıkın" dedi. Belediye Başkanı Dalan söz verdi: "5 yıl sonra burada milleti yüzdüreceğiz."
(Fotoğraf: ERDOĞAN KÖSEOĞLU)

HALİÇ TEMİZLİĞİ — Anakent Belediyesi'nin önderliğinde sürdürülen Haliç'in temizlenmesi çalışmaları bütün hızıyla sürüyor. 5 "yavru" belediye başkanının da bu çalışmaya aktif bir şekilde katıldığı gözleniyor. Bu kez yıkım sırası Eminönü Gada Sitesi'ndeydi... (Fotoğraf: ENDER ERKEK)

Haliç'te dozerler "hızlı"

Özal, Haliç'e baktı baktı, "Yıkın" dedi

Özal: *Yıkın kardeşim, hiç dinlemeyin.*
Dalan: *Hiç merak etmeyin Başbakanım.*
Özal: *Bu sular nasıl mavileşecek?*
Dalan: *En azından gözlerim kadar mavi olacak bu sular. 5 sene sonra burada milleti yüzdüreceğim.*

İstanbul Haber Merkezi — Başbakan Turgut Özal, İstanbul Belediyesi'nin "Haliç operasyonunu" dün yerinde inceledi. Sık sık yüzünü buruşturan Özal, İstanbul Anakent Belediye Başkanı Bedrettin Dalan'a dönerek, "Yıkın kardeşim! Hiç dinlemeyin. İstanbul başka türlü güzel olmayacak" şeklinde konuştu. Özal'ın, "Bu suyu mavileştirmek nasıl olacak?" şeklindeki sorusuna ise Dalan, "Hiç merak etmeyin Başbakanım. 5 sene sonra burada milleti yüzdüreceğim. En azından gözlerim kadar mavi olacak bu sular" şeklinde yanıtladı.

Dün sabah saat 10.30'da Eminönü Yemiş İskelesi'nden başlayan inceleme gezisi, Fener, Ayvansaray, Tabakhane Bahariye Caddesi boyunca devam etti. Başbakan Özal, gezisine başlamak üzere gelmeden, daha önce Yemiş İskelesi önünde bulunan yerleri yıkılan ya da yıkım planı içine alınan esnaf, Eminönü Belediye Başkanı Tahir Akbaş ve Eyüp Belediye Başkanı Eyüp Uçuk'la tartıştılar. Esnaf, "Zaman az, biraz daha süre tanıyın" diye yakınırken, belediye başkanları, "Biz beş ay önce durumu size bildirdik. Şimdi bir ay daha süre tanıyoruz" dediler.

Tartışma sürerken, Başbakan Özal, iskeleye geldi. Kısa kollu bir buluz ile beyaz keten pantalon giymiş olan Özal'a İstanbul Anakent Belediye Başkanı Bedrettin Dalan eşlik ediyordu.

Turgut Özal, gezisi sırasında Haliç'in kokusu nedeniyle sık sık yüzünü buruşturdu. Özal, bir ara duyamamayarak, Dalan'a döndü ve yüksek sesle, "Yıkın kardeşim! Hiç dinlemeyin. İstanbul başka türlü güzel o'mayacak" dedi.

Özal bir süre sonra da, "Demek Altın Boynuz dediklerimiz burlarmış" deyince, Bedrettin Dalan da, "... olacak. Arşibi çalışıyoruz"la baştırıverdi. Başbakan Özal, Bahariye'deki Golavet ayakkabı fabrikasının yıkımlarını gezerken, "Bu kokuya bu manzaraya müşteri mi gürünüş..." şeklinde konuştu ve gördüğü çirkin manzaralarını bir an önce ortadan kaldırılmasını istedi.

Haliç savaşı

SAVAŞ SONRASI GİBİ — Haliç kıyısındaki yıkım bölgelerinin görünüşü, bir savaş sonrası kentini anımsatıyor. Dev araçların darbeleriyle yıkılan yapıların enkazları arasında demir, taş ve tahta gibi para edecek parçaları toplamaya çalışan insanların görünümü, insanda Beyrut ya da Hürremşehr'de olduğu duyguları uyandırıyor. (Fotoğraflar: SARKİS BAKARÖĞLU)

YAKIP-YIKIM DİNLEMİYOR — Yıkılı, yıkılıyor, yıkacak... Bunları ne, "eski yapı" olmuşlar, ne belediyenin mücbirlerinin bulunmaları kurtarabiliyor. Hele hele dışarıda yaşık, "Yapıları koruyuz ... hiir!" ilanı bir, Belediye, kendisine ait olan Karaköy'deki Tanzim Satış Mağazası'ne dün sabah aldı. Dışarıda, bezeşeyenler 560 lira olduğu yazılı. Bu yazı bile binayı kurtarmaya yetmedi. Fotoğrafta, Karaköy'deki Tanzim Satış Mağazası'nın yıkımı. (Fotoğraf: ERDOĞAN KÖSEOĞLU)

Belediyenin dozeri durmuyor

"Haliç'i kurtarma operasyonu" için yapılan yıkımlarda Yemiş İskelesi'ndeki Limoncu Han'dan sonra, dün de belediyece ait bir Tanzim Satış Mağazası nasibini aldı. Karaköy'deki mağazayla birlikte bakkâ dükkânları da gitti.

İstanbul Haber Servisi — İstanbul Belediyesi'nin "Haliç'i kurtarma operasyonu" için yapılan yıkımlarda Yemiş İskelesi'ndeki Limoncu Han'dan sonra, dün de Karaköy Tanzim Satış Mağazası ile bitişiğindeki 8 bakkâ dükkânı yıkıldı. Yıkım çalışmalarına gün önce saat 15.00'te yıkılmaya başlanan ve cinnetleri görülen 16.00'da tamamlanan çalışmalar sonucu "yerle bir" olan Limoncu Han'ın, 15 kadarının oturduğu, 9'u ise tavernaydı, toplam 24 işyeri vardı.

Olanca hızıyla süren yıkımlardan dün de "taşınmaz olan" tanzim satış mağazaları ile, İstanbul Belediyesi Genel Sekreterliği'nin 21 Mayıs 1984 tarihli toplantısında, ancak o zaman kendilerine yer gösterildiğini belirterek, "Bu kez bakkalarımızı yıkmasınlar" dediler. Bakkâlar bir yandan tezgâhları ve dolapları düzenlerken, öte yandan büyük arkadaşlarının yıkımdan bahsediyordu. Bakkallardan "bir hayli yaşındakilerse" açıklıkla "Bu yaşımızda yeni bir dükkân başlatabilecek tek çıkış dışarıya yürümek oyuşturan yansıda yıkımı izlemek olan bakkallarıyla ve bazı tanzim satış ilgilileriyle bakıştı: arasında süren yıkım birkaç saat içinde tamamlandı.

Yıkım çalışmalarına Beyoğlu Belediye Başkan Yardımcısı Hayat Demircioğlu, İstanbul Zabıta Müdürü İsmet Nalçalar ve Fen İşleri Müdürü Fevzi Aydın da iki dozer katıldılar.

HALİÇ'TE YIKIM— "Haliç'i temizleme" operasyonu bütün hızıyla devam ediyor. Fotoğrafta Eminönü Yemiş İskelesi çevresindeki binaların yıkım çalışmaları görülüyor.

Haliç kurtuluyor, esnaf batıyor

Sahne gazetesi 2: Yıkım.

Sözen, İstanbul'a belediye başkanı adayı olarak SHP'de aktif göreve soyunuyor

'Dalan'ınki Atina demokrasisi'

Prof. Dr. Nurettin Sözen, çağdaş demokraside halk iradesinin, sandığa beyaz ve siyah taşlar atarak değil, belli kurallarla oluştuğunu söyledi.

KEMAL KÜÇÜK

SEÇİM 1989

sayı: 3

tarih: 1989

Dalan'dan Sözen'e miras kalan projeler

Dalan'ın rakibi SHP İstanbul Belediye Başkan adayı Prof. Nurettin Sözen seçim stratejisini anlattı:

ANAP'ı İstanbul'dan yıkacağız

Sözen: ANAP'ın felsefesi yalan ve talan

HALİÇ'TE MİNYATÜR İSTANBUL

Haliç Adasına Tarihi Yarımadanın Maketi Yapılıyor

BELEDİYE BAŞKANLIĞI SAVAŞI

Dalan'ın rakibi kim?

İSTANBUL Belediye Başkanı Bedrettin Dalan, yerel seçimler için aklı bir hazırlık dönemine girdi. Dalan'a SHP'den rakibi olacak Nurettin Sözen hakkında görüşünü sordu. "Benim rakibim başka partilerin adayları değil benim rakibim bu liste" diyerek cebinden uzunca bir liste çıkarıp gösterdi. Bu listede yerel seçimlere kadar geçecek üç aylık süre içinde her gün yapılacak bir açılış ve temel atma töreninin programı yazılıydı.

İstanbul Belediye Başkanı, böylece kendisine rakip tanımadığını, rakiplerle değil, projelerle ve hizmetle uğraşırken başarıya ulaşılacağını vurgulamak istiyordu.

Ancak Dalan hakkında konuşanlar, İstanbul'da il genel meclisi için ANAP'ın alacağı oydan çok daha yüksek puanda oy belediye başkanlığı için alacağını ve o zaman daha yakışıklı rakiplerle çarpışacağı yorumunu da getiriyorlar.

SÜTLÜCE KAPALI SPOR SALONU AÇILIYOR

Kurtarma çalışmaları sonucu yepyeni bir kimlik kazanan Haliç, yeşil alanları, parkları, spor tesisleriyle de çocuklarımıza ve gençlerimize yeni olanaklar sunmaktadır.

Sütlüce'de eski SEKA kâğıt depolarının bulunduğu yer artık modern bir spor tesisi olarak hizmete giriyor. Taban alanı 2400 m² olan, 500 kişilik spor tesisinde bir müsabaka ve bir antrenman salonu bulunmakta; basket, voleybol, hentbol, güreş sporları yapılabilmektedir.

Değişik mimari uygulamasıyla da dikkat çeken SÜTLÜCE KAPALI SPOR SALONU'nun açılış törenini 10 Mart 1989 Cuma günü Saat 11.00'de İstanbul Büyük Şehir Belediye Başkanımız Sayın BEDRETTİN DALAN'ın huzurlarınıza yapacağımızı duyurur, bu mutlu olayı bizimle paşlaşmak isteyen hemşerilerimizi aramızda görmekten onur duyarız.

Haliç adalarına İstanbul maketi

Anakent Belediye Başkanı Dalan tarafından başlatılan çalışmalarda mimar Cengiz Bektaş'ın hazırladığı proje uygulanacak.

Bütün Dünyanın Takdir Ettiği Eser Yeniden Dirilişin Altın Örneği Haliç

Sevgili hemşerilerim,

Beş yıllık hizmet süremiz içinde, sizlerden aldığımız güçle, yılan hikayesine dönen sorunları cesaretle ele aldık. Ve inanılmaz projeleri gerçekleştirmeyi başardık. Bunların en çarpıcı örneklerinden biri de Haliç'tir. Dünyanın "Altın Boynuz" olarak tanıdığı Haliç, yılların ihmali sonucu sağlığı tehdit eden bir "Pis su çukuru" haline gelmişti. Eski görkemli günleri ise yalnızca anılarda yaşıyordu.

"Haliç'i Kurtarma Projesi"ni kararlılıkla uygulamaya koktuk. Pis sularını, kimyasal artıklarını, çöplerini Haliç'e bırakan fabrikaları, imalathaneleri, depoları kaldırarak Haliç kıyılarının işgaline son verdik.

En büyük hıldınglerinki dahil 622 fabrika ve 6 bin binayı başka yerlere taşıdık. Esnafımızı, iş sahiplerini zarara sokmamak için kentimizin başka yörelerinde yeni iş alanları kurduk.

400 bin işçimize sağlıklı iş çevreleri sağladık. Haliç çevresinde sağlıksız koşullarda yaşayan hemşerilerimizi Tozkoparan ve Cobancşmedeki çağdaş konutlara yerleştirdik.

Temizlediğimiz kıyıları yeşillendirdik. Çocuk parkları, spor tesisleri, gezinti alanları yaptık.

Sözümüzde durduk sevgili hemşerilerim. Dediğimizi yaptık.

Haliç'in gittikçe mavileşen suları artık içinde yaşayan canlılara hayat, çevresinde yaşayan insanlara sağlık, neşe ve gurur veriyor. Haliç yeniden dirildiyor.

Haliç'te yaptıklarımız bir yandan sanayide modernleşmenin itici gücü olurken, öte yandan ulaşımı rahatlattı.

Daha da önemlisi şehrimizde hemşerilik bilincini pekiştirdi.

Haliç kıyılarını diktiğimiz lale soğanlarını bugün çocuklarımız koruyor.

BEDRETTİN DALAN

"Yaptıklarım yapacaklarımın teminatıdır."

Sahne gazetesi 3: 1989 Seçimleri.

‘Altın Boynuz’ vitrini bozuldu

Haliç kıyısında Dalan’ın yaptırdığı park moloz doldu, Haliç’in suyu, kimyasal arıtma yapılmadan Marmara’ya verildiğinden, denizde yoğun kirlilik görülüyordu. Şimdi ise Haliç eskisi gibi kokuyor. Kolektör inşaatı ise sürüyor.

İstanbul Haber Servisi — İki yıl önce bugün, **Bedrettin Dalan**’ın yerine Belediye Başkanı seçilen **Nurettin Sözen**, ilk temasları sırasında Haliç ve **“Çevre Vitrin”**in **“berbat seçti”**. Bazı bölüm sularının Marmara’ya verilmesinin ilginç bulduğu belirtilen Haliç sorunu, denize boşalan Güney Haliç Kolektörü’nün pompalarının durdurulmasıyla, **“Evin tavanındaki değişiklikleri salon tanımlamak”** diye yorumladığı deşarj işlemini, durdurduğunu da 3 Nisan 1990’da bir basın toplantısı ile duyuruyordu. Çöpler giderken 1 yıl sonra Sözen, İSKİ Genel Müdürü **Ergun Gökmen**’le birlikte, **“Kimyasal arıtma yapılmadan Haliç suyunu denize vermeyeceğiz”** diyordu.

Ocak 1 yıllık dönemde kaç mevsim, belediyenin en büyük projesi olarak tanıtılan **“Mavi Haliç”** projesinden bu güçlü değişiklik, bazı şeyin organizmasında **“Dalan kompleksi”** olarak yerleşmesi için gerekli olan çevre koşullarında sizmaz ? projesi, 1 düşmüştü oluşan bir bölümü oldu. Sözen’in oluşturduğu deşarj sistemi durmadığı projesi değişik bir şekilde 1971’de planlanmıştı. Dalan’ın yeni işler yıldönümü projesi şöyle gelişti:

İstanbul’un kanalizasyon projesi için öngörülen, Haliç’i gözden ve kızılden uzak kılan tüm sistemi 1973 yılında kentin kanalizasyon sorununa çözüm getirmek amacıyla ortaya çıkmıştı. Projeye göre, kentin kanalizasyonları üç farklı sistemle toplanacak, ortadan da arıtma tesislerinde temizlenecek denize verilecekti. Haliç’teki kolektör kapakları da yağmurların fazla olduğu zamanlarda kanalların taşmasını önlemek için yağmur suyunu Haliç’e akıtmak üzere düzenlenmişti.

Büyükşehir Belediyesi’nin eski yönetimi bu kapakların farklı bir işlev yüklenerek Haliç’in temizlenebilmesi için çalışmalarına hareket etti. Bu yaklaşıma göre, Haliç’in kirlenmesinin en önemli nedeni suyun akmasak yerine, Haliç suyu çekilip, kolektörlerde biriktirildi. Ardından İmralı’ya, oradan da Marmara Denizi’ne verildi.

Bu çalışma ile Marmara Denizi’nin belli bölgelerinde yoğun bir kirlilik görüldü. Arnavutköy Ahlaybeyli ve Kâğıthane denelerinin de bulanıklığı 10 dereden Haliç’e kanalizasyon akmaya devam edeceği bildirildi. Ancak, dar geçitlerin bu sular, de arıtılmadan Haliç’e verilmesi ve çöp ve diğer büyük katı atıkların tutulmasından sonra Marmara’ya boşaltılıyordu.

TEMİZLİK
sayı: 4
tarih:
1984-1994

İkinci proje

Haliç’i kurtarma çareleri aranıyor

İstanbul Haber Servisi- Türkiye’nin en önemli çevre sorunlarından birini oluşturan Haliç’in temizlenmesine yönelik alan ikinci proje, dün tartışmaya açıldı.

İstanbul’un eski Belediye Başkanı **Bedrettin Dalan** döneminde hazırlanan “Mavi Haliç Projesi’nin, Marmara Denizi’ni kirletmiş gerekçesiyle iptal edilmesinden sonra Haliç’in kurtarılması ikinci bir proje geliştirildi.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından geliştirilen ve dün bilim adamlarının tartışmasına açılan ‘Haliç Tarama ve Rehabilitasyon Tasarımı projesi ile Haliç’teki çamurun taranması ve bu çamurun Karadeniz sahilindeki boşluk ocaklarına pompalanması öngörülüyor.

Dalan: Haliç’e ilk dalan ben olacağım

Güney Haliç Kolektörü Haliç tünellerinin inşaatları devam ediyor. Ankara Belediye Başkanı Bedrettin Dalan, Haliç’i kurtarma projesinin tüm hızıyla devam ettiğini ve 1988 baharında Haliç’te denize görülebileceğini kaydederek “1988’de suyadım da Dalan olduğuna göre, Haliç’e de ilk dalan ben olacağım” dedi. İSKİ Genel Müdürü Atom Damalı ile dün Fatih tünel inşaatına gezerek çalışmalar hakkında bilgi alan Dalan, işçi tulumu ve kask giyerek gazeteciler ve özel yetkililere tünelin sonuna kadar yürüdü. Ayvansaray’dan başlayan Haliç tüneli, yerin 55 metre altında ilerleyerek Unkapanı’ndaki Tekel Genel Müdürlüğü önünde Fatih tüneliyle birleşecek. Toplam 2 bin 650 metre uzunluğunda olacak 2,6 metre çapındaki tünelin, bugüne değin 720 metrelik bölümünün tamamlandığı belirtildi. Dalan, Haliç projesinin yeraltındaki bölümünün yüzde 80 oranında tamamlandığını, çalışmaların yeraltında da hızla sürdürüldüğünü belirtti.

Haliç’in değişmeyen manzarası

Haliç’in kıyısı temizlenmiyor, Binalar yıkılıyor, kıyısı yeni yapılıyor. Belediye Başkanı Dalan’ın açıklamasına göre kısa bir süre sonra Haliç’in kıyıları “yemyeşil”, sayın ise “masmavi” olacak. Çalışmalar sürüyor ama manzara eskisi gibi. Haliç’ten gelen çamur’a karşılık yıldız Galata köprüsünün çarpıp, batak-lık manzarasına dönüşüyor. Bu gidişin büyük bir bölümü dahalarını arşındaki boşluklar-dan süzülüp Marmara’ya doğru akıyor. Dalan’a göre Haliç’in kirliliği Marmara’ya etki-lemiyor, Başkan; “Marmara’nın kirlenceğine inansam Haliç’i temizlemekten vazgeçip dol-dururum” diyor. (Fotoğraf: KADİR CAN)

Bedrettin Dalan ve “PÜM”

İSTANBUL Belediye Başkanı **Bedrettin Dalan**,Haliç konusunda kendi fikirlerine karşı çıkanlara Güldürü Üretim Merkezi (GÜM) nden esinlenerek Pisilik Üretim Merkezi (PÜM) adını koymuş.

Kendisine “Sizin Haliç loylarını temizlemenizdeki maksadınız onlarda bir Arap atesi kurmaksınız. Bu yüzden yıkığınız yerlerde istimlak kanununu uygulamıyor, pazarlık usulü ile buraları belediyeye almak istiyormuşsunuz. Çünkü istimlak edersenız istimlak kanununa göre amacına aykırı bir şey yapamazmışsınız. Oysa belediye buraları sahiplerinden pazarlık usulü ile satın alınca istediğine satabilirmiş. Belediye buraları alıp sonra Arapların satacakmış. Doğru mu?” diye soran **Hasan Pulur**’a, “Yalan, kesinlikle yalan, pisilik atıyorlar, pisilik üretim merkezinin mantıksız bunlar” demiş.

Anımsanacağı gibi yukarıdaki iddianın benzerini biz bu dükten sonra yayımlamıştık.

Neden yazmıştık bunları?

Cünkü “Haliç temizleyeyiz” söylentilerine karşın Haliç’i kirleten kaynaklara hiç dokunulmamıştı. Kurtuluş’tan Tepebaşı’na kadar İstanbul’un ödünç birinin bağrı sularını taşıyan Kasımpaşa deresi hâlâ akıyordu. Cendere sanayi bölgesinin tüm pisliğini taşıyan Kâğıthane ve Alibeyköy dereleri akıyordu. Kömürden elektrik üreten ve kömür toz/anını Haliç’e bırakan Silahtarağa Termik Santrali çalışıyordu. Hatta belediyeye ait su ve kanalizasyon şebeke ittifaynını bölge müdürlüğü hani hani çalışıyordu. Kentin en uzak köşelerinin toplanan lağım suları vidandörlü kamyonlarla buraya dökülüyor ve belediyenin bölge müdürlüğünden Haliç’e dökülüyordu. Ve **Bedrettin Dalan**’ın kendisine göre gerçekleri söyleyenlere tahlip. “Pisilik Üretim Merkezi” (PÜM) adı ve onu bu bölge müdürlüğüne uyuyordu.

Haliç şimdi dünyanın en kirli yeri

Sanayi artıklarından oluşan küçük adalarla dolu Haliç. Bunların üzerinde asalak bitkiler türüyor. Kirlilik, suyu öylesine yoğunlaştırmış ki, kuşlarda neredeyse suyun üstünde yürümek bile olası...

Haliç’in kirliliği konusunda bu güne kadar söylenmemiş söz kalmamış gibidir. Çevre kirlenmesi ile ilgili derneklerden bilim kuruluşlarına, hatta yönetici bilgilerin doğaya konuda değerine kadar pek çok kurum konuya el atmış ve Haliç’in eğlyonun en kirli yeri olduğu rıslarımız verilerek açıklanmıştır. Bu kuruluşlar önerilerini de birlikte getirmişlerdir. Önce kirletme durdurulacak, daha sonra temizleme yöntemleri uygulana cektir. Yöntemler arasında kuyeşilen Karadeniz'e bir geçit açılması bile öngörülmüş ve bu geçitten Haliç'e gecenek olan su birkı zamanda yüzey temizleye çeşiti ileri sürülmüştür.

Haliç’i kurtarmak güç

Her yıl derdiliğinden yaklaşık 3 santim daha kayberrigi belirtilen Haliç’in kurtarılması giderek olanaksız hale geliyor. 50 yıl öncesine kadar zehirlenen çöplüşen ve çeşitli kaynaklardan gelen kirleticilerin Haliç’e bu gün bir bataklık haline geldi. Üzerinde oluşan oksijen giderek büyüdü. Geçit verilmiş hale geldi. Nereler ise kışı ile bu sıcaklıklar, çöplük ve artıklarla birleşti. Bütün bunların yanı sıra en önemlisi Haliç boyunda su sirkülasyonunun olmayışı. Bu konuyu da değinen bazı öğeller, “Haliç giderek dolıyor. Pislik bu bölgeyi bir bataklık haline getiriyor. Bunun nedenleri arası...da su sirkülasyonunun yani akıntının durmasıdır. Körfezimin dubaları bu sirkülasyonu önemli derecede etkilemektedir” diyor. Hâlâ güzel görünümünü kayıtmeyen Haliç bakılan ne zaman ve nasıl kurtarılacak. (Fotoğraf: ENDER ERKEK)

Dalan, Time’a konu oldu

Time *dergisi son sayısının “Çevre” bölümünde İstanbul Anakent Belediye Başkanı Dalan’ın Haliç’i temizlemine çalışmalarını anlattı. Dergide yer alan yazının bir bölümünde “Haliç kıyılarının temizlenmesi olumlu etki yapmış olmalı ki, birkaç ay önce, 60 yıldır ilk kez, Haliç’e iki tane yunus girdi” deniyor.*

Haber Merkezi — “TIME” dergisi, İstanbul Anakent Belediye Başkanı **Bedrettin Dalan**’ın Haliç’i temizleme çalışmalarıyla ilgili ayrıntılı bir yazı yayımladı.

Time’ın “Çevre” bölümünde yayımlanan “Haliç’in Temizlenmesi” başlıklı yazı Dalan’ın, “1985’te Haliç’in suları benim gözlerim kadar mavi olacak,” sözleriyle başlıyor ve şöyle sürüyor:

“Yüzyılın başında İstanbul’un 1 milyon olan nüfusu hızla 6 milyon kişiye çıkınca Haliç kıyılarında gecekondular, depolar ve atölyeler mantar gibi bitti. Kentin lağımı, sanayi artıkları ve mezbahanın pisliğiyle zehirlenen Haliç’in suları içtiği zaman

Bedrettin Dalan ve Haliç. Time dergisinin sayfalarında.

renkli bir pisilik eriyiğine dönüştü.

Beşiktaş’ın ise bu yolunun göründüğü büyük ölçüde değişti. İyileşme daha 22 ay önceinde gelmesine karşın kentin enerjik Belediye Başkanı, bütün dünyada çevre koruma/arına hayran bıraktı. Dalan’ın Haliç kıyılarını park haline dönüştürme, Atatürk ve Galata köprülerini aksi-rüsü engellemeyecek biçimde değiştirme ve atıkları kolektörlerle toplayarak suları temizleme projesinden sözedildikten sonra bunun birçok çevre tarafından eleştirildiği de yazıda yer alıyor.

Yazının bu bölümü şöyle:

“Dalan, Haliç kıyısında evleri kamulaştırılırken ölüm tehditleri bile aldı. Ancak İstanbul Belediye Başkanı ‘İlizi bedrumdan ne ölüm tehditleri ne de rüşvet geri döndürebilecek, Haliç’i temizlemek bizim için bir onur meselesi oldu,’ diyor.

İstanbulluların çoğu Dalan’ın yanını tutuyor. Haliç’i son zıyarefterinden bitmek, yakında fabrikaları yıkılacak olan işçiler, bi-nanın dışında çıkıp Dalan’a sevgi gösterileri yapılar. 1984’te yapılan bir kamuoyu yoklamasında da İstanbulluların yüzde 84’ünün Haliç’in temizlenmesini istedikleri saptandı. Dalan, üstüne İstanbul Belediye Meclisi’nin 108 üyesinin bu konuda desteğini sağlığ.

Haliç’in sularının temizlenmesinden elde edilecek sayısız avantajlarından biri de burada yeniden deniz ürünlerinin yaşamasına olanak tanınması olacak. Haliç’te yıllardır unutulan balıkçılık yeniden yapılabilecek. Aslında Haliç kıyılarının temizlenmesi bile olumlu etki yapmış olmalı ki birkaç ay önce, 60 yıldır ilk kez, Haliç’e iki tane yunus girdi.”

Sahne gazetesi 4: Temizlik.

142 yıllık fabrikaya ölüm fermanı

Feshane'den sergi salonuna

AYRILACAKLAR — 142 yıllık Defterdar Yünlü Fabrikası, 1985 imalatımızına göre ciro bakımından Türkiye'nin 309'uncu büyük sanayi kuruluşu. O yıl 2 milyarlık katma değerle 1121'inci sırada. Çalıştırdığı işçi sayısında da Türkiye 79'uncusu. Şimdi tasfiye emri geldi. Ömrü yüz yılı bulan makineler var. Çeyrek yüz yıla varan üçüncüler burada tükenmeler var. (Fotoğraf: ENDER ERKEK)

FESHANE

sayı: 5

tarih:
1984-1994

Yıllardır tartışılan 'Çağdaş Sanat Müzesi' için geriye sayma başladı

Feshane'de çağdaş sanat

PROTOKOL İMZALANDI — İstanbul Anakent Belediye Başkanı Nurettin Sözen ve Dr. Nejat Eczacıbaşı 'Çağdaş Sanat Müzesi' protokolünü imzalıyorlar. (Fotoğraf: İbrahim Gönel)

Eski Feshane binası 10 milyara restore edilecek

Haliçe moda-tekstil fuarı

Müze eserlerin saklandığı kasa değildir

3. Uluslararası İstanbul Bienali'nin sergi tasarımını gerçekleştiren Mehmet Doğu:

Feshane, çağdaş kültür simgesi olacak

FESHANE 14 AYDA YENİLENECEK

1989'da bir grup sanatçı düzenledikleri "Serotonin" sergisi ile dikkatleri Feshane'ye çekmişti.

Çağdaş sanat müzesi

Tarihi yapılara yeni fonksiyon

Sütlüce Mezbahası, kültür ve sanat merkezi oluyor.
Feshane, tekstil müzesine dönüştürülecek.
Galata Köprüsü, Sütlüce ve Eyüp arasına çekilecek.

TARİHİ FESHANE BİNASI SÜREKLİ MODA ve TEKSTİL FUAR MERKEZİ OLUYOR.

İstanbul Büyük Şehir Belediyesi tarihi yapılara yeni işlevler kazandırarak hem korunmalarını hem de günümüz ihtiyaçlarına cevap verecek biçimde düzenlenmelerini sağlamaktadır.

Belediye'mizin Yap-İşlet-Devret sistemi ile ihale ettiği eski Feshane Binası, Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği tarafından restore edilerek yılın 12 ayı açık kalacak bir moda ve tekstil fuarı haline getirilecektir.

İstanbul'un ilk sanayi tesislerinden biri olan Feshane, Osmanlı döneminde askerlerin Fes ihtiyacını karşılamak için kurulmuş sonra çuha ve battaniye üretimine geçmiştir.

Tekstil ürünlerimizin ihracat bağlantılarında kolaylık sağlayacak olan

FESHANE MODA ve TEKSTİL FUAR MERKEZİ

onarım ve düzenleme çalışmalarını **15 Ocak 1989 Pazar** günü **Saat: 11:00**'de başlatıyoruz.

Bu nedenle düzenlediğimiz törene bütün hemşehrilerim davetlidir.

BEDRETTİN DALAN
İSTANBUL BÜYÜK ŞEHİR BELEDİYE BAŞKANI

Sahne gazetesi 5: Feshane.

"Son yıllarda İstanbul'un mekânsal tarihinin çizgisel ve kanonikleşmiş anlatısını kıran, yeni bakış açıları ile yeni ufuk çizgileri kuran çalışmaların sayısı çoğalıyor. Kentle ilgili araştırmaların, sadece akademik çevrelerde değerlendirilmemesi ve kentin paydaşı, İstanbullu okuyucuyla buluşması büyük önem taşıyor.

A. Bender Uğurli'nin akademik çevrelerde çok olumlu geri dönüşlerle değerlendirilen araştırmasının kitaplaşması bu nedenle önemli. Haliç'in zaman-mekânsal izleği, mimarlığın kent ve toplumla olan sözdizimsel ve anlamsal ilişkilerini çok katmanlı bir boyutta tartışmaya olanak sağlayan, kentsel süreklilikleri, izleri, muğlak ve parçalı kentsel/mimari anlatıları üzerinde biriktiren bir kanvası dokuyor adeta. 1984-1994 yılları arasında iki belediye başkanının arasındaki ihtilafa odaklanan bu çalışma, benzer söylem örüntülerini ifşa eden ve bugünün kentsel gerçekliğini anlamamıza dair ipuçlarını taşıyan kanvasın en temel motiflerinden birini oluşturuyor kanımca. Kitabın, İstanbul ile ilgili tartışmaların, sürekli yer ve irtifa değiştiren zemininde akılcı, demokratik, paylaşımcı bakışların çoğalmasına olanak sağlayacağına inanıyorum."

Funda Uz